



BIBLIOTHECA
UNIVERSITATIS
VIENNAE

7172-7173

Augustianie



73

7172—7173

AUG.

DE ARTE
RHETORICA
LIBRI QUINQUE,

Lectissimis veterum
AUCTORUM ÆTATIS AURÆ,
Perpetuisque Exemplis Illustrati;

AUCTORE
P. DOMINICO DECOLONIA
Societatis JESU
PRESBYTERO



LUBLINI



Typis Collegii Soc: JESU Annō.
MDCCLIV.

Aug. 7172

1967 JAO

1967 D 189 ST. DC. 1



A

Recep

blis v

torica

mis t

m fon

nam, Q

rum, l

empla

et sum

a legi

s aurea

ito ve

ue, ne

m spe

omni

s, &

nec

fore



A U C T O R L E C T O R I

Receptis paucis brevibusque, exem-
plis vero bene multis constat hæc Ars
torica: Præcepta hausimus ex vetu-
stis Græcorum Latinorumque Rhe-
torum fontibus; Aristotelem dico, Cice-
rem, Quintilianum, Demetrium Pha-
reum, Hermogenem, atque Longinum.
cempla, quæ lectissima sunt perpetua-
e, summo studio, singularique diligen-
selegimus ferè ex elegantissimis æta-
aureæ Scriptoribus. Atque hoc ex-
festo veterum exemplorum detectu, co-
que, nostrum hunc qualemcumque la-
em speramus posse commendari, si cæ-
omnia defunt; illumque etiam potio-
us, & u. anis hominibus nec inuti-
a, nec injucundum, hoc saltem nomi-
fore confidimus.

A 2.

NOI

NOI RIFORMATORI

Dello Studio di Padova

AVendo veduto per la Fede di revisione, ed approvazione del P. F. Tommaso Maria Gennari Inquisitore, nel Libro intitolato: *De Arte Rhetorica Libri quinque. Autore P. Dominico Decolonia Societatis JESU*, non esservi cosa alcuna contro la Santa Fede Cattolica, e parimente per attestato del Segretario nostro, niente contro Principi, e buoni costumi, concediamo licenza, che possa essere stampato, osservando gli ordini in materia di Stampe, e presentando le solite Copie alle Pubbliche Librerie di Venezie, e di Padova.

Dat. li 10. Febbraro 1731. M. V.

(Carlo Ruzini Kav. Proc. Rif.

(Zan Piero Pasqualigo Rif.

Agostino Gastaldini Segr.

ELE-

Cerv
Pelle
Impl
Sed
ho
Non
Vide
invol

(a)
(b)



ELEMENTA RHETORICÆ.

CAPUT PRIMUM De Fabula.

Quid est Fabula?

R. est Oratio falsa veritatem effingens.
Talis est apud Horatium (a) elegantissima illa Fabella equi, hominis opem adversus cervum implorantis.

Cervus equū, pugnā melior, cōmuniq; herbis.
Pellebat; donec minor in certamine longo
Imploravit opes hominis, frānumque recepit.
Sed postquam victor (b) violens, discessit ab-
hoste,

Non equitem dorso, non frānum depulit ore.
Vide quā solerter Horatius sub illis Fabulæ
involucris, & quasi integumentis, verum ac re

A 3

Quam

(a) Epist. 10. Lib. 1.

(b) Violens pro violentus, vox parū usitata.

cū nos doceat; & nos repente à levi illa in speciem narratiuncula, ad veritatem traducat, tribus illis qui sequuntur versibus;

Sic qui pauperiem veritus, potiore metallis
Libertate caret, dominum vehet improbus,
arque

Serviet æternum, quia parvò ne sciet uti.

§. I. De variis Fabularum generibus.

Quot sunt genera Fabularum?

R. Tria numerantur ab Aphthonio, & à Theone Sophista, qui Rhetoricæ exercitationes seu progymnasmata (sic enim appellant) Tyro-nibus admodum utilia, nobis scripto reliquere. Tria igitur statuunt genera Fabularum. Aliæ sunt Rationales, aliæ Morales, aliæ Mixtæ.

§. II. De Fabula rationali, sive Parabola.

Quid est Fabula Rationalis, seu Parabola?

R. Fabulæ Rationales sunt illæ, quibus ad mores instruendos, fingimus ab homine dictū, vel factū quidpiam, quod tamen reipsa neque dictum fuit, neque factum, sed tamen dici, vel fieri omnino potuit. Hujusmodi sunt Divinæ illæ Parabolæ de Virginibus decem, de Divite & Inope, de Filio Prodigio, aliæque, quibus Christus Dominus Apostolos, & circumfusam plebem ad omnem virtutem erudiebat; (a) *Sinè Parabolis non loquebatur eis*, inquit Sacra-

Pagina;

(a) *Math. 14.*

Pagina; tum ut se ad rudem populi captum accommodaret, tum etiam inprimis, ut serviret Palæstinorū moribus, ac consuetudini, apud quos nimirum hujusmodi Parabolæ majorem in modum erant usitatæ, & unde in reliquas Orientis partes dimanarunt.

Rationales id genus Fabulas, seu Parabolas circiter duodecim habes in aureolo Phædri libello. Exemplum esto hæc, quam hîc offero.

Æsopus, & petulans.

(a) Æsopo quidam petulans lapidem impegerat, (dedit.

Tanto: (b) inquit, melior; assem deinde illi sic profecutus: plus non habeo mehercule: Sed unde accipere possis, monstrabo tibi. Venit ecce dives, & potens: hujc similiter Impinge lapidem, & dignum accipies præmiū, Perivasus ille fecit, quod monitus fuit, Sed spes fefellit impudentem audaciam; Comprehensus neque pœnas persolvit cruce.

§. III. De Fabula Morali, sive Apologo.

Quid est Fabula Moralis, seu Apologus?

R. Est illa, quæ belluarum mores, & indolem exprimit ad mores hominū informandos. Morales hujusmodi Fabulæ dicuntur *Æsopicae*; non quod Æsopum auctorem habeant, ut vulgus existimat, cum longissimè ante Ælopi

A 4.

tempora

(a) Lib. 3. Fab. 5. (b) Inquit Æsopus.

tempora (a) ab Homero, (b) & Hesiodo fuerint usurpata; sed quod valde fuerint in deliciis Æsopo, qui illas admodum ingeniosè tractavit. Interdum etiam non solum fera, sed arbores quoque, & plantæ, malici, incudes, aliæque res huiusmodi, loquentes inducuntur. Exquisitissimâ Fabulæ Moralis exemplum habes in hoc Phædri Apologo:

Rana rupta, & Bos.

Inops, potentem dum vult imitari, perit.
 In prato quodam Rana conspexit bovem;
 Et tacta invidia tantæ magnitudinis,
 Rugosam inflavit pellem; tum natos suos
 Interrogavit, an bove esset latior?
 Illi negarunt, rursus intendit cutem
 Majore nuda; & similè quæsit modò,
 Quis maior esset? illi dixerunt: bovem.
 Novissimè indignata, dum vult validius
 Inflare sese, rupto jacuit corpore.

Quantoque valeat hic Apologus ad nostros mores emendandos, satis liquet ex primo versiculo:

Inops, potentem dum vult imitari, perit.

Quapropter vir antiquis comparandus Julius Caesar Scaliger ait in sua Pœtica, Apologum sic appellari quasi *apo logoy logon* quasi si aliud

(a) Æsopus floruit annò 185. à Roma condita.

(b) Homerus Pœtarum Græcorum princeps vixit mille circiter annis ante Christum.

aliud palam, & apertè dicat, aliud clam innuat, doceatque, quemadmodum Allegoria.

Quid interest inter Apologum, & parabolam?

R. Hoc interest, quòd Apologus sit earum rerum, quæ fieri omnino nequeunt; neque enim belluæ loqui possunt; Parabola verò est earum rerum, quæ si reip̃ta non sunt, esse certè quidem potuerunt.

§. IV. De Fabula Mixta.

Quid est Fabula Mixta?

R. Est ea, quæ ex Rationalis, & Moralis admixtione componitur, seu in qua homines cū brutis sermocinari finguntur. Eximium Fabulæ Mixtæ exemplum reperies apud Justinum, Historiarum libro XLIII. cap. IV. Hanc opportunè adhibuit Regulus quidam ad concitandos veterum Gallorum animos contra Massilienses, qui ex Asia nuper in Ligurum regionem adve-
di, lorique amœnitate capti, condendæ urbis locum ab incolis precariò impetraverant.

Canis, & Pastor. Fabula Mixta.

Canis, aliquando partu gravisda locum à Pastore precariò petit, in quo pareret: quò obtento, iteratò petit, ut sibi educare eodem in loco catulos liceret. Ad extremum adultis, catulis, sibi domesticò præsidiò proprietatem loci sibi vindicavit. Non aliter Massilienses, qui nunc in-
guini videntur, quandoque dominos regionum futuros.

Quantum

Quantum porro valuerit hæc Fabula, continuo subiungit Justinus: *Hic, inquit, incitatus Rex insidias Massiliensibus struxit.*

§. V. De legibus, & artificio Fabulæ.

Quenam est prima, ac præcipua Fabula lex?

R. Prima hæc est lex, ut Fabula quælibet adjunctam habeat suam interpretationem, quam moralis illius sensus breviter explicetur: quam interpretationem quasi Fabulæ animam ausim appellare. Hæc interpretatio, si ponatur post Fabulam, vocatur *Apomythion*, siue *Affabulatio*, si verò ponatur initio, vocatur *Promythion* quasi *Præfabulatio*, si ita loqui fas esset. Cæterum in initio ponas, an fine, non refert maxime.

Quenam est altera lex Fabulæ?

R. Secunda lex hæc est, ut Fabulæ narratio sit perspicua, probabilis, brevis, & jucunda. Verum de illis quatuor narrationis cum Fabulæ, tum Historicæ virtutibus, itemque de Figuris, quibus utraque potest illuminari, capite subsequenti dicturi sumus.

Quomodonam probabilis reddi potest, veroque similis Fabula, quæ nimirum ficta semper res est, & commentitia, ac persæpè etiam incredibilis, fideique prorsus absona, quales sunt Apologi, quibus belluis humanum sermonem affingunt?

R. Fabulæ quantumvis fictitiæ, quamdam tamen inesse probabilitatem, ac verisimilitudinem si sua cuilibet animanti servetur indoles, ac suum ingenium.

um ingenium: si Vulpem facias versipellem & subdolam; Lupum rapacem & truculentum; Agnum mitem & simplicem; ac ceteræ demū illuz germanis propriisq; suis coloribûs depingantur. Hinc sapientes monet Horatius in arte Pœtica; Pœtæ mendacia ad veritatem accedere omnino debere:

Ficta voluptatis causâ sine proxima veris.
Et alio loco ejusdem Poeticæ:

Atque ita mentitur, si veris falsa remiscet.

Primo nè medium, medio nè discrepet imû.

§. VI. De utilitate Fabulæ.

Quamnam est utilitas Fabulæ?

R. Mirabiles quosdam usus habet Fabula, si in loco, ac tempore adhibeatur, ut par est. Primò enim mirum in modum valet ad exhilarandos, recreandosque auditorum animos, & ad conciliandam attentionem, quæ delectationi solet esse conjuncta. Hac arte sibi paravit olim attentionem summus Orator Demosthenes.

Cum enim, licet de rebus gravissimis agens, fastidiosè tamē, & oscitanter audiretur ab Atheniensibus, hac eleganti Fabella repentē illorum aures, & animos ad audiendum convertit.

Asini umbra. Fabula

Adolescens æstivo tēpore Athenis Megaram profecturus, asinum conduxit; cumque effervescente jam meridie, solis ardor capisset esse vehementior, vitandi caloris causâ, sub asini ventrem se conje-

se coniecit, ut umbram inde captaret. Ast [a] Agaso, qui locaverat asinum, hinc hominem serio proturbare, asserens se nihil nisi asinum, non verò asini umbram locasse: alter contra affirmare, se cum asino pariter illius umbram conduxisse: Cùm autem vidisset Demosthenes captos hac Fabula Iudices risu corruere, ac pendè emori, discessũ repentè paravit, vel parare se finxit: sed rogantibũs enixè Atheniensibũs, ut Fabulæ quod reliquum erat, perficeret. Itane verò, mutata voce inquit, [b] de asini umbra audire vultis, de rebus gravibus, & seriis non vultis? & illos hęc artificiosè ab oscitantia, tædioque ad sumã quãdam audiendi alacritatem traduxit.

Quenam est altera utilitas. Fabulæ?

R. Fabula non solum valet ad delectandum, sed, quod caput est, facit etiam in primis ad docendum, ad movendum, & ad corruptis hominum mores commendandos. Hic etenim est, quemadmodum Philosophiæ, sic etiam Fábulæ laudabilis scopus, ut utraque Mortales ad honestatis, ac virtutis studium à vitiorum foeditate traducat. Sed Philosophus, & Fabulator diversis itineribũs eodem contendunt. Philosophus objurgat vitia palàm, & apertè, sinè ambagibus & integumentis, unde offensi per læpe improborum animi salutare monitum aspernantur.

ac re-

(a) Italicè: *Mulattiere, Vetturale.*

(b) *Plutarchus in vita Demosthenis.*

ac respuunt, castigatque remordent; ut inquit Juvenalis.

At Pœta vitium impugnat, quasi aliud agens ac veluti [a] per cuniculos, & monitorū austeritate in Fabularum condimentō mitigat: ut nē po captus, ac delinquit innoxia voluptatis illecebris animus salutē rē medicina libenter admittat, ut sapienter monet Lucretius lib. 3. & 4. Ac veluti pueris ab sinthia terra (b) medentes Cum dare conantur, prius oras pocula circum Contingunt mellis dulci, flavoque liquore, Ut puerorum atas improvida ludificetur; Labiorum tenus; interea perpotet amarum Absinthii laticem, deceptaque non capiatur: Sed potius tali facto recreata valeat.

Quid enim aptius, v. gr. ad inaniam promissorum tumorem sine cujusquam offensione castigandum, quàm hæc lepidissima Phædri de monte parturiente Fabella? [c]

Mons Parturiens.

Mons parturibat, gemitus immanes ciens;
Eratque in terris maxima expectatio;
At ille murem peperit. Hoc scriptum est tibi,
Qui magna cum minaris, extricas nihil.

Quò etiam ingeniosè alludit Horatius in arte Pœtica:

Quid dignum tanto feret hic promissor hiatu?
Partu-

(a) Ital. *Per via di Min.* [b] Id est, *medicis.*

(c) *Lib. 4.*

Parturient montes; nascetur ridiculus mus.

Ad hanc Fabulæ utilitatem pertinet etiam, quod ait idem Horatius in Sat. 1. l. 1.

Tantalus à labris sitiens fugientia captat
Flumina, Quid rides? mutato nomine, de te
Fabula narratur.

Quo veterum exemplo probari potest, Fabulam ad docendos animos & affectus concitandos utilem esse?

R. Exemplò Menenii Agrippæ, qui plebem Romanam, quæ graviter offensa in montem Aventinum aliquando secesserat, ad Patrum auctoritatem, concordiamque revocavit narratiunculâ Apologi de membris humanis adversus stomachum conspirantibus; & quod nec legû, nec magistratûs auctoritas potuerat, id ficitæ narrationis blandimentò perfecit. Apologum sic narrat T. Livius Lib. 2.

Venter, & reliqua humani corporis membra. Apologus.

Tempore, quo in homine, non ut nunc, omnia in unum consentiebant, sed singulis membris suum cuique consilium, suus sermo fuerat, indignatus reliquas partes, suâ curâ, suo labore, ac ministerio ventri omnia quæri. ventrem in medio quietum nihil aliud quàm datis voluptatibû frui (a) conspirâsse indè, nè manus ad os cibum ferrent, nec os accipere datum, nec dentes conficerent.

[a] Supple ajebat, vel narrabat.

rent. Hac ira dum ventrem fame domare vel-
lent, ipsa unà membra, totumque corpus ad ex-
tremam tabem venisse; inde apparuisse, ventris
quoque haud segne ministerium esse; nec magis
ali, quàm alere eum reddentem in omnes corpo-
ris partes hunc, quo vivimus, vigemusque divisū
pariter in venas, maturè confectō cibō, sangvi-
nem. Comparando hinc: quàm intestina Corpo-
ris seditio similis esset ira plebis in Patres; fle-
xit mentes hominum.

C A P U T II.

De Narratione.

Quid est Narratio?

R. Est rei gestæ, vel quasi gestæ expositio.
Dicitur rei gestæ, vel quasi gestæ, ut nempe
Narrationem tum historicam tum Fabulosam
complectatur hæc nostra definitio,

§. I. De virtutibus Narrationis.

Quam sunt virtutes Narrationis?

R. Quatuor à Tullio recensentur: perspi-
cuitas, probabilitas, brevitās, & svavitas.

Quomodo perspicua fiet Narratio?

R. Fiet perspicua. 1 Si temporum servetur
ordo, aded ut quod primum gestum est, primū
etiam referatur.

2. Si verbis propriis, & usitatis utamur.

3. Si res non interruptè narretur.

4. Denique si diligenter vitetur omnis ver-
borum

horum ambiguitas, qualis esset ista. v. gr. *A-*
junt Regem (a) Pyrrhum Romanos vicisse. Quis
enim inde victor, quis victus intelligi potest?

Quantum porro eniti, ac contendere debe-
at Orator, ut perspicue narret, & aperte, faci-
le intelligere poteris ex aureo illo Fabii Quin-
tiliani præcepto: *Prima sit orationis virtus per-*
spicuitas. Quod spectat etiam, quod eodẽ capite
inculcat idem Fabius; *Diucula & negligenter*
quoque audienti aperta sit....ut in animum, tã-
quam sol in oculos, etiam si non intendatur, incur-
rat. Quare non ut intelligere possit auditor, sed
nẽ omnino possit non intelligere, curandum.

Quod si obscuritatis vitio laboret Narratio,
jure, ac merito caderet in illius auctorem, quod
de obscurissimo quodam Scriptore jactatum est
à nobilissimo (b) Pœta:

Quid juvat obscuris involvere scripta latebris,
Nẽ pateant animi sensa? scire potes.

Cedo ex veteribus Exemplum aliquod Narra-
tionis perspicue?

R. Instar omnium esse potest laudatissimum
illud Epigramma [c] Ausonii de Venere arma-
ta, & de Pallade.

(a) Pyrrhus fuit Epirotarum Rex fortissimus,
qui contra Romanos pro Tarentinis sex annos
bellum gessit.

(b) Scævola Sammarthano. [c] Ausonius e-
gregius Rhetor & Pœta, præceptor Imperatoris
Graciani, fuit Consul Anno 379.

In Venerem armatam.

Armatam vidit Venerē (a) Lacedæmone Pallas,
Nunc certemus; ait, iudice vel Paride
Cui Venus: Armatā cur me, temeraria, temnis,
Quæ, quo te vici tempore, *Inermis eram?*

Quomodo fiet probabilis narratio?

R. 1. Si is, qui narrat, sit notæ probitatis,
& fidei.

2. Si rei gestæ seriem exponat sinè fūco;
qua simplicitate nimirum atque candore plus,
multò valebit ad persuadendum, quàm alii ca-
lamistris, lenociniis, & hyperbole.

3. Si nihil afferat fidei absonum, & quod ab-
horreat à communi nominum sensu; quia, ut
rectè admonet Horatius in arte Pœtica.

Quod scūque ostendis mihi sic, incredulus odi,
Quod si fortè rei veræ, sed Incredibili, fidem
facere velis, usurpare poteris sapiens illud cu-
jusdā Veteris dictū: *Multa esse vera, quæ ta-
men non sint verisimilia; & probabile omnino es-
se, quæ plurima contrā probabilitatē contingere.*

4. Denique si clarè, apertèque exponas re-
rum circumstantias, & adjuncta personarum, lo-
corum, ac temporum; unde vel maximè pen-
det facti probabilitas. Ita Cicero in mirabili il-
la Narratione Miloniana, probabile reddit à
circumstantiis personarum, quod narrat de in-
fidiis Miloni à Clodio paratis. *Cur igitur, in-
quit, victus est? (Clodius) Quia non semper vi-*

B

ator

(a) Lacedæmonii Venerem armatam colebant.

ator à latrone, nonnunquam etiam latro à viatore occiditur: quia quamquam paratus in imparatos Clodius, tamen mulier inciderat in viros.

Quid factum est opus, ut brevis sit Narratio?
 R. Brevis erit, si narrandi initium altius non repetas, & ab ovo, ut ajunt; quemadmodum ineptus ille, quem ridet Horatius:

Qui gemino bellum Trojanum orditur ab ovo.
 Sed si inde sumas exordium, unde necesse est,
 2. Si non inutiles, putidasque circumstantias, quæ nihil faciant ad rem, in Narrationem tuam infarcias. Quid enim opus est dicere; v. gr. *In portum veni, navem paratam aspexi, de pretio conveni, sublata sunt anchoræ, è portu solvi?* Satis erat dixisse: *è portu solvi.*

Vide tamen etiā, atque etiam, nè nimia brevitatis obscuritatem afferat orationi; ut observat Fobius. *Vitanda, inquit, illa Sallustiana brevitatis, & abruptum orationis genus.* Et alio loco: *Narratio, inquit, præcisa non tam Narratio vocari potest, quàm confusio.* Audi rursus Horatium nostrum:

— Brevis esse laboro.

Obscurus fio.

Qua ratione suavis reddetur Narratio?

R. Suavis erit. 1. Si utamur verbis leniter & numerosè sonantibus. 2. Si ita collocentur verba, ut nec hinc, nec illic sit illorum concursus. 3. Si, quæ narramus, sint magna, nova,

& in-

& inexpectata. 4. Si adhibeantur certæ quædā
narrandi formulæ Tullio per familiares; cūm, v.
gr. pro tempore præterito præsens usurpatur;
itē cūm plures infinitivi subaudio verbo jun-
guntur, ut cūm ait: *Rex primò nihil metuere,*
nihil suspicari, dies unus, & alter intercedere Itā
etiam Cæsar, lib. 1. de Bello Gallico: *Divitia-*
cus multis cum lacrymis Cæsarem complexus ob-
secrare capit, nè quid gravius in fratrem sta-
tueres: Scire se illa esse vera, nec quemquam ex
eo plus quàm se doloris capere. Supple, dixit.
Itā Virgilius in mirificis hisce versibus Lib. VI.
Æneidos.

At Danaum Proceres, Agamemnoniæque
Phalanges (bras,

Ut videre virum, fulgentiaque arma per um-
bræ ingenti trepidare metu; pars vertere terga,
Ceu quondā petiere rates: pars tollere vocē
Exiguā: inceptus clamor frustratur hiantes.

5. Denique suavis erit Narratio, si diversis
figuris illuminetur, & si habeat admirationes,
expectationes, suspensiones, exitus inopinatos,
& interpositos motus animorum, dolorem, læ-
titiā, metum, cupiditatem.

Harum omnium rerum admirabile quoddā
exemplum habes in jucundissima illa Narratio-
ne de Dionysio Syracularum Tyranno, & de
Damocle quædam illius Parasito, in quam in-
tueri satīs non poterunt Tyrones, ut scilicet, &
festivè narrare discant.

B 2.

Diony.

Dionysius Syracusarum Tyrannus, &
Damocles.

Jucundæ Narrationis Exemplum ex
Tuscul. lib. 5.

Cum quidam ex ejus assentatoribus Damocles commemoraret in sermone copias ejus, opes, majestatem dominatus, rerum abundantiam, magnificentiam adium regiarum, negaretque unquam beatiorem quemquam fuisse. Visne igitur, inquit, Damocle, quoniam hæc te vita delectat, ipse eandem degustare, & fortunam experiri meam? Cum se ille cubere dixisset, collocari jussit hominem in aureo lecto, strato pulcherrimo, (a) textili stragulo, magnificis operibus picto, (b) abacosque complures ornavit argento, auroque celato. Tum ad mensam eximiam formam pueros delectos jussit consistere, eosque nutum ejus intuentes diligenter ministrare. Aderant unguenta, coronæ, incendebantur odores; mensæ conquississimis epulis extruebantur, fortunatus sibi Damocles videbatur. In hoc medio apparatu fulgentem gladium è (c) lacunari, secunda equina aptum demitti jussit, ut impenderet illius beati cervicibus. Itaque nec pulchros illis ministratores aspiciebat, nec plenum artis argentum, nec manum porrigebat ad mensam jam ipsæ defluebant coronæ: denique exoravit Tyrannum, ut abire liceret.

(a) Ital. Con arrazzi ricamati a superbissimi lavori. (b) Credenze. (c) Soffitta.

ret, quod jam beatus nollet esse, Satls ne vide-
tur declarasse Dionysius, nihil, ei esse beatum, cui
semper aliquis terrior impendeat?

Ad hanc suavissimam Narrationē allusit Ho-
ratiū, cū ait Odarum lib. 3.

Districtus enfis cui super impia

Cervice pendet, non Siculæ dapes

Dulcem elaborabunt saporem,

Non avium, citharæque cantus

Somnum reducent, &c.

§. II. De Schematis, seu Figuris, qui-
būs illuminari potest Narratio.

Quid est Figura?

R. Figura, seu Schema est ornamentum
quoddam orationis, seu loquendi modus illu-
strior, & à communi consuetudine remotus
cujusmodi sunt hæc Ciceronis verba: O Dii,
immortales, ubinam gentium sumus! . . . O sce-
lus, o portentum in ultimas terras amandandum,
Itēque illa Virgilii verba in Ecloga II.

Ah Corydon, Corydon, quæ te dementia ce-
pit?

Vel cū idem Virgil'us Æneid. VI. Sibyl-
lā itā loquentem inducit:

— Bella, horrida bella,

Et multo Tibrim spumantem sanguine cerno.

Quis enim non videt, hæc orationis lumina
& illas dicendi quasi faces in quotidiano com-
munique sermone adhiberi nequaquam solere?

Quibus potissimum Figuris erit illuminanda narratio, ut sit suavis?

R. Præcipuæ Narrationis Figuræ sunt Hypotyposis, Suspendio, sive Suspendatio, Exclamatio, Communicatio, & Sermocinatio, sive Dialogismus.

Quid est hypotyposis?

R. Est figura, quâ aliquid tam vivis spirantibusque, ut ita loquar, coloribus pingitur, atque narratur, ut non tam audiri, vel legi, quam spectari, & oculis quasi subjici videatur. Ità Cicero V. in Verrem Gavi cujusdam Civis Romani supplicium narrat per Hypotyposim: *Cædebatur virgīs in medio foro Messana (a) Civis Romanus; cum interea nulla alia vox istius miseri, inter dolorem, crepitumquo plagarum audiebatur, nisi hæc; Civis Romanus sum.*

Sic etiam Virgilius narrator, & rerum imitator planè mirificus, Didonis, & Æneæ venationem describens, rem quasi sub oculos ponit his versibus egregiis:

——— Ostrôque insignis, & aurô
Stat sonipes, ac fræna ferox spumantia mandit.

Idem que, Pœta libro quinto, Entelli, & Daretis pugnam parè sub aspectum ita subjicit:

Hæc fatus (b) duplicem ex humeris ejecit
amictum,

Et

(a) *In Sicilia vulgò Messina.*

(b) *Entellus*

Et magnos membrorum artus, magna ossa ,

(a) lacertosque

Exiit, atque ingens mediâ consistit Arenâ.

Constitit extēplo in digitos arrectus uterq;

Brachiâque ad superas interritus extulit auras

Præcipitemque Daren ardens agit æquore
toto.

Nunc dextrâ ingeminans ictus, nunc ille fini-

Nec mora, nec requies; quàm multa grandi-
dine nimbi

Culminib; crepitant, sic densis ictib; Heros

Creber utraq; manu pulsat, versâtq; Dareta

Ast illum fidei æquales genua ægra trahentē,
Jactantemque utroque caput, crassumque cru-
orem

Ore rejectantē, mistosque in sanguine dentes

Ducunt ad naves.

Quid est Suspendio?

R. Suspendio, seu Sustentatio, est Figura,
quâ Orator ad sibi conciliandam attentionem,
& ad excitandos, atque arrigendos auditorum
animos, illos tenet aliquandiu suspensos, & in-
certos, quid dicturus sit. Ità Tullius contra Ver-
rem: *Etiānum mihi expectare videmini judi-
ces, quid deinde factum sit Expectate fa-
cinus quàm vultis improbum, vincam tamen ex-
pectationem vestram.* B 4.

Quid

(a) *Versus hypermeter,*

Quid est Exclamatio?

R. Est vocis elatio, sive contentio, qua interjectione, vel adhibita, vel subaudita, vehementer animi motum significamus, & rei magnitudinem exprimimus. Ità Tullius, post narratum indignissimum illud Cavii, licet Civis Romani supplicium, de quo paulò suprà, in has doloris, & indignationis voces subito erumpit: (a) *O nomen dulce libertatis! O jus eximium nostræ civitatis! O lex Porcia, legesque Sempronie, ò graviter desiderata, & aliquando reddita plebi Romana Tribunitia potestas! buccine tandem omnia reciderunt, ut civis Romanus in Provincia populi R. in oppido Fœderatorum, ab eo, qui beneficiò populi R. fasces, & secures haberet, deligatus in foro virgis caderetur? Quid cum ignes, ardentibusque lamina, ceterique cruciatus admovebantur? site illius acerba imploratio, & vox miserabilis non inhibebat, nè civium quidem Romanorum, qui tum aderant, fletu & gemitu maximo commovere? In crucem tu agere ausus es quemquam, qui se civem Romanum esse diceret?*

Eodem planè modo Æneas apud Virgilium lib. 2. equi Trojani fatalem ingressum primò narrat:

Dividimus muros, & mœnia pandimus urbis
Accingunt omnes operi, pedibusque rotarum
Subji.

(a) *Cic. in Verrem.*

Subjiciunt lapsus, & stupea vincula collo
Intendunt. Scandit fatalis machina muros
Foeta armis : circum pueri, innuptæq; puellæ
Sacra canunt, funemque manu contingere
gaudent.

Illâ subit, mediæque minans illabitur urbi.
Deinde per summum dolorem repentè sic ex-
clamat:

O patria, o divum domus Iliû, & inclyta bello
Mœnia Dardanidum! quater ipso in limine
portæ

Substitit, atque utero sonitum quater arma
dedere.

Instamus tamen immemores, cæcique furore,
Et monstrum infelix sacrata sistimus arce.

Quid est Communicatio?

R. Est figura, quâ Orator causæ suæ confidens
deliberat cum iis ipsis, apud quos, vel contrâ
quos dicturus est, illos nimirum consulens, quid
acturus sit, vel etiam quid ipsimet in simili cau-
sa essent acturi. Itâ Cicero per summam fiduciâ
videtur consilia sua communicare cum adver-
sario suo Verre, illumque quasi consulere in
hunc modum; *Si tu apud Persas, aut in extre-
ma India deprehensus Verrës, ad supplicium du-
ccrere, quid aliud clamitares, nisi te civem esse
Romanum?* (a) & si tibi ignoto apud ignotos, a-
pud

[a] Una hac voce D. Paulus civis Romanus
cruciatu & mortem vitavit. *Act. 22.*

pud Barbaros, apud homines in extremis, atque ultimis gentibus positos, nobile, & illustre apud omnes nomen tuæ civitatis profuisset; ille, quisquis erat, quem tu in crucem rapiebas, qui tibi esset ignotus, cum Civem se Romanum esse diceret, apud te Prætorem, si non effugium, nè moram quidem mortis mentione, atque usurpatione civitatis assequi potui?

Quid deniq; est Sermocinatio, seu Dialogismus?

R. Est Figura, quâ duo, vel plures homines inducuntur loquentes, aut secum ipsi, aut cum aliis. Lepidum illius exemplum habes in hac pereleganti Narratione Ciceroniana libri primi Tusculanarum quæstionum.

Diogenes, & amici, Narratio per Dialogismum.

Cum ab amicis rogaretur Diogenes, ubi vellet inhumari. Projicite me, inquit, inhumatum. Tū amici. Volucrisne & feris? Minimè verò, inquit, sed hoc illum prope me, quo abigam, ponite. Qui (a) poteris? illi; non enim senties. Quid igitur mihi ferarum laniatus oberit nihil sentienti?

Nec minus festivū videbitur, quod hìc subjicio, aliud exēplū ex eodē Tull. l. 2. de Orat.

Scipio (b) Nasica, & Ennius Pœta,
Scipio

[a] Pro Quomodo. (b) Erat cognomen Scipionis illius, qui etiam Corculum vocabatur ob suam prudentiam,

Scipio Nasica cùm ad Pòetam Ennium venisset, eique ab ostio querenti Ennium, ancilla dixisset: domi non esse, Nasica sensit illam domini jussu dixisse, & illum intus esse. Paucis post diebùs cùm ad Nasicam venisset Ennius, & eum à janua quareret, exclamat Nasica: se domi non esse. Tum Ennius: Quid? ego non cognosco vocem, inquit, tuam? Hic Nasica: Homo es impudens: ego cùm te quaverem, ancilla tua credidi te domi non esse: tu mihi non credis ipsi?

§. III. Varia Narrationum genera,
& selecta illarum exempla.

QUOTUPLEX est Narrationis genus?

R. Triplex, alia est enim Narratio Pòetica, alia Historica, alia Civilis, & Oratoria. Narratio Pòetica rem fictam exponit; Historica rem gestam; Civilis, & Oratoria rem exponit, quæ in controversiam adducitur.

Quid differt inter hæc tria Narrationum genera?

R. Hoc potissimum interest, quòd Historicus, & Orator ordinem temporis & rei gestæ seriem in narrando sequantur, & servant; contra quam facit Pòeta, qui etiam à fine, aut à medio, rem solet ordiri, quomodo Virgilius ab anno septimo excidii Trojani suam Æneidem auspicatur; ut liquet ex hisce Didonis verbis ad Æneam, ad calcem libri primi:

———— Nam te jam septima portat
Omnibùs errantem terris, & fluctibùs aëtas.

2. Hoc

2. Hoc interest, quòd Historicus veritatem confectetur, Orator verisimilitudinem; Pòëta verò còmentitiis etiam fabulis veritatē aspergat

3. Denique hoc interest, quòd Historica Narratio sit fermè simplex, brevis, ac nuda; Oratoria sit ornatior, & fusior; Pòëtica verò ornamentis abundet, & omnibûs artis coloribûs picta sit, atque polita.

Affer ex veteribus illustre quoddam exemplum Narrationis Pòëtica?

R. Instar omniû esto Ovidiana illa Narratio de Dædalo, & de infelici Icaro, in qua omnes, quas diximus, virtutes, dotesque optimo jure miraberis.

Dædalus, & Icarus. Narratio Pòëtica.
Metamorph. L. 8.

[a] Dædalus interea Creten longumq; perosus
Exilium, tædusque [b] loci natalis amore,
Clausus erat pelago. Terras licèt, inquit, & undas
Obstruat, at cælum certè patet; ibimus illac.
Omnia possideat, non possidet aëra Minos.
Dixit, & ignotas animum dimittit in artes,
Naturamque novat: nam ponit in ordine pennis,
A minima cœptis, longam brevior sequente,
Ut clivo crevisse putes: sic rustica quondam
Fistula disparibus paulatim surgit avenis.

Tum

[a] *Dædalus in labyrinthum, cujus auctor fuerat, conjectus fuit à Minoe, ob Theseum ejus consilio servatum, (b) Patriæ, Athenarum.*

Tum lino medias, & ceris alligat imas,
Atque ità compositas parvo curvamine flectit,
Ut veras imiteretur aves. Puer Icarus unà
Strabat, & ignarum sua se tractare pericla,
Ore renidenti, modò quas vaga moverat aura,
Captabat plumas, flavam modò pollice ceram
Mollibat, lusuque suo mirabile patris
Impediebat opus. Postquã manus ultima coepto
Imposita est, geminas opifex libravit in alas
Ipse suum corpus, motaque pependit in aura,
Instruit & natum; Medioque ut limite curras,
Icare ait, moneo: nè, si demissior ibis,
Unda gravet pennas; si celsior, ignis adurat.
Inter utrumque vola: nec te spectare [a] Bootè
Aut (b) Helicem jubeo, strictumque (c)

Orionis ense.

Me duce carpe viam pariter præcepta volandì
Tradit, & ignotas humeris accomodat alas.
Inter opus monitusque genæ maduère seniles,
Et patriæ tremuère manus, dedit oscula nato
Non iterum repetenda suo; pennisque levatus
Antevolat, comitique timet (velut ales, ab alto
Quæ teneram prolem produxit in aëra nido)
Hortaturque sequi; damnosâsque erudit artes;
Et movet ipse suos, & nati respicit alas.

.....
Cum puer audaci coepris gaudere volatu,

Dese.

(a) Signum septentrionale. (b) Ursam majorem. (c) Sidus quod pingitur cum ense stricto.

Deferuitque Ducem, Cœque cupidine tactus
 Altius egit iter. Rapidi vicina solis
 Mollit odoratas pennarum vincula ceras.
 Tabuerant ceræ; nudos quatit ille lacertos,
 (a) Remigiðque carens non ullas percipit auras
 Oraque cœruleâ patrium clamantia nomen
 Excipiuntur aquâ, quæ(b) nomen traxit ab illo.
 At patēr infelix, nec jam pater, Icare, dixit,
 Icare, dixit, ubi es? quia te regione requiram?
 Icare, dicebat, pennas aspexit in undis;
 Devovitque suas artes, corpisque sepulchrò
 Condidit; & tellus à nomine dicta sepulti est.

CEdo vetus quoddam exemplum Narrationis
Historica?

R. Habes in veteribus Historiæ Romanæ
 scriptoribus Narrationes benè multas tam sin-
 gulari opera, artificioque elaboratas, ut nihil
 supra; in T. Livio 1. Sabinarū raptū; 2. Hora-
 tiorū, & Curiatorum pugnā; 3. Lucretiæ mor-
 tem, (c) exactos à bruto Tarquinius, interem-
 ptosque à patre proprios filios; 4. Audax Mu-
 cii Scævola facinus adversus Regem Porcenā
 5. Varios Coriolani eventus; 6. Pugnam Can-
 nensem; 7. Hannibalis cum Scipione congres-
 sum Ephesi apud Antiochum Regem; 8. Supra
 cætera verò omnia, mirificū illud ejusdē Han-
 nibalis iter in Italiam, per Hispaniam, per Py-
 renæos,

(a) *Alis, quibûs quasi remigabat.* (b) *icariū mare vocatur.* (c) *Ital. discacciati.*

renas, per Gallias, per Alpes, & Appennium; quod exquisitissimum quoddam artis opus existimo.

Habes præterea in Sallustio pugnam adversus Catilinam; in Q. Curtio Tyri obsidionem, singularem Abdolanymi eventum, Alexandri Magni mortem, consternationem, & Reginaë Sisygambis dolorem, ac interitum, &c.

Verum sat esto ex omnibus illis Narrationibus unam, aut alteram hoc loco commemorare. Tu ex duabus illis disce omnes.

Horatorum pugna cum Curiatis

Narratio Historica. Ex Livii

Hist. Lib. I.

Datur signum, infestisque armis, velut acies, terni juvenes magnorum exercituum animos gerentes concurrunt. Nec his, nec illis periculum suum, sed publicum imperium, servitiumque obversatur animo; futuraque ea deinde patria fortuna, quam ipsi fecissent. Ut primò statim concursa increpuere arma, micantesque fulsere gladii, horror ingens spectantes perstringit, & neutro inclinata spe, torpebat vox, spiritusque.

Consertis deinde manibus, cum jam non motus tantum corporum, agitatioque anceps telorum, armorumque, sed vulnera quoque, & sanguis spectaculo esset, duo Romani super alium alius, vulneratis tribus Albanis, expirantes corruerunt. Ad quorum casum cum clamasset præ gaudio Albanus

banus exercitus, Romanas legiones jam spes tota
 nondum tamen cura deseruerat, exanimis vicer
 unus, quem tres Curiatii circumsteterant. Fortè
 is integer fuit, ut universis solus nequaquam par,
 sic adversus singulos ferox. Ergo ut segregaret
 pugnam eorum, cepisset fugam, ita ratus secu-
 turos, ut quemque affectum vulnere corous sine-
 ret. Jam aliquantum spatii ex coloso, ubi pugna-
 tum est, aufugerat; cum respiciens videt magnis
 intervallis sequentes; unum haud procul ab sese
 abesse, in eum magno impetu redit; & dum Alba-
 nus exercitus inclamat Curiatiis, ut opem ferant
 fratri, jam Horatius caeso hoste, victor secundam
 pugnam petebat. Tunc clamore (qualis ex in-
 sperato faventium solet) Romani adjuvant mi-
 ritem suum, & ille defungi prelio festinat. Pri-
 us itaque quam alter, qui nec procul aberat, con-
 sequi posset, & alterum Curiatium conficit.

Jamque equato Marte singuli supererant, sed
 nec spe, nec viribus pares: (a) Alterum intactum
 ferro corpus, & geminata victoria ferocem in
 certamen tertium dabant: Alter fessum vulnere
 fessum cursu trahens corpus, victusque fratrum
 ante se strage, victori objicitur hosti: nec illud præ-
 lium fuit. Romanus exultans, Duos, inquit fra-
 trum Manibus dedi; tertium causam belli hujusce,

III

(a) Hæc est recta syntaxis: Corpus intactum
 ferro, & victoria geminata dabant alterum fero-
 cem in certamen tertium.

ut Romanus Albano imperet, dabo. Male suffi-
nenti arma gladium super nē jugulo desigit. ja-
centem spoliat. Romani ovantes, ac gratulantes
Horatium accipiant, eò majore cum gaudio, quò
propius metus rei fuerat.

(a) Abdalonymus ex Olitore rex Sido-
niorum factus ab Alexandro Magno.

Ex Lib. IV. Q. Curtii.

Erant (b) Hephastioni hospites clari inter su-
os juvenes, qui facta ipsis potestate regnandi, ne-
gaverunt quemquam patrio more in id fastigium
recipi, nisi regia stirpe ortur. Admiratus He-
phastion magnitudinem animi sperientis, quod
alibi per ferrum, ignesque peterent, Vos quidem
macti virtute, inquit, estote, qui primi intelle-
xistis, quid majus esset regnum fastidire, quàm
accipere. Circum dote aliquem regię stirpis,
qui meminerit à vobis acceptum habere se re-
gnum. At illi cum multos imminere tantę spei
cernerent, singulis (c) amicos Alexandri, ob ni-
miam regni cupiditatem, adulantibus, statuunt
neminem esse potiorē, quàm Abdalonymum quē-
dam, longa quidem cognatione stirpi regię anne-
xum, sed ob inopiam suburbanum hortū exigua
colentem stipe. Causa ei paupertatis, sicut ple-
risque, probitas erat. Intentusque operi diurno,

C

strepit

(a) Alii Abdalominum dicunt. (b) Erat is
apud Alexandrum gratiosissimus. (c) Ita genui-
na lectio.

strepitum armorum, qui totam Asiam concusserat, non exaudiebat.

Subitò deinde, de quibus ante dictum est, cum regie vestis insignibus horum inerat; quæ fortè plerius verbis eligens Abdalonynus repurgabat. Tunc rege eo salutato, alter ex his, Habitus inquit, is, quem cernis in meis manibus, cum isto squallore permutandus tibi est. Ablue corpus. (a) illuvie, æternisque sordibus squalidum: Cape regis animum, & in eam fortunam, quâ dignus es, istam continentiam profer. Et cùm in regali solio residebis, vitæ, necisque omnium civium dominus, cave obliviscaris hujus statûs, in quo accipis regnum; imò Hercule propter quem.

Somnio similis res Abdalonymo videbatur, Interdum satisne sani essent, qui tam protervè sibi illuderent, percontabatur? Sed ut cunctanti squalor ablutus est, & injecta vestis purpurea, auroque distincta, & fides à jurantibus facta; serid jam rex, iisdem comitantibus in regiam pervenit. Fama, ut solet, strenuè tota urbe discurret. Aliorum studium, aliorum indignatio coninebat. Ditissimus quisque humilitatem, inopiamque ejus apud amicos Alexandri criminabatur. Admitti eum rex protinus jussit; diurne contemplatus. Corporis, inquit, habitus famæ generis non repugnat: sed libet scire, inopiam qua patientia tuleris. Tum ille, Utinam, inquit, eodem animo regnum

(a) Ital, *brutura.*

regnum pati possi. He manus affecerunt de-
siderio meo: n. hui habenti nihil de f. t. Magna
indolis speciem ex hoc sermone Abdolonymi caput.

C Eas denique Exemplum Narrationis Orato-
ria?

R. Laudatur ab omnibus, & in primis à Quin-
tiliano de lebris illa Miloniana Narratio, qua Ci-
cero suspicionem insidiarum à Milone in Clo-
dium tam callidè, tamque ingeniosè detorquet.
Sic autem rem aggreditur.

Narratio Miloniana.

Milo autem, cum in senatu fuisset eo, die quo-
ad Senatus dimissus est, domum venit, calceos, &
vestimenta mutavit, paulisper, dum se uxor (ut
fit) comparat, commoratus est. Deinde profectus
est id temporis, cum jam Clodius, siquidem eo die
Romam venturus erat, redire potuisset. Obviam
fit ei Clodius expeditus in equo, nullâ rhedâ, nul-
lis impedimentis, nullis Gracis comitibus, ut
solebat; sine uxore, quod nunquam fere cum (a)
hic insidiator, qui iter illud ad caedem faciendum
apparasset, cum uxore veberetur in rheda, (b)
penulatus, vulgi magno impedimento, ac mulie-
bri, & delicato ancillarum puerorumque comitatu.

Fit obviam Clodio ante fundum ejus, hora se-
cundè undecima, aut non multò secus. Statim com-
plures cum telis in hunc faciunt de loco suberi-

(a) Milo ironice, (b) Penulâ, seu pallio ob-
volutus.

ori impetum: adversi rhedarii occidunt. Cum autem hic de rheda, rejecta penuâ, desisset, seque acriter animo defenderet; illi qui erant cum Clodio, gladiis eductis. partim recurrere ad rhedam, ut à tergo Milonem adirentur; partim, quod hunc jam interfectum putarent, cadere incipiunt ejus servos, qui post erant, ex quibus qui animo fideli in dominum erant, & presentes fuerunt, partim occisi sunt, partim, cum ad rhedam pugnari viderent, & domino succurrere prohiberentur, Milonemque occisum etiam ex ipso Clodio audirent, & ita esse putarent, fecerunt id sibi Milonis (dicam enim non derivandi criminis causâ, sed ut factum est) neque imperante, neque presente, neque presente domino, quod suos quisque servos in tali re facere voluisset.

Hec, sicut exposui, ita gesta sunt, judices: infidiator superatus; ut victa vis, vel potius oppressa virtute audacia est.

Miloniana illa Narratione nihilo inferiorem existimo hanc alteram narrationem lepidissimam, qua Tullius ostendit in libr. 3. de Officiis, quàm sit perfidi, improbi, qui aliud agunt, aliud simulant.

Malus Pythyi cujusdam dolus.

Narratio oratoria.

C. Canius, eques Romanus nec infacetus, & satis literatus, cum se Syracusas obitandi, ut ipse dicere solebat, non negotiandi causâ contulisset, dictita.

distitabat se hortulos aliquos velle emere, quò invitare amicos, & ubi se oblectare finè interpellatoribus posset. Quod cum percrebuisse, Pythius ei quidam, qui (a) argentariam faceret Syracusis, venales se quidem hortos non habere, sed licere uti Canio, si v. llet, uti suis, & simul ad cenam hominem invitavit in hortos in posterum diem. Cum ille promississet, tum Pythius, qui esset, ut argentarius, apud omnes ordines gratosus, piscatores ad se convocavit, & ab his petivit, ut ante suos hortulos postredie piscarentur, dixitq; quid eos facere vellet.

Ad Cenam tempore venit Canius, oppiparè à Pythio apparatus convivium, cymbarum ante oculos multitudo: pro se quisque quod ciperat afferebat: ante pedes Pythii pisces abiciebantur.

Dum Canius, Quæso, inquit; quod est hoc, Pythi? tantumne piscium? tantumne cymbarum? & ille, Quid mirum? inquit, hoc loco est, Syracusis quidquid est piscium. Hic (b) aquatio: hac villa isti carere non possunt.

Incensus Canius cupiditate contendit à Pythio, ut venderet. Gravate ille primò, quid mult.? impetrat, emit homo cupidus, & locuples tanti, quanti Pythius voluit, & emit instructos: (c) nomina facit; negotium conficit.

C3

In

(a) Banchiere. (b) Ital. aut il bagno, aut il luogo, dove vengono à provedersi à acqua; ab aquor, aris. (c) Ital. fa la scritta, dichiarandosi debitore.

Invitat Canius postridie familiares suos Venit ipse maturè, scalum nullum videt; (a) quarit ex proximo vicino, num feriae quædam piscatorum essent, quòd eos nullos videret. Nulla (quod sciam) inquit ille: sed hìc piscari nulli solent. Itaque hìc mirabar quid, accidisset. Stomachari Canius. Sed quid faceret? Nondum enim (b) Aquilius Collega, & familiaris meus protulerat de dolo malo formulam. . . . Ergo & Pythius, & omnes aliud agentes, aliud simulantes, improbi, & multisi sunt.

C A P U T III.

§. I. De Chria.

Quid est Chria?

R. Est brevis commemoratio facti, vel dicti cuiuspiam utilis, & memoriæ digni: unde etiam Chria suum nomen invenit à Græco vocabulo Chreia (1) quod utum, utilitatem, commodum significat.

Quotuplex est Chriarum genus?

R. Triplex. Aliæ versantur in verbis, aliæ in actione; aliæ n. utroque consistunt. Seu, ut vulgus Rhetorum loqui solet, aliæ sunt Verbales, aliæ Activa, aliæ Mixta.

Quid

(1) Non veda nè pure un cavicchio, un pivolo di barca (b) Aquilius præstans jurisconsultus: prator fuerat ante Ciceronem.

(2) Sunt qui scribunt Chreja, sed malè.

Quid est Cbria Verbalis ?

Ea est, quæ explicat verba graviter ab aliquo, & sententiosè prolata; qualis est v. gr. Virgilio versus: (b)

Discite iustitiam moniti, & non temnere Divos

Vel hoc effatum Senecæ: *Nulla est honesta avaritia, nisi temporis*; itemque hi Horatii versus: (c)

Pallida mors æquo pulsat pede pauperum tabernas,

Regumque turres

Aut denique sapientissima illa Juvénalis sententia.

Orandum est, ut sit mens sana in corpore sano,

Quid est Cbria activa.

QR. Ea est, quæ memorabile aliquod factū exponit, & verba exornat. ut: *Sapiens Pythagoras interrogatus aliquando, quàm longa esset hominum vita, sese paulisper conspiciendum exhibuit: cum subito ex spectantium oculis exolvit; ut nimirum celeri illa fuga, caduca, & fugacis mortalium vitæ brevitatem designaret.*

Sic etiam Cotys Tráciæ Rex, cum quidam pardalim, seu pantheram, ferocissimum animal, illi dond misisset; ipse vicissim leonem misit, nè verbum quidem addens: sed malam bestiam sic malè pensando, re ipsa hominem prudenter admonuit: par pari, ut est veteri proverbio, esse omnino referendum.

C4 Memo

(a) *Æneid. 6.*

(b) *Odorum. l. 1.*

Memorable quoque in primis, & omnibus notum, quod referunt Livius, & Florus de duobus Tarquinis patre, & filio. Cum enim Sextus Tarquinius Tarquinii Superbi regis ultimi Romanorum filius, acceptam à patre contumeliam, & injuriam simulans, ad (a) Gabios transfugisset, brevique ad summam apud illos, regis æque pænè parem potestate non pervenisset, misit clanculum Romanum unum è suis, sciscitatum à patre, quidnam demum se facere vellent. Rex ad hæc nihil voce respondit, sed veluti deliberandus in hortum ædiurnum transiit, sequente filii nuntio. Ibi inanibulus tacitus eminentia papaverum capita baculo decussit, & per hæc ambages filium admonuit, primores civitatis esse interficiendos. Quod cum à filio non ita multo post variis artibus factum esset, brevi, & consilio, & præsidio orbatâ civitas fuit in Tarquinii potestatem nullo labore redacta.

Rem sic narrat Ovidius nat. vo quodâ, ut foret, simpliciq; candore, libro secundo de Fastis. Ultima Tarquinius Romanæ gentis habebat

Regnâ, vir injustus; fortis ad arma tamen.
Ceperat hic alias; alias, verterat urbes.

Et Gabios turpi fecerat arte suos.

Namq; trium minimus proles manifesta superbi

In medios hostes postea silente venit.

Nudârunt gladios; occidite, dixit, inermem,

Hoc cupiunt fratres, Tarquiniusque pater,

Qui

(a) Gabi Volsciorum urbs, à Minturno passu
ab urbe Roma distans.

Qui mea crudeli laceravit verbere terga.
(Dicere ut hoc posset, verbera passus erat.)
Luna fuit, ipeſtant juvenen., gladiosque recon-
dunt,

Tergaque deducta veste notata vident.
Fleat quoq; & ut ſecum tueatur bella precan-
tur:

Callidus igraris annuit ille viris.
Jamque potens miſſo genitorem appellat amico
Perdendi Gabios quod ſibi monſtret iter.
Horius odoratis ſuberat cultiſſimus herbis;
Septus humum rivo lenè ſonantis aquæ;
Illic Tarquinius mandata lateantia nati
Accipit; & virga lilia ſummâ metit.
Numius ut rediit. decuſſaque liliâ dixit;
Filius, agnoſco juſſa parentis: ait.
Nec mora, principibus cæſis ex urbe Gabina;
Traduntur ducibus mœnia nuda ſuis.

Quid eſt Chria mixta?

R. Eſt ea, quæ Factum aliquod ſermoni con-
junctum exponit, Exempla ſi quæris, aliquot
ſelecta hîc damus.

Exempla Chriæ mixtæ I.

Marmoream ſtatuam cùm aliquando vidiffet
in foro. Diogenes Philoſophus, ad illam ſupplex
acceſſit, & manum illi quaſi ad ſtipem diu mul-
tumque porrexit. Mirantibus valde amicis, &
interrogantibus, qui id porro faceret, reſpondit,
Ad repullam me expetior.

II. Exemplum.

Idem Diogenes cùm aliquando confertiſſimam
poſuli turbam ſeſe è theatro effundentem vidif-
ſet, adverſus illam ſolus ingredi totis viribus
cepit,

capit, & objurgantibus respondit: Hoc in omni
vita facere studeo.

III. Exemplum.

Miles Spartanus (a) in tempesta nocte tumultu
prateriens, cum horribile quoddam spectrum vi-
disset, stridula lancea, in illud audacter irruit, ita
verbis compellans: Quod me fugis animas mor-
itura? Hoc singulari facto docemur, Faunorum
terriculamenta, & inania larvarum, ac lemurum
ludibria à cordatis, fortibusque omnino videri.

Quot sunt Chriae partes, seu Capita?

R. Chriae sive Verbalis sive Activa, sive
Mixta, continetur partibus octo, inquit Aph-
thonius in Progymnasmatis. Sunt autem par-
tes illae, Encomium, Paraphrasis, Causa, Contra-
rium, Simile, Exemplum, Testimonium veterum,
& Epilogus.

Sive ut tracta illa, usitatique formula poti-
us utamur; Chria tractanda est,

1. A. Laudativo.
2. A. Paraphrastico.
3. A. Causa.
4. A. Contrario.
5. A. Simili.
6. Ab. exemplo.
7. A. Testimonio veterum.
8. A. brevi Epilogo.

Quae singula Capita sigillatim enucleare ne-
cesse est. Quid

(a) Ital. di notte, fuor d'ora.,

Quid sibi vult à Laudativo?

R. Significat, in ipso Chriæ initio laudandū esse dictū, vel factū auctorū; ut scilicet ex auctoris laudatione major illius seu dictis, seu factis auctoritas, ac veluti pondus accedat.

Quia hoc sibi vult à Paraphrastico?

R. Idem prorsus ac si diceret, *Ab expositio-
ne dicti, vel facti; de quo agitur.* Paraphrasis enim, ut vox Græca satis indicat; est liberior, ac copiosior rei explanatio.

Quid illud est à Causa?

R. Indicat, diligenter investigandam esse, & afferendam causam illius seu dicti, seu facti, quod pertractandum, & amplificandum suscipimus v. gr. Chriæ verbalis argumentum esto hæc sapientis sententia: *Merenda sunt amicorum vitia:* erit in promptu hæc causa iustissima, quod sic licet vitii sine nemo nascitur: optimus ille est, qui minimis urgetur, ut ait Horatius.

Quid est à contrario?

R. Admonet, sententiam nostram ex contrariarum rerū collisione esse confirmandam, v. gr. postquam probaveris *dulce, ac decorum esse pro patria mori*, (a) dices è contrario rē esse turpissimam, ac (b) propudiosam, si miles pro patria pugnans, inhonesta mortis formidine, terga fugæ convertat. Item postquā ostenderis, otium, & desidiam omnium virtorū fontem,

(a) Horat. (b) Ital. *infame, virgogna*.

tem, ac fomitem esse, dices è contrario laborem, & vigilias esse firmissimum murum: integritatis, innocentiaque praesidium.

Quid à Similit?

R. Monet, propositam sententiam apta quapiam similitudine exornandam, ac illustrandam esse. Ità si laborem, & diligentiam commendare velis, dices cum Tullio. *Ut ad cursum equas, ad arandum bos, ad indagandum canis; sic homo ad intelligendum, & agendum natus est.*

Quid vocas ab Exemplo?

R. Hujusce vocis sentus est, rem, quam pertractamus, illustris cujuspian exempli appositione confirmandam esse. Sicut tibi v. gr. amplificandum illud. *Dulce, & decorum est pro patria mori*, afferes exemplum Codri (1) Atheniensium regis, de quo cecinit Horatius ode 14. lib. 3. *Codrus pro patria non timidus mori*. vel afferre poteris exemplum Decii Consulis Romani, qui se velato capite, certisque verbis pro patriae salute ultro devovit.

Quid à testimonio veterum?

R. Ostendit, nostram sententiam veterum autorum verbis, ac testimonio comprobandam esse. Sit hoc argumentum v. gr. *Injurias esse condonandas potius, quam ulciscendas*. uturpabis

au.

(a) Codrus ultimus Atheniensium Rex seipsum neci obtulit pro patriae salute in bello contra Deliensenses.

aureum illud Taciti verbum. *Multa contemptu curantur; vel hanc ejusdem sententiam homine Christiano dignissimam. Convicia spreta (b) exoleſcunt.*

Quid demum ſibi vult à brevi Epilogo?

¶ Indicat, apra quadam, & rotunda verborum conſuſione comprehendenda eſſe, quæcūque fuſius dicta ſunt. Eſt enim Epilogus brevis, & art ſicieſa clauſula, qua colligimus in pauca, quæ fuſius commemorata fuere.

Sed quoniam, ut init ō diximus, per præcepta longum eſt iter, per exempla verò expeditum, & facile, idcirco operæ pretium eſt aliquod Chriſtæ exemplum hoc loco ſubjicere.

§. II. Chriſta verbalis in hanc Virgilii ſententiam *Æneid.. 10.*

Breve, & irreparabile tempus!

Omnibus eſt vitæ

A Laudativo.

CUM optimo cuique Pœtæ propoſitum illud fuerit ſemper, ut miſceat utile dulci; hoc eſt, ut delectando doceas, & docendo delectes; neminem tamen adhuc legi Pœtam hac in re Pœtarum principi Virgilio comparandū. Ille enim non ſolūm cæteros omnes ante ſe & poſt ſe Græcos, Latinosque Pœtas facilè vincit elegant à, ſuavitate, judiciō, ſplendore, numero delectuque verborum; non ſolūm hoc habet,

(a) Ital. hanno fine, vanno à terra.

bet, ut illius versibus perfectus ingenio, elaboratis industriâ nihil addi possit, nihil detrahi, nihil mutari, verissimèque de illo dictum olim fuerit, Musas, & Apollinem non aliter in suo choro loqui, Jovèmque ipsum, si sit Pòëta, non alio modo locuturum; verùm etiam, quod caput est, sententiarum gravitate, & frugiferorû, quibûs abundat, præceptorum sapientia, hoc affequutus est, ut optimus vitæ, virtutisq; magister jure merito possit a nobis appellari.

Inter cætera verò documenta, ad vitam institutendam, & ad mores informandos idonea, quibus asperium est passim divinum illius Pòëma, saluberrimum in primis est, atque laudabile, quod ait Æneidos libro decimo de brevitate temporis, fluxaque, & caduca mortalium vita.

— Breve, & irreparabile tempus.
Omnibus est vitæ.

A Paraphrastico.

Ita est profectò, tam exiguum, tamque arctum vivendi curriculum nobis à natura circumscriptum est, ut vix benè lucem ingressis sit de hujus mortalis mundi statione decedendum, & vita cum morte commutanda. Nihil nisi temporis punctum quoddam est caduca hæc, quam tantopere deperimus, (a) vita, minimûque est ac pænè nullum intervallum illud, quod ortum inter, & occasum nostrum interjacet. Fugit re-

trò

(a) Ital. dietro à cui andiamo sì matti, e sà

trò levis hora, traditur dies die, præcipiti casu fugaces anni sese mutuo pellunt, & adolescentiæ tenectus, senectuti mors obrepit improvisa semper, & inopinata, quodque gravus est, cum semel effluxit brevissimum hoc vitæ tempus, tam irreparabilis est illius lapsus, ut nulla deinde possit ratione revocari.

A Causa

Neque verò est cur adeò parvam temporis usuram nobis ad vivendū concessam jure merito conquæramur. Præterquam quod enim vita si scias uti, satis longa est, præterea ea certa, stabiliq; lege-natos nos esse scimus, ut deniq; moriamur. Quis enim tam vecors esse potest, qui nesciat hanc esse tristissimam peccati mercedem, pœnamque justissimam, hanc esse mortalem conditionem ac sortem, humana omnia, caduca esse, & fluxa atque mobilia, nihil, quod ærtum sit, sempiternum esse posse, definitum esse cuilibet certum quoddam, breveque temporis spatium ad felicem in cœlo vitam promerendam? Cumque olim amplioribûs terminis circumscripta esset nostra hæc mortalis vita & in sæcula benè multa propagaretur, eam nostris fligitis, sceleribûsque breviorē effecimus; *Remotique prius tarda necessitas lethi corripuit gradum.*

A Contrario.

Contra verò cum semel post miseræ hujus-

ce vitæ decursum terreni corporis contagione solutus erit noster animus, cum demum inter felices spiritus ævâ sempiternâ perfruemur in cœlo, nulla jam amplius pertimescenda nobis neque vicissitudo rerum, neque conversio tēporum, nec ætatum commutatio, nullus jam erit neque horarum lapsus, nec fluxus dierum, nec annorum sibi nec mutuò succedentū cursus. Sed eodem semper hærentes, & felicitatis & temporis vultus, stabili. certaque beatitate, æternis æulorum ætatibus cum DEO ipso potiemur.

A Simili.

O nos igitur male cautos! O nunquam satis deplorandam sortem nostram! si æterna hæc solidaque obliti, nati, nisi umbrae imaginesq; consecretur. Si enim ex veritate malis, quam ex opinione res velimus adimere, quid denique aliud est fragilis hæc, fugaxque vita, nisi levis quidam fumus, qui puncto temporis evanescit? nisi præceps torrens, qui cum vano strepitu ceteriter effluit? nisi flosculus brevè marcescens, qui manè oritur, vespere floret, & nocte cadit? nisi umbra quædam, & larva inanis, quæ nostras effugit manus.

Par levibus ventis, volucrique simillima somno; (a)

Ab Exemplo.

Testes hoc loco possem appellare ab omni memoria

(a) *Æneid. 1.*

memoria Christianos illos Heroes, virosque sapientissimos qui mirificam tugacis vitæ brevitate tot laboribus, tot vigiliis, tot indefectis curis redemptâ compensarunt. Testes appellare possem tot virgines, tot viros principes, tot nobiles adolescentes, qui fragilē hanc rerum humanarū mobilitatem, atque inconstantē pertæsi, quæcūque apud cæcos mortales primâ putantur, pro nihilo duxere, & voluptatē illecebras, ac perniciosâ rerum caducarū blandimenta generosâ quadam alacritate conculcârunt.

A Testimonio Veterum.

Hoc inculcare Corinthiis voluit Divus Paulus, cum dixit: *Tempus breve est.* Hoc ipsum nos remonet summus ille vir Jobus, dum afflatus divino Spiritu sic loquitur: *Breves dies hominis sunt:* Hæc eadem erat mens vel ipsi quoque Horatio, profano licet homini, cum amicū sapienter sic admonet:

(a) Omnem crede diē tibi diluxisse supremū.
Et alio loco: *Quid brevi fortes jaculamur ævo multa;*

Hoc denique sentiebat Phædrus, cum in elegantibus suis fabulis hanc verissimam protulit vocem:

Abiturus illuc, quō priores abierunt,
Quid mente cæca miserum torques spiritum;

D. A Brevis

(a) *Epist. lib. 1.*

Cum igitur adeò breue tempus sit, adeòque irreparabile, relinquitur id unū, ut cogitemus etiā atque etiā nihil esse loci fecordiæ, neque segnitæ; nobis inter tantas angustias neque quā licere esse otiosos; miseros esse, qui se, per summam incuriam, re una omnium pretiosissima defraudari patiuntur. Restat denique id unū, ut cum celeritate temporis utendi celeritate ceteremus, & tamquam ex torrente quodam, qui rapidè dilabatur, celeriter hauriamus.

§. III. Argumenta Chriarum verbalium ex Horatio.

1. **O**Mnes eodem cogimur. 2. Vivitur parvo benè: 3. Levius sit patienti, quidquid corrigere est nefas. 4. Magnas inter opes inops. *De avaro.* 5. Ira furor brevis est. 6. Multa semina cumveniunt incommoda. 7. Fortes creantur fortibus. 8. Omnem crede diem tibi diluxisse supremum. 9. Quantò quisque sibi plura negaverit, à Diis plura feret.

Ex Virgilio.

10. Quid non mortalia pectora cogis Auri sacra fames?
11. Facilis descensus Averni.
12. Labor omnia vincit.

Ex Ovidio.

13. Principiis obsta: serò medicina paratur.
14. Otia si tollas, periêre cupidinis arcus.
15. — Diciquè Beatus Ante obitū nemo, supremaque funera debet.

16— Paupertatemquè ferendo
Effecere levem.

17. Livor, iners vitium, mores non exit in altos

Ex Juvenali.

18. Fronti nulla fides: 19. Crescit amor nūmī,
quantum ipsa pecunia crescit. 20. Nemo repen-
tè fit turpissimus. 21. Res est sacra miser. 22.
Nobilitas sola est, atque unica virtus.

Ex Seneca.

23. Totâ vitâ discendum est mori. 24. Etiam
sine magistro vitia discuntur. 25. Qui genus ja-
ctat suum, aliena laudat. 26. Sequitur superbos
ultor à tergo. DEUS.

Ex Persio.

27. O curas hominum, O quantum est in rebus
inane! 28. Virtutem videant, intabescantque
relicta. *De sceleratis.*

Ex Martiali.

29. Extra fortunam est quidquid donatur (a)
egenis:

Quas dederis, solas semper habebis opes:

30. Non est, crede mihi, sapientis, dicere, vivā
Sera nimis vita est crastina: vive hodie.

Ex Terentio.

31. Crescit in adversis virtus.

Hæc igitur, aut alia id genus argumenta per-
tractare si velis, facies sedulò, quod supra di-
ctum est.

1. Laudabis breviter auctorem Sententiæ. 2.
Planius, & copiosius explicabis sententiam, il-

De ——— lamque

(a) Legitur, Amicis.

lamque variis verborum coloribus pictam bono, ut ajunt, lumine collocabis. 3. Afferes causam aliquam, quamobrem res ita se habeat. 4. Ex contrariorum confusione, & quasi concursu illam confirmabis. 5. Illustrabis eam similitudine, quæ in re aptissime quadret. 6. Probabis illam singulari quodam exemplo. 7. Veteris auctoris testimoniò, & auctoritate illam confirmabis. 8. Denique ex omnibus hujus capitulorum rem ita se habere concludes.

Quomodo tractanda est Chria activa?

Eadem prorsus ratione, qua Chria verbalis. Eadem enim est utriusque ars, eademque planè regula. Itaque actum ageremus, si de Chria acti vi separari, ac seorsum tractarem.

Idem planè dicito de Chria mixta.

CAPUT De Amplificatione.

Quid est amplificatio?

R. Ineptè prorsus, ac ridiculè facere mihi videntur, qui perperam interpretantes Iſocratis (a) verba, Amplificationem cum vulgo ita definiunt: Amplificatio, inquit, est oratio, quæ ex parvis magna facit; seu quæ res exiguis verbis exaggerat, & in majus attollit. Puerilis inquam, & (b) præstigiatore, ac Sophi-

Aa

(a) Iſocrates pater eloquentiæ datus à Tullio, ætate annos centum. II.

ita potius, quàm Oratore digna mihi semper
visa tu. hæc vulgaris definitio, quæ res menda-
cio, fallacibusque pigmentis (a) supra meritū
velit augeri. Ut enim faceret aiebat Spartanorū
Rex Agesilaus: Ego pessimum eum furorē ar-
bitrabor semper, qui magnos calceos pedibus
parvis inducat.

Nos igitur cum Tullio sic Amplificationem
commodius longè deficiamus: *Amplificatio est
gravior quedam affirmatio, quæ motu animorum
conciliat in dicendo fidē.* Quia verò sub-
obscura cupiam fortè videri posset hæc defini-
tio: & quia vis, & facultas Oratoris potissimū
in amplificando consistit; idcirco definitionē
illam, & totam amplificandi artem planius, &
apertius explicare operæ pretiū existimamus.

*Quid igitur sibi volunt hæc verba; Gravior
quedam affirmatio?*

R. Gravissima illa affirmatio, de qua hic a-
gitur, nihil aliud est, quàm vehementius quod-
dam, copiosiusque dicendi genus, quo rei vel
dignitatem; & amplitudinem, vel indignitatem,
& atrocitatem, pondere verborum, & enu-
meratione circumstantiarum ita demonstramus,
ut non animos, auresque prætervolet, ut fer-
me sit, cum res leviter, ac strictim attinguntur,
sed ut feriat animos, permoveat, & audientium
memoriæ penitus insideat.

D3

Cedo

(a) Ital, belletti, ornamenta.

Cedo illustre quodpiam exemplum Amplificationis hujusmodi?

R. Hæc luculentissimum in atrocissima illa Didonis adversus Æneam abeuntem querela: Poterat Dido simpliciter, & nudè Æneam appellare *durum, inhumanum, ferreum*, sed querimoniam illam sic amplificat mirificè Virgilius Æneidos Lib. IV.

Talia dicentem jam dudum aversa tuetur,
 Huc illuc volvens oculos, totumq; pererrat,
 Luminibus tacitis, & sic accensa profatur:
 Nec tibi Diva (a) Parens, generis nec Dardanus (b) auctor,

Perfide: sed duris genuit te cautibus horrens
 Caucasus, Hyrcanæq; admorunt ubera tigres
 Sic etiam Libro 2. poterat Æneas exiliter, & sejunè dicere se amissam conjugem. Creusam clamoribus maximis per noctis tenebras appellasse: verum rem ita verbis exaggerat:

Ausus quin etiam voces jactare per umbram,
 Implevi clamore vias, mœstusque Creusam (c)
 Nequidquam ingeminans iterumque iterumque vocavi.

Quotuplex est Amplificatio?

R. Duplex: Alia est verborum, alia rerum; seu quod idem est. alia fit rebus, ac sententiis, alia verbis tantum. De utroque genere seorsim agendum nobis est.

§. I.

(a) Venus. (b) Dardanus primus Rex Trojanorum. Jovis filius. (c) Creusa Priami, & Hectoris filia, Æneæ Conjug, Ascanii mater,

§. I. De Amplificatione rerum.

Quot modis sit Amplificatio rerum?

R. Octo præcipuis. 1. Fit per congeriem definitionum, seu per definitiones conglobatas. 2. Per congeriem adjunctorum. 3. Per congeriem, seu per enumerationem partium. 4. Per congeriem causarum, & effectuum. 5. Per congeriem consequentium. 6. Per congeriem similitum, comparisonum, & exemplorum. 7. Per contrariorum, dissimilium, & inter se pugnantium contradictionem. 8. Denique per incrementum. Singula hæc capita sigillatim persequamur.

§. II. De Amplificatione per congeriem Definitionum.

Quid est definitio?

R. Est brevis, & circumscripta rei explicatio: seu, ut ajunt Philosophi, est oratio, quæ rei naturam breviter explicat.

Quid est Amplificatio per congeriem definitionum, sive à definitionibus conglobatis?

R. Est ea, in qua varix ejusdem rei definitiones congeruntur, & quasi coacervantur, ut cum ait Cicero: *Historia est testis temporū, lux veritatis, vita memoriæ, magistra vitæ, nuntia vetustatis* Ex iisdem definitionibus conglobatis, Curia, ac Senatūs Romani majestatem sic amplificat idem Orator in oratione pro Milone: *Curia templum sanctitatis, amplitudinis, mentis: consilii publici, caput urbis, ara sociorū,*

portus omnium gentium. sedes ab universo populo R. concessa uni Ordini.

Poterit ita vicissim, ad illarum definitionum conglobatam imitationem, dicere, quid sit eloquentia, quid P^od^osis, quid amicitia, quid vita hominis, quid DEUS ipse.

§. III. De amplificatione per congeriem adjunctorum.

Quid est Amplificatio per congeriem adjunctorum?

R. Est ea, quæ ducitur ab omnibus seu rerū, seu personarum adjunctis. ac circumstantis simul coacervatis Cicero 2. Agrar. 3. Ego qualem Kalendis Januariis. acciperim Remp. Quirites, intelligo plenam sollicitudinis, plenum timoris, quæ nihil erat mali, nihil adversi, quod non boni metuerent, improbi expectarent omnia turbulenta consilia contra hunc Reip. statum, & contra vestrum otium partim iniri, partim nobis Consulibus designatis, inita esse dicebantur: sublata erat de foro fides. non ictum aliquo novæ calamitatis, sed suspitione ac perturbatione judiciorum, infirmatione rerum judicatarum novæ dominationes, extraordinaria non imperia: sed regna. quæri putabantur.

Vultus sub finem libri primi Georgicorū de Julii Cæsaris interitu lugubriter admodum, & tragice lamentatur coacervando funestissima præcugia monstroque, quæ vel antecessere, vel mox subsequuta sunt: Ille

Ille (a) etiam extincto miseratus (b) Cæsa-
re Romam.

Cum caput obscura nitidum ferugine textit,
Impiaque æternam timuerunt sæcula (c) no-
ctem.

Vox quoq; per lucos vulgo exaudita silentes
Ingens: & simulacra modis pallentia miris,
Vita tub obscurū noctis, pecudesque locutæ
Intandum; sistunt amnes, terræque dehiscunt
Et mœstum illacrymat templis ebur, æraq;
ludant.

Totum hunc locum, ut eximium amplifica-
tionis exemplar, & ad excitandam commiserationem in primis idoneum, tu consulito, si me
audis.

§. IV. De Amplificatione per conge-
riem, seu enumerationem partium.

Quid est amplificatio ab enumeratione parti-
um?

R. Est illa, quæ fit, dum totum aliquod in
suas partes distribuitur; seu dum rei alicujus
partes vel omnes, vel præcipuæ certè quidem
sigillatim enumerantur. Ità Cicero funestum
Pilonis Consulatum describit: *Omnes memori-
am consulatûs tui, facta, mores, faciẽm denique,
ac nomen à Rep. detestantur. Legati, qui un-
dere,*

(a) Sol (b) Subaudi est. (c) Dictatore Julio
Cæsare à conjuratis occiso solis globum diu sup-
pallidum apparuisse narrant. Plutarchus, & Pli-
nius.

fuere, alienati: Tribuni militum, inimici: Centuriones. Et si qui ex tanto exercitu reliqui milites existunt, non dimissi abs te, sed dissipati, te oderunt, tibi pestem exoptant, te execrantur. Achaja exhausta, Thessalia vexata, lacerata Athenae; Apollonia exinanita; Ambracia direpta; Bullienses illusi; Epirus excisa; Locri exusti; Achamanum gens vendita; Macedonia condonata barbaris; Aetholia amissa; Dolopes, finitimique montani oppidis, atque agris exterminati; Cives Rom. qui in iis locis negotiantur, te unum solum suum depeculatorem, vexatorem, praedonem, hostem venisse senserunt. Ovidius lib. ii. Metamorph dilatat sententiam hanc:

*Rex Midas omnia, quaecumque tangit,
in aurum convertit.*

Latus abit, gaudetque malo Berecynthius heros, (a)

Pollicitique fidem tangendo singula tentat.
Vixque sibi credens, non alta fronde virentē
Illice detraxit virgam, virga aurea facta est:
Tollit humō saxum; saxū quoq; palluit aurō:
Contigit & glebam; contactu gleba potenti
(b) Massa fit: arentes Cereris decerpit aristas.
Aurea messis erat. Demptum tenet arbore pomum:

(c) Hesperidas donasse putes: si postib9 altis
Admovit digitos, postes radiare videntur:

Ille

(a) Midas Phrigiae Rex, ubi mons Berecynthus

(b) Auri moles, (c) In earum hortis erant aurea pomata.

Ille etiam liquidis palmas ubi laverat undis,
Unda fluens palmis (a) Danaen eludere possit.

Venetiarum descriptio per enumerationem partium.

Venetiarum urbis, in recessu intimo sinûs Adriatici, ea regio, ac situs est, ut leniter stagnantes ex alto aqua. illam omni ex parte circumluant. Ea inclite urbi, & ad merces, copiasq; invehendas opportuna receptacula, & contra hostiles incursus munimenta firmissima sunt. Ex iis porro aestuariis (b) majores, minoresque Euripi totam urbem intercurantes, variis meandris, ac flexibus ita distinguunt, ut quot in partes pedibus, in totidem ferè mari aditus sit, egregiò sanè vel artis, vel naturæ miraculò. Indè vicorum, insularum, & pontium ingens numerus; ut qui diutius ibi versati non sunt, viarum, locorûque modò varietate, modò similitudine sæpè fallantur. Sed contra ejusmodi ambages certum, paratumque remedium est maxima multitudo cymbarum, quæ usquequaque dispersæ, nominatim ad omnia & publica, & privata loca quemlibet, baud ità magna mercede, trajiciant.

§. V.

(a) Jupiter in auream pluviam mutatus, illà delusit converso in pretium Deo. Horat. (b) *It. Luogo dove stagnan dell'acq; pel flusso del Mare.*

§. V. De Amplificatione per congeriem causarum, & effectuum

Quid est Amplificatio per congeriem causarum & effectuum?

R. Est ea, in qua multæ simul unius rei causæ, & effectus, multi conglobantur; ut si diceres cum celebri artis magistro. *Quereris multis modis vexatam esse provinciam, sed ad causas calamitatis attende. Vigebat in ea ambitus, luxuria dominabatur; segnes erant magistratus, populus ipse molli, otiosaque segnitie disfluebat. Expecta igitur damna longè graviora Exhaurientur pecunia, jacebit spreta Religio, fures impune grassabuntur, &c.* Ex hoc eodem loco immanissimam Mezentii crudelitatem amplificat rex Evander apud Virgilium *Æneid.* 8.

Quid memorem infandas cædes, quid facta Tyranni (a).

Effera; De capiti ipsius, generique reservent. Mortua quin etiam iungebat corpora vivis, Componens manibusque manus, atque oribus ora.

(Tormenti genus.) & sanie, taboque fluentes, Complexu in misero, longa sic morte necabat.

§. VI. De Amplificatione per congeriem consequentium.

Quid est Amplificatio per congeriem consequentium?

R. Est

(a) Mezentius immanissimus Tyrrhenorum, seu Hetruscorum Tyrannus, qui pro Turno contra Æneam pugnavit.

R. Est ea, in qua plura ponuntur acervatim ex eadem re consequentia. Ex hoc loco Virgilius noctem egregiè describit *Æneidos*. 4.
amplificando res varias, quæ noctē fermè consequuntur.

Nox erat, & placidum carpebant fessa oporè
Corpora per terras, silvæque, & sæva quierant
Æquora: cùm medio volvuntur sidera lapsu,
Cùm tacet omnis ager, pecudas, pictæque volucres,

Quæque lacus latè liquidos, quæque aspera dumis

Rura tenent; somno (a) positæ, sub nocte silenti,

Lenibant curas, & corda oblita laborum,

§. VII. De Amplificatione per comparationes, similitudines, & exempla.

Quid est Amplificatio per comparationes, similitudines, & exempla?

R. Est ea, quæ fit per unam, vel per multas comparationes, ac similitudines, & per unum exemplum, vel per plura. Fiet Amplificatio per plures comparationes. si dicas, v. gr. cum Tullio in *P. Ionē* Ego non te recordem, non furiosum, non mente captum, non tragico illo (b) *Oreste*, aut *Athamante* dementiorem putem? Vel si di-

(a) Posita, id est, jacentes. Sonno autem lenibant curas, &c. *Orestes* *Agamemnonis* filius, furis agitatus fuit ob *Clytemnestram* matrē occisam. *Athamas*, *Thebanorum* Rex, furis etiam agitatus.

si dicas cum Martiali, in improbum, quemdam Gaurum, qui sua latulenta vita magnorum virorum exemplô solebat excusare.

In Gaurum.

Quod nimiô gaudes noctem producere vinô;
 Ignosco; vitium; Gaure, (a) Catonis habes.
 Carmina quôd scribis Musis, & Apolline nullo
 Laudari debes: hoc (b) Ciceronis habes.
 Quod vomis, (c) Antoni; quod luxuriaris,
 Apici: (d)?

Quod fur es; vitium; dic mihi, cujus habes;
 Fit Amplificatio per unam tantum similitu-
 dinem in hoc Virgilio loco, ubi fortè simam A-
 mazonem Camillam de imbelli hoste nullo la-
 bore triumphantem sic exprimit Æneid II.

Quàm facilè accipiter saxo facer ales ab alto
 Consequitur pennis, sublimè in nube colum-
 bam,
 Cōpressamq; tenet, pedibusq; eviscerat uncis,
 Tum cruor, & vullæ labuntur ab æthere plu-
 mæ:

Itèmq; in Libro septimo, ubi Regina Ama-
 tæ (e) furorem, ac circumcursationes depingit
 lepidissima turbinis verberè à pueris agatî si-
 militudine.

Ceu quondã torto volitans sub verberè turbo
 Quem pueri magno in gyro, vacua atria cir-
 cum, In

(a) Cato Uticensis quàm sapè merô incalue-
 rit, testis Horatius (b) Cicero non bonus Pœta
 fuit. (c) Qui frustis vinolentis gremium suum,
 & totum tribunal implevit. (d) Apicius belluo
 celeberrimus. (e) Erat Latini Regis conjux.

Intenti ludo exercent: ille actus habena.

Curvatis fertur spatiis: stupet inscia turba,

(a) Impubesq; manus mirata volubile buxū.

Dant animos plagæ. Non cursu segnior illo.

Per medias urbes (b) agitur, populosq; feroces

Addite denique pulcherrimam istam juve-

nis (b) pallantis à Turno occisi cūm flosculo

decerpto comparationem, quā Scaliger quo-

vis nectare dulciorem non veretur appellare.

Hic juvenem agresti sublimem in stramine
ponunt,

Qualem virgineo demessum pollice florem,

Seu mollis violæ, seu langventis hyacynthi,

Cui neque fulgor adhuc, necdum sua forma
recessit.

§. VIII. De Amplificatione per con- flictionem contrariorum.

Quid est Amplificatio per conflictionem con-
trariorum, & inter se pugnantium?

R. Est ea, qua plura contraria per antithe-
ses opponuntur, ut illa Ciceronis in Catilinā:
*Hoc verò quis ferre possit, inertes homines fortis-
simis insidiari. stultissimos prudentissimis: ebrio-
sos sobriis, dormientes vigilantibus?* In idem est
illud ejusdem Ciceronis in Pisonem. & Gabi-
nium Consules: *Qui latrones igitur, siquidem
vos Consules? qui prædones? qui hostes? qui pro-
ditores? qui Tyranni nominabuntur?* Magnum
nomen

(a) Impuberum, id est, Puerorum turba. (b)
Regina Amata, (c) Erat Evandri regis filius Æ-
neid. 11.

nomen est. magna species, magna majestas Consul. Non capiunt angustie pectoris tui; non recipit levitas ista, non egestas, non infirmitas ingenii sustinet, non insolentia rerum secundam tantam personam, tam gravem, tam severam.

*Sic etiam Seneca in (a) Thyeste:
Quem dies vidit veniens superbant,
Hunc dies vidit fugiens jacentem.*

*Tale est etiam incertæ auctoris, sed tamen antiqui in Alexandri magni tumulum.
Sufficit huic tumulus, cui non suffecerat orbis:
Res brevis huic ampla est, cui fuit ampla brevis.*

Ex hoc eodem loco magni nominis Pœta Sæntolius Victorinus admirabiles Sanctorum virtutes amplificat per congestas anastropheas (b);

Illis summa fuit gloria despici,

Illis divitiæ pauperiem pati;

Illis summa voluptas

Longo supplicio mori.

§. IX. De Amplificatione per incrementum.

Quid est Amplificatio per incrementum,

R. Est ea, qua oratio velut per gradus videtur augeri, & ascendere, donec ad summum pervenerit. Ita Tullius Verris crudelitatem eadem per incrementum deducit, ut verba explanando crimini non ultra suppeditent: *Facinus est inquit, vincire civem Romanum; prope parricidium*

(a) Tragedia sic inscripta, Actu 2 vers. 6. 4.

(b) In hymno de sanctis monachis.

diu necare: quid dicam, in crucem tollere? Nihil addi jam videtur ad hanc amentiam, improbitatem, crudelitatemque posse.

Vide etiam, quomodo per gradus, & per incrementum assurgat oratio in hac sapientissima Senecæ sententia in Epistola ad Lucilium: *Magna vita pars elabitur malè agentibus: maxima nihil agentibus: tota aliud agentibus.*

De Amplificatione verborum.

De hoc toto Capite tametsi sumus propediem accuratissime dicturi; postulat tamen instituti nostri ratio, ut cursim illud in antecessum (a) delibemus.

Quomodo fit Amplificatio verborum?

R. Fit sex præcipue modis. 1. Per verba translata, seu metaphorica. 2. per verba superlata. 3. Per verba synonyma. 4. Per verba gravia, & illustriora. 5. Per periphrasim, seu circumlocutionem. 6. Per repetitionem.

§. X.

Fit igitur primum Amplificatio verborum per verba metaphorica, quæ nempe mirum in modum valent ad excitandos animos, & ad orationem grandiore efficiendam.

Quid est Metaphora, seu translatio?

R. Est quoddam loquendi genus, quo vox aliqua à propria sua significatione transferretur ad aliam, v. gr. si dicas: *Prata ridere, parietes*

E

gestire

(a) Ital. Anticipatamente.

gestire gaudē, aliquem esse in à incensum, inflam-
matum cupiditate, errore lapsum: voces illæ or-
maes sunt metaphorice, quæ tribuunt præcis,
& parietibus risum, & gaudium, quæ propria
sunt hominis solus. Idem planè dicto de cæ-
teris locutionibus, quæ tribuunt homini flam-
mam, & incendium ignis proprium, &c. Fiet
igitur Amplificatio per Metaphoram, si cum
Virgilio dicas de Ænea irato:

(a) — Irarumque omnes effundit habenas.
Vel si dicas de Didone:

(b) — Magnoque irarum fluctuat æstu.

Quæ habenas, & æstum, quæ propriè conve-
niunt equis, ac fluctibus, tribuit Ænea, & Di-
doni. Item si de homine in pavido, & imper-
territo dicas cum Horatio in Odis: (c)

Illis robur & æs triplex

Circa pectus erat, qui fragilem truci

Commisit pelago ratem

Primus.

§. XI.

2. **F**it Amplificatio per verba superlata, hoc
est, quæ veritatem superant, & plùs di-
cunt, quàm recepte esse possit. Ut cùm ait Tul-
lius de Iulio Cæsare, in oratione pro Marcello.
*Domuisti gentes immunitate barbaras, multitu-
dine innum. rabiles, locis insinitas, omni copia-
rum genere abundantes.* Itemque cum dicit de
Pompejo in oratione pro lege Manilia. *Qui sæ-*
pius

(a) Libr. 12. (b) Libr. 4. (c) Libr. 1.

pius cum hoste confixit, quàm quisquam cum inimico concertavit: plura bella gessit, quàm alii legerunt; plures Provincias confecit, quàm alii concupiverunt: cujus adolescentia ad scientiam rei militaris non alienis præceptis, sed suis imperiis; non (a) offensionibus belli, sed victoriis; non suspendiis, sed triumphis est erudita.

Hæc amplificandi artē adhibuit Virgilius Æneidos librò 12, cum de Turni equis dixit per Hyperbolem:

Qui candore nives anteirent, cursibus auras.

Item cum de equo Trojano dixit:

Inftar montis equum divina Palladi, arte

Ædificant.

Sed nusquam magis indulgisse videtur huic schemati (.) quàm cum Amazonem (c) Camillam laudans librò septimò dixit per verissimam hyperbolem:

Illa vel intactæ fœgetis per summa volaret

Gramina, nec teneras cursu læssisset aristas:

Vel mare per medium, fluctu sospenta tumentis

Ferret iter; celeres nec tingeret æquore plantas

§. XII.

Quomodo sit Amplificatio per verba synonyma

R. Fit per congeriem verborum, & sententiarum idem pænè significantium: ut cum ait Cicero pro Ligario: Quid enim, Tiberio, tuus il-

le

(a) Ital. sinistri in contri. (b) Ital. Figura. (c) Camilla Volscorū Regina bellicosissima, quæ Turno adversus Æneam tuit auxilium.

le districtus in aci? pharsalica gladius agebat? cuius latus mucro ille petebat? qui sensus erat armorum tuorum, quæ tua mens? oculi? manus; ardor animi, quid cupiebas? quid optabas? Vide, quàm multa sint hic verba idem pænè significancia: gladius, mucro, arma, sensus, mens, animus, cupiebas, optabas. Quæ lanè Synonymorum coacervatio acrem in primis, & illustrem reddit orationem, ut liquet ex hoc alio ejusdem Ciceronis exemplo in Catilinam: Non feram, non patiar, non sinam; & ex duobus hisce Virgili versibus Æneidos Librò primò, ubi Ilioneus Æneæ sortis adhuc ignarus sic de illo ad Didonem:

*Quem si fata virum servant; si vescitur aurâ
Ætheria; nec adhuc crudelibus occubat umbris*

S. XIII.

Quomodo fit Amplificatio per verba graviora, & illustriora;

R. Fit cum adhibentur verba splendida, quæ rem significantius exprimant, & in quibus plenum quiddam, numerosum, & sonans esse videatur: cujusmodi sunt ista: *Polluerat stuprò sanctissimas religiones; Senatûs gravissima decreta perfregerat.* Itemque illa in Verrem: *Non enim furem, sed ereptorem; non aulterum, sed expugnatorem pudicitia; non sacrilegum, sed hostem sacrorum, religionumque; non licarium, sed crudelissimum carnificem civium faciorumque, in vestram judicium adducimus.*

Ejus.

Ejusdem etiam generis sunt magnifica illa
Virgili verba de Didone moritura.

At trepida, & cœpit immanibus effera Dido,
Sanguineam,volvens aciē, maculisque tremen-
tes

Interfusa genas, & pallida morte futura,
Interiora domûs irrumpit limina, & altos
Conscendit furibunda rogos, enſēque recludit
Dardanium, non hos quæsitum munus in usus:

§. XIV.

Quomodo fit Amplificatio per periphrasim seu
circumlocutionem;

R. Fit, cùm longiori verborum ambitu cir-
cuituque dicimus, quod brevius, ac simplicius
dici poterat. Ità Cicero pro Milone, cùm gra-
vius videretur dicere Clodium à Milone fuisse
occisum; maluit illud hac verborum circui-
tione mollire: *In quos incensos irâ, vitamque ao-
mini desperantes cum incidisset, basit in iis pe-
nis, quas ab eo servi fideles pro domini vitu ex-
petierunt.*

Circumlocutione Virgilius utitur Æn. 12.
cùm pro hac una voce *Moritur*, sic ait.
Olli dura quies oculos, & ferreus urget
Somnus; in æternam clauduntur lumina noctē.

Et in eclôga prima, ubi pro hac una voce *Jâ
advesperascit*; longiori hac, tritaque utitur pe-
riphraſi;

Et jam summa procul villarum culmina fumant
Majoresque cadunt altis de montibus umbrae.

Nota Periphrasim apud Pœtas esse frequen-

E₂

tiorem

tiorem, quàm apud Oratores. Quod si non idonea sit, vel finis redundet, jam non appellabitur *Periphrasis*, sed *Perissologia*. (a)

§. XV. De Amplificatione per repetitionem.

Quomodo sit amplificatio per repetitionem ;
R. Fit, cum verbum idem, siue oratus casu à, siue ad motus excitandos iteratur, duplicaturque vel in principio, vel in fine, vel in medio dictionis. Ut cum ait Tullius: *vidi enim, vidi, penitusque perspexi*. Sed utitur in primis hoc Amplificationis genere in exordio Orationis pro Roscio Amerino, cum ait: *Accusant ii, qui in fortunas ejus invaserunt. Causam dicit is, cui, præter calamitatem nihil reliquerunt. Accusant ii, quibus occidi patrem Sexti Roscii bono fuit. Causam dicit is, cui non modo luctum mors patris attulit, verùm etiam egestatem. Accusant ii, qui hunc ipsum jugulare summè cupierunt : Causam dicit is, qui etiam ad hoc ipsum judicium cum præsidio venit, nè hic ibidem ante oculos vestros trucidetur. Denique accusant ii qui populus poscit; Causam dicit is, qui unus relictus ex illorum nefaria cadere restat.*

Quantopere verò valeat Repetitio ad addendam vim, pondusque orationi, & ad affectus ciendos, discere poteris ex sequentibus exemplis

(a) Id est Sermonis redundantia.

xemplis, priora tria sunt ex heroicis Ovidii Epitholis, in quibus, si quid iudico, præcatis omnibus illius operibus, elegantiæ, ingenii, & eloquentiæ lumen quoddam elucet: in primo sororem Annam sic compellat iuxta Dido:
Anna soror, soror Anna meæ malè conscia culpa

In altero Demophoontem (a) ita compellat Phyllis:

Credidimus blandis, quorum tibi copia, verbis:

Credidimus generi, numinibusque tuis.

Credidimus lacrymis: & hæc unulare docentur;

Hæc quoque habent artes, quaque jubentur, eunt.

In tertio conjux Herculis Dejanira, cum illi per imprudentiam mortem intulisset, in has iusti doloris voces erumpit identidem;

Impia quid dubitas Dejanira mori;

Hei mihi quid feci? quò me furor egit amante?

Impia quid dubitas Dejanira mori?

Illita (b) Nescio mihi tibi texta veneno,

Impia quid dubitas Dejanira mori?

Quibusnam potissimum figuris variandis erit, & distinguenda Amplificatio;

R: Præcipua, quæ Amplificationem ornant, Schemata sunt Hypotyposis, & exclamatio, de
E4. quibus

(a) Demophoon Thæsei ex Phædra filius, à Phyllide Lycurgi regis filia hospitio, & lecto susceptus. data prius futuræ conjugii fide. (b) Centauri Nessi veste qua indutus Hercules in furorem, versus est.

quibus suprà dictum à nobis est. Quibus addito tria alia, nempe Prosopopœiam, Apostrophem, interrogationem, ceterasque id genus vehementiores figuras, de quibus agendum nobis erit in Libro de Elocutione.

§. XVI.

Quid sit in Amplificatione vitandum.

Uo sunt in primis vitia, ac veluti scopuli quidam duo, in quos incurrere solent Tyrones, dum orationē amplificānt. Primus scopulus est illorum, qui minutissima quæque singulatim, exiliter, & perexiguè contestantur; quod certè est in Oratore vitū vel maximū. Ut enim rectè monet Cicero, in Amplificationibus nihil est nimis tenuiter enucleandum, quia hic locus grandia potius, quàm exilia, minutaque requirit.

Alter scopulus est illorum, qui ad explendū orationis numerum, nihil nisi vacuas voces, & inanem verborum sonitum in illam infarciunt. Hoc vulgare vitium fugies, si nihil prorsus dicas quod vim, & pondus non addat orationi, & sensum non augeat. *Quid est enim tam furiosū, (inquit Tullius Libro 1. de Oratore) quàm verborum vel optimorum sonitus inanis, nulla subiecta sententia?* Et ut sapientissimè præcipit Horatius in Arte Pœtica, si sint tibi provisæ, paratæque, & ad manum, ut ita dicam, sententiæ; voces ipsæ ultro sese offerent, & ad exprimenda animi sentia nullo labore succurrent:

Verbaque provisã rē non provisã sequuntur.

Quamquã, ut dicam id, quod res est, si Tyroni peccandum sit in alterutram partem, malim certè, ut, instar Ovidii, peccet potius ubertate quadam, copiaque verborum, quàm eorūdem jejunitate, atque inopia; quia, ut optimè notat Tullius, nimia hæc, & redundans verborum ubertas, & quasi luxuries stylò, atque exercitatione brevi depascitur.



APPARATUS

SEU PROOEMIUM

RHETORICÆ.

Rhetoricæ Proœmium, sive Apparatum appellamus ea omnia, quæ pertinent universim ad Artem Rhetoricam. Quinque autē sunt, quæ de Rhetorica generatim, & universe, pro-
lusionis more, quæri possunt.

1. Quæ sit natura, & finis Rhetoricæ,
2. Quæ sit illius materia.
3. Quæ sint illius partes.
4. Quæ sit dignitas, vis, & utilitas Rhetoricæ.
5. Quibus rebus, ac subsidiis possit facile comparari.

§. I. De natura, & fine Rhetoricæ.

Quid est Rhetorica?

R. Est ars, seu disciplina benè dicendi;
hoc

hoc est ornatè, graviter. & copiosè loquendi.
Ita Quintilianus, lib. 2.

Unde nomen suum traxit Rhetoricus?

A voce græca *Reo*, dico, loquor, unde *Ritor*
Rhetor, Orator, & Ritoriki ars Oratoria,

Quare vocatur ars?

R. Quia ceteris quibusdam, & nunquam fallentibus præceptis continetur.

Quare dicitur ars benè dicendi?

R. Quia docet quomodo optimis sententiis verbisque lectissimis dici possit.

Undenam orta est ars illa benè dicendi?

R. Notatio naturæ, & animadversio perperit artem. Cùm enim aliqui nativa quadam facultate, sine ullo artis subsidio benè dixissent, alii contra insulsè, & malè; extitit aliquis qui discrimen illud observaret attentius; qui causas illius indagaret sedulo: atque ita rem sensim ad artem, ac præcepta revocaret, & quasi viam traderet, quæ ad eloquentiam tutè ferret. Unde liquet, non esse eloquentiam natam ex artificio; sed potius artificium ex eloquentia natum, atque profectum.

Quo differunt inter se Rhetor, & Orator?

R. Hòc differunt, quòd Rhetor sit, qui benè dicendi præcepta tradit, Orator verò sit is, qui accommodatè ad persuadendum dicere potest: tamen si erretur persæpè in nomine, & aliò ad pro alio indiscriminatim accipiat.

Quisnam

Quisnam est finis ultimus Artis Oratoria?

R. Est persuadere dictione: hoc est, diserta oratione quempiam inuadere ad aliquid vel credendum, vel agendum, vel omittendum.

Quotnam est Officium Oratoris?

R. Est dicere appositè ad persuadendum; quod fiat docendo, delectando, & movendo. Docemus argumentis, & argumentatione; delectamus ornato, illustri, & apto dicendi genere; flectimus amplificatione, & affectibus. Docere necessitatis est; delectare syauitatis; mouere verò, seu flectere victoriæ; atque hic demum est verissimus eloquentiæ triumphus.

Unde erit ille summus, & perfectus Orator, cum appositè dixerit ad persuadendum, hoc est ad docendum, delectandum, & movendum; re ipsa tamen, siue auditoris vitiò, siue quacumque demum alia de causa, non persuaserit.

§. II. De Materia Rhetoricæ.

Quanam est materia cuiusque artis in genere?

R. Ea est, circa quam versatur Ars; ut Medicinæ materia sunt morbi, quia in iis curandis Medicina versatur.

Quanam est speciatim materia Rhetorica?

R. Nihil cinnindè est in rerū natura, de quo ornatè, eleganter, & copiosè disputare non possit Orator. Ut enim observat Cic. 2. de Orat. *Benè dicendi Ars non habet definitam aliquam regionem, cujus terminis septa teneatur.* Unde

ajo cum Aristotele. Rhetoricæ materiam esse quamlibet quæstionem ad dicendū propositā.

Quintuplex est quæstio, quæ Oratori ad dicendum proponi potest?

℞. Duplex. Alia est infinita, seu universalis; alia finita, seu singularis. Quæstio infinita, quæ vocatur etiam *Tœsis*, ea est, quæ nullis alligatur temporis, loci & personæ circumstantiis: ut, si quærat^{ur} generatim atque universè. *Sitne bellum gerendum, vel pax facienda?*

Quæstio finita, quæ etiam vocatur *Hypothesis*, & *causa*, sive *controversia*; ea est, quæ universalem quæstionem restringit, ac revocat ad certas quasdam personæ, temporis, loci, rei; circumstantias: ut, si quærat^{ur}, *Sitne hoc anno nobis pax facienda, iis, quæ ab hostibus feruntur legibus, ac conditionibus?*

Quæstio autem, sive finita sit, sive infinita, dividitur quadrifariam; primò in quæstionem cognitionis, & actionis. Quæstio cognitionis ea est, quæ instituitur solius scientiæ gratiâ: ut, *Quæ sit causa defectus solis, . . . sitne terra major, quàm luna?* Quæstio actionis est, cujus finis est aliquid efficere; ut, *An liceat vim repellere. . an sit inimicis ignoscendum?*

Præterea quæstio vel est principalis, vel incidens. Principalis ea dicitur, quæ præcipuè venit in controversiam: Incidens vocatur, quæ tractatur propter aliud.

Quos

*Quot sunt universim genera questionum, sive
caularum, in quibus versari potest Orator ?*

R. Tria, Genus judiciale, genus deliberati-
vum, & genus exornativum, seu demonstrati-
vum, quod à Græcis vocatur Epideicticum

Quid spectatur in genere judiciali ?

R. Accusatio, & defensio.

Quid spectatur in genere deliberativo ?

R. Svasio, & dissvasio.

Quid in exornativo ?

R. Laus, & vituperium. Unde generis judi-
cialis finis est *æquitas*; Deliberativi *utilitas*; De-
monstrativi *honestas*. Judiciale genus versatur
circa tempus præteritum; Deliberativum circa
tempus futurum: Demonstrativum verò circa
præteritum simul, & præsens.

§. III. De Partibus Rhetoricæ.

Quæ, & quot sunt primariæ partes Rhetoricæ?

R. Quatuor: Inventio, Dispositio, Elocu-
tio, & Pronuntiatio, quemadmodum sunt præ-
cipuæ quatuor Oratoris partes: 1. Argumenta
invenire: 2. Inventa disponere: 3. Disposita ver-
bis exornare: 4. Exornata pronuntiare. Sunt
qui pro quâdam parte memoriam instituant; sed
nos cum Aristotele illam ad pronuntiationem
revocamus.

Quid est inventio ?

R. Est excogitatio rerum verarum, aut ve-
rissimi.

risimilium; quæ valeant tum ad faciendam fidem tum ad motus excitandos.

Quid est dispositio?

R. Est rerum inventarum in ordinem distributio.

Quid est elocutio?

R. Est idoneorum verborum, & sententiarum ad res inventas accommodatio.

Quid est pronuntiatio?

R. Est vocis, ac corporis ea moderatio, quæ res inventæ, ac verba requirunt.

§. I. De dignitate, & utilitate Rhetoricæ.

Quamnam est Rhetoricæ dignitas, vis, & utilitas?

R. Nihil addi potest ad hæc illustria Tullii verba, libro 1. de Oratore: *Quid est, inquit, aut tam admirabile, quam ex infinita multitudine existere unum, qui id quod omnibus natura sit datum, vel solus, vel cum paucis facere possit? aut tam jucundum cognitu, atque aulicis, quam sapientibus sententiis, gravibusque verbis ornata oratio, & perpolita? aut tam patens, tamque magnificum, quam populi motus, iudicum religiones, Senatus gravitatē unius oratione converti?*

Quid majus, quid splendidius dicere posset eloquentia, si pro se ipsa loqueretur?

De subsidiis Rhetoricæ.

Quibus potissimum subsidiis omnes illæ, quas diximus, Rhetoricæ partes comparari poterunt?

R. Quatuor: natura, arte, exercitatione, & imitatione.

Quid natura confert ad eloquentiam;

R. Ex parte animi confert celeres motus, ad excogitandum acutos, ad ornandum uberes ad memoriam firmos, ac diuturnos. Ex parte verò corporis confert latera firma. canorâ vocem, solutam linguam, aptamque oris, & totius corporis conformationem.

Quid facit ars ad eloquentiam?

R. excollit, quæ dedit natura; supplet, quæ illi deficiunt, quæ verò redundant, luxuriantque, castigat, atque exercet. Uno verbo: certissimum, veluti digitò, monstrat viam, qua ad eloquentiam tuto perveniatur.

Quid affert exercitatio?

R. Conservat, & augeat, quæ ars expolivit, aut emendavit in natura. Multi enim naturæ vitium exercitatione sustulere, ut olim Demosthenes. alique sexcenti.

Quid est exercitatio?

R. Est assiduus usus, & consuetudo dicendi, vel scribendi; quod quidem valdè facit ad eloquentiæ laudem adipiscendam. Ut enim ait Cicero: *Stylus est optimus dicendi effector & magister.* Triplex est autem exercitationis genus nempe *Scriptionis, actionis, & memoriæ,*

DE IMITATIONE.

Quenam est Imitationis utilitas?

R. Facit imitatio, ut optimo cuique au-

Oratori similes in dicendo evadamus, & quæ sunt in eo summa, diligenter persequamur. Et quoniam imitatio, si rectè fiat, multum affert ad eloquentiam, & pauci admodum imitari sciunt, ut par est; idè de imitandi ratione fusius aliquid, & uberius disputandum nobis esse existimavimus.

Quenam igitur est vera, rectaque imitandi via, & ratio?

R. Multiplex.

1. Cave vulgare quoddam ac mediocre tibi proponas exemplar, *Max daturus progeniè virosiorem*. sed deligatur imitandus summus aliquis, & excellens auctor, in quem tota mente intuearis. Is autem erit, in Pœtæis fermè Virgilius, qui cæteros omnes Pœtas longè post se reliquit, & ut ipse loquitur de Turno, *toto vertice supra est*. In oratoria verò arte deligatur unus Cicero, de quo, quàm tritum, ac pervulgatum, tàm verum est illud Quintiliani dictum *Ille sciât se profecisse, cui Cicero valdè placere cæperit*; & in quem bellissimè cadit magnifica illa Senecæ (a) de illo vox: *Ingenium, quod solum populus R. par imperio suo habuit, & ut non minùs splendidè de eodem Tullio dictum fuit à Vellejo Paterculo: Vir ingenio maximus, qui effecit, nè, quorum arma viceramus, eorum ingeniiis vinceremur.*

2. Non

(a) *Controv. Lib. 2.*

2. Non optimos solum auctores imitaberis, verum etiam quæ in illis optima sunt, ac præstantissima: Si v. gr. scribenda tibi sit oratio latina, habebis præ oculis loca illa eximia, in quibus se plurimum amavit Cicero, & in quibus se se ipse videtur quodammodo vicisse, cujusmodi sunt illius pleræque perorationes. Illas inter scribendum lectitabis identidem, ut illarum assidua lectio Tulliani styli germanum tibi saporem, & gustum aspergit.

Ut verò semper habeas in promptu selectissima, quæ subinde possis imitari, luculentissimorum auctorum loca? copiosum, summaque curâ elaboratum illorum indicem tibi ad nostræ Rhetoricæ amplioris calcem exhibemus.

3. Illustria hæc, quæ dixi, loca neque pueriliter imitaberis, neque serviliter, putideque, ut solent homines illi, quos jure optimo ridet Horatius, dum ait: *O imitatores, servum pecus;* & ut à benè multis fieri video, qui cum picarum aut psittacorum more easdem omnino voces reddiderint, tum demum magnos se veterum imitatores arbitrantur. Tu verò quacumque imitaberis, sic facies tua, ut eruditæ, & emundæ naris hominibus appareat imitatio; sed tamen res omnino alia, tibiq; propria facta jam esse videatur.

Tua autem facies hæc veterum scriptorum loca, tibiq; illa quasi jure tuo poteris vindicare:

Primo, si vult, ac pondus sententiae retineat: verba vult vel omnia, vel magna ex parte saltem imitaret. Dixerat olim Tullius: *Virtus est una altis defixa radicibus, quae nulla unquam vel labefactari potest.* Hanc egregiam Pauli sententiam, vide. quā sententi, mutatis omnino verbis, exprimit Horatius, cum dicit de homine probo, & in colenda virtute conitanti.

(a) Si fractus illabatur orbis,

Impavidum ferient ruinae.

Sic etiam cum dixisset idem Cicero Philippica nona: *Vellem, Dii immortales fecissent, ut vivo potius Servo Sulpitio gratias ageremus, quā mortuo bonas quereremus.* Hanc eandem sententiam, mutatis omnino verbis, ingenuose admodum expressit Ovidius Lib. 3. Metamorphoseon, ubi Ulixem de Achillis mortui armis certantem cum Ajace, & pro te ita loquentem inducit:

Si mea cum vestris valuissent vota (b) Pelasgi
Non foret ambiguus tanti certaminis haeres:
Taque tuis armis, nos te potiremur, Achille.

Secundo, si eadem tenore servando verbi, transferas illa ad alium sensum vel similem, vel contrarium: v. gr. dixit Tullius in Antonium: *O audaciam immanem! Tu ingredi illam domum ausus es? tu illa sanctissimam linon intrare? tu illarum adium Diis Penatibus os importari illi nū ostende-*

(a) Luc. 3. (b) sic appellati veterissimi Graeciae populi.

*offendere? Poteris verba hæc paululum immu-
rata in Judam, hortos ad Christum prodendum
tuberculem, oportune transferre.*

Sic etiam Catilinarie primæ exordium ad
aliud argumentum nullo labore ita convertent
vel ipsi mercuriale tyrunculi: Quousque tandē
homo nequam atque improbe, intemperanter
abutere divi nā patientiā? Quamdiu illam elu-
des vita ista tua omni scelerum genere cooper-
ta? Quē ad finē se inveterata tua justabit impie-
ris? Nihil nē tē impendentis mortis pericula,
nihil inferorū poenæ, nihil in te Divinæ justitæ æ
grius, nihil terror conscientie, nihil severissi-
mi judicis tribunal, nihil illius os, vultusque
movebunt? Patere tua flagitia non sentis, &c.

Tertiō, rectē imitaberis, si figuras, si perio-
dos, si transitiones, si commisuras, incisæque, &
totam orationis ductum, ac filum potius imi-
teris, quā verba ipsā, vel ipsas sententias. Di-
xit, v. gr. Cicero Philippica II. *Non placet An-
tonio consulatus meus; at placuit P. Servilio, ut
eum primum nominem ex illius temporis consu-
laribus, qui primus mortuus est: Placuit Quan-
to Lucatio Catulo, cujus semper in hac Republi-
ca vivet auctoritas: Placuit duobus Lucullis, M.
Crasso, Q. Hortensio, C. Curioni. Maximè verd
Consulatam meum Cn. Pompejus probavit.* Hanc
figuram transferre poteris eleganter in eos,
quibus non placent humaniores Litteræ, quas

omnium ordinat, ac atque viri sapientissimi in dehis habuerunt.

Quartò, laudem habebit imitatio, si propositum ex multis vel in paucis contrahas, vel amplificando fufius, uberiusque dilates. Ità cum Virgilius dixit i. Georg. carm.:

Prima Ceres feriò mortales vèrtere terram
Instituit.

Hunc eundem locum imitando, fufius more suo, amplificavit Ovidius V. Metamorph.
Prima Ceres uncò glebam dimovit aratrò:
Prima dedit fruges, alimentique initia terris:
Prima dedit leges: Cereris sunt omnia munus.

Contra verò cū à Tullio fufius, ac uberius dictū fuisset de Cæsare, in oratione pro Marcello.

Bellicas laudes solent quidam extenſare verbis, easque detrabere audibus, commuſcane cum militibus; nè propria ſint Imperi. Et certè in armis militum virtus, l. cum opportunitas, auxilia ſociorum, claſſes, commeatus multū juvant. Maximam verò partem quaſi jure ſuo fortuna ſibi vendicat, & quidquid eſt proſperè geſtum, id placè omne ducit ſuum. At verò bujus gloriæ, C. Cæſar, quam es paulò ante adeptus, ſocium habes neminem. Totum hoc, quantumcunque eſt, quod certè eſt maximum, totum eſt, inquam, tuum. Nihil ſibi ex iſta laude centurio, nihil præſectus, nihil coloris, nihil turma decerpit. Quia etiam illa ipſa verum domina Fortuna in iſtus ſe gloriæ ſocietatem non offert: tibi cean, tuam eſſe totam, ac propriam ſacetur.

Totam hanc ornatissimam laudationem in duos versiculos ita collegit Poëta egregius:

Gloria vincendi juncta est cum milite, Cæsar:
Cæsar, parcendi gloria rota tua est.

Quatò, laudabitur imitatio, si quæ ab Oratoribus scripta fu. re, solenter transferas in orationem adstrictam. Ità faciliè crediderim cū M. (a) Antonino Mureto, perfectissimo talium rerum æstimate, Virgilianum illum versum,

Quamquam animus meminisse horret, luctu-
que refugit :

Ciceronem imitatum fuisse. Ità enim ille Philippicâ XIV. scripserat in Antonum: *Refugit animus P. C. eaque dicere reformidat, quæ Lucius Antonius in Parmensium liberis, & conjugibus gesserit.*

Sextò, bonus imitator eris, si vel ex Græcis Latina facias, vel ex Latinis, aut etiam Græcis vernacula. Ità Tullius tam multa singulari quodam artificio expressit ex Demosthene, quem mirabatur, & quo nè Atheus quidem ipsas magis Atticas fuisse, urbano quodam, & liberali joco dictabat. Sic etiam Virgilius, acer, & diligens Græcorum imitator, in *Æneide* Homerum est imitatus, & in *Bucolicis* (b) Theocritum. Sic Terentius ex Menandro, & ex Aristophane tam multa invehit in Latium. Ità

F3.

Hora.

(a) Fuit orator, & criticus celeberrimus. *seculò 16.* (b) Theocritus Poëta Syracusanus scripsit *Græcè idyllia in genere bucolico laudatissima.*

Horatius Pindari (.) Callimachique vestigia
persecutus est in suis Odis, & nominatim in ter-
tia quarti libri.

Quem tu Melpomene semel

Nascentem placido lumine videris, &c.

Quam quidem tantis laudibus ornavit summus
ille vir Juhus Cæsar Scaliger, ut mollet à te si-
mitem scriptam fuisse, *Quam esse totius Tarra-
conensis Rex*. Sic enim (per ludum opinor)
dichitare consueverat.

Atque, ut huius elementis tandem aliquan-
do finem imponamus, laudem proximam ha-
bitura est imitatio, si quos imitaris, eos non
dicam adæquare, sed vincere etiam omni ope
coneris: ut ait Quintilianus L. b. 10. *Conandum
est aliquid supra eos, quos imitaris; & ut etiã
admonet vetus proverbium; Invenire, rem ad-
modum difficilem esse: perfacilem varò, inven-
tis addere,*

Ita Virgilius. cum exiliter admodum ac je-
junè de H. Ætore dictum fuisset à veteri Pœ-
ta Ennio; (b)

O lux Trojæ, germane Hector,

Quid ita cum tuo lacerato corpore miser?

Verius eosdem, vel potius eandem sententiã
ex plumbea fecit aureã Æneid. L. brò secundò:

(.) Callimachus nobilis Pœta Græcus vixit
post Alexandri tempora. (b) Ennius Pœta an-
tiquissimus vixit tempore secundi belli Punici,
centum, & amplius ante Ciceronem annis.

O lux Dardaniæ, spes ô fidissima Teucrûm
Quæ tantæ tenuere moræ? Quibus, Hector, ab
oris,

Expectate venis? ut te post multa tuorum
Funera, post varios hominumque; urbisq; la-
bores

Defessi aspiciamus? quæ causa indigna serenos
Pœdavit vultus? Aut cur hæc vnlnera cerno?

Hanc eundem Eunu, Virgilique de He-
ctore locum apertissimè imitavi conatus est Se-
neca in (a) Troade, ubi viduam illius Andro-
machen ità loquentem inducit:

Cùm subito nostros Hector ante oculos stetit:

Non qualis ultro bella in Argivos ferens,

Grazas petebat facibus Idæis rates:

Nec eade vasti, quali in Danaos furens,

Vera ex Achille spolia simulata tulit.

Non ille vultus, flammeum incendens jubar;

Sed fessus, ac dejectus, & fletu gravis;

Similisque nostro, squandâ obtectus comâ.

Quæ imitatio, quamquam non infelix; tu
vide tamen, quantum à Virgiliâ distet. Ve-
rùm quicquid inferior Virgilus videtur in hoc
loco Seneca, tantò sanè jure videbitur Eunu
superior in hac altera ejusdem imitatione in e-
adem Troade:

Columen patriæ, mora fatorum,

Tu præsidium Phrygiis fessis,

Tu murus eras, humerisque tuis!

Stetit illa decem fulta per annos:

Tecum cecidit, summusque dies.

Hectoris idem patriæque fuit.

Hanc

(a) *Tragædia sic inscripta.*

Hanc Ennianam imitationem aliquando mirantibus amicis festivè admodū respondit Virgilius, *se ex Ennii stercore gemmas, aurumque colligere*. Cū verò assidua hæc diligensque veterum imitatio vitio illi verteretur, ut ab invidis, & obreſcatoribꝫ cūmqꝫ illi malevolentæ livore suffusi palā j.ſtarent in vulgus, illū plerūque ab Homero sumpsisse, hoc uno responſo calumniatoribus os obſtruere, illosque penitus elingues rendere contiverat Virgilius; *Cui non ipsi quoque eadem furta tentarent? Verū intellecturos, facilius esse Herculi clavam detrabere, quā Homero vel unum eripere verſum. illumque ad rem suam accommodare*.

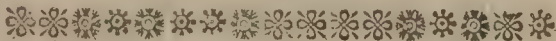
Ratio tamen quædā est tyronibꝫ præſertim adhibenda, nè dum propositum ſibi exemplar conantur vincere, & dum ab illo paululū, sed in meliꝫs aberrare ſatagunt, prava quadā imitatione ab illo prorsus deficiant. & in pejus aberrant, quod Lucano præſertim contigisse videmus.

Cū enim mirificè, sed sobriè tempeſtatem ità deſcripſſet Virgilius *Æneides* priꝫ o: *Incubare mari, totumque à ſedibus imis Una Eurūſqꝫ; Netūſqꝫ; ruunt, creberqꝫ; procellis Afriꝫus. & vaſtos volvunt ad littora fluctus. Eripiant ſubitò nubes. cœlumque, diemque Teucrorum ex oculis, ponto nox incubat atra. Intonnere poli, & crebris micat ignibus æther, Præſentemque viris intentant omnia mortem.*

Hunc Virgilio locum cū ſibi vel imitandū vel ſuperandū propoſuiſſet Lucanus immo-
dico.

dico quodam calore raptus, sudque nimis ve-
lificatus ingenio, & laxatis, illi velut habenis,
sic aberravit in pejus:

Ah, quoties frustra pulsatos æquore montes
Obruit illa dies! quam celsa cacumina pessum
Tellus victa dedit! non ullo litore surgunt
Tam validi fructus, alioque ex orbe voluti,
A magno venere mari, mundumque coercens
Monstriferos agit unda sinus.



A R T I S
R H E T O R I C Æ
LIBER PRIMUS.

DE ELOCUTIONE

Quid est Elocutio?

R. Elocutio, inquit Tullius; est idone-
orum verborum, & sententiarum ad res
inventas accommodatio.

*Cur tandem, & quorsum ab Elocutione, con-
tra quam fieri solet, exordimur?*

R. Tametsi ex quatuor Rhetoricæ partibus,
ordine naturæ, prima sit inventio; quia tamen
plurimum difficultatis habet, idcirco eam Elo-
cutioni postponendam esse cum erudito Vos-
sio, aliisque artis Rhetoricæ magistris bene
multis, iudicavimus.

Cum

Cum enim verborum delectus origo sit eloquentia, ut ait Julius Cæsar in suo de analogia, seu de ratione Latine (a) loquendi Libro, quæ, Ciceroni nominatim nuncupavit; & cum verborum cura, quæ ad Elocutionem pertinet, sit longè facilior quàm cura rerum, quæ spectat ad inventionem: liquet profectò nos Tyroaum commodis, utilitatique servire, dum Aristotelis ordine nonnihil immutato, ab Elocutione ducimus initiũ, & in primo artis oratoriae quasi limine, vestibuloque paulisper hæremus, priusquam in intima illius penetralia pedem (a) ausimꝑ inferre.

Ut huic eidem Tyroaum utilitati consuletur, nostrum hunc de Elocutione librum trifariam dividimus. Agendum nobis est primò de Figuris, in quibus nullo fermè negotio se solent exercere vel ipsi Tyrunculi. Secundò dicetur de Periodo, in qua videtur plusculum esse negotii. Tertò tractabimus de Stylo; à facilioribus, ut par est, ad difficiliora lentim progrediendo.

C A P U T I.

De Figuris, seu schematibus.

Figura, ut diximus in Elementis, est ornamentum quoddã Orationis, seu loquendi mo-

(a) Cicero in Bruto. (b) Penult. producta, pro *audeamus*.

duſ illuſtrior; & à cōmuni conſuetudine remo-
tus; cuiusmodi ſunt hæc Ciceronis verba in
Catilinam, *Vivis, & vivis non ad deponendam,*
ſed ad confirmandam audaciam. Itemque illa
Didonis morientis (1) verba.

— Moriemur inultæ?

Sed moriamur, ait. Sic ſic juvat ire ſubiūbras,
Aut hæc eiſdem Didonis:

Litori litoribus contraria, fluctibus undas
Imprecor, arma armis pugnent, ipſique ne-
que potes

Quot ſunt genera figurarum?

R. Duo. Aliæ enim verſantur in ſenten-
tiis, & ſenſu ipſo, aliæ in verbis tantum. Quia
verò res priùs animò, menteque concipiendæ
ſunt, quàm verbis exprimantur; idè de Figu-
ris ſententiarum, quæ ad mentem pertinent,
antè dicendum nobis eſt, quàm de figuris ver-
botum.

§. I. De Figuris Sententiarum.

INter Figuras Sententiarum aliæ videntur aptio-
res ad movendum, aliæ ad docendum, aliæ
ad delectandum. Initium faciamus ab his; quæ
ad movendum, ſeu ad animos ſectendos præ-
cipuè valent.

§. II. De Figuris ad movendum idoneis.

De Exclamatione.

CUr ex omnibus figuris Exclamationem pri-
mam ordine collocamus?

R.

(1) *Æneid.* 4.

R. Primâ collocamus, quodd vehementiores animi motus exclamando soleamus exprimere

Quid est exclamatio ?

R. Est vocis elatio, seu contentio, qua, interjectione vel adhibita, vel subaudita, vehementiorem animi affectum significamus, rei que magnitudinem exprimimus. Ita Tullius oratione 1. in Catilinam : per summam indignationem sic exclamat : *O tempora ! o mores ! Senatus hac intelligit, Consul videt: hic tamen vivit. Vivit ? Imò verò etiam in Senatum venit.* Et oratione 2. in Antonium : *O miserum me ! consumptis enim lacrymis, infixus tamen animo haberet dolor.*

Exclamatio adjunctam fermè habet aliquam ex hisce interjectionibus, o ! heu ! ha ! vah ! proh Superi ! proh Superùm, atque hominum fidem ! Per sæpè tamen subauditur interjectio, ut si dicas, *Miserum me ! vel Hoccine Sæculum !* Veteres pro interjectione, o, sæpè adhibebant voces istas (a) *Ædepol ! Hercle ! Meherecule ! Jupiter ! Me castor ! Medius fidius !* Catullus.

Chartis

Doctis, Jupiter ! & laboriosis.

Heu, & Eheu triste aliquid, & molestum indicant. Ità (b) Cicero : *O domus antiqua, eheu*
quàm

(a) Quasi dicas per ædem Pollucis ità me Hercules, me Jupiter, me Jovis filius jure.

(b). De Officiis.

quàm dispari domino dominaris ! Virgilius *ve-*
ro *Æneidos* 4.

— Tu nunc Carthaginiæ altæ

Fundamenta locas, pulchrâque uxorius ur-
bem

Extruis; heu regni, rerumque oblitæ tuarû !

Prob adhibetur sæpè ad obtestandum. Ità
Terentius ! *Prob* Deum ! atque hominum fide,
quid est, si non hæc contumelia est?

Mirum in modum facit exclamatio ad signi-
ficandam indignationem, doloremque ex re a-
trocii conceptam, ut Tullius pro Coelio: *Prob*
Dei immortales ! cur interdum in hominum sce-
leribus maximis aut (c) connivetis, aut præsen-
tis fraudis penam in diem reservatis ?

Servietiam misericordiæ. Ità pro Sylla: O
miserum, & infelicem diem illum, quo Consul o-
mnibus centuriis P. Sylla renunciatus est ! O ful-
larem, ô volucram fortunam ! O cæcam cupidi-
tatem: præofferam gratulationem! quàm citò il-
la omnia ex letitiæ, & voluptate ad luctum, &
lacrymam redierunt ! Et pro Milone: O terrâ
illam beatam, quæ hunc virum exceperit; hanc
ingratam, si ejecerit; miseram, si amiserit ! Sic
etiam perfidus ille Sinon Trojanorum miseri-
cordiam exclamans lo captat (a):

Heu, quæ nunc tellus, inquit, quæ me æquo-
ra possunt

Acci-

(a) Ital. *Chiudete gli oc chi.* (b) *Æneid.* 2.

Accipere prout quid jam misero mihi idenique restat.

Aliquando etiam lætitiā, animique hilaritatē exprimit Exclamatio, v. gr. Cicero ad Articiū (c): *O suaves epistolas tuas, uno tempore mihi datas duas? quibus evangelia, que reddam, nescio; deberi quidem planè fateor.* Evangelia verò (li. queris) erant merces altari jurandi nuntii; vel etiam sacrificia, & supplicationes, que pro lato nuntio decerni olim à Romanis consueverant. Unde non immeritò Christianis *Evangelium* appellatum est saluiferū illud nuntium à CHRISTO veracissimo Patris Nuntio nobis allatum.

Denique Exclamatio servit interdum Ironiæ; ità (b) Tullius: *O præclarum custodem, ovium, ut ajunt, lupum!* & in Pisonem: *O nectos Camillos, Curios, Fabricios, Scipiones, Marcellos, Maximos!* O amentem Paulum, rusticum Varium: nullius consilii patres istorum amborum Conjuræ, qui triumphârunt!

Quibus potissimum in locis utendum est Exclamatione?

R. Adhibenda est præsertim in Amplificatione, in Perorationibus, & ubi res magnas auditori perivaseris. Exclamare enim in rebus minutis frigidum esset, ac puerile

§. III.

(a) *Lib. 2. Ep. 8.* (b) *Philip. 3.*

§. III. De Dubitatione.

Q. *Uia est Dubitatio?*

R. Dubitatio est (a) Schema, quo Orator fluctans, atque pendens dubitat aliquamdiu, quid sibi agendum, dicendumve sit. Ita Scipio apud Livium (b) milites alloquitur quasi dubitans: *Apud vos quemadmodum loquar, nec consilium, nec oratio suppeditat, quos ne quo nomine quidem appellare debeam, scio Cives? qui à patria vestra descivistis? An milites? qui imperium, auspiciamque abnuistis, Sacramenti religionem rupistis. Hostes? corpora, ora, vestitus, habitum civium agnosco; facta dicta, consilia, animos hostium video.*

Intrae omni Dubitationis exemplum suppediat vocis Virgilius, cum in Didonem ita dubitantem inducit: (c)

*Ea quid agam? rursusne procos irrita priores
Experiar? Nomadumque petam connubia supplex,*

*Quos ego sum toties jam designata maritos?
Inacas igitur clares, atque ultima Teucerum
Iulia sequar.*

*An Tyris, omniq. manu stipata meorum
Insequar? Et quos Sidonia vix urbe revelli,
Rursum agam pelago, & ventis dare vela jubebo?*

Deinde sequitur electio, quæ fit nimirum, cum is, qui dubitat, subito consilium capit, quasi oborta sibi nova quadam luce:

Quin

(a) *Habitus, figura.* (b) *Veracæ 3.* (c) *En. 4.*

Quin morere, ut merita es, ferroque averte
dolorem.

Est item apud Ciceronem egregium aliud
ejusdem Schematis exemplum in Oratore: U-
trum difficilius, aut majus esset negare tibi sapi-
um idem roganti, an efficere id, quod rogares, diu,
multumque, Brute, dubitavi. Nam & negare ei,
quem unice diligere, cuique me charissimum esse
sentirem: praesertim, & iusta petenti, & praecla-
ra cupienti, durum admodum mihi videbatur, &
suscepere tantam rem, quantam non modo fa-
cultate consequi difficile esset, sed etiam cogita-
tione complendi, vix arbitrabar esse ejus, qui ve-
reretur, reprehensionem doctorum, atque prudentium.

Habes etiam breve, sed iuculentum Dubita-
tionis exemplum in illis Tiberii verbis apud
Tacitum in Annalibus: Quid scribam, P. C. aut
quomodo scribam, aut quid omnino non scribam
hoc tempore? Dii me, Deaeque pejus perdant,
quam perire quotidie sentio, si scio.

§. IV. De Obsecratione.

Quid est obsecratio?

R. Obsecratio, ut nomen ipsum per se sa-
tis indicat, fit, cum alicujus sive Dei, sive ho-
minis opem imploramus. Hoc Schemate mirum
in modum utitur Tullius pro Rege Dejotaro:
Quamobrem hoc nos primum metu, C. Caesar, per-
suem, & constantiam, & clementiam tuam libe-
ra, ne residere in te ullam partem iracundiae su-

spice-

spicemur. Per dexteram te istam oro, quam Regi Deiotaro hospes hospiti porrexisti: istam, inquam dexteram, non tam in bellis & in praeliis, quàm in promissis, & fide firmiorem. Tu illic domum inire, tu vetus hospitium renovare voluisti: te ejus Dii penates acceperunt: te amicum, & placatum Deiotari regis ara, focique viderunt.

Vehemens est etiam, atque flexanima (a) Palinuri ad Æneam obtestatio apud Virgilium Æneid. 6.

Quod te per cœli jucundum lumen, & auras,
Per genitorem oro, per ipem surgentis Juli,
Eripe me his invictæ, malis. Aut tu mihi terram
nos:

Injice, namque potes, portusq; require Veli:
Aut tu, si qua via est, si quâ tibi Diva creatrix
Ostendit (neq; enim credo sinè numine divû
Flumina tanta paras stygiâque innare paladæ)
Da dextrâ misero; & tecû me tolle per undas.

Hæc figura, præ cæteris, vehemens est, & in perorationibus potissimum solet adhiberi.

§. V. De Imprecatione.

Quid est Imprecatio?

R. Est execratio quædam, qua malum imprecamur alicui, vel etiam nobismetipsis. Tale est illud Ciceronis pro Deiotaro: *Dii te perdant, fugitive. Itâ non modo nequam, & improbus.*

G

bus.

(a) Palinurus Æneæ navis gubernator, qui somnò oppressus, unâ cum gubernaculo in mare delapsus est.

bus, sed etiam fatuus, & amens es. Et in Antoinum: Quia tu abi in malam rem, malamque cruciatum. Tale est etiam illud Didonis: (.)

Sed mihi vel tellus optem prius ima debeat, Vel pater omnipotens adigat me fulmine ad umbras,

Pallentes uirbas Erebi, noctemq; profundā, Ante pudor, quam te violens, aut tua jura resolvam.

§. VI. De Interrogatione, & Subjectione.

Quid est Interrogatio?

R. Et cum interrogamus aliquem, non tam ad rem dubiam querendam, quam ad urgendum, instandumque, & ad vehementiorem affectum exprimendum. Itā Cicero Catilinam urget hisce verbis: *Patere tua consilia non sentis? Constrictam jam horum omnium conscientiam teneri conjugationem tuam non vides? Quid proxima, quid superiore nocte egeris, ubi sacris quis convocaveris, quid consilii ceperis, quem nostrum ignorare arbitraris?*

Quibus sanè Interrogationibus Catilinam multò acius punit Cicero, quam si trigidè diceret. Patent, Catilina, tua consilia, conjugatio tua omnī conscientia constricta tenetur; quid egeris, nemo ignorat. Similiter poterat dicere Virgilius:

*Ipse ego te vidi Damonis, pessime, Caprum
Excipere invidus, multum latrante Lycisca.*
Sed

Sed plus spiritus, nervorumque habet hæc interrogatio: (a)

Non ego te vidi, Damonis, pessime, Caprum
Excipere insidiis.

Quod si interrogationi subjiatur responsio, Subjectio vocabitur. Sic Tullius pro lege Manilia *Quid tam novum, quam adolescentulum privatam, exercitum difficili Reipublicæ tempore conficere? Confecit, huic præesse? Præfuit, re optime ductu suo gerere? Gessit. Quid tam præter consuetudinem, quam homini adolescenti, cujus à Senatorio gradu atas longè abesset, imperium, atque exercitum dari, Siciliam permitti, atque Africam, bellumque in ea administrandū? Fuit in iis Provinciis singulari innocentia, equitate, virtute: bellum in Africa maximum confecit, victorem exercitum deportavit.*

§. VII. De Præteritione, & Reticentia.

Quid est Præteritio?

Præteritio, quæ Cæroni videtur in amore, & in deliciis fuisse, fit, cum simulamus nos vel nescire, vel nolle dicere id quod vel maxime dicimus. Ita Tullius suum Pompeiū manifestè laudat per præteritionem:

Itaque non sum predicaturus. Quirites, quantas ille res domi, militiæque, terræ marique, quantæque felicitate gesserit; ut ejus semper volun-

Gz. *tatibus.*

tatibus non modo cives assenserint, socii obtemperârint, hostes obedierint, sed etiam venti. tempestatesq; obsecundarint; hoc brevissimè dicâ. . .

Habes etiam luculentam ejusdem Tullii præteritionem in Vatinnium: Atque illud tenebricosissimum tempus incutis ætatis tuæ patiar latere. Læet impunè per me, parietes in adolescentia perfoæris, vicinus compilâris, matrem verberaris. Habet hoc premium tuâ indignitas, ut adolescentiæ turpitudine obscuritate & sordibus tuis tegatur.

Præteritioni vicina est, & affinis Reticentia, apophopesis Græcè οὐκ, quæ fit, cum orationē abruptimus subitò, & reticemus aliquid, ut majora auditoribus cogitanda relinquamus, quia nimirum quæ latent, graviora putantur. Tale est illud (a) Juvenalis:

*Majorum primus quisquis fuit ille tuorum,
Aut pastor fuit, aut ille, quod dicere nolo.*

Illud ut omnino hujusce S nematis exemplū nobis suppeditat Virgilius *Aneid. 1.* ubi Neptunus ventos tumultuantes sic increpitat:
*Jam cœlum, terramque meo sinè numine, venti
Miscere, & tantas audetis tollere moles?
Quos ego . . . sed moros præstat componere
fluctus.*

Post mihi non simili pœna commissa luetis.

Apophopesi utimur ob pudorem, ut Virgilius in ecloga 3.

Novimus. & qui te . . .

§. VIII.

§. VIII. De Expolitione.

Quid est Expolitio?

R. Expolitio, sive Commoratio, & Exoratio (nam tria hæc vocabula unum, atque idē sonant), est figura ad motus excitandos valdē insignis.

Fit autem, cū eandem sententiam variis modis versamus, ut altius in auditorum animis defigatur, Itā Cicero pro Sextio; *An nihil ipsa ut quidam putant, fuit mors aquā animō optenda? quid tum? mortemne fugiebam? an erares ulla, quam mihi magis optandam putarem? tam eram rudis? tam ignarus rerum, tam expertus consilii, aut ingenii? nihil audieram, nihil videram, nihil ipse legendo, querendoque cognoveram; nesciebam, vita brevem esse cursum, glorie sempiternum? quum esset omnibus definita mors, optandum esse, ut vita, quæ necessitati deberetur, patriæ potius donata, quam reservata naturæ videretur? Nesciebam, inter sapientissimos homines hanc contentionem fuisse, ut alii dicerent, animos hominum se ipsosque morte restinguere; alii autem tum maximè mentes sapientum, ac fortium virorum, quum à corpore excessissent, sentire, ac vigere? quorum alterum fugiendum non esse, carere sensu; alterum etiam optandum, meliorem esse sensu.*

§. IX. De Epiphonemate.

Quid est Epiphonema?

R. Est exclamatio sententiosa, quæ fertur

loiet post rem aliquam insignem vel narratam vel probatam. Ut cum Virgilius, post narratos classis Trojanæ labores, sic exclamat sententiosè: (a)

Tantæ molis erat Romanam condere gentem.

Sic etiam Lucretius lib. 1. post commemoratum exemplum Agamemnonis, filiam suam Iphigeniâ immolantis, hac gravi sententia claudit narrationem:

Tantum Religio potuit suadere malorum.

Simile est illud Ciceronis in libro de Senectute: *Senectutem ut adipiscantur, omnes optant; eandem accusant* (b) *adeptam: tanta est inconstantia, stultitia, atque perversitas.* Sic etiam Virgilius postquam apum, in melle conficiendo, industriam, laboresque descripsit, hoc addit Epiphonema:

Tantus amor florû, & generandi gloria mellis.

Itemque hoc. 2. Georgicorum.

— Adeo à teneris convalescere multum est.

Et alio in loco, de crudeli, atque impio Polyneftore loquens, (c)

Fas omne abruptit; Polydorum obtruncat,
& aurô

Vi positur. QUID non mortalia pectora cogis

Auri sacra fames?

Caput

(a) *Æneid.* 1. (b) *Alm Adepti, quæ lectio videtur melior.* (c) *Æneid.* 3.

CAPUT II.

De Figuris ad delectandum
magis idoneis.

§. I. De Apostrophe.

Quid est Apostrophe?

R. Est Schema, quo sermonem ad aliam personam, vel quali personam convertimus, quam instituta oratio requirat. Ita Cicero pro Milone: *Vos, vos appello, fortissimi viri, qui multum pro Republica sanguinem effudistis; vos in viri, & civis invicti appello periculo, Centuriones, vosque milites; vobis non modò inspectantibus, sed etiam armatis, & huic judicio presidentibus, hæc tanta virtus ex hac urbe expelletur.*

Apostrophe fit aliquando ad Superos ad invocandum. Ita Tullius i. in Catilinam: *Tum tu Jupiter, qui isdem, quibus hæc urbs, auspiciis à Romulo es constitutus, quem statorem hujus urbis, atque Imperii verè nominamus? hunc, & hujus socios suis aris, caterisque templis, à te. Es urbis, à manibus, à vita, fortunisque omnium civium arcebis; & omnes inimicos bonorum, hostes patriæ, latrones Italia, scelerum fœdere inter se, ac nefaria societate conjunctos, æternis suppliciis vivos, mortuosque mattabis.*

Nec tantum ad personas fit Apostrophe; sed etiam ad res inanimas, sensuque carentes, aut

aliquando etiam ad belluas. Ejusmodi est apud Virgilium notissima illa Mezentii Apostrophe ad equum suum, nomine Rhœthum:

Rhœthe, diu (res si qua diu mortalibus ulla est) Viximus

Ita Cicero pro Milone: Vos enim jam Albanum tumuli, atque luci, vos, inquam, imploro, atque obtestor, vosque Albanorum obruta ara, sacrum Populi Romani sociæ, & æquales. Poëtis porro nihil familiarius est, quàm illa ad res sensu carentes Apostrophe. Ità Dido moriens Æneid. 4.

Dulces exuvix, dum fata, deusque sinebant,
Accipite hanc animam, meque his exsolvite curis.

Quanam sunt Apostrophes regulæ?

R. Tres. 1. Rarò est usurpanda. Si enim crebrius adhibeatur, inepta erit, & frigidiuscula.

2. Tamen si multis videatur; Apostrophen in ipso dicendi principio nequaquàm adhiberi posse, interdum tamen Orationem inchoat egregiè ut docet initium primæ Catilinarix: *Quousque tandem abutere, Catilina, patientiâ nostrâ?*

3. Fas est Poëtis, solius metri causâ, Apostrophen adhibere. Ità Ovidius lib. 3. Tristium: Nunc ego jactandas optarem sumere pennas, Sive tuas, (a) Perseu; Dedale, sive tuas.

§. II.

(a) Perseus Jovis filius, talaribus à Mercurio donatus, Andromedam liberavit.

§. II. De Hypotyposi.

Quid est hypotyposis?

R. Est figura, qua res ita (a) graphicè describitur, ut non tam audiri vel legi, quàm ante oculos versari videatur. Splendidum in primis, ac lustre illius exemplum habes in septima Verrina, ubi Tullius Verris inhumanitatē oculis ita subiicit: *Ipse inflammatus scelere, & furore in forum venit. Ardebant oculi; toto ex ore crudelitas eminebat. Expettabant omnes, quò tandem progressurus, aut quidnam acturus esset; cùm repente (b). Hominem corripì, atque in foro medio nudari, ac deligari, & virgas expediri jubet. Clamat ille miser se civem esse Romanum.*

Nihilo inferior est Virgiliana illa de Mezentii equo Hypotyposis, quam meritò mirantur omnes: (c).

(a) auras

Tollit se arrectum quadrupes, & calcibus
Verberat; fluitq; equitem super ipse secutus.
Implicat, ejectoque incumbit cernuus armo,
Hypotyposim creberrimè solent usurpare
Pòetæ, ac præsertim Virgilius, qui res admodum
vivas, & inspirantibus, ut ita dicam, coloribus describit,
ut pænè sui oculos cadant. Ita Cyclopes
depingit Æneid. 8.

Ferrum exercebant vasto Cyclopes in antro
Bron-

[a] Ital. esattamente, è quasi pittoreſcamente
sa pennello. (b) Gaviuſ civem Romanum, (c)
Æneid. 10, 1

Brontesque Sterope'que. & natus membra
Pyræmon.

— Alii ventosis follibus auras

Accipiunt, redduntq; alii stridentia tingunt
Æra lacu, gemit impositis iocundibus antrū.
Illi inter sese, multa vi, brachia tollunt.

In numerū, versantq; tenaci forcipe massā.

§. III. De Prosopopœja.

Quid est Prosopopœja?

R. Prosopopœja est fictio personæ, seu Schema, quo personæ mortuæ, vel absenti, aut etiam rei sensu carenti sermonem tribuimus : per quamdam licentiam oratoriam; v. gr. cum inducimus loquentem Urbem, Provinciā, Angelum, Beatum, parietem, abaque id genus. Talis est apud Lucanum celebris illa Prosopopœja patriæ, quæ Julio Cæsari juxta fluvium Rubiconem apparens, illum à civili bello dehortatur. (a)

Jam gelidas Cæsar cursu superaverat Alpes,
Ingentesque animō motus, bellumq; futurum
Cæperat. Ut ventum est parvi Rubiconis ad
undas,

Ingens visa Duci Patriæ trepidantis imago.
Clara, per obscuram, vultu mœstissima, nocte
Turrigero canos effundens vertice crines,
Cæsarie lacera, nudisque adstare lacertis,

Et

(a) Lib. I. Pharsalia.

Et gemitu permiffa loqui: Quò tenditis ultra?
 Quo fertis mea figna viri? Si jure venitis,
 Si cives, hucusque licet.

Sic etiam Tullius in prima Catilinaria ità loquentem patriam inducit *Quæ* (patria) *tecum*, Catilina, sic agit, & quodammodò tacita loquitur: Nullum jam tot annos facinus extitit, niſi per te: nullum flagitium finè te. Tibi uni multorum neces. tibi vexatio, direptioque ſociorum impunita fuit, ac libera. Tu non ſolùm ad negligendas leges, & quæſtiones, verùm etiam ad evertendas perfringendasque valuiſti. Superiora illa, quamquam ferenda non fuerunt, tamen ut potui, tui: Nunc verò me totam eſſe in metu, propter te unum (a) quidquid increpuerit, Catilinam timeri; nullum videri contra me conſiliũ iniri poſſe, quod à tuo ſcelere abhorreat, non eſt ſcreandum. Quamobrem diſcede, atque hunc mihi timorem eripe; Si verus, nè opprimar; ſi falſus, ut tandem aliquando timere deſinam. Hæc ſi tecum, ut dixi, patria loquatur, &c.

Venuſtiſſimum eſt, & Aurea Auguſti ætate digniſſimum Epitaphium hoc, in quo viventẽ maritum per Proſopopœjã ſic alloquitur uxor mortua:

*Immatura perii; ſed tu felicioꝛ annos.
 Vive tuos, conjux optime, vive meos.*

ſ.

(i) Ital. Che per ogni romor, che ſi ſenta, s'abbia a temer Catilina.

§. IV. De Ethopœja. 1

Quid est Ethopœja?

R. Ethopœja est expressio morum, seu Schema, quo alicujus studii, mores, indolem, ingenium verbis exprimimus. Ità Sallustius (a) Catilinam omnibus artis coloribus egregiè pingit in illa Ethopœja, tantoperè omnium cōfessione laudat.

Ethopœia Catilinæ.

Lucius Catilina nobili genere natus, fuit magna vi, & animi. & corporis, sed ingenio malo pravoque. Huic ab adolescentia, bella intestina, cades, rapina, discordia civilis grata fuere; ibique juventutē suā exercuit. Corpus patiens inedia, alboris, vigiliae, supra quā cuique credibile est? Animus audax, subdolanus, varius, cujuslibet rebus simulator ac dissimulator, alieni appetens, suus profusus. Ardens in cupiditate; satis eloquentia, sapientia parum: Vastus animus immoderata, incredibilia, nimis alta semper cupiebat.

Sic etiam Plautus senis avari, sordidique mores mirabiliter exprimit, (b) dum illum inducit hæc servo suo mandata dantem:

Senex Avarus.

Cave, quemque alienū in ædem intromiseris,
Si quispiam ignem quærat, extingui volo,
Nè causæ quid sit, quod te quisq; quæritet.

Tum

(a) In bello Catilinariæ. (b) In Aulularia.

Tum aquam effugisse dicito: si quis petet
Cultrum, securim, (a) pistillum, mortarium
Quæ utenda vasa semper vicini rogitant:
Fures venisse atque abstulisse dicito.

Mulierem mores graphicè pingit Terentius
dum ait: *Novi ingenium mulierum: nolunt, ubi
velis: ubi nolis, cupiunt ultro.* Et alio loco in
Hecu. 2. 2. 11. Nôsti mores mulierum; dum (b)
quoliuntur, dum comuntur, annus est.

Ethopæja dividitur in Prosopographiam, &
in Ethopœjā propriè d. Ætā, de quā jam egimus.

Quid est Prosopographia?

R. Est expressio vultus, ac corporis totius,
seu Schema, quo alicujus vultum, os, lineamen-
ta, incessum, cultum, (c) habitumque omnem
exprimimus. Itā Martialis deformem Zoilum,
lepidè pingit;

Crine ruber; niger ore, brevis pede, lumi-
ne læsus.

Rem magnam præstas; Zoile, si bonus es.

Sic etiam Franciscus Vavassor in suo illo exi-
mio *de ludrica dictione* libro Socratis habitum
os, figuramque depingit.

Socrates Æsopo non absimilis deformitate cor-
poris fuit: utpote (d) *simis naribus, extantibus*
& prominentibus oculis, recalva fronte, pilosis
humeris

(a) Ital. *pestello.* (b) Alii alia: ego sic. *Mas-*
chinano, e studiano la maniera di abbigliarsi (c)
Ital. *portamento.* (d) Ital. *Schiacciate.*

humeris, (a) obeso ventre, (b) repandis cruribus quem propterea rectè Alcibiades cum Sileno, & Satyris etiam formâ, & specie contulit. Ac licuit semper animadvertere, luscis, (c) gibbosos, (d) ventriosos, claudos, similesque eorum eò fore dicacioris esse hominibus ceteris, quo sunt vitiis corporis insigniores. materiamque præbent ad jocandum majorem: sive quòd sæpiùs lacerati propter suam seditatem, assuefcant vicissim adversarios repungere, atque ità exercitatiores in eo ipso genere fiant: sive quòd priores occupent, nè feriantur, aut ut feriantur levius.

Rehementer admodum miscentur Prosopographia, & Ethopœja propriè dicta, & ex tali mixtura Schema gratissimum efflorescit, ut liquet in exemplo sequenti, ubi M. Calpurnium sic pingit (e) Tullius: *Consul ipse parvò animò, & pravò: tantùm (f) cavillator genere illa moroso, quod etiam sinè dicacitate ridetur, facie magis quam facetiis ridiculus, à quo nihil speres boni Reipublicæ, quia non vult; nihil metuas mali, quia non audet.*

C A.

(a) Pieno, panciuto. (b) Strambo, sbilenco, sforto. (c) Gobbi. (d) Tripponi, panciuto. (e) Ad Atticum (f) Ital. Burlone, o Faceto in quella sorta fantesca, e sdegnosa di burle, ch' è propria degli stitici.

C A P U T

De Figuris ad docendum idoneis.

§. I. De Antithesi.

Quid est Antithesis?

R. Antithesis, sive oppositio est Schema, quo verba verbis, sententiae sententiis opponuntur; cujus rei splendorem in primis, & illustrare exemplum habes in 2. C. thilaria: *Ex hac parte pudor pugnat, illinc petulanti, hinc pudicitia, illinc stuprum: hinc fides, illinc fraudatio, hinc pietas, illinc scelus: hinc honestas, illinc turpitudine, hinc continentia, illinc libido. Denique equitas, temperantia, fortitudo, prudentia, virtutes omnes certant cum iniquitate, cum luxuria, cum ignavia, cum temeritate, cum vitiis omnibus; postremo copia cum egestate, honesta ratio cum perdita; mens sana cum anientia: bona denique spes cum omnium rerum desperatio. ne configit.*

Sic Martialis in amicum quemdam morosum, sibi que imparē, facere ludit per Antitheses, (a)

Difficilis, facilis, jucundus, acerbus es idem:

Nec tecum possum vivere, nec sine te.

Ita Ovidius. (b):

Frigida pugnabant calidis, humentia siccis,
Mollia cum duris, sine pondere habentia pondus:

Sic

(a) Lib. 12. (b) 1. Metam.

Sic etiam Iustinus (a) Agathoclem, Syracusanis obiectis, bellum nihilominus in Africā transferentem, laudat per Anticheies: *Mira prorsus audacia, ut quibus in solo urbis sue par non erat eorum urbi bellum inferret? Et qui sua tueri non poterat, impugnaret aliena, victusque victoribus insultaret.* Ejusdem etiam generis est memorabile illud dictum Augusti, jam ætate valdè provecti, ad nobiles quosdam juvenes, qui fortè tumultuabantur: *Auajte, juvenes, senem, quem juvenem senes audivère.*

Hoc etiam modo Horatius in Odis: *Privatus illi census erat brevis, commune magnum; & post illum (b) Seneca:*

Cura leves loquuntur, ingentes stupent.

§. II. De Sustentatione.

Quid est Sustentatio?

R. Est figura, qua Orator, ad sibi conciliandam attentionem, & ad excitandos, erigendosque auditorum animos, illos tenet aliquandiu suspensos, incertosque, quid dicturus sit; ut cum Tullius ait contra Verrem: *Etiannum mihi expectare videmini, judices, quid deinde factum sit .. expectate facinus, quàm vultis improbum? vincam tamen expectationem omnium.*

Habes salsum, & facetum Sustentationis exemplum in Martialis Libro 6.

In

(a) Agathocles Sicilia Tyrannus, patre figulo natus. Lib. 22. (b) In Hypolito.

In Lupericum.

Quod convivaris sine me tam sapè, Luperce
Invani, noceam qua ratione tibi.

Ita car, licet usque voces, mittasq; rogesq;

Quid facis? inquit, quid facis? ventiam.

§. III. De Communicatione.

Quid est Communicatio?

R. Est figura, qua Orator, causæ suæ confidens, deliberat cum iis ipsis, apud quos, vel contra quos dicturus est, illos nimirum consulens, quid acturus sit. Egregium hujusmodi exemplum habes in Verrina 2. ubi Cicero summam causæ suæ fiduciam ita demonstrat. *Nunc ego vos consulò, quid mihi faciendum putetis. Id enim consilii profectò taciti dabit, quod ego mihi necessario capiendum intelligo.* Et pro Cæcina; *Quæro, si te hodie domum tuam redeuntem homines armati, non modò limine tectoque aditum tuarum, sed primo aditu, vestibuloque prohiberent, quid acturus sis?*

§. I. De Correctione.

Quid est Correctio?

R. Correctio, seu Retractatio, est Schema, quo Orator sententiam, aut vocem à se prolatam retractat ac veluti corrigit. Ità Cicero pro Coelio: *O stulticia! Stulticiamne dicam, an impudentiam singularem?* Ex prima Catilinaria: *Quamquam quid loquor? Te ut ulla res frangat Tu ut unquam te corrigas? Tu ut ullam fugam*

meditare ; Tu ut illum exitum cogites ? Utinam tibi istam mentem Dii immortales donarent !

Sic etiam Terentius in conœdia, quæ inscribitur (a) *Heautontimorumenos*, miserum senem Menedem um sic loqueri tem inducit :

Filium unicum adolescentulum.

Habeo. Ab ! quid dixi habere me ? Imò habui,

Chremes !

Nunc Habeam, nec ne, incertum est.

C A P U T V.

De Figuris verborum.

Figuræ verborum aliæ sunt tropi, aliæ non sunt tropi. Figuræ quæ sunt tropi, fiunt tantum in verbis translatis, hoc est à sensu sibi proprio in alienum sensum traducti, ut cum dicimus: *Letas segetes. Prata rident. Geminos duo fulmina belli Scipiadas, &c.* Figuræ verò, quæ non sunt tropi, fiunt etiam in verbis propriis. ut cum ait Tullius: *O tempora ! O mores !* Et alio loco, *Abiit, excessit, evasit, prupit.*

§. I. De Tropis,

Quid est Tropus ?

R. Tropus est verbi, vel Orationis è propria significatione in alienam immutatio ; cum virtute, ac dignitate ; ut cum dicitur: *Mulus*

(a) Vox composita, quæ Gracè sonat, *le ipiū puniens*;

bus pro Stupido; vel Laterem lavare, pro Frustra laborem suscipere, iactar laterem lavantis. Illa porro immutatio, siue conversio fit cum virtute, ac dignitate, hoc est ad addendum orationi pondus, maioremque illi venustatem, dignitatem conciliandam. Porro Tropus sic appellatur à voce Græca *Tropo* verito, ut ad verbum *Inversionem* sonet.

Hæc autem inversio fit multiplici, variaque ratione, sed quatuor potissimum modis; unde existunt primarii quatuor, nobilissimiq; Tropi, nempe Metaphora, Metonymia, Synecdoche, & Ironia, de quibus singulim tractandū est.

§. II. De Metaphora.

Quid est Metaphora?

R. Metaphora, seu Translatio est tropus, quo vox aliqua à propria significatione ad alienam transfertur ob similitudinem: Ut cum ait Tullius ad Cæsarem: *Parietes huius curie tibi gratias agere gessiunt.* Vexilla: *Gessere*, quæ est hominis propria, transfertur ad parietem; cuius non est propria; sed cum quo tamen habet hoc loco quamdam similitudinem, & affinitatem.

Hunc porro usum, ac modum verba transferendi necessitas genuit, cum scilicet verba propria deessent; postea vero delectatio iunctasque celebravit. Quemmodum enim vestis depellendi frigoris causâ primum reperta

Hæc postea

postea etiam adhiberi cœpta est ad ornatum corporis, & dignitatem; sic verbi translatio, solius inop.æ causâ primum instituta, deinde etiam fuit ad decorationem, & ad ornatum orationis frequentata.

Undenam potissimum ducuntur Metaphoræ?

R. Ex omnibus omnino rebus duci possunt, à divinis, à cœlestibus, ab elementis, meteoris, lapidibus, metallis, plantis, bestis, hominibus eorumque, operibus. adeo ut non minus latè pateat Metaphoræ, quam similitudo, quæ à re qualibet duci potest.

Metaphoræ ducitur: 1. à Divinis, ut apud Ciceronem, *Deus ille noster plato*. Itemque apud Martialem magnificentissima illa Romæ laudatio (a). .

Terrarum Dea, gentiumque Roma,
Cui par est nihil, & nihil secundum.

2. Sumitur ab Elementis, ut cum dicitur à Tullio, *Nullius tantum est flumen ingenii, nulla scribendi, aut dicendi tanta vis, tantaque copia, quæ non dicam exornare, sed enarrare, Caesar, res tuas gestas possit*.

3. Metaphoræ sumitur è stipibus, plantis, & arboribus. Ità Cicero: *Virtus est una altissimis defixa radicibus, quæ nulla umquam vi labefactari potest*.

4. Sumi-

(a). Lib. 2.

4. Sumitur à rebus arre, manuque factis. Ità
(a) Appion ille, contra quem Josephus scripsit
vocabatur *Cymbalum mundi* Longinus verò
Rhetor eximius, appellabatur *Vita Bibliotheca.
& Museum ambulans*; quod etiam de Ori-
gene d. cum accepimus. Imperator autē Hel-
vius Pertinax *Fortuna* illi fuit vulgò luncu-
patus, quòd nempe v. riis fortunæ catibàs fu-
isset exercitus. Denique Augustus homines il-
los, qui tolerari propterque erant ingenio ad
res ex tempore conficiendas, lepidè aj. bat,
Argentum habere (b) *in numerato*, Metaphora
à pecuniis ducta.

5. Metaphora ducitur ab homine; èt cùm
ait apud Virgilium Palinurus:

Mene salis placidi vultū, fluctusque quietos
Ignorare jubes?

Reliquos Metaphorarum fontes, qui innu-
merabiles sunt, & cui libet obvi, persequi si-
gillatim, hominis esset otio intemperanter abu-
tentis. Quatuor tamen præcipua capita Quin-
tilianus enumerat, ad quæ omnes Metaphoræ
commodè possunt revocari.

Primò fit Metaphora, cùm à re quapiam a-
nimata ad rem aliam animatam verbum trans-
ferimus; ut cùm ait Titus Livius: *Scipionem à
Catone solitum allatrari*; quæ vox, *Allatrare*
H3. cùm

• (a) Appion Grammaticus Alexandrinus
vixit tempore Tiberii. (b) Ital. in contanti

cum propria sit solus canis, tribuitur tamen homini non inconcinnè. Sic etiam Christus ipse Herodem, ob mores vulpinos, hoc est ob calliditatem, atque venetiam, vulpem appellavit. Lucæ cap. 13. *Ite, & dicite vulpi illi.*

Secundò sūt Metaphora, cum inanimata pro aliis inanimatis ponuntur, et *Hiberna* pro *Gubernaculo*; *Frenum* pro *Legē*; *Vinculum* pro *Cōmunitate*; vel si dicas cum Tulio: *Hic orationis vela contrabamus.*

Tertiò, cum inanimata transferentur ad animata; ut cum ipsa civitatis lumina extincta dicuntur in morte præstantium virorum, & cum ait Catullus:

O qui flos es juvenulorum!

Quartò, denique præcipuam quamdam venustatem habet, cum rebus inanimatis, sentiuque carentibus sentium quendam, animosque, ac veluti vitam deus: ut cum ait Virgilius:

—— Pontem indignatus (a) Araxes.

Sic etiam Cicero pro Ligario. *Quid enim Tubero, tuus ille distractus in acie Pharsalica gladius agebat? cujus latus macro ille petebat? qui sensus erat armorum tuorum?*

§. III. Quid vitandum in Metaphora.

Quanum Metaphoræ dicuntur vitiosæ?

R. Vitiosæ dicuntur Metaphoræ illæ, quæ humiliores sunt, sordidæque, & ab re quopiam abie-

(a) Araxes Armenia fluvius.

abjecta deformique d. sumptæ. Talis est ista, quam damnant Tullius, & Quintilianus: *Stercus curia Glaucia*; itemque ista *Saxa mundi* (a) *verruce*, id est *rupes*. Horatius quoque ob eandem causam p. 107 v. 10 verbum illum ejusdã M. Furii Bibaculi: (b)

Jupiter hibernas cana nive conspuat Alpes.

Quid enim sordidius ac turpius, quàm Metaphoram à sputo mutari? Hoc eodem humilitatis, & ut ita dicam, ignobilitatis vicio laborare videtur celebris illa (c) Tertulliani Metaphora, qua diluvium appellat *Naturæ generare* (d) *noxivum*.

2. Vitiosa dicuntur Metaphoræ, quæ duriores sunt. vel longius acriteritæ, vel quæ rem nimis amplificanti; ut si dicas: *Syrtem Patrimonii*, *Charphdim bonorum*; quod profecto durius, n. q. est, & a Tullio jure damnatum. Quod si vereris, ne durior paulò, & audacior videatur Metaphora, poteris illam mollire, ac mitigare illis aut similibus vocabulis: *Ut ita dicam . . . quasi . . . panem . . . Si ita loqui fas est*, &c ut si dicas, *Mortuo M. Catone pupillum relictum esse Senatui*, poterit audacior videri hæc translatio: si verò dixeris cum Tullio, *Pupillum, ut ita dicam, relictum esse Senatui*, duriuscula Meta-

H4. . . . phora

(a) Ital. Porri. (b) Sat. 5. lib. 2. (c) Tertullianus scriptor Ecclesiasticus, acris & vehementis ingenii, floruit initio tertii seculi, (d) Ital. Liscia.

phora, hoc velut appposito condimento, miteret. Nam; ut sapienter adimendum monet idem Tullius, *Verecunda debet esse translatio*, ut deducta esse in alienum locum, non irruisse, atque ut precario, non vi venisse videatur.

3. Vitium est in Metaphora, si nimis Pœnitas sit; v. gr. si Orator dicat cum Virgilio *Volucres pennis remigare*; aut si cum Horatio dicat de Euro:

Per Siculis equitavit undas.

Neque enim quæcumque Pœnitis licent, ea omnia Oratoribus licere existimandum est.

4. Metaphorarum vitium est immoderata quædam illarum coacervatio. Et si enim nullus est florentior tropus, & qui plus luminis afferat orationi, non tamen frequentari nimium debet: nam ut modicus illius usus maximopere delectat, ita immodicus non parum affert satietatis, atque fastidii, & in ænigma transit, aut in allegoriam.

5. Denique vitiosa est Metaphora, quæ sibi non constat, res nimirum omnino dissimiles inter se conjungendo. Quippe, ut docet Fabius *Id in primis est custodiendum, ut quo ex genere caperis translationis, hoc desinas*. Multi enim cum initium à tempestate sumpserint; incendio aut ruina finiunt, quæ est inconsequentia rerum fœdissima. Quamquam, ut loquar ingenuè, huic de perpetuo, ubique consentanea transla-

tione

tione Rhetorum præcepto non adedè severe à summis viris obtemperari video. Scimus enim diversas omninò Metaphoras eleganter sæpè fuisse conjunctas à Virgilio, ab Horatio, à Catullo, &c. sic triplex est Metaphora in duobus hisce versibus Horatii: (a)

Nemo adedè feras est, ut non mitescere possit,
Si modò culturæ patientem commodet aur.

Prima est de feris, quæ propriè mansveſcunt & cicurantur. Altera est de fructibus, qui acerbii sunt, & propriè mitescunt. Tertia est ab agri, quorum propria est cultura.

§. IV. De Allegoria.

Quid est Allegoria?

R. Allegoria est Metaphorarum continuatio, seu figura, qua aliud verbis dicitur, aliud re ipsa intelligitur, unde non absurde vocatur *Diversiloquium*? quod nimirum aliud dicatur, aliud sentiatur.

Hujusmodi est insignis illa Ciceronis in Pisonem Allegoria: *Neque tam fui timidas, ac qui in maximis turbinibus, ac fluctibus, Reipublicæ navem gubernâſsem, salvamque in portu collocâſsem, frontis tuæ nubeculam, aut colligæ tuæ contaminatum spiritum perhorreſcerem. Alios ego vidi ventos, alias proſſexi animo procellas; aliis impendentibus tempeſtatibus non ceſſi; ſed unum me pro omnium ſalute obtuli.*

Illustratio

(a) *Epist. . . . lib. i.*

Illustris est, & omnibus nota illa Horatii
Ode Allegorica de bello civili, Lib. 1.

O navis, referent in mare te novi
Fluctus. O quid agis? fortiter occupa
Portum. Nonne vides, ut
Nudum remigiò latus?

Et malus celeri saucius Africo,
Antennæque gemant? ac sic è funibus
Vix durare Carinæ
Possint imperiosius

Æquor? Non tibi sunt integra linteæ, &c.

In hac eximia Allegoria navim pro Repu-
blica; fluctus pro civili bello; portum pro pa-
ce, concordisque; remigium pro Militibus;
navitas pro Magistratibus; malum pro pricipu-
is Ducibus usurpat Horatius; & ab initio ad
finem egregè sibi constat, quod in Allegoria
præcipuum est.

§. V. de Metonymia.

Quid est Metonymia?

R. Metonymia, quæ etiam vocatur Hy-
pallage, seu Transnominatio, est troporum o-
mnium vastissimus, atque usitatissimus. Fit au-
tem quatuor potissimum modis. 1. cum causa,
vel quæsi causa ponitur pro effectu, & cum re-
rum inventor, & auctor usurpatur pro rebus
ipsis, quas invenit; ut Mars pro bello; Ceres
pro frugibus; Vulcanus pro igne, Cæro, aut
Virgilius, pro scriptis illorum; dux exercitûs
pro

pro exercitu iplo. Sic dicimus, vario Marte pugnatum est, hoc est vario belli eventu; & Virgilius. *Onerantque canistris dona laborata cereris; id est panis.* & Georgicorum ubi d. 2.

Bacchus amat colles; Aquilonē, & frigora taxi

Sic etiam dicimus, ab Hannibale apud Cannas caesa fuisse sexaginta Romanorum millia; hoc est ab Hannibalis exercitu. Fit item hoc primo modo Metonymia, cum possessor usurpatur pro re possessa, ut cum ait Virgilius *Æneid.* 2.

Jam proximus ardet

Ucalegon.

Hoc est domus Ucalegontis.

2. Fit Metonymia, cum sumuntur effecta pro causis, aut scelus pro scelerato iplo: Ita Comicus: *Ubi est scelus ille, qui me perdidit.* Ita Virgilius 2. *Æneid.* (490

Accipe nunc Danaum insidias, & crimine ab Dilce omnes.

Ubi *Crimen* ponitur pro perfido Sinone criminis auctore, & hic est generis illius loci sentus: ex uno Sinone dilce Græcos omnes esse perfidos. Ita Cicero 1. in Verr. *Quas res luxuries in flagitiis, crudelitas in suppliciis, avaritia in rapinis, superbia in contumeliis efficere potuisset, eas omnes sese hoc uno Pratore per triennium pertulisse.* Fit etiam, cum id, quod proprium est effectui, tribuitur causæ, & hoc

Poët.s

Pœtis valdè familiare est: Ità timor dicitur fugax; mors dicitur pallida, morbi dicuntur pallentes, quia fugæ effectus timoris. & pallor est effectus morborum, & mortis. Sic Horatius *Pallida mors æquos pulsat pede pauperum tabernas, Regumque Turres.* Sic Virgilius:

Pallentes habitant morbi tristesque iunctus

3. Fit Metonymia cum res, quæ continet, usurpatur pro re contenta, ut Roma pro Romanis, cœlum pro cœlestibus, terra pro terræ incolis. Huc pertinet illud Ciceronis pro lege Maniliæ *Testis est Italia, quam ille ipse videt. Sylla hujus virtute, & consilio confessus est fuisse liberatam. Testis est Sicilia, quam multis undique cinctam periculis, non terrore belli sed celeritate consilii explicavit. Testis est Africa, quæ magnis oppressa hostium copiis eorum impiorum sanguine redundavit. Testis est Gallia, per quam legionibus nostris in Hispaniam iter, Galliarum interuentione, patefactum est. Ubi Italiam pro Italici, Siciliam pro Siculici, &c. usurpavit,*

4. Cum signum usurpatur pro re significata, ut toga pro pace, fasces pro magistratu. Ità Cicero in Pisonem

Cedant arma togæ, concedat laurea linguæ

Huc refer, cum hæc vox nomen ponitur pro re ipsa. It. Livius lib. i. *Ad singula oppida circumferendo arma nomen omne Latinum domuit,*

§. VI. De Synecdoche.

Quid est Synecdoche?

R Synecdoche est tropus apud Oratores a que ac Poëtas valde usitatus, & tritus. Fit autem modis quatuor.

1. Cū pars ponitur pro toto. v. gr. mucro pro ense; tectum pro domo; puppis, vel carina pro navi integra; ita Virgilius *Æneid* 2.

Non anni dēnuere decem, non male carinæ

Est autem *carina* ima pars navis. Sic etiam hominis anima saepe usurpatur pro homine ipso

Ita Tullius: (a) *Vos mea charissima anime sepius me ad me scribite.* Eodem refert vulgares illi locutiones, quibus *Unus* accipitur pro *Pluribus*, ut cū dicit Virgilius: *Hofis habet muros,*

2. Fit Synecdoche, cū totū usurpatur pro parte: ut in hoc decantato Virgilio versu. (b)

Aut (c) *Ararim* *Parthus* habet, aut *Germania* (d) *Tigrim.*

Et rursum *Æneid*. 12.

— Fontemque, ignemque ferebant.

Ubi fons accipitur pro parte fontis. Hæc pertinet etiam, cū *Plures* usurpantur pro *Uno*; ut, cū ait Tullius; *Nos populo imposuimus, & Oratores visi sumus;* licet de se tantum loquatur.

3. Sy-

(a) *Epist.* 14. *lib.* 14. (b) *Eclog* 1. (c) *Arar* Ital. *Senna*, *furius* est *Gallicæ*. (d) *Tigris* *Asiæ* *fluvius* insignis, sic dictus à *velocitate*.

3. Synecdoche fit, cùm materia, ex qua facta res est, accipitur pro re ipsa, v. gr. ferrum pro gladio, pinus pro navi, argentum pro pecunia, quæ fit ex argento.

4. Denique fit Synecdoche, cùm vel species sumitur pro genere; vel genus pro specie ut Eurus, vel Aquilo, pro quolibet vento, Sabellicus sus pro quolibet sue, Myrronum vel Carpathium mare, pro mari quocunque, Sic Maro

Dentesque (a) Sabellicus exacuit sus.

Ita Juvenalis pro quolibet homine frugi, Curium appellat:

Qui (b) Curios simulant, & (c) Bæchanalia vivunt.

Contra verò genus uterpabitur pro specie; si dicatur cum Vrgilio Ales pro Aquila.

— Prædamque ex unguibus ales
Projecit fluvio.

§. VII. De Ironia.

Quid est Ironia?

R. Ironia, quæ Socrati aded fuit in deliciis; est figura, qua aliud planè dicimus, quàm verba ipsa significare videntur. Quando v. gr. quempiam simulata laudatione, falsè ac ingeniosè perstringimus; nimirum aliud aperte dicendo

(a) Sabelli seu Sabini, populi Italiae (b) M. Curius vir fugalis & optimus civis. (c) Bæchanalia Bacchi festa, in quibus, Romani crapula, & libidini indulgebant.

cendo, aliud verò innuendo, unde rectè vocatur à Quintiliano, *Diversiloquium, dissimulatio, & illutio*, ut sonat Græca ipsa Ironiæ vox.

Intelligitur autem Ironia, vel ex ipsa re, quæ dicitur, vel ipsi pronuntiatione certè quidem; ut si dicas: *O Prætorum ovium custodem lupum!* Ità Juvenalis impiam aequè ac stolidam Ægyptiorum superstitionem, qui non quadrupedes solum colebant, uti canem, simiam, felem, bovemque, sed plantas etiam ipsas, uti porrum, & cepe, divinis prolequebantur honoribus, falsè cavillatur hac faceri, & eleganti ironia Satyræ 14

Oppida tota (a) canem venerantur: nemo
Dianam;

Porrum, & cepe nefas violare, aut frangere
morsu.

(hortis
O sanctas gentes, quibus hæc nascuntur in
Numina!

Eximia est Ciceronis Ironia in Miloniana: *Sed stulti sumus, inquit, qui Crisum, qui Africanum, Pompejum, nosmetipsos cum Publico Clodio conferre audeamus. Tolerabilia fuerunt illa: Clodii mortem aequè animò ferre nemo potest; luget Senatus; mores Equesler ordo; tota civitas confecta senio est; squalent municipia; affliguntur Colonia; agrî denique ipsi tam beneficium, tam salutarem, tam mansuetum civè desiderant.*

Ironiæ exemplum exquisitius apud veteres
nul-

(a) *Latrator Anubis.*

nullum habemus, quod sciam, quàm lepidam illam Apocolocyntosim, in qua Seneca Claudium Imperatorem, qui vulgò (a) bardus, & umbellus habebatur, facetissimè ludet. Est autem Apocolocyntosis Satyra quoddam (b) Menippeæ; qua fatuum Claudii caput inuito urbanitatis sale defricatur. *Apocolocyntosis* porrò vocatur; quasi dicas *Metamorphosim* in cucurbitam; ad significandam hominis insulsitatem; est enim *colocynti* Gra è *cucurbita*. In hac igitur eleganti Ironia Pœtus in funere Claudii ita jocosè cantantes inducit Seneca Philosophus.

Fundite fletus,

Fingite luctus;

Clamore forû;

Cordatus homo,

Fuit in toto

Quo non (.) alius

Dicere causas,

Parte audita,

Quis nunc judex

Audiet anno?

Sed relicta,

Edite planctus,

Resonet tristi

Cecidit pulchrè

Quo non alius

Fortior orbe . . .

Deflete virum,

Potuit citùs

Una tantùm

Sæpè, & neutrâ.

Toto lites

Tibi jam cedit,

Qui (d) dat populo

Jura

(a) *Bardus* idem ferme ac *stultus* (b) *Menippus* *Cyrenicus Philosophus*, mordacibus Satyris notus, unde *Satyra Menippeæ* (c) *Claudius* erat homo infamissimus. (d) *Minos Rex olim Græcæ*, magnus erat aleator, & de alea librum scripsit.

Jura silenti,	Cretæ tenens
Oppida cuncti.	Cæcite moestis
Pectora palmis,	O Causidici,
Venale genus,	Vosque Pœtæ
Lugete novi;	Vosque in primis]
Qui concusso	Magna parâstis
Lucra (a) fritillo.	

De Regulis Ironiæ.

Quenam sunt Ironia Regula.

R. Dux. i. Enim, quæ ambigua voce continentur Ironiæ, eæ præcipuum quemdam leporem, ac venustatem habent. Acuta quippe, jocosque videri solent, quæ dicuntur ex ambiguo. Ità Neronem Matricidam, qui se ab Ænea oriundum gloriabatur, non infacere iussit Pœta Romanus, teste Svetonio.

Quis neget Æneæ magna de stirpe Nerônê?

Sustulit hic matrem. (b) sustulit illè patrè

Ita (c) Plagiarium ridet Martialis librò secundò:

Carmina Paulus emit, recitat sua Carmina
Paulus :

Nam quod emas, possis dicere jure tuum.

Sic etiam in virum, & uxorem eidentè patibulo

I

tulo

(a) Fritillus, vulgè Baffolo, in cuius se aggero; dadi nel giuoco dello Sbaraglino. (b) Matrem Agrippinam interfecit Nero (c) plagiarius est, qui aliena scripta pro suis venditat.

bulo suspensos eximè luctat (a) Pòëta recens;
 Ecce iugo nexi pendet vir, & uxor eodem:
 Hoc meritò potiss dicere conjugium.

2. Ironia fieri solet adhibendo voces illas,
Scilicet, nimirum, si Superis placet, nempe; illas
 inquam adhibendo cum amara quadam, & fal-
 la vocis inflexione. Ità Terentius: *Id populus*
curat scilicet, & apud Virgilium Dido *Æn.* 4.

Scilicet is Superis labor est; ea cura quietos
Solicitat.

§. VIII. De Sarcasmo.

Quid est *Sarcasmus, seu Subsannatio?*

R. Sarcasmus, qui ad Ironiam pertinet,
 est amarulenta quædam irritio, & truculentū
 genus Ironiæ, quæ fit cum magna quadam a-
 cerbitate, & contumelia, qua quispiam hosti
 crudeliter insultat: ut apud Virgilium Troja-
 no à se interfecto per Sarcasmū insultat victor
 Turnus.

En, agros, & quam bello, Trojane, petisti,
 Hesperia metire jacens. Hæc præmia, qui me
 Ferrò ausi tentare, ferunt: sic inœnia cōdunt
Potestne Ironia inter Sententiarum figuras
numerari, ut quibusdam placet?

R. Nequaquam. Liquec enim perspicuo I-
 romam semper esse Tropum, cum semper vo-
 ces à propria significatione traducat ad alienā.
Falsanne, & mendacē oratione efficit Ironia?
 R.

(a) Joannes Commirius è S. J.

R. Nequaquam; quis neque fallendi est animus Oratori, dum utitur Ironiâ; neque est iusta causa, cur fallatur auditor, si paulum modo intelligat, quod dicitur, quemadmodum falli non toleret, cum homo callidus, & versipellis per Metaphoram *Vulpes* appellatur.

Suntne alii Tropi, præter istos, de quibus egimus?

R. Sunt aliqui alii, sed qui ad superiores hosce quatuor omnino revocantur: ut Metalepsis ad Metonymiam; Antonomasia, & Syllepsis ad Synecdochen.

C A P U T V.

De Figuris verborum propriè dictis, seu quæ non sunt Tropi.

Quid sunt *Figura verborum propriè dictæ*?

R. Ex sunt, quæ sic in verbis continentur, ut mutatis illis, figura tollatur? v. gr. hæc sententia *Amantes sunt amentes*, est figura verborum, quia perierit figura, si pro *Amentes* dicas *Stulti*, aut aliud simile. Sed est figura sententiæ, si quis patriam inducat loquentem, aut si utaris similitudine, quia quæcumque demum hic usurpes verba, aut quocumque ea colloques ordine, manet Schema.

Quot modis sunt figura verborum?

R. Fiunt tribus potissimum modis: 1. Per adjunctionem: 2. Per deductionem, 3. Per similitudinem.

§. I. Figuræ per Adjectionem.

Quamnam verborum Figura sunt per Adjectionem?
 R. Octo præcipue; nimirum Repetitio,
 Conversio, Complexio, Conduplicatio, Grada-
 tio, Synonymia, Treductio, Polysyntheton.

Quid est repetitio?

R. Est figura, in qua ab eodem vocabulo sæpius inchoatur oratio, ut i. Catilinaria: *Nihil ne te nocturnum præsidium palatii, nihil urbis vigiliæ, nihil timor populi, nihil consensus bonorum omnium, nihil hic munitissimus habendi Senatûs locus, nihil horû ora, vultusq; moverunt?*

Quid in repetitione cavendum est?

R. Valet mirum in modum in exaggerandis virtutibus, ac vitiis, estque Schema planè venustum. Sed quia statim incurrit in oculos, propterea non est diutius continuandum; sed satius est, ut aliorum Schematum admixtione temperetur.

Quid est Conversio?

R. Est Figura Repetitioni prorsus contraria, in qua sæpius eodem vocabulo clauditur oratio, ut in Antonium Cicero, *Doletis tres exercitus P.C. interfectos: interfecit Antonius Desideratis clarissimos cives? Eos quoque vobis eripuit Antonius. Auctoritas hujus ordinis afflicta est? Afflixit Antonius.*

Quid est Complexio?

R. Est figura, quæ Repetitionem simul, &
 Conver-

Conversionem complectitur, cum nimirum ab eodem verbo, vel ab iisdem verbis incipiat, arque claudatur Ita (a) Tullius, *Quis legem tulit? Rullus. Quis Majorem partem populi suffragiis privavit? Rullus. Quis comitiis praefuit? Rullus.* Sic etiam Martialis invidum quemdam per complexionem insecatur, Lib. 9.

Rumpitur invidia quidam, charissime Joli,
Quod me Roma legit; rumpitur invidia.

Rumpitur invidia, quod turba sepe in omni
Monstratur digito; rumpitur invidia.

Rumpitur invidia, tribuit quod Caesar uterq;
Jus (b) mihi natorum; rumpitur invidia.

Rumpitur invidia, quod rus mihi dulce sub
urbe est.

Parvaq; in urbe domus, rumpitur invidia
Rumpitur invidia, quod sum jucundus amicis,

Quod conviva frequens, rumpitur invidia.

Rumpitur invidia, quod amamur, quodque
probamur:

Rumpatur, quisquis rumpitur invidia.

Verum figura hæc, quia maximè ferit oculos, uti præcedentes; ideo parè admodum & in loco est adhibenda.

13.

Quid

(a) Pro lege Agraria. (b) Magna illis premia erant constituta, qui tres, aut plures habebant liberos. v. gr. in spectaculis honoratior locus, &c. Hoc jus Martiali concessum fuit, tametsi nullos haberet liberos.

Quid est Conduplicatio;

R. Est ejusdem vocabuli, vel plurium iteration, sive initio orationis, sive in fine. sive alibi, Ut cum ait Maro:

Nunc, nunc insurgite remis

Heclorei socii:

Et Librô norô, cùm ait Nisus:

(a) Me me; adiûm qui feci, in me convertite ferrum.

O Rutuli Mea fraus omnis.

Quid est gradatio?

R. Gradatio, sive *Klimax*, est Figura, qua per quosdam gradus vel ascenditur ad summum, vel descenditur ad infimum. Quale est illud Ciceronis in Catilinam: *Nihil agis, nihil moliris, nihil cogitas, quod ego non modò non audiam, sed etiam non videam, planèque sentiam.* Magnum est enim, quidquid agat Catilina, scire Ciceronem: majus, quidquid moliat: longè maximum, quidquid etiam cogitet. Lepidum est illud ejusdem Ciceronis ad Atticum; *Si dormis, expergiscere; si stas, ingredi; si ingrederis, curre; si curris, advola.* Ejusmodi est etiam ille Virgilii locus in eclogis:

Torva læna lupum sequitur, upus ipse capellam,

Florentem cithysum sequitur lasciva capella

Quid

(a) Subaudia: *Occidite.*

Quid est Synonymia?

R. Est verborum idem fermè significantiũ coacervatio, ad rei magnitudinem demonstrandam, ut in Miloniana, *An vero vos soli ignoratis: vos hospites in hac urbe versamini; vestra peregrinantur aures; neque in hoc pervagato civitatis sermone versantur;* Hoc Schema Pôdêtz est valdè usitatum. Ita Plautus:

Quicumque, ubique sunt, qui suère, quique futuri sunt.

Stulti, stolidi fatui, (a) fungi, (b) blenni, (c) buccones,

Solus ego omnes longè antèv stultitiâ, & moribus indoctis:

Quid est traductio;

R. Traductio, seu Polyphton, ut ajunt Græci, est variata casibus, aut generibus, aut modis, aut temporibus, ejusdem vocali repetitione; ut cum ait Tullius pro Archia: *Pleni sunt omnes libri, plena sapientum voces, plena exemplorum vetustas.* Vel cum ait Ovidius,

Speculatũ ornata veniunt, spectentur ut ipsæ.

Quid est Polysyntheton;

R. Polysyntheton, seu, ut alii malunt Polysyndeton, est Schema conjunctionibus abundans, ut, & *justitiâ, & liberalitate, & fortitu-*

I4. dine

(a) L'ungus, Sciocco. (b) Blenus Pazzo (c) Buccones, Baggiani quei che u lodano da sè.

dine ceteros omnes Imperatores superavit Itē.
que apud Virgilium (a)

Alcanumque, patremque meum; juxtaque
Creulam,

Alterum in alterius mactatum sanguine cer-
nam.

§. II. De Figuris per Detractionem.

Quot sunt *Figure*, quæ fiunt per *Detractionem*?

R. Tres: *Reticentia*, *Adjunctio*, & *Disjunctio*.
Quid est Reticentia;

R. Est figura, quæ fit, quando verbum ali-
quod subauditur, ut cum sit Tullius in *Ver-*
rius: *Huncine hominem; huncine impudenti-*
am; huncine audaciam; *Supple feremus*. Et
apud Virgilium (b)

At verò Rutulis impar ea pugna videri

Jamdudum, & varia misceri, pectora motu.
Ubi profectò vides intelligi *capit & ceperunt*.
Itemque librò 1. *Sed vos qui tandem*; tubau-
ditur *estis*, eodem pertinet illud Maffei, *Ex*
eo tempore tyro vanis agitari terroribus, dies
noctesque fletibus jungere, nullam capere partem
quietis; *supple capit*.

Quomodo fit Adjunctio;

R. Fit adjunctio quando uni verbo plurima
nomina substantiva respondent. Ita Cic: *Vicie*
pudorem libido, timorem audacia, rationem a-
mentia.

(a) Lib. 2, (b) *Æn.* 12

mentia Sic etiam Virgilius *Æneid.* 3.

(a) Trojugaena interpret Divûm, qui numî-
na Phœbi.

Qui tripodas (b) Clarii lauros, qui sidera
sentis,

Et volucrû linguas, & præpetis omina penna.

Quomodo fit disjunctio;

R. Disjunctio, seu dissolutio fit, quando con-
junctiones, & particulae tolluntur, ut incitatio
feratur oratio; ita Tullius; *Hæc studia literarum*
adolescenciam alunt, senectutem oblectant, secun-
das res ornant, adversis perfugium, ac solatium
præbent, delectant domi, non impediunt foris,
pernoctant nobiscum, peregrinantur, rusticantur.

§. III. De Figuris per similitudinem:

Quæ sunt Figurae per similitudinem;

R. Tres in primis numerantur, nempe Pa-
ronomasia, hæuliter cadens, & similiter desin-
pens.

Quid est Paronomasia;

R. Paronomasia, seu annominatio, est Figu-
ra, qua voces pæne similes, ac (c) colludentes
usurpantur in sensu dissimili. Ut cum ait Tul-
lius ad Atticum: *Consul ipse parvò animò,* &
pravò, facie magis, quàm facetiis ridiculus. Ec
alibi

(a) Helenus Priami filius, Rex idem, & Phœ-
bi sacerdos. (b) Apollo dictus Clarius ab urbe
Claro Apollinis oraculò nobili. (c) Ital. Carro
spondentisi.

alibi, *Ex aratore factus orator.* Ita Martialis, qui in hoc genere frequens est,

Litigat, & podagrâ Diodorus, Flacce, laborat;
Sed nil patrono porrigit; hæc (a) chiragra est.

Sic etiam ludit Ausonius in illo celebri Epigrammate de Venere.

Orta (b) seld, suscepta sold, patre edita cœlo
Æneadum genitrix hic habito alma Venus,

Græcis quoque admodum usitata est Paronomasia, ut apud Herodotum Lib I. *Mathemata, mathemata Quæ nocent, docent.* Ejusdemq; generis erit illud, quod Apollodorus pictor præclarus inscripserat operi suo.

Mimesetæ tis mallon mimesetæ Id est,

Facilius erit ridere quàm imitari.

Delectat in primis, & ferit hoc Schema, si parvè, ac in loco adhibeatur, & sententiarum gravitate sustentetur. Si verò frigidas allusiones, ut non rarè fit, venietur orator, ineptus nimium erit, & putidus.

Quid est Similiter cadens;

R. Est vocabulorum per eosdem casus, & per eadem tempora expressorū consensu quidam, & quasi concentus, ut cum ait Cicero,

Quid tam commune, quam spiritus vivis, terra
mortuis

[a] *Quæ nimirum manus ipsi constringit, nè quid patrono largiatur,* (b) *Venerem è maris spuma natam fabulantur Poëta.*

*mortuis, mare fluctuantibus, lectus eiectis ; Ubi
vides quatuor nomina in dativo plurali posita.
Ejusdem generis sunt titi illi Imperatoris Ha-
driani versiculi, quos moriens (a) fecit.*

Animula vagula, blandula,

Hospes, comesque corporis,

Quæ nunc abibis in loca

Pallidula, rigida, nudula,

Nec, ut soles, dabis jocos.

Quid est similiter definens ;

*R. Fit, cum orationis vel membra, vel arti-
culi eodem modo terminantur; ut apud Quin-
tilianum, Ejusdem non est, & facere fortiter,
& vivere turpiter. Ita Cicero Pompejum lau-
dans Bellum extrema hyeme apparavit, ineun-
te vere suscepit. media æstate confecit. (b)*

§. IV. Appendix de Transitione.

Quid est Transitiō;

*R. Transitiō, quam alii Figuram esse vo-
lunt, alii cum Fabio negant, est orationis qui-
dam nexus, quo fit, ut aptè copulata inter se
illius membra concinnè cohæreant, & unum
quasi corpus efficiant.*

Quot sunt Transitionis genera ;

*R. Duo Transitiō enim vel est perfecta, vel
imperfecta, Transitiō perfecta est, qua brevi-
ter monemur, quid dictum sit, & quid dicen-
dum*

*(a) Apud Ælium Spartanum in vita Hadri-
ani. (b) Pro lege Manilia.*

dum restet, cujusmodi est ista pro lege Manilia. *Quoniam de genere belli dixi, nunc de magnitudine pauca dicam.*

Transitio imperfecta ea est, qua alterū tantū eorum exprimitur; ut in hoc Ciceronis pro Roscio: *Age nunc illa videamus, judices, quæ consecuta sunt.* Utriusque indiscriminatim generis selecta ex Tullio præsertim afferemus exempla. Quoniam videmus in inveniendis hujusmodi Transitionibus solere Tyrones non mediocriter laborare.

Transitionum Ciceronianarum exempla selecta.

1. *Satis mihi multa verba fecisse videor, quare hoc bellum esset genere ipso necessarium, magnitudine periculosum. Restat, ut de imperatore ad id bellum deligendo, ac tantis rebus præficiendo dicendum esse videatur.* 2. *Satis multa de turpitudine: dicam deinceps, quod proposui, de periculo.* 3. *Uni epistola respondi, venio ad alteram . . .* 4. *Sed nimis multa de nugis: ad majora veniamus . . .* 5. *Verum ubi rerum testimonia adsunt, nihil opus est verbis.* 6. *Sed hæc vetera: illud recens, Casarem meo consilio interfecit.* 7. *Sed nè fortè ex multis rebus gestis M. Antonii, rem unam pulcherrimam transfiliat oratio, ad (a) Lupercalia veniamus. Non dissimu-*

(a) Lupercalia Festa Solemnia in Panos honorem mense Februarii celebrari solita à Lupercis illius Sacerdotib9, qui nudi per urbem curstabant. Luperci sic vocabantur, quod Pan. lupos arceret, ab ovibus,

lat, Patres conscripti, apparet esse commotum, sudat, pallet 8. Sed arrogantiam hominis, insolentiaq; cognoscite. 9. At etiam ausus es (Quid autem est, quod tu non audeas?) 10. Sed jam satis multa de causa: extra causam etiam nimis fortasse multa. Quid restat, nisi ut orem, obtesterque vos Iudices, ut misericordiam tribuatis fortissimo viro? 11. Questura illius demonstrata, reliqua attendite 12. Atque ut inde oratio mea proficiatur, unde hac omnis causa ducitur. 13. Atque ut facilius intelligere possitis Iudices, quae facta sunt, indigniora esse quam haec sunt, quae diximus: initio res quemadmodum gesta sit, vobis exponam. 14. Sed hac robustioris improbitatis scelera omitamus, loquamur potius de iniquissimo genere levitatis. 15. Id quod facilius facere possitis, dabo operam, ut à principio res quemadmodum gesta sit, cognoscatis. 16. Sed finis sit: neque enim pra lacrymis jam loqui possum; & hic se lacrymis defendi negat. 17. Sed quoniam emeruisse jam è vadis, & scopulos pratervecta videtur oratio mea, perfacilis mihi reliquus cursus ostenditur. 18. Accipite nunc aliud ejus facinus nobile, & multis locis saepe commemoratum, & ejusmodi, ut in uno omnia maleficia inesse videntur. Invenietis id facinus natum à cupiditate, auctum per stuprum, crudelitate perfectum, & conclusum. 19. Plura de illo Archipirata dixi quam volui, & tamen ea, quae certissima sunt
hujus

hujus criminis argumenta prætermisi 20. Age-
 verò, nè semper forum, subjellia, rostra, curiam-
 que meditemur. 21. Ad ejus Tribunatum, qui ad
 sese jamdudum vocat, & quodammodo absorbet
 orationem meam, contentò studiò, cursuque ve-
 niamus. 22. Atque hæc oblectationis, illa necessi-
 tatis 13. Hæc mihi firè in mentè v. niebant, quæ
 dicenda putarem de natura Deorum. 24. Quibz
 rebus expositis, satis docuisse videor, homines
 naturâ quantò omnes anteirent animantes. 25.
 Longa est oratio, multæque rationes, quibus do-
 cere potest. 26. Sed quid ego longinqua com-
 moro? 27. Intellego, quàm scopulosò, difficilique
 loco verfer. 28 Sed quid ego his argumentis utor,
 quasi res dubia, aut obscura sit? 29. Magna sunt
 hæc, vel potius maxima. Jam verò quantò ma-
 jus videbitur. 30. Multa hujusmodi proferre pos-
 sem: sed genus ipsum videtis. 31. Nolo in hac re
 multus videri. 32. Sed quid ego hæc aut tam le-
 via, aut tam minima recordor? 33. Itaque fatea-
 mur necesse est, nihil difficilius esse. 34. Quid lo-
 quar, quanta ratio in bestiis appareat? 35. Jam
 verò ista etiam notiora, quanto se opere custodi-
 ant bestie 36. Multa prætereunda sunt, & tamen
 multa dicuntur 37. Vereor, ut hoc, quod dicam;
 perinde intelligi auditu possit, atque ego ipse co-
 gitans sentio. 38. Sinite me illa minora, ac quo-
 tidiana prætermittere. 39. Illud tamen, quam-
 quam ad exitum festinet oratio, prætermittere
 nullo

nullo modo possum. 40. Verum hæc missa facio; illud quæro. 41. () De exordio satis dictum est: deinceps ad narrationem transeamus. 42. Quod ad definitiones hæctenus; reliqua videamus. 43. Nunc reliquorum Oratorum ætates persequamur. 44. Tempus est ad cæteras partes orationis proficisci. Deinceps igitur de dispositione dicemus. 45. De (b) statutis diebus dixi: nunc de Annalibus dicam. 46. Hæc de hero: quod sequitur de pecore. 47. De multitudine quondam quod satis est, admonui, de obscuritate pauca dicam. 48. Sed (c) ut omissio principiò, rem ipsam aggrediamur. 49. (d) Hæctenus de principe: quod sequitur de monstro. 50. (e) Jam quantum illud est, quod in occupationibus, summis nunquam intermittis studia doctrinæ? 51. Utinam verò mihi satis esset ad dicendum vel facultatis, vel temporis. 52. Hic hic, Auditores, animos ad insignis facti memoriam sempiternam erigite. 53. Sed hæc utcumque ferenda: hoc verò quis ferat. 54. Auditis gravissima, audite nunc graviora. 55. Sed hæc privatum: nunc quæ publicè gesta sunt, videamus. 56. Verum hæc missa facio: illud quàm... 57. Nihil jam dico de isto scelere. 58. Postularet hic locus, ut dicerem de...

Va

(a) Ex Cicerone ad Herennium, vel potius ex Cornificio. (b) Ex Varrone, (c) Ex Seneca. (d) Suetonius de Caligula. (e) Ex aliis.

Variis hisce, quas attuli, Transitionibus addito breviores hæc formulas, particulasque connectentes.

His adde; accedit his; huc accedit, quòd; Huc pertinet; Eodem pertinet; Jam verò quid dicam; Age verò explicemus nunc; His similimum est? Postularet hic locus, ut dicerem; Restat, ut dicā Nunc verò superest; Ex quo debet intelligi; Quid quòd ausus est etiam? Omitto domesticas tuas sordes; Nam illud quid attinet commemorare? Ità est, quemadmodum dixi.

C A P U T

De Periodo.

Quid est Periodus?

R. Periodus est sententia brevís, & absoluta, quæ certis partibus, sive membris à se invicem pendentibus, & quodam veluti vinculo connexis numerosè comprehenditur. Nomen traxit à voce Græca, *Periodos*, quæ significat ambitum, atque circuitum.

Quid sibi vult celebris illa Aristotelis definitio lib. 3. Rhetorica, ubi ait. Periodum esse orationem, quæ habeat principium, & finem, & magnitudinem, quæ uno quasi aspectu perlustrari facile possit?

R. Hanc Definitionem in nostram perbellè quadrare. Principium enim illud, de quo loquitur

quit
Peri
debe
beat
um
qua
ambi
re d
bere

Q

tibus
Græ
Græ

Q
R

con

impe

ca-p

temp

nequ

Habe

illud
vobis
verjo

Q
R

(a)

quitur Aristoteles, nihil aliud est, nisi primū Periodi membrum, quod ita suspensum ferri debet, ut aliud quidpiā subsequi omninō debeat: unde etiam vocatur principium. Medium verò, ac finis sunt reliqua periodi membra, quæ brevi quodam, contractoque verborum ambitu debent illa circumscribere. Unde verè dicitur, illam uno conspectu faciliè cerni debere, unoque spiritu pronuntiari.

§. I. De partibus Periodi.

Quam sunt Periodi Partes?

R. Periodus constat certis quibusdā partibus, quarū majores appellantur *Membra* (a) Græcè *Coli*: minores verò appellantur *Incisæ*; Græcè *Commata*.

Quid est membrum Periodi?

R. Membrum, sive Colon est pars Periodi continens sensum aliquem, sed suspensum, ac imperfectum; v. gr. (b) *Antequam de republica Patres conscripti; dicam ea, quæ dicenda hoc tempore arbitror* ecce tibi Periodi membrum neque enim hic sensus orationis conquiescit; Habebis Periodum absolutam, si ad primum illud membrum accedat hoc alterum: *Exponā vobis breviter consilium, & professionis, & reversionis meæ.*

Quid est incisum?

R. Incisum, sive Comma est pars membri:

K

quem.

(a) *Cola Commata.* (b) *Philip. 1.*

quemadmodum enim in periodo membrum, sic in membro continetur incisum; v. gr. (a) *Nihil est, mihi crede, viriute formosius, nihil pulchrius, nihil amabilius; ex tribus hæc incisum membrum unum efficitur. Itaque dicere incisum est crebris id genus incisum, & articulis suam orationem distinguere.*

Quandonam potissimum usurpanda sunt crebra ista incisum?

R. locis mirum in modum valere, cum advariatio vehementius, & acrius instat orator. Ità Cicero per locis Pisonem increpat, illumque (b) casum, ac pandum, ut ita loquer obijurat, & ferit: *Non enim nos color iste servilis non pileæ genæ, non dentes putridi deceperunt, oculi, supercilia, frons, vultus denique totus, qui sermo quidam tacitus mentis est, hic in fraudem homines impulsit: hic eos, quibus erat ignotus, decepit, fesselle, in fraudem induxit. Pauci tunc ista luteola vitia noveramus: pauci tarditatem ingenii, stuporem, debilitatemque lingue.*

§. II. De variis Periodorum generibus,

Quot sunt genera Periodorum?

R. Triâ. Alia est periodus bimembris; sive dicolos, alia trimembris, sive tricolos; alia quadrimembris, sive tetracos. Plura enim, vel pauciora membra, aut vix, aut nullo modo patitur

(a) Cic. (b) Ital. Di punta, e di taglio.

patitur germana, sinceraque Periodus. Singula potro hæc membra, si vel paria sint, vel non valdè disparia, multò gratior, & venustior erit oratio:

Periodus bimebris.

Ergo & mihi mee pristina vite consuetudinē C. Caesar, interitum aperuisti (a) & his omnibus ad benè de republica sperandum, quasi signū aliquod sustulisti.

Trimembris exēplum eximium esse potest illā Ciceronis Periodus, h. meris, ut mihi videtur, omnibꝫ absoluta, in exordio Manilianæ:

Nem cum antea per aetatem hujus auctoritatem loci contingere non audem: Statueremque nihil huc nisi perfectum ingenio, elaboratum industriā afferri oportere: Omne meum tempus amicorum temporibus transmittendum putavi.

Periodi quadrimembris, quæ, & quadrata dici solet, absolutissimum exemplum habes in orat. pro A. Cæcinna: Si quantum in agro, locisque desertis audacia potest, * tantum in foro; atque judiciis impudentia valeret, * non minùs in causa cederet A. Cæcinna Sex: Æbutii impudentiæ, * quàm tum in vi facienda cessit audaciæ.

S. III. De legibus, ac regulis Periodi.

Quanam sunt Periodi leges?

R. Tres præcipuæ. Prima, est, ut illius

K2.

mem.

(a) Cic. pro Marcello.

membra nexibus quibusdam inter se quam aptissime cohereant: alioqui enim jam non esset Periodus, sed oratio dissipata, dissolutaque, & ut ajunt, *arena sine calce*. 2. Regula hæc est, ut sensus non sit nisi in omnium membrorum fine perfectus. 3. Ut pleniore verborum ambitu, & circulo Periodus concludatur.

non recte fieri Periodus, quæ contineret membra vel minus quàm duo, vel plura quàm quatuor?

R. Pote fieri Periodum unius membri: atq; hæc est illa, quæ vocatur ab Aristotele Periodus *simplex*, sive (a) *monocolos*: Passet etiam octavo ulque ad quinque, aut sex, vel plura etiam membra produci: Verùm perfecta, de qua hic tantum sermo est, Periodus, nec ultra quatuor membra procurrit, nec infra duo contrahitur. Atque hæc est unanimis sententia Demetrii Phaleri, (b) Hermogenis, ac Terentiani quoque Mauri, cùm ait:

Quatuor è membris plenū formare videbis
Rhetora circuitū, sive ambitus ille vocetur.

Atque in primis nobilicam ita sentit ipse
Tullius, cùm ait in Oratore: *Constat ille ābitus
& plena comprehensio è quatuor ferè partibus,*
que

(a) A' Belys, *monocolos*. (b) Hermogenes
Tarsensis annò ætatis 15. Rhetor nobilissimus, re-
rum omnium obliviscitur ante annum 24. & in
extrema ineptia consenesce.

que membra dicuntur, ut & aures impleat, & nè brevior sit, quàm satis sit, nec longior.

Quod si, ut aliquando contingit, ultra quatuor procedatur, ac nihilo tamen minùs orbe quodam, circuitoque conclusa feratur oratio, vocabitur *Ambitus* sive *Oratio periodica*. Ità Cicero pro (a) Archia Pòeta :

Si quid est in me ingenii, iudices, quod sentio quàm sit exiguum; aut si qua exercitatio dicendi, in qua me non inficior mediocriter esse versatum; aut si hujusce rei ratio aliqua ab optimarum artium studiis, & disciplina profecta, à qua ego confiteor nullam ætatis meæ tempus abhoruisse: earum rerum omnium vel in primis hic (b) A. Licinius fructum à me repetere propè suo jure debet.

§. IV. De artificio Periodi amplificandæ.

Quam est prima ratio amplificandæ Periodi?

R. Tyrones nullo negotio Periodos fundent; si habeant ad manum, & in pròptu particulas, vel locutiones quasdam conficiendis Periodis mirum in modum idoneas: ejusmodi sunt voces illæ omnes, quæ necessariâ quâdam habent cum aliis subsequētibz affinitatem, v. gr. *Et si, quamvis, quamquam, quemad-*

K 3.

modum

(a) Archia Pòeta Antiochenus, Ciceronis olim præceptor, ob ingenium, & eloquentiam civitate donatus à Romanis, (b) Aulus.

modum, sicut, cum, quoties, quantum, qualis, quò, non minùs: quibus respondent, tamen, verumtamen, nihilominus, ità, tum, toties, tantum, talis, eò, quàm.

In quavis enim Periodo partes, duæ sunt, Protasis nimirum, & Apodosis. Est autem Protasis prima Periodi pars, ex qua secunda pendet, & in qua oratio crescit quodammodo, & attollitur. Apodosis verò est altera periodi pars, in qua oratio perfecta conquiescit. Illæ porro, de quibus loquimur, particule suspensionæque locutiones mirum in modum idoneæ sunt ad Protasim cum Apodosi connectendam, ut videre est in allatis exemplis, illo præsertim, pro Cæcinnâ supra §. II.

Quenam est secunda, & tertia ratio amplificanda Periodi?

R. Periodus pulcherrimè dilatatur, cum brevis quædam sententia in suas quasi partes distribuitur. Ità Tullius paucula hæc verba (*Omnes lugent Clodium*) amplificat per enumerationem partium, cum ait ironicè nimirum Clodiu defleat à Senatu, ab Equestri ordine, (a) Municipiis, à (b) Colonis, ab Agris denique ipsis.

3. Fa-

(a) Municipia erant civitates, quæ muneribus & honoribus populi Romaniungebantur (b) Colonie oppida, quæ populus ex urbe Roma deducebatur ad incolendum, Colonie fiebant etiam privilegio, sine soli mutatione.

3. Facile dilatatur periodus per definitio-
nes, quas vocant conglobatas, per circumlo-
cutionem, & per interpretationem, quæ fit, cū
res eadem aliis, atque aliis elegantioribus ver-
bis exprimitur. Vide, quæ supra in Elementis
diximus de Amplificatione.

§. V. De numero, & cæteris vir-
tutibus Periodi.

Quid est numerus Periodicus?

R. Numerus Periodi, de quo hic agitur,
non est numerus arithmeticus; sed est nume-
rus ille in harmonia, & concentu positus, de
quo Virgilius in Ecloga 4.

— Numeros memini, si verba tenerem.

Et rursus in Ecloga 6.

Tum verò in numerum Faunosque, ferasque
videres

Ludere!

Numerus autē Oratorius est harmonia quæ-
dam non exquisita, neque canora; qualis est in
pœmatibus, & canticis; sed ita dissimulata, la-
tensque, ut tamen sentiatur, & aures mirifica
quadam voluptate permulceat.

Atque ut exemplo res illustretur, suavis ad
modum est, auribusque pergratus verborum
numerus in hac Tullii sententia pro Marcello
*Nulla est tanta vis, tantaque copia, quæ non fer-
rò, ac viribus debilitari, frangique possit. Peri-
bit funditus omnis venustas, si inverò nume-*

rô dicas: *Nulla est vis tanta, & copia tanta, quæ non possit debilitari, frangique viribus, ac ferrô.* Quid item suavius hac altera Ciceronis sententia in Philippica 2. *Te miror, Antoni quorum facta imitere, eorum exitus non perhorrescere?* Quæ quidem verba tam aptè mihi videntur constructa, ut præclari cujusdam numeri absolutissimum exemplar esse possint. Abibit verò decor omnis, si sublato tam elegantis numero, dixeris: *Te miror, Antoni, non perhorrescere exitus eorum, quorum imiteris facta.* Tanti nimirum est certa quadam moderatione numerorum explere tententias: ideoque ut optimè notat Quintilianus: *Neque Demosibenes fulmina vibrâsse diceretur, nisi numeris vibrata fuissent.*

§. VI. Regulæ sex, quibus reddi potest numerosa Periodus.

QUæ de varia collocatione pedum, ac mensurarũ, & de optima ratione miscendi inter sese Dactylos, Spondæos, Anapæstos, Jambos, Creticos, Molossos, Choræos, & Dichoræos tradunt Aristoteles, Tullius, Quintilianus, cæterique artis magistri, sunt egregia illa quidem, & Oratori perfectio nunquã satis commendanda. Verumtamen, ut apertè, & ingenuè loquar, animadverti iamdudum difficilioribus hisce, & salebrosis, ut ita dicam, præceptionibus valdè defatigari tyronum animos & illorũ

indu-

industriam retardari tolere potius, quàm adjuvari.

Quapropter, ut animorum satietati, fastidioque occurratur, operæ pretium me faciurum existimavi, si ex laboriosis illis præceptionibus quendam quasi succum exprimerem, & faciliores aliquot, brevesque regulas ad omnium caput & quotidianum usum accommodatas hoc loco proponerem.

Quenam est Prima regula Periodi numerosæ reddenda?

R. Numerosa fiet Periodus, si syllabæ breves, ac longæ sic temperentur, alternenturque quodammodo, ut neque copia brevium incitator, ac celerior feratur oratio, neq; longarum multitudine retardata languescat. Concinnam hanc brevium, & longarum syllabarum temperationem vides in illis Tullii verbis ad Cæsarem: *Domuisti gentes immanitate barbaras, multitudine innumerabiles, locis infinitas, omni copiarum genere abundantes, &c.*

Aliquando tamen, ex arte, & industria; syllabæ breves, vel longæ, sinè illa, quam dixi, mixtura coacervantur, ad rei, de qua agitur, vel celeritatem, vel tarditatem exprimendam, & oculis quodammodo subjiendam. Ità Virgilius *Æneid. 5.* remigantium naturarum impetum, naviumque velocitatem, Dactylorum crebritate depingit.

Indè ubi clara dedit sonitū tuba, finibus omnes
Haud mora profuere suis, ferit æthera clamor
Nauticus. . . .

Itemque celeritatem equorum in hoc versu,
etiam pueris noto :

— It clamor, & agmine facto :

Quadrupedante putrem, sonitu quatit ungula
campum (a)

Tarditatem contra egregiè imitatur hic ver-
sus lib. I.

Ludantes ventos, tempestatesque sonoras.

*Quenam est secunda regula numerosam effi-
ciendi periodum?*

R. Voces uaius, duarum, aut plurimum syl-
labarum si commisceantur, nascetur indè ora-
tio valdè numerosa; v. gr. *Vivis, & vivis, non
ad deponendam, sed ad confirmandam audaciam.*
Contra verò crebriore monosyllabarum itera-
tione quasi exilit, atque subsultat oratio, v. gr.
Hac in re nos hic non ferret.

Quenam est tertia regula?

R. Cadet numerosè Periodus, si magnificis
& bene sonantibus verbis terminetur; ut in hi-
sce exemplis ex Cicerone desumptis: *Quos a-
misimus cives, eos non Martis vis perculit, sed i-
ra victoria. Nam qui locus quietis, ac tranquilli-
tatis, plenissimus fore videbatur, in eo maxima
moles molestiarum, & turbulentissima tempesta-
tes, extiterunt.*

Que.

Quanam est quarta regula?

R. Nulla res magis facit ad numerum oratorum, quam verborum splendor, non solum in periodi clausula, sed etiā in toto illius quasi contextu. Itā Tullius in Pisonem: *Obrepisti ad honores errore hominum, commendatione fumosarum imaginum, quarum simile habes nihil prater colorem.* Et in eloquentissima illa peroratione pro Pontejo: *Notite pati, iudices aras.* [a] *Deorum immortalium, Vestæque Matris, quotidianis Virginis, lamentationibus, de vestro iudicio commoveri.* Et in 4. Catil: *Id est initum consilii, ut interfecis omnibus, nemo nē ad deplorandum quidem populi R. nomen, & ad lamentandā tanti imperii calamitate relinquatur.*

Cedo quintam regulam?

R. Ut leniter, æquabiliterq; fluat Periodus, fugiendus est asperior literarum, & vocabulorum concursus, quod est in oratione vitium vel maximum. Incurritur, autem in illud vitium multis modis.

1. Cum durius, ac crebrius concurrunt inter se consonantes, quæ stridorem efficiunt, ut
Ars studiorum Rex Xerxes.

2. Cum verbi prioris ultimæ syllabæ fiunt primæ sequentis, ut vel ipsi Ciceroni aliquando excidit, cum ait: *Res mihi invisa visa sunt.* *Ite, nque cum dixit in Carmine :* O

(a) *Pontegi soror una ex Virginibus Vestalibus, quæ sempiternū Vestæ ignem custodiebant.*

O fortunatam natam me Consule Romam?
 2. Cùm eadem litera, vel etiam, quod peius
 est, eadem syllaba crebrius iteratur; quale est
 illud Ennii Pœtæ:

Africa terribili tremuit horrida terra tumultu.

Itemque illud aded tritum. (listi.

O Tite tute (a) Tati tibi tanta tyranne tu-
 4: Cùm similiter cadentibus, ac defluentibus
 frequenter utimur, ut *Amatrices*, *adjutrices*,
prestigiatrices fuerunt.

Tria tamen sunt, quæ Tyrones etiam atque
 etiam cavere debent: Primum, ne dum nume-
 rosè loqui volunt, inferciant, ut perlæpè sit i-
 nenia quædam complementa. & (b)amenta
 numerorū, quasi si rimas explere vellent. Al-
 terum est, nè, dum oratorium numerum quæ-
 runt, incidant in metricum, & periodi finis sit
 finis alicujus versūs, præsertim Heroici, vel e-
 legiaci: quod non semel Ciceroni ipsi excidisse
 Hieronymus Lagomarsinus è Soc: JESU in o-
 pusculo quod sic inscribitur: *Risposta ei Golma-
 rio Popugies Marsigliano*: allatis locis ipsis præ-
 clarè docet n. 19. p. 45.

Tertium est, nè, dum numero serviunt dili-
 gentius, & auriū voluptati morigerantur, omnis
 intereà retardetur impetus, visque orationis,
 & animus ab iis, quæ potiora sunt, penitus a-
 ver-
 ver-
 ver-

(a) Tati est vocativus à *Tatius*, ii. (b) Ital.
Rempiture, rasure, ritaggi, zeppe.

vertatur. Quapropter hæc, aliaque hujusmodi in numero vitia, non ut ingens crimen expavescentia sunt; ac nescio, hac in re negligentia ne, an nimia sollicitudo sit peior.

Quenam est ultima numerosa Periodi regula?

R. Caput illud est, non in periodo solum, sed etiam in omni oratione, ut Latina constructio quàm maxime distet à vernacula; hoc est; ut verba per inversam, quam vocant, constructionem ità trajiciantur; ut quod reipsa prius est, fiat artificiosa quadam verborum colloca-tione posterius.

Et quoniam trajecta illa constructio ità est propria Latinæ Linguæ, ut omnis illius vis, at-que elegantia, ac quasi natura, & indeles in eo potissimum sita esse videatur; visum est aliquot illustria illius exempla hoc loco ad imitandum proponere.

Exempla selecta constructionis trajectæ.

1. *Quos amissimus cives, eos Martis vis percussit, non ira victoria. Cic.*

2. *Habet magnum dolorem, unde cum honore discesseris, eodem cum ignominia reverti. Cic.*

3. *Frater tuus quanti me faciat, semper que fecerit, esse hominem, qui ignoret, arbitror neminem. Cic.*

4. *Quod cuique temporis datum est ad vivendum, eo benè utatur.*

5. *Mea lenitas si cui solutior visa est; hoc expectabat, ut id, quod latebat, erumperet. Cic.* 6.

6. *Quā quisque novit artē, in hac se exerceat.*
7. *Fac quæso, qui ego sum, esse te.*
8. *Quæ res in civitate duæ plurimum possunt hæc contra nos, ambæ faciunt in hoc tempore, summa gratia, & eloquentia. Cic.*
9. *Ferè quem quisque locum pugnando ceperat, eum, amissâ animâ, corpore tegebat. Salust.*
10. *Id sibi negotiis credidit solum dari, populo ut placerent, quas fecisset fabulas. Terent.*
11. *Quas credis esse hæc, non sunt veræ nuptiæ Terent.*
12. *Quam rem vitio dent, quæso, animum adverte.*

§. VII. Quomodo parari possit facultas numerosè dicendi.

QUæ de Periodis, numerisque, post Aristotelém, Ciceronem, & Fabiū accuratè præcepimus hæcenus, non eo dicta sunt à nobis; quo Tyro in dinumerandis pedibus, syllabisque dimetiendis consenescat: quod tanè nec magni, nec felicitis foret ingenii. Verùm hæc aptè, numerosèque dicendi facultas non est profectò tanti laboris, quanti prima fronte videtur esse. Nihil est enim tam flexibile, & quod tam facile sequatur, quocumque ducas, quàm oratio; atque ut mollissimam ceram ad nostrum arbitrium formamus, ac fingimus, sic planè dictionis genus ad omnem rationem, & ad aurium voluptatem; motumque animorum facilè mutatur, ac vertitur.

Quæ

Qua ratione, viâque numerosè scribendi facultas parabitur?

R. Duplici potissimum, Si Tyro numerosas aliquot, & volubiles Tullii sententias non legere modò, sed elata etiam voce pronunciare assuescat: cujusmodi sunt illæ, quas suprà attulimus, vel illæ, quas affert Quintilianus: *Omnes prope civitates virtute, gloriâ, dignitate superabat. Itemque ista: Patris dictum sapiens temeritas filii comprobavit: qui numerus ita placuit populo, inquit idem Tullius, ut hac audita periodi clautula, clamorem ingentem sustulerit.*

2. Parabitur numerosè dicendi facultas, si numerum illum, & quasi concentram imitatione, ac stylè coneris exprimere; quod quidem exercitatione, atque usu, qui est optimus dicendi magister, non ita difficulter consequetur. *Ut enim qui in sole ambulat, sensim coloratur, inquit Tullius: ita cum istos libros lego, sentio orationem meam illorum quasi cantu, colerari.* Sed de Periodo satis hæcenus dictum. Nunc ad majora veniamus.

C A P U T VII.

De Stylo oratorio.

OMnem hanc de Stylo doctrinam hausimus in primis ex aureolo illo libello Demetrii

(a) cui vulgò Phalerei cognomen tribuitur, & ex egregia Longini [b] commentatione de Stylo magnifico: Quod utrumque opusculū Tyrones, si me audiunt, nocturna, ut cum Horatio loquar, diurna que manu versabunt. Verum quæ illi præcepta, quamvis egregia, confusè tamen, ac permixtè traunt, ea nos singuliori, ac commodiori ordine digesta sic disposituimus, ut ad omnium captum, & communem intelligentiam sint accommodata.

Quid est Stylus?

R. Stylus si primam vocis vim, & originem spectes, est acus, seu instrumentum, quo in cæratæ tabulis scribebatur antiquitus. Hinc factum est, ut Stylus pro ipsa scriptione, seu dictione, & sermonis conformatione usurparetur.

Quot sunt stylorum genera?

R. stylus, seu orationis Character triplex est 1. Magnificus, sive sublimis. 2. Humilis; sive tenuis, qui etiam infimus dicitur: 3. Mediocris, sive æquabilis.

§. I.

(a) Demetrius Phalereus sacundiâ nobilis, annos decem præfuit Athenis, & statuis 360, æreis fuit honoratus; postea verd eiectus, fugit in Ægyptum ad Ptolemaeum Lagum. (b) Longinus Zenobia Palmyrenorū Reginae magister, & Confiliarius, ab Imperatore Aureliano necatus, quod audaces Zenobia ad ipsum Aurelianium litteras scripisset.

§. I. De stylo sublimi.

Quid est Stylus sublimis?

R. Stylus sublimis ille est, qui constat verbis splendidis, magnificisque sententiis, quique sua nobilitate rapit quodammodo extrale audientium animos, & admirationē extorquet etiam ab invitis: quale est illud morientis Didonis (a)

Exorire aliquis nostris ex ossibus ultor.

Qui lace Dardanos, ferroque sequare colonos
Id genus sunt etiam verba illa ejusdem Didonis in Æneam (b):

Nec tibi Diva parens, generis nec Dardanus auctor,

Perfide: sed duris genuit te cœtib; horrens
Caucasus, Hyrcanæque admodrunt ubera tigres
Vel, ut ait Ovidius in eandem sententiam:
Te Lapis, & montes, innatque rupibus altis
Robora; te sævæ progenere feræ.

Laudatur plurimum in hoc genere celebris illa Alexandri magni responsio, cum iam illi filiam, cum decem talentorum millibus, & Asiæ media parte, Persarum Rex Darius obtulisset. Ego verò, inquit (c) Parmenio, accipere, si Alexander esset: Et ego, inquit Alexander, si Parmenio esset.

Tale illud ejusdem Alexandri ad Darii legatos

L

gatos

(a) Lib. 4. (b) Dido Æneæ. (c) Parmenio unus est sortiginis Alexandri Ducibus, & amicis, postea ab illo occisus.

gatos: *Nunciate Dario, gratiarum actionem apud hostē supervacaneam esse: me, quæ fecerim clementer, & liberaliter, non amicitie ejus tribuisse, sed natura mea. Bellum cum captivis, & feminis gerere non soleo. Armatus sit oportet, quem oderim.*

Eodem pertinent egregia illa ejusdem Alexandri verba ad suos milites: *Nondum (a) Feminam equavimus gloriâ; & jam nos laudis satisfactas tenet.*

Mæciliæ locutionis exempla passim apud Tullium reperies: ut cùm ait: *Fasces victorios, junctæ Possidonii submisit Pompejus, cui se Oriens, Occidensq; submiserat* Habes etiâ in paucis hucce Ovidii verbis, aliisq; similibus non paucis.

Jam leges est, ubi Troja fuit . . .

§. II. De Arte comparandi Styli. sublimis.

Quonam pacto conciliari poterit?

R. Duobus potissimum modis. 1. Si nobilissima quæquæ rei, de qua loqueris, adjuncta, seu circumstantias consideres, illamque inspicias, qua parte illustrior est atque speciosior, cætera verò sileas; atque dissimules: ut olim Appelles, teste Plinio, imaginem amici sui Antigoni latere tantùm altero (b) ostendit, ut amiss-

si

(a) *Semiramis Nini Assyriorum regis uxor Ægyptum, Æthiopiâ, Indiam, &c. subegit.* (b) *Itak In profilo.*

si oculi deformitas atret. Sic etiam Homerus tempestatem admodum magnificè pingit, illustrissima illius adjuncta mira quadam arte intelligendo. Eadem arte Neptunum curru invectū perambulantem maria, soloque nutu fluctus iratos pacantem describit Virgilius *Æneid.* 1.

Sic ait, & dictō citius tumida æquora placat;
Collectasq; fugat nubes, tolemque reducit:

.
Atq; rotis summas levibus perlabitur undas

2. Metaphoræ, præsertim ex rebus illustrib9 desumptæ, mirum in modum faciunt ad styli granditūdē, atque magnificentiam, ut cū Virgilius (a) ait de Augusto Cæsare.

—— Cæsar dum magnus ad altum
Fulminat Euphratem bello.

Et cū ait Cicero pro Marcello: *Nullius est tantum flumen ingentii, nulla dicendi, aut scribendi tanta vis, tantaque copia, quæ, non dicam exornare, sed enarrare, Cæsar, res tuas gestas possit.* Aut cum ait Horatius: *Curas laqueata circum tecta volantes.*

3. Styli magnificentiam facilè consequēris, si legas assiduè auctores eos, qui grandiloqui, ut ita dicam, fuere, cum ampla sententiarum gravitate, & majestate verborū; cujusmodi sunt Cicero Catilinaria secunda, secunda Philippica in Verrem, in Pisonem, pro Milone, præcipuè

Lz. sub

(a) *Georg.* 4.

sub finem: Virgilius, præteritum *Æneid.* lib. 2.
4. & 6. Lucanus, Cornelius in Gallicis *Tra-*
gædiis &c.

§. III. De Stylo simplici.

Quid est *Stylus simplex*?

R. Stylus simplex, qui etiam nuncupatur
tenuis, & infimus, ille est, qui in rebus tenui-
oribus, & exilibus cujusmodi sunt epistolæ,
dialogi, præceptiones, & sermo familiaris, solet
usurpari.

Quenam sunt dotes Styli simplicis?

R. Præcipuæ illius dotes sunt perspicuitas,
nitor, atque munditia. Verecundus ac parvus
in illo debet esse troporum, ac Schematum u-
sus; vehementiores verò figuras, cujusmodi
sunt Apostrophe, Prosopopœja; aliæque id ge-
nus, omnino repudiat. Selectissimos Styli sim-
plicis exempla passim invenies in Phædri fabel-
lis, & in Virgilio bucolicis, ut cùm ait *Ecloga* 1.

Urbem quâ dicunt Româ, Melibœe, putavi
Stultus ego huic nostræ similem, quo sæpè
solemus.

Pastores ovium teneros depellere foetus.

Sic canibus catules similes, sic matribus hædos

Nôrâ, sic parvis componere magna solebam.

§. IV. De Stylo mediocri.

Quid est *Stylus mediocris*?

R. Hic est, qui medium quemdam locum
obtinet sublimem inter, & infimum. Hoc di-
cendi

cendi genus neque majestatem verborum habet, aut gravitatem illam sententiarum, quæ in sublimi est; neque est subtili, ac pressa oratione limatum, quemadmodum genus infimū, ac simplex; sed, ut ait Tullius: *Est stylus quidam interjectus, intermedius, & quasi temperatus, nec aequine inferioris, nec fulmine utens superioris, vicinus amborū; in neutro excellens, utriusque particeps.*

Vocatur autem ab eodem Tullio, *Stylus floridus; atque politus*, quod nimirū in hunc præcipuè mediocrē Stylum omnis verborum varietas, omnes sermonis deliciae soleant illigari. Absolutum hujusce Styli mediocris exemplū habes in Virgilio Georgicis: v. gr. cū ait Lib. 1.

Sæpe etiam steriles incendere profuit agros,
Atque levem stipulam crepitantibus urere
flammis;

Sive indè occultas virēs, & pabula terræ
Pingvia concipiunt, sive illis omne per ignē
Excoquitur vitium, atque exudat inutilis
humor,

Seu plures calor ille vias, & cæca relaxat
Spiramenta, novas veniat quæ iuventus in herbas;

Seu durat magis, & venas adstringit hiantes
Nè tenues pluviae, rapidive potentia solis
Acrior, aut Boreæ penetrabile frigus adurat

§. V. De usu triplicis Styli, seu Characteris.

Quandonam utendum Stylo simplici, aut mediocri, aut sublimi?

R. Cum tria sunt Oratoris Officia, docere, delectare, & movere; Stylo simplici utetur ad docendū, mediocri ad delectandū, magnifico verò ad movendū & ad affectus concitandos.

Præterea Stylus simplex, seu infimus convenit comœdiis; magnificus aptus est tragœdiis; mediocris verò in historia est adhibendus quamquam Cæsar simplicem potius, quàm mediocre Stylum usurpavit; quod nempe Commentarios potius scripserit quàm Historiā, ut notat Tullius in Libro de Claris Oratoribus.

Idem Bucolicis, & Eclogis accommodatus est Stylus simplex; Georgicis convenit Stylus mediocris, Epico verò pœmati, cujusmodi est Maronis Æneis, aptus est Stylus magnificus; quod triplex discrimen in Virgilio licet animadvertere. Quamquam hæc omnia genera non rarò miscet in ipsa Æneide, & simplicem Stylum adhibet in libro quinto, ubi de ludis agit, & mediocre in libro primo. Idem plane dicito de Comœdiis, quæ altius assurgunt aliquando, ut monet Horatius in arte Pœtica:

Interdum tamen, & vocem comœdia tollit,
Iratusque Chremes tumido delitigat ore.

Quinam Stylus cæteris duobus est antepo-
ndus?

R. Sty-

R. Stylum illum esse cæteris anteposendū , non qui sublimis sit, aut cujuslibet alterius generis; sed qui ad rem, de qua agitatur, maximè sit aptus: ità ut, quemadmodum loquitur Tullius: *magna graviter, mediocria temperatè, humilia subtiliter efferat.*

§. VI. De Stylo vitioso.

Quæ sunt præcipua vitia in Stylo vitanda?

R. Vitiosum esse Stylum: 1. Tumidum, & inflatum: 2. Puerilem, ac frigidum: 3. Fluctuantem, & dissolutum: 4. Denique siccum, & exangvem.

Quid est Stylus tumidus, & inflatus?

R. Ille est, qui verbis, ac sententiis: supràm modum intumescit. Id genus sunt illi Imperatoris (a) Neronis inepti versiculi, quorum tumorem jure ridet (b) Persius Satyrà 1.

Torva (c) Mimalloneis implêrunt cornua bombis.

Et raptum vitulo caput ablatura superbo
Bassaridis, & lyncæ Menas flexura corymbis.

(d) Evion ingeminat: reparabilis adsonat e-

Quid est Stylus frigidus? (cho.

R. Stylus frigidus, ac puerilis (sunt enim

L4.

valdè

(a) Nero malus pœta, Bacchas scripsit, & saltavit. (b) Consule ipsum Persium. (c) Baccha mulieres dicebantur Mimalloneæ, vel Bassarides, vel Menates, hoc est, Insanæ. (d) Evoc, evion Cacchantium furentium voces.

valdè affinia hæc duo vitia) ille est, qui pueriliæ quæ dicitur creta, frigida lepores, ineptas, allusiones, affectatas, ac luxuriantes descriptiones, frivolaque hujus nodi crepundia putidius aucupatur: cujusmodi sunt istæ sententiæ, quæ meritò repudiantur à magistris artis: *Centaurus se ipsum equitans Aurò magis aurea, &c.*

Potest autem vitium illud esse vel in verbis, vel in sententiis. Erit in verbis, si sint vel molliora, quale est illud Mœcenatis: (a) *Femina cirro crissat, & labris columbatur, incipitq; suspirans, ut cervice laxa feratur:* vel si sint in decorè translata, qualia sunt ista, quæ dantur: (b) *Cornificius: Montes belli fabricatus est, Cæsar post sustulit pacis:* vel si juncta fuerint more dithyramborum, ut in illo Publii (c) Syri de ciconiâ.

Pietatis cultrix, gracilipes, (d) *crotalistris, Avis exul hiemis.*

Erit vitium in sententiis, si nimis tumidæ sint, & hyperbolicæ, qualis est ista lippis, ac tonsoribus nota, quam referunt Plutarchus, & Cassius: *Minimè mirandum est, si Dianæ Ephesiæ templum conflagraverit, quæ nocte natus est Alexander.*

(a) Femen, inis, colcia (b) Auctor libri ad Herennium. (c) Publius Syrus minorum scriptor elegantissimus, vixit ante Virgilium tempore Julii Caesaris. (d) Quasi Crotalum vocè imitans. Crotalas autem est Italis. Naccara.

*Alexander. Quippe Dea in ipso Olympia matris
Alexandri partu, obstetricandi laboribus. & cu-
ris districta, ignem non valuit restringere.*

*Sic etiam nimis frigide, ac pueriliter didici-
mus à Plauto, de sene avaro, in Aulularia :*

Suam rem perisse, seque eradicatier :

*Quin Divum, atque hominum clamat con-
tinuò fidem.*

De suo rigido fumus. si quã exit foras.

Quid est Stylus fluctuans, ac dissolutus ?

*R. Ille est, qui sine articulis, sine numero, si-
nè arte fluctuat huc illuc, neque sibi ullo pacto
coheret; quod sanè vitium Tyronibus est val-
dè familiare. Hujusmodi autem affert Corni-
ficius: Socii nostri cum belligerare nobiscum vel-
lent, profectò ratiocinati essent etiam atq; etiam
quod possent facere, siquidè sua sponte facerent,
& non haberent hinc adjuutores multos, & malos
homines, & audaces. Solent enim diu cogitare
omnes, qui magna negotiâ volunt gerere.*

Quid est Stylus ficcus, & exangvis sive aridus?

*R. Ille est, qui nihil fermè habet neque or-
namenti, neq; fuci. Hoc styli genus. vulgò (a)
Frontoni tribuunt.*

*§. VII. De Stylo Laconico,
& Aliatico.*

Quid est Stylus Laconicus ?

R.

*(a) Fronto Marci Aurelii, magister, què illi
statuam à Senatu, decerni curavit.*

R. Est Stylus argutus, perbrevis, & acutus, quo multa paucis dicuntur. Nomen porrò traxit à Laconibus, qui etiam Spartani dicebantur ac Lacedæmonii, quibus Stylus ille erat in deliciis, & quibus proluxa loquacitate nihil erat odiosius.

Profer selecta aliquot exempla Seyli Laconicè

R. 1. Hosti aliquando per atroces, ac longiores litteras ferrum flammamque minitanti, hac una syllaba Græca responderunt Spartani, *ei si*; hoc est, *si potest, si per nos tibi licet.*

2. Philippo Regi Macedonum injustum necio quid flagitanti responderunt hac unica littera: *u non.*

3. Ejusdem generis est responsum Cleomenis Spartanorum ducis ad Samios: *Eorum quæ dixistis, prima non memini; media non intelligo, ultima non probo.*

His adde Laconicam illam epistolam Archidami ad Eleos bellum parantes: *Archidamus Eleis: Bonum est quiescere.*

Itemque illam (a) Philostrati literam ad amicū: *Mitto ad te ficus hibernas. Mirare in illis vel quòd jam sunt, vel quòd adhuc sunt.*

Laconicam illam breviloquentiam mirificè expressit Cæsar in laureatis suis ad Senatum lite-

[a] Philostratus Philosophus; qui Apollonii Thyaneī vitam Græcè scripsit, sed elegantius quàm verius.

ateris, victo Pharnace Ponti rege, Mitridatis filio: VENI VIDI, VICI.

Porro brevitās illa loquendi imperiosum quiddam habet, ideoque aptissima est minantibus, mirificeque prodest ad animos perterrefaciendos. Nam ut in tenebris magis timetur omnia, quā in luce; sic illa orationis quasi tenebræ terribiliora reddunt ea, quæ proponuntur, inquit Muretus in variis lectionibus Idque, ut opinor, secuti sunt Lacædemonii cū ad Philippum, interposita nescio qua offensio- ne, bellum minaciter intentantem ita scripserunt: *Lacedæmonii Philippo: Dyonyssius Corinthi.* Multo enim fortior, & ut Lucretii verbum utar, penetratior illa brevitās, fuit, quā si ita dixissent: Memento Dionysium Tyrannum tui prorsus similem, regnō fuisse pulsum ob ambitionem, ac turbulentum ingenium, & nunc privatam vitam agere Corinthi. Videto, nē tibi quoque contingat idem, dum aliorū libertatem studes opprimere.

Neque dissimile illud Demetrii ad Locrenses: *Faxo, cicada apud vos humi canant;* cū significare vellet totam illorum regionem à se devastatam iri.

Quid est Stylus Asiaticus?

R. Ille est, qui fusiori quodam orationis ābitu circumscribitur, multisque verbis pauca dicit, Asiatici nomen traxit ab Asiæ populis,

qui

qui diffusorem illum Stylum habebant in delictis. Illius exemplum quotidie vides in verbosis illis hominibus, qui tam multis pauca dicunt. Hunc porro stylum Asiaticum tu fugies, si sapias. Quid enim tam insullum est, quàm verborum vel optimerum sonitus iocans, nullà subiectà sententiâ?

De ratione Styli comparandi.

Stylus, qui aliud nihil est, quàm certa quædam scribendi ratio cujusque propria, ex duabus maximè rebus coalescit: 1. Ex sententiâ. 2. Ex sententiæ conformatione, seu quod idem est, ex verbis, quibus ornatur, & quodammodo vestitur sententiâ.

De sententiâ id generatim, & universè dici potest, in ea spectandum esse primùm, ut sit vera; deinde ut sit perspicua; postremò ut sit argumento idonea, & ad rem, de qua agitur, accommodata. In conformatione verò sententiæ, qua una maximè Stylus continetur, quatuor sunt observanda: 1. Verborum proprietates: 2. Eorundem elegantia: 3. Nexus. 4. Collocatio.

Quomodo cognosci, & comparari poterit verborum proprietates, & elegantia?

Ad verborum proprietatem, & elegantiam penitus cognoscendam, adjumenti multum afferent, 1. Aureus (a), Hadriani Cardinalis Liber,

Hadrianus Cardinalis floruit initio Sæc 16

ber, de sermone Latino, & modis latinè loquendi 2. Labellus, à Scoto editus de verbis Ciceronianis. 3. Alius à Manutio scriptus, quem *Elegantia latine locutionis* appellat. 4. Liber à Laurentio Valla elaboratus, *De latini sermonis elegantia* 5. *Delectus Latinitatis* Mureti, & *Flos Latinitatis* Pomey 9. Non omittendus Liber ab Henrico Stephano editus, *De latinitate falso suspecta*: nec opus posthumum Vavassoris, de vi, & usu quorundam verborum.

Præcipuè verò, & supra cætera omnia adhibendus, erit laudatissimus Nizolii Apparatus in Ciceronẽ, cum Francisci Sylvi Progymnasias ad illius calcem editis.

Sunt autem Sylvi Progymnasmata tercentæ observationes eximiae, de incorrupta Latini sermonis integritate, quas ego Tyronibus pernecessarias semper exultimavi.

Quo pacto intelligi poterit, & edisci verborum nexus, & apta eorundem collocatio?

R. Verborum nexus, & Ciceroniana collocatio continetur particulis quibusdam, seu commisuris, quæ non habent hujusmodi, ut nihil sit abruptum in Stylo, nihil hians, & absonum, nihil dissolutum, & fluctuans, hoc est, quod sine nervis, articulisque fluctuet huc illuc: sed ut omnes sententiæ, singulaque earum partes certo inter se modo, numeroque cohæreant.

Valdè profuerit in eam rem legere aureum

Hora-

Horatii Tursellini libellum. *De Particulis Latine locutionis*. Habebit etiam utilitatem aliquam *Flos latinitatis* in tertia parte, quæ est *de Particulis*; sed Tursellino longè, multumq; inferior.

Denique ad verborum collocationem Ciceronianam faciliùs noscendâ, consulenda erunt Sylvii Progymnasmata, de quibus supra dictum. Vide etiam quæ paulò ante diximus de regulis quibus reddi poterit numerosa periodus.

Quibus rebus comparari facile poterit Stylus optimus?

R. Duabus maximè rebus: primò, diligenti bonorum librorum lectione: 2. assidua eorundem imitatione. Diximus in *Elementis* de Imitatione; nunc verò, superest, ut de Lectione, & de Librorum delectu videamus.

De Scriptorum Latinorû delectu,

Quæcumque diximus hætenus, & post hæc dicturi sumus, vel nullam, vel perexiguam habebunt utilitatem, nisi exquisitissimum quemdam delectum in Latinis auctoribus legendis, & imitandis adhibeamus.

Sunt autem Scriptorum Latinorum ætates quatuor, nempe uti hominû apud Pòetas. Sed Pòetis, ut verbis ipsorum utar,

Aurea prima fata est ætas . . .

—— Subitque argentea proles.

Aurò deterior, fulvo pretiosior ære.

Ter-

Tertia post illam successit æenea proles.

— De duro est ultima ferro.

Latina verò lingvæ ætates ordine contrario procedunt. Nam à ferrea, deinde ab ænea ad argenteam, & mox ad auream ventum est.

Quenam nuncupanda est ferrea Lingvæ Latine ætas?

R. Ad ferream ætatem refer Leges duodecim tabularum, & Columnam rostratā C. Duilli, quæ hodieque visitur Romæ; itemque Saliares hymnos Numæ Pompilii, vix tandem à sacerdotibus suis intellectos, cujusmodi est v. gr. rancidelum illud fragmentum, quod à Varone citatur: *Omnia dapatilia commisse Jani cusiones . . . Duonus Cerusēs Deivos Janos venet* (a) Porro *dapatilia* commisse significat, si quæris, oppipara cōdixisse; *Jani* verò *Cusiones* sunt curiones seu sacerdotes Jani; *Duonus Cerusēs* est bonus creator: *Deivos* adhibetur pro Divos, ut nemo non videt, & *Venet* pro venit.

Eodem refer vetustissimum illum versum de Saliorum exultationibus.

Præsul ut amptuat, & volgu redamptuat olli.

Hoc est, cum Saliorum antistes, & magister saltans, atque tripudians motum aliquem edidit, eundem omnino motum de compæcto referat Saliorum chorus omnis: Et

(a) *Lautissima erant Saliorū cœnæ, unde Horatius: Nunc salaribus ornare pulvinar deorū Tempus erat dapibus, sodales.*

Et vulgus redamptuat illi.

Amptuare enim erat olim motum aliquem saltando edere. Porro ferream illam Latine Lingvæ ætatem jure poteris illius quasi pueritiam appellare.

Quanam est ænea Lingvæ Latine ætas?

R. Ænea ætas incipit à Livio Andronico, qui omnium primus Latinos versus scripsit. Ad eandem ætatem pertinet.

Eonius ingenio maximus, arte rudis:

Ut de illo scribit Natio; itemque Cæcilius: *Malus Latinitatis auctor*, inquit Sallustius. Totum porro tempus illud, quo florere Andronicus Eonius, Nævius, Cæcilius, Pacuvius, &c. quasi crescentem Latine Lingvæ ætatem poteris nuncupare.

Quanam est ætas argentea?

R. Ad ætatem argenteam pertinent Plautus in suis Comædiis, & Cato de re rustica. Terentium verò ad auream ætatem omnino referendum esse judicamus: quamquam nonnullis, ob illius *Archaismos* secus visum fuerit; sed immerito. Hanc verò argenteam ætatem quasi adolescentiam Latine Lingvæ possumus appellare.

Quandæ demum est aurea Latine Lingvæ ætas?

R. Auream ætatem appello tempus illud annorum ferme centum, quod valgo Augusti ætas dicitur, estque magis Ciceronis ortum in-

ter,

ter, &
interie
Orator
auditor
ram ad
Cicero
Hæro
Alexa
Hipp
Aus P
Corte
tillas,
us, L
Æm
tan a
Sopho
ptore
Vitru
vitile
terim
Eo
tet, q
mnes
en n
us, ap
non b

(s)
ca, H
lus pr

ter, & ejusdem Imperatoris Augusti mortem interjectum. Hic aurea ætate floruerunt inter Oratores, ac Rhetores, Cicero, & Cornificus, auctor, ut verissimum est, quatuor librorum ad Herennium, qui vulgò adhibentur Ciceroni; inter Historicos Julius Cæsar: A. Hirtius, qui scripsit Commentarios de bello Alexandrino, de bello Africano, & de bello Hispanensi; Sallustius. (1) Vellejus vulgò dictus Paternulus, Cornelius Nepos, & Quintus Curtius. Inter Pœtas Virgilius, Horatius, Catullus, Thullus, Propertius, Sædus, Ovidius, Lucretius, & Publius Syrus. quorum poëti duo ceteros ætatis aureæ Pœtas aliquantulum ætate antecessere. Inter Medicos, Philosophos, reiq; rusticæ, aut Architectonicæ Scriptores, Varro, Columella, Cornelius Celsus, & Vitruvius. Aureum verò illud tempus quasi virilem latinæ lingvæ ætatem vocare jure poterimus.

Eos igitur maximè legere, & imitari oportet, qui hac aurea ætate vixerunt, ac ante omnes Tullium, *Celestem in dicendo virum*, ut eum Fabius appellat, *quippe*, ut ait idem Fabius, *apud posteros id consecutus est ut Cicero jam non hominis nomen, sed eloquentia habeatur.*

M

Hunc

(1) Vellejus Paternulus fuit prætor in Africa. Hinc errore Librariorum dictus Paternulus pro Pater ejus.

Hunc igitur spectemus; hoc propositū sit exemplum. Ille se profecisse sciat, cui Cicero valde placuerit.

Quantā verò curā, ac religione sermonis proprietatem observaverit Cicero, satis magno argumento erit, quod dicam. Fuit cum existimaret *inhibere remos* idem esse ac retinere, & ut auriga equos inhibet, ut cursum sistat sic etiam remos inhiberi, dum sustinerentur. Postea verò ex nautis didicit inhiberi remos, cum remiges alio navigantes modo, navim ad poppim convertunt. Quod doctus, minime cessandū putavit, donec Atticus, & Varro monerentur, ut in primo de Oratore libro, quem jam trans miserat, locus ille emendaretur. Quod ita esse indicant hæc Tullii verba ad Atticum (a) *Inhibere illud tuum, quod mihi arriserat, vehementer displicet: est enim verbum totum nauticum: quanquam id quidem sciebam; sed arbitrabar sustineri remos, cum inhibere essent remiges jussi. Id non esse ejusmodi dicti veri, cum ad villam nostram navis appelleretur: non enim sustinent, sed alio modo remigant. Id ab (b) eoque remotissimum est. Quare facies, ut ita sit in libro, quemadmodum fuit. Dices idem Varioni, nisi fortè mutavit.*

Quodd si de vocula una ita laboravit Tullius. nihil mirum si viro, ut omnium eloquentissimo,

(a) Epist. 21. Lib. 13. (b) Retentione.

mo, ita etiam proprietas addi amari, cum
 non doctissimus Varro miraretur, quod de
 Lingva Latina, si tamen omnium fortissimum la-
 tinus Cæsar, nec vel eloquenti, vel oratori il-
 li minus futurus, si rectam his de studiis tradi-
 disset, e demum octo libros suos de Analogia.
 Quos de 17. in Brutus in Bruto: In maximis
 occasionibus ad me ipsum ac ratione Latine
 loquendi accuratissime scripsit Cæsar.

Quænam Ciceroni proximus est incorrupta
 Latini sermonis integritas, & elegantia?

R. Primum post Ciceronem datus locum
 Cæsar, atque Terentio. Sanè quam præclare
 de utroque scripsit. Ac de Terentio quidem
 sic loquitur ad Atticum: *Secutus sum, non dico*
Cæcilium (malus enim auctor Latinitatis est) sed
Terentium, cujus fabellæ propter elegantiam pu-
rabantur, à C. Iulio scribi.

De Cæsare verò sic idem in Bruto: *Etiam*
Commentarios quosdam scripsit verum suarum
valde quidem probandos: nudi enim sunt, recti
& venusti, omni ornata orationis, tamquam ve-
ste detracta: sed dum voluit alios habere parata
unde sumerent, qui vellent scribere historiæ;
ineptis gratum fortasse fuit, qui volunt illa (a)

(a) *Calamistrum* est ferrum illud rees, quo
 candente capilli intorquentur, in circulosq;
 crispantur *Inurere* verò *calamistris* metaphori-
 cè dicitur pro vanum, atq; inmodicum ornatum
 adhibere, Ital. *Infrescare*, imbecitare, et.

calamistris inurere, sanos quidē homines à scribendo deterruit.

Quinam latinitatis auctiores, post tres hos, legendi sunt?

R. Cum Fabio, ut quique erit Ciceroni similis. Quales sunt Pnaclus, Cornutus Nepos, Livius, Curtius, & alii quos recentiores, qui vel Ciceronis ævō vixēre, vel non ita magis distant intervallō.

Degustari etiam poterunt, sed parca, & quod recentiores nonnulli, qui Ciceronem duxerunt sunt imitati; & quomodō sit imitandus, ipsi exemplo esse poterunt. Quales sunt Alarctus, Manutius in epistolis suis, quas aure forum scripsit, nam ceteræ frigida sapient ætatem, Sadolerus, Bembas, Maffæus pictus, æque politus, Banellus, Tarsellinus Longolus, Perpinianus, Vavassor, Petavius.

Post obitum Augusti, incorrupta illa, quam dixi, latini sermonis integritas sensim adulterari cæpta est, & quasi ex auro in argentum iterum commutari, ut ex Senecæ, Fabique, & aliorum quæramonili liquet. In decresciente illa ætate sunt inter Oratores, ac Rhetores, Fabius Quintilianus, Plinius Junior, &c. Inter Historicos Svetonius, Tacitus, Justinus, &c. Inter Pœtas, Lucanus, Persius, Silius, Juvenalis, Statius, Martialis, Seneca; Inter Philosophos verò Seneca, Plinius Veronensis; inter Grammaticos denique Alconius, Agellius, &c.

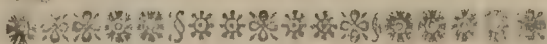
Denic
æne
it, po
Romi
crepi
pollin
fi. sap

Denique à temporibus Severi auspicari licet
æneam atatem, quæ tandem, in ferream desi-
it, postquam variarum gentium irruptione ipsi
Romani facti sunt barbari, & in hac atate de-
crepita sunt Symmachus, Capella, Sidonius A-
pollinaris; quos omnes tu vitabis summa operè,
si sapias.

Finis Libri Primi.

M₃.

A R.



A R T I S R H E T O R I C Æ L I B E R S E C U N D U S.

DE INVENTIONE.

Egitur hactenus de Figuris, ac Tropis, de Periodo, & de Scyle, postulat nunc instituti nostri ratio, ut agamus de Inventione, siquæ quæ esse Tullio, frivola erit, & puerilis omnis lectio.

Quid est Inventio?

R. Est excogitatio argumentorum, quæ valeant tum ad fidem faciendam, tum ad motus excitandos. Primum igitur agendum nobis erit de argumentis, deinde de motibus, seu affectibus excitandis.

De argumenti, & locis oratoriis.

Quid est argumentum?

R. Est probabile inventum ad faciendam fidem; ut, si probare velis exortendam esse Rhetoricam, invenies, quod sit ars bene dicendi.

Undenam sumuntur Argumenta, sive rationes ad aliquid probandum?

R. Sumuntur ex locis oratoriis, quos Tullius

lius

lius appellat *Argumentorum sedes, in quibus latent, & ex quibus sunt depromenda*. Quapropter, si vis Orator esse, in promptu tibi esse debent loci illi, & ut ita loquar, ad manum; ut in illis uberrimam Argumentorum legetem facile possis invenire.

Quot sunt genera locorum?

R. Duo. Alii enim pertrahunt ab ipsa re, & idcirco vocantur *Intrinsicci*; seu *insiti*; alii sunt extra ipsam rem, de qua quæritur; unde etiam vocantur *Extrinsicci*, seu *Remoti*. De utroque illo genere: ac de primo præsertim, quod magis quoddam momentū habet ad eloquentiā, accuratissimè nobis est hoc loco tractandū.

C A P U T I.

De Locis Intrinsiccis.

Quot sunt Loca oratorii intrinsicci?

R. Sexdecim: Definitio, Enumeratio partium, Notatio, Conjugatio, Genus, Forma, Similitudo, Dissimilitudo, Comparatio, Repugnantia, Adjecta, Antecedentia, Consequentia, Causæ, effecta, Comparatio.

§. I. Definitio.

Quid est definitio?

R. Est brevis, & circumscripta rei explicatio, inquit Tullius; vel, ut Philosophi volunt. Definitio est oratio, quæ rei naturam explicat.

M4.

Quo.

Quomodo fit recta Definitio ?

R. 1. Accipito aliquid rei, quæ definitur, commune cum aliis: deinde addito aliquid illi unicè proprium, ac peculiare, & tum denum habebis optimam definitionem: v. gr. *Rhetorica est ars bene dicendi*: quod sit ars hoc illi commune est cum aliis artibus: quod verò sit ars bene dicendi, hoc est illi omnino proprium. Quod si manca sit, & multa tua definitionis, jure, ac merito poterit tibi contingere, quod olim Platoni contigit. Definiet aliquando Plato hominem, *An mal bipes, & implume*. Diogenes Cynicus homo dicax, & Academicorum irror, gallum implumè, ac nudum in mediam Platonis scholam projiciens, *En*, inquit, *hominem Platonis*.

Estne eadem definiendi ratio Logicis, & Oratoribus ?

R. Longè diversa. Logici enim jejunè, breviter, ac siccè rem definiunt per genus, & differentiam: v. gr. *Homo est animal rationale*. Orator verò liber us, & oratiùs hominem ità definiet per locos Rhetoricos: *Homo est eximum opus à Deo efformatum, rationis particeps, ad Dei imaginem conditum, atque ad immortalitatem natum*. Hoc autem Oratorium definiendi genus, si rectè appellare velimus, *Descriptio* potiùs appellari debet, quàm *accurata Definitio*.

Quos

Quot modis fieri solet Descriptio, seu oratoria Definitio?

R. Sex potissimum modis fieri solet. 1. Per partes, ex quibus res ipsa constat; ut si dicas;
Ars oratoria est ars, quae constat inventione, dispositione, actione, & pronuntiatione.

2. Et per effectus, ut cum dicitur: *Peccatū est iestis anima, conscientia labes, vita perniciēs, natura deccus, orbis ruina, odium Dei, &c.*

3. Definitio fit per negationem, & affirmationem; cum nempe primum dicimus, quid non sit res, ut deinde melius intelligatur quid sit: & hac definiendi ratio Ciceroni per familiaris fuit. Itā Pisonē probat, non fuisse Consulē. *Tu in litoribus, in toga & pratexta esse consulatum putas? Quae ornamenta etiam in Sex. Clodio, te consule, esse voluisti. Hujus tu Clodiani canis insignibus consulatum declarari putas? Animō consulē esse oportet, consiliō, fide, gravitate, vigilantia, toto denique munere consulatus. Et pro domo sua: An tu Populum Rom. esse illum putas, constat quē ex iis, qui mercede conducuntur, qui compelluntur, ut vim offerant magistratibus? obsideant senatum? optinent quotiā eadem, incensa, rapinas? . . . O speciem dignitatemq; populi Rom. quam nationes ceterae, quam gentes ultimae pertimescant! Multitudinem hominum ex servis conductis, ex facinorosis, ex egentibus congregatam. Illa fu-*

it pulchritudo Populi Rom: illa forma, quam in campo vidisti, tum cum etiam tibi, contra Senatûs, totiusque Italie auctoritatem, & fluuium, dicendi potestas fuit.

4. Definitio fit ab adjunctis. Ità Chemicâ artem non minus verè, quàm lepide definiere *Chimia est ars sine arte, cujus principiu est mentiri, medium laborare, finis mendicare.* Ita Vergilius famam describit ab adjunctis (a)

*Fama maiam, quo non aliud velocius ullam
Mobilitate viget, viresque acquirit eundo
Parva meo primo, mox se te tollit in auras
Ingrediturq; solo & caput inter nubila condit.*

.....
*Monstrum horrendû, ingens, cui quot sunt
corpore plumæ,
Tot vigilis oculi subter (mirabile dictu)
Tot lingvæ, totidem ora sonant, tot subri-
git aures,*

.....
Tâ si si, praviqus tenax, quàm nuntia veri.

5. Definitio fit venustè per similitudinem atque Metaphoras, ut si dicas cum (b) Petrarcha, *Pulchritudinem esse blandum hostem, dulcem raptorem, tortorem fraudulentum, laqueum pedi-*

(a) *Æneid.* 4. (b) *De remediis utriusq; fortune, Petrarcha Patriâ Florentinus, Aretii natus, ingenio, eloquentiâ, & Pœtica facultate sui sæculi facilè princeps, floruit sæculò 14.*

pedibus, oculis velum, &c. Observa tamen, Methodologicis id genus definitionibus caute admodum utendum esse, & cum quibus falsis, ut ait Cæcilius.

§. II. Enumeratio partium.

Quid est enumeratio partium?

R. Est oratio, quæ totum in suas partes distribuitur; unde locus ille vocatur etiam *Distributio*: ut si quis dicat, ac cives vestem huiusmodi in prætoriam, adolescentem, virilem accipit, & incedentem.

Quæ sunt regula, ac leges Enumerationis partium?

R. Tres præcipue. 1. Regula hæc est: affirmare de omnibus partibus, affirmatur totum. Ita Tullius probat Pompejum esse summum imperatorem, omnes, & singules optimi Imperatoris virtutes sic enumerando: Ego enim existimo, in summo Imperatore quatuor has res inesse oportere; scientiam rei militaris, virtutem, austeritatem, felicitatem. Vergit deinde, & quatuor hæc in suo Pompejo summa esse sic probat. Quis igitur hoc homine scientior unquam aut fuit, aut esse debuit, qui è ludo, atque pueritiæ disciplina, bello maximo, atque acerrimis hostibus, ad patris exercitum, atque in militia disciplinam profectus est? Deinde de ejus iustitia: Cujus legiones sic in Asiam pervenerunt, ut non modò manus tanti exercitus, sed nè ve-

stigiū

Quenam est secunda regula?

R. 2. Regula hæc est, ut negatis omnibus, & singulis partibus, negetur totum. Sic prohibetullius Antonium non esse Consulem: *Negat hoc (a) D. Brutus Imperatori negat Gallia; negat cuncta Italia, negat Senatus. negatis vos. Qui igitur illum consulem, nisi latrones, putant?*

Cedo ultimam regulam enumerationis partium?

R. Ut negatis partibus rectè negetur totum nulla tibi erit prætermittenda pars, quod autem fieri poterit. Ità Martialis vetulam quamdam probat esse edentulam:

Si meministi, fuerant tibi quatuor, Ælia, dentes

Expuit una duos tussis, & una duos.

Iam securi potes totis tussire diebus :

Nil istic, quod agat, tertia tussis habet.

§. III. Notatio Nominis, &

Conjugata.

AD unum, & idem caput duos hosce locos propter affinitatem revocamus. Quamvis porro uterque ille locus, propter levitatem, non adeo valere videatur ad pervadendum; quia tamen non parum valet ad delectandum, & ad orationem leviore aliquo, ac tade condiciendam, idcirco ab oratoribus interdum summis adhibetur.

Quid est Notatio?

R. Notatio, seu Etymologia, est locus, qui
verbo

(a) Decius Brutus.

verborum originem, & si hoc fecerimus inquirit, ut *Senatus* nomen trahatur à *Senibus* Consul vocatur is, qui consilium patriæ: et eo Consilium nomen quam Consul est: & Ovidius in *Fastis* *Victimam* sic appellari dicit à vincendo, & *implorantem* ab hoste. (Cic.)

Victima, quæ dextra cecidit victrice, vocatur.
Hostibus à dextris hostis nomine habet.

Quandonam potissimum utendum est Notatione nominis?

R. Quando in nomine aliquo laus, vel dedecus, aut locum aliquem, non reuerentem, sed mimicum, sed liberalem, & urbanum invenit Orator. Sic in nomine (a) *Verris* jocose luit Cicero, quasi ita dictus fuisset, quod omnia verberet; hoc est omnia raperet homo furcissimus: *Quam tu*, inquit, *domum*, quod *fanum* *adisti*, quod non *eversum*, atque *exterjūm* reliqueris? Sic etiam Chrysogonum in avaritiæ turpicionem vocavit ab ipsius nomine, quod *aureum* significat, aut quasi *auro genitum*.

Ad notationem nominis pertinent Anagrammata, cujusmodi sunt ista: *Amor*, *Roma*, *Maro*; *Logica*, *Caligo*; *Ursula*, *Laurus*; *Prudentia* tardè punit. *Maria Virgo*; mira *Virago*; *Divus Alexius*, diu exul à suis: *Quid est veritas*, est vir

(a) *Verris* homo libidinosus. & avarus, cum in Sicilia triennium prætor fuisset, repetundarum accusatus fuit à Siculis.

vir qu
mea: S
muta

Qu
perpui
immor

quam
vna h
ti aut
quos n
nos n

Qu

R. S

conju

fascien

perave

ingerit

teros q

jam an

dierno

ipsum

dis. mu

mas.

et am

Ex

argum

Aur

V

(i)

vir qui adest: *Maria Magdalena*, grandia mala mea: *Sacramentum Eucharistia*, Chara Ceres mutata in JElum &c.

Quamquam, ut ingenuè dicam, quod sentio, perpusilli ingenii est, frivolis hujusmodi nugis immorari, quæ scilicet laborantis magis sunt, quàm elegantis ingenii parvus. Et si me audis, vana hæc eripunda relinques Judæis, qui multo iust in obervendis exilibus literulis, & apud quos nata opinor Anagrammata, & ab illis ad nos atque infelici contagione, derivata.

Quid sunt conjugata?

R. Sunt e, quæ ab uno orta vocabulo variè conjunguntur, seu commutantur, ut *Sapiens*, *sapientia*, *sapienter*; *Imperium*, *imperator* *imperare*. Ex hoc Conjugatorum loco Cæsarem ingeniosè admodum ita laudat (a) Tullius: *Cæteros quidem omnes victores bellorum civilium, jam ante equitate, & misericordiâ, vicerat: hodierno verò die te ipsum vicisti . . . Nam cum ipsius victoriæ conditione jure omnes victi occidimus, clementia tuâ judiciû conservati sumus. Rectè igitur unus invictus es, à quo ipsius etiam victoriæ conditio, visque devicta est.*

Ex hac verborum Conjugatione sic etiam argumentatur Ovidius;

Aurea nunc verè sunt sæcula. Plurimus aurò

Venit honos: aurò conciliatur amor,

In

(a) *Pro Marcello.*

In hoc idem genus facere laus Martialis Epig. lib. 2. (remit

Hostem cum fugeret, se () Fannius ipse per-
Hic (togo) non fator est, ne moriare, mor?

Ad eundem locum pertinet illud in Pionæ;
Cum enim esset omnis causa illa mea consularis,
& senatoria, auxilio mihi opus erat, & Consul
& Senatus.

Est illud (b) Terentianum elegans in pri-
mis in hoc eodem genere: Homo juu, huius
nihil à me alienum puto.

Eodem quoque pertinet, vau huius illud
Epigramma inscriptum in latvici. Si. Sti-
tue in hortulo Simpliciu. Sed legi per hanc.

Vitales inter succos, herbis per hanc.

Quam bene tot boni vit. hanc hui.

§. IV. Genus & species, seu Fama.

Quid est Genus?

R. Genus apud Rhetoris dicitur illud
quod est commune multis; & quod multis
se complectitur, ut virtus sub se continet ju-
stitiam, temperantiā, fortitudinē, prudentiam.

Facito, fodes. arguere itum à generi?

R. Præsto est, Temperantia est virtus, ergo
est amanda.

Qua

(a) Fannius Cæpio proscripserat, quod in Au-
gustum conjurasset, cum fugeret percussores, se
ipse interemit. Sic mori vinci est, inquit de il-
lo Seneca. (b) In Heautontimorumenos.

Qua potissimum ratione tractatur ille locus?

R. Tractatur in primis, cum à specie sit transitus ad genus, seu, ut vulgò loquuntur, cum hypothesis revocatur ad thesim. Hujusce loci luculentum habes exemplum in Oratione pro Archia Poëta, ubi Cicero cum laudandum Archiam Magistrum suscepisset (quod est hypothesis) rem ad thesim revocavit, hoc est, Poësim, & studia humanitatis generatim, & universè laudavit, ut latiore orationi lux campum aperiret. Adverte igitur quo artificio ab hypothesis transit ad thesim.

Laus Archiæ Poëtæ à genere

Si igitur sanctum apud vos humanissimos homines hoc Poëtæ nomen, quod nulla unquam barbaries violavit, saxa, & solitudines voci respondent: bestiae sæpè immanes cantu flectuntur, atque consistunt: nos instituti rebus optimis non Poëtarum voce moveamur? (a) Homerum Colophonii civem esse dicunt suum, Chii suum vendicant, Salaminii repetunt, Smyrnaei verò suum esse confirmant. Itaque etiam delubrum ejus in oppido dedicaverunt. Permulti alii præterea pugnant inter se, atque contendunt. Ergo illi alienum, quia Poëta fuit, post mortem etiam expectant, Nos hunc vivum, qui & voluntate, & legibus noster est, repudiabimus? N

(a) Homerus Poëtarum Græcorum princeps, quem suum esse civem septem oppida certatim asserunt.

Quod vitium in genere tractando vitandū est?

R. Hoc loco solent intemperantiis abuti Tyrones, dum thesim longius trahunt, quod nempe res sit communior, facilioque, & multorum trita vestigiis; v. gr. si de Justitia, vel de Charitate sermo sit, illi se se in virtutis laudes universè, ac generatim effundent, & miseram crambem, ut ajunt, radium affectus auri- bus, ac fastidium usque ad satietatem ingerent. Tu igitur, si sapias, hoc vulgare vitium fugies: Nec circa vilem, patulumq; moraberis orbē (a) Nè in te jure cedat lepidū illud Martialis dictū

sam dic, Posthume, (b) de tribus capellis.

Ubinam præcipuè locum habet argumentum à genere?

R. Locum habet præcipuum in orationis exordio, ubi præmitti solet aliquod universale principium, à quo ad hypothesim, hoc est ad singularem propositionem descenditur.

Quid est species seu forma?

R. Ex his, qua dicta sunt de genere, facile intenges speciem esse id, quod minus latè patet: seu esse rem particularem, quæ sub universali continetur. Vocatur autem apud Rhetores *Hypothesis*; v. gr. *Virtus est amanda*. est Genus sive *Thesis*: *Temperantia hic & nunc est in convivio servanda*, en *Species* sive *Hypothesis*.

§. V.

[a] In Arte Pœtica. (b) Ineptus caufidicus, qui ad alia omnia abibat, quā causa postulares.

§. V. Similitudo, & Dissimilitudo.

Quid est Similitudo?

R. Similitudo est rerum ceteroqui disparium collatio atque convenientia in aliqua re; v. gr. est similitudo inter avarum, & hydropē; quia licet avarus, & hydrops sint duæ res longè diversissimæ, in eo tamen conveniunt, quod neuter saturari possit. Item homo iratus dicitur esse similis Leoni rugienti; quia homo iratus, & Leo rugiens sunt duæ res valdè inter se se dispares, quæ tamen in aliqua re conveniunt, nempe in furore. Sic etiam umbra, & gloria sunt res diversissimæ: in hoc tamen conveniunt, quod umbra corpus, gloria virtutem comitetur, Unde ait Cicero; *Gloria est umbra virtutis.*

Quomodo fit argumentum à similitudine?

R. Facies in hunc ferè modum cum Tullio: *Quidam morbo, aut sensus stupore, cibi suavitatem non sentiant; sic libidinosi, avari, facinorosi, vera laudis gustum non habent.* Sic etiam argumentari poteris à simili cum Ovidio: (a)

Scilicet ut fulvum spectatur in ignibus aurū

Tempore sic duro est inspicienda fides.

Quid est discriminis inter similitudinem, & comparisonem?

R. Similitudinem propriè pertinere ad id, quod qualitatem vocant; comparisonem verò

Nz.

perti-

(a) Trist. lib. 1.

pertinere ad quantitatem. Fit enim comparatio vel à pari, vel à majori ad minus, vel à minori ad majus, ut dicetur postea: in similitudine verò nulla fit mentio neq; paris neque majoris neque minoris.

Quomodo facile poterit inveniri argumentū à simili?

R. Quæres statim, quænam res sit similis ejusdem naturæ cum ea, quam explicandam sumis. Ità si agatur de constantia, quæres quid vel maximè resistat, & occurret tibi *rupes, adamantas*, dicesque cum Virgilio de rege Latino (a)

Ille, velut pelagi rupes immota, resistit.

Vel ut idem Virgilius de Didone lib. 6.

Illa solo fixos oculos averſa tenebat. (tur

Nec magis incepto vultus sermone move

Quā si dura ſilex, aut ſtet Marpeſia cautes

Quid est diſſimilitudo?

R. Est oratio, quæ ex re diſſimili diſſimile colligit; ut cùm ait Tullius: *Si barbarorum eſt in diem vivere, noſtra conſilia ſempiternum tēpus ſpectare debent.* Et lib. 2. de Oratore *Artes reliquæ ab eloquentia diſſerunt, quòd hæc non habeat diſſinitam aliquam regionem, cujus terminis ſecta teneatur: cæteræ verò artes ſuis ſe cõrtis quibusdam ſinibus contineant.* Hunc locum à Diſſimili, lepidiſſimè tractat Catullus, cùm ait Carmine 5.

Sol'es

Soles occidere, & redire possunt:

Nobis, cum semel occidit brevis lux,

Nox est perpetua una dormienda.

Ad hunc eundem locum pertinet hæc Horatiana sententia:

Damna tamen celeres reparant cœlestia lunc

Nos ubi decidimus:

Quò pius Æneas, quo (a) Tullus dives, &
Ancus,

Pulvis, & umbra sumus.

§. VI. Contraria, & repugnantia.

Quid sunt Contraria, seu opposita?

R. Sunt ea, quæ in eodem subiecto esse non possunt; vel si fuerint in eodem, necessaria: tunc inter se pugnant.

Quot sunt contrariorum genera?

R. Quatuor omnino numerantur, nimirum Adversa, Relata, Privantia, & Contradictoria.

Quid sunt Adversa?

R. Sunt ea, quæ in eodem plurimum inter se differunt, ut virtus, & vitium; bellum, & pax; sapientia, & stultitia Cicero Philip 2. Attende paulisper, cogitationemque sobrii hominis punctum temporis suscipe . . . Nego quidquam esse medium. Confiteor, eos, nisi liberatores Populi Rom. conservatoresq; Reip. sint, plusquam sicarios, plus quam homicidas, plus etiam quam

Nj.

par-

(a). Tullus, cognomentò Hostilius, tertius Romanorum Rex. Illi successit Ancus Martius.

parricidas esse: si quidem est atrocitas Patriæ parentem, quàm suum occidere. Tu, homo sapiens & considerate quid dicis? Si parricide, cur honoris causa à te sunt, & in hoc ordine, & apud Populum Rom semper appellatis? cur M. Brutus, te referente, legibus est solutus, si ab urbe plus quàm decem dies absuisset? cur provinciæ Cassio, & Bruto datae &c. Non igitur homicide. Sequitur ut liberatores tuò iudiciò sint.

Quid sunt Relata?

Ex. Sunt ea, quæ se invicem ità respectant, ut alterum sine altero esse non possit, ut Pater & filius; dux & miles; magister, & discipulus; dominus, & servus; qui dat, & qui accipit Ita Martialis lib. 1. ex hoc Relatorum loco facete jocatur in Sosibianum quemdam, qui suum patrem Dominum ineptè omnino vocitabat:

E (a) servo scis te genitum, blandeq; fateris,

Dum dicis dominum Sosibiane, patrem.

Ex hoc eodem loco Cæsarem ità laudat Cicero, in oratione pro Marcello: Ex quo profecto intelligi debet, quanta in dato beneficio sit laus, cum in accepto tanta sit gloria. Huc denique pertinent hæc verba Veneris, arma pro filio tuo Ænea poscentis à Vulcano;

Arma rogo genitrix nato.

Quid

(a) Sosibianus ex adulterio nobilis Matronæ, cum servo natus, illius matronæ virum, cuius filium putabatur, dominum blandiendo vocitabat,

Quid sunt Privantia?

R. sunt habitus, & ejus privatio: ut *vita, & mors, lux, & tenebrae, scientia, & inscitia, pauperies, & divitia*. Ex privationibus ingeniosè argumentatur Martial's in quemdam:

Ebrus es: nec enim faceres id lobrius unquam.

Hinc etiam ingeniosum illud ejusdem Poë-
te lib. 5.

Semper eris pauper, si pauperes, Emiliane,

Dantur opes nullis nunc, nisi divitibus.

Quid sunt contradictoria?

R. Sunt ea, quorum alterum negat, alterum affirmat idem de eodem: Ut, *Milo insidiatus est Clodio, Milo non est insidiatus Clodio*.

§. VII. Adjuncta.

Quid sunt Adjuncta?

R. Sunt ea, quæ cum re, de qua agitur, non necessariò, sed probabiliter conjuncta sunt.

Quot sunt adjunctorum genera?

R. Tria vulgò numerantur: 1. Adjuncta rei, ut *locus, tempus &c.* 2. Adjuncta animi, ut *vitia virtutes*; 3. Adjuncta corporis; ut *pulchritudo, deformitas, robur, vestis, habitus*: Uno verbo omnia, quæ rem quoquo modo circumstant, siue præcedant, siue comitentur, siue consequantur, appellantur Adjuncta, seu res circumstantes. Unde liquet quàm longè, latèque pateat locus ille, & quàm uberem dicendi legatè Oratori suppeditet.

N^o Quo.

Quomodo sumi potest argumentum ab Adjunctis?

R. Cum ex loco, tempore, facultate, aliisque; id genus, quæ rem circumstant, pervadenti occasionem idoneam capiat Orator. Sic (a) Hannibal Italiam ingressus, militibus suis eloquenter admodum facit animos ex loco, unde fugere non liceat.

Oratio Hannibalis milites suos ad pugnam adhortantis. *Liv. lib. 21.*

*Dextra, lavaque duo maria claudunt. Nullam
nè ad effugium quidem navem habemus. Circa
Padus amnis major, ac violentior Rhodanò: à ter-
go Alpes urgent, vix integris vobis, ac viventi-
bus transita. Hic vobis vincendum, aut morien-
dum. Milites, est Nihil usquam nobis reli-
ctum est, nisi quod armis vindicaverimus. Illis
timidis, & ignavis licet esse, qui receptum ha-
bent, quos ager suus, quos sua terra, per tuta, ac
pacata itinera fugientes, accipient. Vobis neces-
se est fortibus viris esse, & omnibus inter victo-
riam, mortemque certa desperatione abruptis,
aut vincere, aut si fortuna dubitabit, in praelio po-
tius quam in fuga mortem oppetere. Si hoc be-
nè fixum omnibus, destinatumque in animo est,
iterum dicam, vicistis. Nullum incitamentum ad
vincendum homini à Diis immortalibus acrius
datum est.* Cice-

(a) Hannibal Amilcaris filius, Carthaginen-
suus Dux, qui sæpius Romanos vicit.

Cicero autem ab adjunctis Antonii levitatē, ac turpitudinem exagitati. *Sed hæc, quæ robustioris improbitatis sunt, omittamus: loquamur potius de iniquissimo genere levitatis. Tu istis faucibus, istis lateribus, ista gladiatoria totius corporis firmitate, tantum vini in Hippie nuptiis exhauseras, ut tibi necesse esset in Populi Rō. conspectu vomere postridie. O rem non modò visu fœdam, sed etiam auditu!* Si inter cœnam, in tuis immanibus illis poculis, hoc tibi accidisset, quis non turpe diceret? In cœtu verò Populi Rō. negotium publicum gerens, Magister equitum, cui rustare turpe esset: is vomens, frustis ejulentis vinum redolentibus gremium suum, & totum tribunal implevit.

Porro memoriæ juvandæ causâ, præcipua octo Adjutorum genera hoc vulgari versiculo fuere comprehensa:

Quis, quid, ubi, per (a) quos, quoties, cur, quomodo, quando.

Quis significat personam, & quæ ad illâ pertinent, cujusmodi sunt: genus, educatio, indoles, ætas, sexus, patris, cognatio, fama, virtus, ingenium, &c.

Quid negotium designat, sive rem, de qua agitur: Ubi locum demonstrat: Per quos indicat adjutores, & socios, quorum operâ facta res est

(a) alii dicunt, quibus auxilium, sed minus commode,

est *Quoties* docet, quàm sæpè res facta fuerit
Cur causam, & finem designat. *Quanto* mo-
 dum, ac seriem ostendit rei gestæ. Denique
Quando denotat tempus, quo gesta res est.

§. VIII. Antecedentia. & Conse- quentia.

Quid sunt antecedentia?

R. Sunt ea, quibus positus, necesse est al-
 lia consequi; ut, Ortus est sol; ergo dies est.
 Tu natus es homo; ergo dubio procul morie-
 ris. Ille gravissimi sceleris reus est; ergo gra-
 vissimè plectetur à iusto iudice.

Quid sunt Consequentia?

R. Sunt ea, quæ rem necessariò consequun-
 tur. Sic autem a gumentū ducet à consequen-
 tibus: *Est cop a fructuum; ergo, & florum fuit.*
Cicatricem gerit; ergo plagam accepit. Cicatrix
 enim & fructus, plagam & flores consequuntur.
 Quia verò locus ab Antecedentibus, & Conse-
 quentibus non maximoperè differt ad Adjua-
 ctus, ideo diutius in illo immorari non est ope-
 re preiudicium.

§. IX. Causæ.

Quid est Causa?

R. Est id, unde aliquid est, vel id, vi cuius
 aliquid fit; ut vulnus est causa mortis, cruditas
 est causa morbi, &c.

Quotuplex est Causa?

R. Quadruplex numeratur à Philosophis, ef-
 ficiens, materialis, formalis, & finalis.

Quid est Causa materialis?

R. Ea est, ex qua aliquid fit, aut componitur; ut marmor est materia, seu causa materialis statuae, lapides sunt materia domûs, corpus est hominis quasi materia.

Quid est Causa formalis?

R. Est ratio rei ac nota, per quam res est id, quod est, & à rebus aliis distinguitur; unde anima est forma hominis, quia per animam fit rationalis, & à cæteris animantibus distinguitur.

Quid est causa finalis?

R. Est id, ejus gratiâ aliquid fit; ut finis belli est victoria, & pax; cum propter victoriam, & pacem bellum suscipiatur. Beata in Cœlo vita est causa finalis hominis, quandoquidem homo agit omnia, vel agere debet certe quidem, ut beatam in cœlo vitam tandem aliquando consequatur.

*Quando argumentari debemus à Causa effici-
cienti?*

R. Sic argumentaberis cum Tullio; *Intemperantia effectum corpus tradit senectuti; ergo diligenter vitanda est.* Ab hoc loco senectutē contra vitaperatores ita defendit idem Tullius *Caret epulis; ajunt, extructisque mensis, & frequentibus poculis: caret ergo vinolentiâ, crudelitate, & insomniis.* Itā Ovidius *Aegypti adulterium culpat à causa efficiente, nempe ab otio*

Que-

Quæritur (a) Ægyptus, quare sit factus adulter?

In promptu causa est, deſidioſus erat.

Sic etiam & felicem inter mortales vitam eleganter commendat Martialis lib. 10. à cauſis præcipuis, quæ illam efficiunt.

Vitam quæ faciunt beatiorē,

Jucundiſſimè Martialis, hæc ſunt:

Res non parta labore, ſed relicta;

Non ingratus ager; focus perennis;

Lis numquā; (b) toga rara; mens quieta;

Vires ingenuæ: ſalubre corpus;

Prudens ſimplicitas; pares amici;

Convictus facilis; ſine arte meſa;

Nōx non ebria, ſed ſoluta curis,

Non triſtis thorus; attamen pudicus;

Somnus qui faciat breves tenebras:

Quod ſis, eſſe velis, nihilque malis;

Summum nec metuas diem, nec optes,

Quomodo argumentamur à materia?

R. Ita ferme dices: corpus hominis eſt mortale; ergo æquum eſt, ut illi dominetur animus immortalis. Ita Ovidius Solis regiam commendat à materia, Metamorph lib. 2.

Regia ſolis erat ſublimibus alta columnis;

Cla-

(a) Ægyptus Thyſtis filius, ſupratu Glyc-
 inneſtra, ejus maritum Agamemnonem interſe-
 cit, & ipſe ab Oreſte illius filio fuit occiſus. (b)
 Rara urbana officia, ſalutationes, obſequia, ad
 quæ obcunda togis utebantur.

Clara micante auro, flamasque imitante (a)

Pyropo.

Cujus ebur nitidum fastigia summa tegebat,
Argenti bifores radiabant lumine valvæ,
Materiam superabat opus.

Quomodo sumitur argumentum à causa formali?

R. Sic dices: animus hominis est immortalis; ergo mors non est timenda. Excellens est animi natura; ergo voluptatibus servire non debet. Ità Cicer: *Si considerare volumus, quæ sit in hominis natura excellentia, & dignitas, intelligemus, quàm sit turpe disfluere luxuriâ, & delicate, ac molliter vivere; quamque honestum parcè, continenter, severè, sobriè.*

Quomodo denique argumentandum est à causa finali?

R. Ità probabis cum Tullio, insidias Miloni struxisse Clodium, quod nempe multas ex illius interitu sibi polliceretur utilitates: *Quoniam igitur pacto probari potest, insidias Miloni fecisse Clodium? Satis est quidem in illa tam audaci tam nefaria bellua, docere magnam ei causam, magnam spem in Milonis morte propositam, magnas utilitates fuisse. Itaque illud Cassianum: Cur bono fuerit, in his personis valeat: & si boni*

(a) Pyropus non est gemma, aut carbunculus, ut vulgò malè creditur, sed genus æris ductilis, cui admixta est quarta pars auri,

ni nullo emolumento impelluntur in fraudem, improbi saepe parvo, Atqui Milone interfecto Cloaius hoc assequebatur, non modò ut Prator esset, non eo Consule, quo sceleris nihil facere posset; sed etiam ut his Consulibus prator esset, quibus si non adjuvantibus, at conniventibus certè, sperasset se posse rempublicam eludere in illis suis cogitatis favoribus, &c.

Denique ex quatuor illis causis simul junctis commendare poteris celeberrimum templum Ierosolymitanum; Causa efficiens erit Salomon, Sapientissimus idem, atque ditissimus, & alii peritissimi artifices, qui in illo laborarunt. Causa materialis erunt pretiosi lapides, ligna cedrina, aureæ laminæ, &c. Causa formæ erit ipsa structura, & pulchritudo templi. Finalis erit summi Dei cultus, in cuius honorem fuit extructum.

§. X. Effecta.

Quid sunt Effecta?

R. Effecta seu effectus sunt ea, quæ oriuntur ex causis. Hunc locum mirificè tractat Tullius librò de Senectute, ubi funestos voluptatis effectus ita describit:

Voluptatis incommoda ab effectis.

Accipite optimi adolescentes veterem orationem (a) Archita Tarentini, magni imprimis,

Et præ-

(a) Architas Philosophus Pythagoricus, vixit tempore Platonis,

Et præclari viri, quæ mihi tradita est, cum esset adolescenti (a) Tarenti cum Quinto Maximo. Nullum capitaliorem pestem, quam voluptatem corporis hominibus dicebat à natura datam, cuius voluptatis avidæ libidines temerè, Et effracte ad potiundum incitarentur.

Hinc patriæ prodiciones, hinc rerum publicarum everfiones, hinc cum hostibus clandestina colloquia nosci dicebat, nullum denique scelus, nullum magnum facinus esse, ad quod suscipiendum non libido voluptatis impelleret. Stupra verò, Et adulteria, Et omne latè flagitium, nullis aliis illecebris excitari, nisi voluptate. Cumque homini sive natura, sive quis Deus, nihil mente præstabilius dedisset; huic divino muneri, ac dono nihil tam esse inimicum, quam voluptatem. Nec enim libidine dominante, temperantia locum esse omnino nec in voluptatis regno virtutem posse consistere Quocirca nihil esse tam detestabile, tamque pestiferum, quam voluptatem.

§. XI. Comparatio.

Quid est Comparatio?

R. Est (b) oratio, quæ duo, vel plura in tertio aliquo conferantur, quod illis commune est; ut, Catoni licuit sequi bellum civile; igitur, Et Ciceroni licebit. Commune est enim ambobus sequi bellum civile.

Quot

(a) Tarentum urbs magna Græciæ, à Tarante Neptuni filio condita. (b) Cic. in Topic.

Quot sunt Comparationum genera?

R. Tria. Primum est à majori ad minus. Secundū est à minori ad majus. Tertiū est à pari

Quomodo argumentamur à Comparatione majoris ad minus?

R. Cū contendimus, ut id, quod valet in majori, valeat etiam in minori; ut cū ait Cicero in Antonium: *Quid faceres domi tua, cū aliena tam sis insolens?* Sic etiam Terentius: *Quem ferret, si parentem non fert suum?*

Ex hoc eodem loco probat Ovidius leniri posse Augustum, quod vel ipsi Dei leniantur.

Cur ergo posse negem leniri Caesaris iras,

Cum videam mites hostibus esse Deos?

Quomodo fit argumentum à Comparatione minoris ad majus?

R. Quando contendimus, ut quod valet in minori, valeat etiam in majori? ut Cicero pro Lege Manlia: *Majores nostri sapē, mercatoribus ac naviculatoribus injuriosius tractatis, bella gesserunt: vos eos Civium Romanorum millibus uno nuntio, atque uno tempore necatis, quo tandem animo esse debetis?* Huc pertinet etiam Horatianum illud Epist. 2.

Ut jugulent homines, surgunt de nocte latrones:

Ut te ipsum serves; non expergisceris;

Quomodo fit argumentum à Comparatione parium?

R. Fit,

R. una
est, qu
de juri
occide
cero li
ante al
L. Syl
patet
as bon
ditum
fendere
rensis
Quaro
dindun
summi
diō, &
nari, ca

De

Q
R
mori,
dent a

(a) l

R. Fit, cùm contendimus id, quod valet in una re, valere etiam debere in alia pari: ut, lex est, qui occiderit patrem, insutus in (a) culeum deiciatur in profluent. m: ergo, & qui matrē occiderit, eodem supplicio dignus est. Ita Cicero licere sibi Syllam defendere, qui fuerat ante ab Hortensio defensus, probat orat: pro L. Syll. *Si conjuratio patefacta per me est, ita patet Hortensio, quàm mihi. Quem quum videas honore hoc, auctoritate, virtute, consiliò præditum non dubitasse, quin innocentem Syllam defenderet: quæro, cur, qui aditus ad causam Hortensio patuerit, mihi interclusus esse debuerit? Quæro illud etiam, si me, qui defendo, reprehendendum putas esse, quid tandem existimes de his iustissimis viris, & clarissimis civibus, quorum studio, & dignitate celebrari hoc iudicium, & orari, causamq; defendi huius innocentis vides.*

C A P U T II.

De Locis extrinsecis, seu remotis.

Quinam sunt Loci extrinseci?

R. Loci extrinseci, qui etiam vocantur *remoti*, & *assumpti*; sunt ii, qui nullo modo pendunt ab arte, ingenioque Oratoris, ut excogi-

O

ten-

(a) Ital. Oltre, sacco di cuojo.

tentur, quique extra rem ipsam positi sunt, quapropter ab Aristotele rectè vocantur *Argumenta inartificialia*, seu *arte carentia*, non quòd artis omnis sint expertia; cùm pot' us illorum tractatio summum requirat artificio, sed quòd non eruantur ex rebus ipsis, & ex causa visceribus; quippe quæ foris eruntur, & auctoritate sola nituntur, itaque sunt inartificiosa, quòd attinet ad Inventionem; non verò quòd spectat ad usum, atque tractationem.

Quot sunt Loci extrinseci?

R. Sex assignantur à Quintiliano; Leges, seu Prajudicia, Fama, Tabulæ, Jusjurandum, Tormenta, Testas.

Quomodo argumentandum est à legibus, ac Prajudiciis?

R. 1. Dices, prajudiciis, ac leges esse vincula reipublicæ, regnorum fundamenta, iustitiæ nervos, omnis æquitatis fontem, libertatis asyllum, sapientiorum virorum oracula. 2. Cõmendabis eos, à quibus latæ sunt leges. 3. Recensebis damna, quæ consequentur, si leges impuè violentur; juvabit interdum asserre ipsa legis verba conceptamque, ac solemnem formulam; v. gr. *Si quis hominem, dolò malo, morti (a) durt, parricida esto,*

Si lex tibi adversetur, illam ita refutabis, & intrin-

(a) Vox obsoleta pro det.

infringes Dices 1. Vel antiquatam fuisse legem, & amplius non valere. Ita Cicero pro Rabirio *Tunc mihi etiam legis (a) Porcia mentionem facies?* 2. Vel legem legi opponens. 3. Vel dices standum esse non legis litteræ, quæ nimirum, occidit, sed ipsius legislatoris mentis. 4. Dices majoris cujuscumque utilitatis gratiâ, licere interdum à legibus discedere. Scilicet olim cum Virgilius moriens, testamentò jussisset, uinum Pœma comburi, suprema huic illius voluntati (quam quam id leges jubent) noluit tamen obtemperari Imperitor Augustus, ut ipsemet testatur hæcce versiculis;

Frangatur potius legum veneranda potestas,
Quam tot congestos noctesq; diesque labores
Hauferit una dies.

Quid est Fama, seu Rumor?

R. Fama, ut hic accipitur, est sermo vulgi, sine ullo auctore, ac capite dispersus; seu ut ait Quintilianus, est *Sermo multitudinis, qui habet auctoritatem, nisi irrepserit malitia, vel nimia quadam, ut sit, credulitas.*

Quomodo tractandus est locus à Fama?

R. Si tibi, causæque tuæ faveat fama, dices magnam esse vim, atque auctoritatem Famæ, cui optimus quisque tam impensè studet. Dices populi vocem esse quoddam quasi oraculum,

O₂

quod

(a) Lex Porcia à M. Porcio lata contra eos, quæ sive Romanum necabant, aut virgis cauebant.

quod vix unquam fallere possit. Usurpabis imprimis aureum illud Plin. dictum ad Trajanū *Singuli decipere, ac decipi possant, nemo omnes, neminem omnes fefellerunt.*

Contra verò, si tibi, cautæque rorum ad-
versetur, erit amplificanda verbis Famæ levi-
tas, atque inconstantia, quæ sæpè vitis integer-
rimis maculas amet aspergere. Dices, ex o-
pinione magis, quam ex veritate res æstimari
solere. Usurpabis auream Senecæ, opinor, seq-
uentiam: *Pessimi argumentum turba est.* Dices
cum Juvenali Sat. 15

Dat veniam corvis, vexat censura colūbas.

Addere denique poteris de fama cum Vir-
gilio *Æneid.* 4. & cum Terzulliano etiam, in
Apologetico, quodd nimirum sit:

Tam ficti, praviq; tenax, quam nuntia veri.

Ita Tullius pro Plancio iudices obsecrat, nè
differinatis rumorūculis fidem habeant: *Illud
unum vos magnopere oro, atque obsecro, cum hu-
jus, quem defendo, cum communis periculi cau-
sâ, nè fictis auditionibus, nè disseminato, disper-
soque sermone fortunas innocentium subjicien-
das putetis Nihil est tam volucre, quam ma-
ledictum; nihil facilius emittitur; nihil citius ex-
cipitur; nihil latius dissipatur,*

Quid sunt Tabulae?

R. Nomine Tabularum intelliguntur omnia
testimonia scriptò exarata, quibus pacta con-

venta,

venta, contractus, codicilli, stipulationes, testamenta, & alia id genus continentur.

Quid est Iusjurandum.

R. Est affirmatio, vel negatio rei alicujus, ritu religioso facta, & Deo Optimo Maximo in testem appellata. Sic olim Scipio apud Livium lib. 23. *Si sciens fallo, tu me Jupiter Opt. Max. domum, familiam, remque meam pessimò (a) locò afficias.* Quòd si tortè juramenti fidem velis infirmare, dicet cum eloquentissimo illo (b) Massiliæ Sacerdote Salviano; *Plures invenias, qui sepius pejerent, quàm qui omnino non jurent.* Et rursus idem Salvianus lib. 4. *Si pejeret Francus, quid novi fuit? Qui perjurium ipsū sermonis genus putat esse, non criminis.*

Quid sunt Tormenta, sive quaestio?

R. Sunt cruciatus, vi quorum veritas extorqueatur à reis. Valet autem plurimùm locus ille ad faciendam fidem, si post quaestionem reus in facti confessione perleveret. Facit itèmaximopere ad probandam ejus, qui accusatur, innocentiam, si tormentis adduci non potuit, ut crimen fateretur.

Quomodo infirmari poterit locus ille;

R. Dices periculosam esse, fallacemq; confessionem, quæ tormentorum vi exprimitur;

Oz. ... quan-

(a) Letho ita lapides antiqui. (b) Salvianus scriptor eloquentissimus. Treviris natus, floruit Massiliæ sæculò quintò.

quandoquidem compertum est, bene multos innocentes vi tormentorum, ac metu doloris, ad falsa dicenda persæpè fuisse adactos; poterisque hoc loco usurpare sapientissimi nam illam viri clarissimi Hugonis (a) Grotii sententiam: **MENTIE TUR** qui ferre poterit; **MENTIE TUR**, qui ferre non poterit. Ita etiam Cicero pro Sylla:

Quæstiones, inquit, servorum, ac tormenta nobis accusator minitatur, in quibus quamquam nihil periculi suspicamur, tamen illa tormenta gubernat dolor, moderatur natura cæcæque cûm animi tum corporis, regit quæstor, flectit libido. corrumpit spes, infirmat metus, ut in tantis rerum angustiis nihil veritati loci relinquatur.

Quid sunt Testes;

R. Sunt qui de re, quæ vocatur in controversiam, voce, vel scripto testimonium ferunt. Accedit huic testificationi majus pondus, atque auctoritas: 1. Si testes sint oculati 2. Si sint jurati: 3. Si sint viri probi, atque integerrimi: 4. Si sint viri illustres, ac primarii: 5. Si nulla nec spe, nec cupiditate impulsû testimoniû dicant.

Porrò Testimonium potest esse vel humanum, vel divinum. Humanû est illud, de quo supra dictum est. Ad divinum referebantur olim Oracula, seu voces Dei ipsius; Auspicia, seu

(a) Hugo Grotius Batavus, vir summe, & exquisitissime literature, obiit annô 1645.

feu Auguria, quæ erant testimonia ex avium volatu, cantu, pâstuque duci solita; Vancinationes, quæ erant responsa Vatû; responsa denique Sacerdotum, & Haruspicum, qui vel interpretabantur somnia, vel ex extorum inspectione, futura conjiciebant; unde vocabantur *Conjutores*. Ad divinum, humanumque Testimonium spectat vulgaris illa, sed egregia Lucani sententia de Cætare, ac Pompejo.

Quis justius induit arma,

Sore nefas. Magno se jûdice quisq; tuetur.

Vitrix causâ Dns placuit; sed victa Catoni.

Quomodo infirmatur locus à Testibus?

R. Infirmabitur locus ille, si dicas, Testes esse homines vel infames, vel leves, ac futiles, vel ferros, domesticos, amicos, aut quomodo-cumque suspectos. 2. Si ostendas illos non secum ipis cohærere, sed pugnantia loqui. 3. Si graviores Testes illis opponas. 4. Si conjecturas, & argumentis, illorum testimonii futilitatem demonstras. 5. Denique si dicas, Testes illos esse homines infimæ sortis, atque egen-tissimos, qui facile subornari potuerint.

C A P U T III.

De secunda Inventionis parte, seu de motibus excitandis.

CRATORIS munus, ac partes sunt, primum ut perivadeat, doceatque audientû animos;

deinde ut eosdem moveat, inflāmet, ac flectat. Diximus in prima huiusce libri parte de argumentis ad docendum, & ad fidem faciendam, idoneis. Postulat nunc instituti nostri ratio, ut motuum, sive affectuum concitandorum fontes, aperiamus; dicamusque, quā ratione faces, ac stimuli sint auditorū animis subiiciendi, quod est in Oratore præcipuum. Siquidem homines, affectu magis, quàm ratione ducuntur, & quod approbant bonum, non semper amplectuntur, exemplò Medæ illius Ovidianæ (a):

... Video meliora, proboque:

Deteriora sequor...

Sed antequam affectus omnes sigillatim, persequamur, pauca quædam, ut sit, de illorū natura, numeroque præmittamus.

Quid est Affectus?

R. Est animi sentientis, ex opinione boni, vel mali nata, commotio. Vel ut clariùs dicam est: quidam animi impetus, quo impellimur rehementiùs ad aliquid vel appetendum, vel averſandum.

Quot sunt affectus?

R. Sunt qui cum Stoicis, quatuor tantum, statuunt affectus: duos circa bonum, nempe, spem, & gaudium: & duos circa malum, scilicet, tristitiam, & metum. Quatuor hosce motus eleganter expressit Virgilius Æneid. 6. cum ait: Hinc metuunt, cupiuntque, dolent, gaudentque.

Eos

(a) Metamor. lib. 7.

Eosdem (a) Bôethius huc quatuor versiculis, est complexus :

Gaudia pelle,

Pelle timorem :

Spemque fugato :

Nec dolor adsit.

Philosophi verò longè plures, statuunt affectus, de quibus ità dicemus, ut primò illorum definitionem afferamus, deinde, quomodo sint excitandi, quàm accurat sibi præcipiamus.

§. I. De Amore, & Odio.

Quid est Amor ?

R. Est affectus, quo alicui benè volumus, eique benefacimus; non nostrà, sed illius causâ. Ubi vides tres omnino esse germani amoris conditiones, ac dotes 1. Est, ut ei, quem amamus, optemus bona, vel saltèm quæ bona esse arbitramur. 2. Conditio est, ut quæ bona iudicamus, non optemus illi duntaxat, sed etiam pro virili parte procuremus. Ut enim ait Julius Scaliger :

Tu si ex animo fortè velis (b) cui benefactum.

Addas operam: sola cadaver est voluntas.

3. Conditio est, ut ità simus animatì non propter propriam utilitatem, sed illius causâ, quæ dili-

(a) Severinus Bôethius, ingenio, eruditione, & Pòetâ nobilis, capite truncatus à rege Theodori-
40 annò 626. (b) Cui pro alicui.

diligimus: Nam. ut a t (a) Cicero, si ad fructū nostrum referemus, non ad illius commodū, quē diligimus; non erit ista amicitia, sed mercatura quedam utilitatum suarum.

Quid differt Amor ab Amicitia?

R. Differt, quod sit verus amor, cū qui amat non redametur; in amicitia verō requiritur amor mutuus. Unde Aristoteles rogatus quid esset amicus, pulchrè respondit: (a) *Anima una in duobus habitans corporibus*:

Quo patto conciliandus est Amor?

R. Amoris conciliandi causæ, ac viæ præcipue sunt. 1. Excellens quædam, & rara virtus. Ità Ilioneus Trojanorum Orator præclaram Æneæ virtutem collaudando, Didonē illi conciliare conatur; Æneid. 1.

Rex erat Æneas nobis, quo justior alter

Nec pietate fuit, nec bellō major, & armis,

2. Utilitas, & collata beneficia. Ità Cicero Miloni benevolos mirificè facit iudices ab ejus in patriam beneficentia: *Hiccinē vir patriæ natus, usquam nisi in patria morietur?* &c. Sic etiam ventorum rex Æolus, commemoratis Junonis erga se beneficiis, suam erga illam gratum, ac memorem animum testatur; (b)

Tu mihi quodcunque hoc regni, tu sceptrā,
Jovemque

Con.

(a) *De Natura Deorum.*

(b) *Æneid. 1.*

Conciliās, tā dīs epulis accumbere Divūm,
Nūmōrūq̄ue facis, tempestatūq̄ue po-
tentem.

2. Nulla re magis comparatur amor, quā
amore mutas, ut monet pervulgata illa Sene-
cæ vox: *Si vis amari, ama* 4. Denique conci-
liatur amor, oris, ac corporis dignitate, si sit
cū virtute conjunctus; unde rex Evander apud
Virgil. lib. 8.

... Sed cunctis altior ibat.

Anchites. Mihi mens juvenili ardebat amore
Compellare virum, & dextrā conjungere
dextram.

Quid est Odium?

R. Est affectus animi averſantis id, quod ma-
lum esse putatur.

Quanam arte concitandum erit Odium?

R. Ex his, quæ de amore diximus, facile cui-
vis patebunt Odii fontes, quod erit à contra-
riis capitibus excitandum, nimirum ab insigni-
bus vitiis, ab improbitate, superbiisque, ab il-
latis injuriis. Cujus rei mirificum habes exem-
plum apud Cornelium Tacitum in Agricolæ
vita, ubi magnanimus ille Galgacus suorū Brit-
tannorū animos adversus Romanos hac exi-
mia oratione irritare conatur.

Galgaci oratio contra Romanos
apud Tacitum.

*Raptōres orbis. postquā cuncta vastantibus
desuere terræ, & mare scrutantur. Si lucuples*

hostis est, avari: si pauper, ambitiosi, quos non Oriens, non Occidens satiaverit. Soli omniū opus, atque incipiam pari affectu concupiscunt. Auferre, trucidare, rapere falsis nominibus. Imperium: atque ubi solitudinem faciunt, vacens appellant. Liberos cuique, ac propinquos suos natura charissimos esse voluit: Hi per delectum alibi servituri auferuntur. Coniuges, sororesque: etsi hostilem libidinem effugiant, nomine amicorum, atque hospitum pelluntur. Bona, fortunasque in tributum egerunt. In annonam frumentum: Corpora ipsa, ac manus silvis. ac paludibus emuniendis, verbera inter, ac contumelias contulerunt. Nata servituti mancipia semel veneunt, atque ultro à dominis aluntur. Britannia servitutem suam quotidie emit, quotidie pascit, &c.

§. II. De Metu, Spe, & Audacia.

Quid est Metus, sive Timor?

R. Est perturbatio nata ex opinione mali imminendentis.

Quanam sunt artes, & industria concitandi metus?

R. Tres sunt potissimum. Prima est, si denuncietur malum aliquod magnum, ac grave, ut bellum, pestilentia, pauperies, infamia, infelix æternitas. 2. Si ostendatur mali vicinitas, imminensque periculum: neque enim solent homines metuere vel ipsam mortem, si longè remotam arbitrentur; at illius horrore concu-

tiun-

riuntur, ubi urget morbus; pestilentia, vel naufragium; (a)

Præsentemque viris intentant omnia mortē

Hac arte mirabiliter, suo more, utitur Tullius in 2. Catilinæ: ubi funesta Catilinæ consilia, & impendentes urbi calamitates ita describit: *Videor mihi hanc urbem videre, lucem orbis terrarum, atque arcem omnium gentium, subitū uno incendio concidentem. Cerno animō sepultā patriam, miseros, atque insepultos acervos civiū. Versatur mihi ante oculos aspectus* (b) *Cethegi in vestra cade bacchantis. Quapropter de sūa salute vestra, Populique R. de vestris conjugibus ac liberis, de fanis, ac templis, de libertate, ac salute Italiae, deque universa republica decernere diligenter, ut institulistis, ac fortiter.*

Eadem arte Æneas Anchisem patrem humeris gestans apud Virgilium lib. 2. timorem suum sic exponit ab imminētis calamitatis magnitudine:

*Succedoque oneri: dextra se parvus salus
Implicuit, sequiturque patrem non passibus
æquis: Ponē subit conjux. Ferimut per opaca locos.
Et me, quē dudū non ulla injecta movebant
Tela, neq; adverso glomerati ex agmine Galli
Nunc omnes terrent auræ, sonus excitat omnis.* Su-

(a) *Æneid. 1.* (b) *Cethegus unus è principibus conjurationis Catilinariae.*

Suspensum; & pariter comitque, onerique timentem.

3. Concitandi metus industria, & ars hæc est si proponatur malum, non publicum quotat & commune, sed privatum, & proprium. Solent enim nos privata multò magis tangere & acriori doloris sensu ferire quàm publica: etià homines vulgò videri malat publico potius dolore moveri, quàm suo.

Hoc probè intellexerat olim nobilis ille Græcus histrio, nomine Polus, qui Athenis ædurus fabulam Sophoclis, cùm repræsentandus esset dolor Electæ gestantis cineres Oræstis, clanculùm eruit è sepulchro cineres, ossaque filii, quem amaverat unicè, urnamque detulit in scenam, & cùm lugere videretur aliena mala, de flebat sua. Ità A. Gellius lib. 7.

Quid est Spes?

R. Est gaudiū ex opinione imminentis boni.

Quenam sunt incitamenta, animum ad Spem erigunt?

R. Hæc duo numerantur: 1. Honestas, & magnitudo boni: 2. Præsidia certa ad illud cōparandum, qualia sunt opes, vires, industria, prudentia, amici, adversariorum imbecillitas, & favor divinus. Hinc Tullius Romanos ad certam victoriæ spem excitat sanè luculenter, 2. Catilin. *Instruite nunc, Quirites, contra has cā præclaras Catiline copias, destra præsidia, ve-*

stros.

strosque exercitur; & primum gladiatori illi confecto, & saucie, Consules, Imperatoresque vestros opponite, deinde contra illum naufragorum electam, ac debilitatam manum, florem totius Italiae & robur educite. Hinc etiam Aeneas suorum animos mirum in modum erigit, & bene sperare jubet, *Æneid. 1.*

O passi graviores, dabit Deus his quoque finem Vos, & (a) Scyllæam rabiem, penitusque fontantes.

(b) Accētis scopulos, vos, & Cyclopea saxa Experti, revoke animos, mæstumque timorē Mittite, forsan, & hæc olim meminisse juvabit Per varios casus per tot discrimina rerum Tendimus in Latium; sedes ubi fata quietas Ostendunt; illic fas regna resurgere Trojæ. Durate, & vosmet rebus servate secundis.

Ad spem pertinet Audacia, seu confidentia, quæ est affectus quidam animi adversus futurum malum, quamvis arduū, ac difficile, quod tamen vinci possit, consurgens.

Quomodo concitatur audacia?

R. Iisdem ferme artibus, quibus Spes. Itā magnanimus Hannibal, trajecto Rhodano, Italiam rectā petens, suos milites hortatur, apud Livium Decade 3. ut obstructarum nivibus Alpium difficultates superent. Romanorumque vires

superam aut Æthnam. (b) Accētis pro accessitis per Syncope.

vires contemnant: *Quid aliud Alpes esse creditis. quàm montium altitudines? Pingite altiores Pirenaïs; An terras aliquas calum contingere, & inexpugnabiles humano generi esse creditis?* & alio loco: *Cum eo nimirum hoste res est nobis, quàm nec bonam, nec malam ferre fortunam potest; seu vicit, ferociter instat victis; seu victus est, instaurat cum victis certamen.*

Hac eadem ratione audax Turnus suorum Latinorum animos ad pugnam accendit *Æneid. 10.*

In manibus Mars ipse, viris nunc conjugis esto
Quisque suæ, testisq; memor, nunc magna referto.

Facta patrum, laudesq; ultro occuramus ad
Dum trepidi egressisq; labant vestigia prima
AUDENTES fortuna juvat.

Multum etiam addit fiduciæ persuasio de favore divino. Hinc illa Tolumnii Auguris audacia, *Æneid. 12.*

Tum verò auguriū Rutuli clamore salutant,
Expediuntque manus; primusque Tolumnius augur,

Hoc erat, hoc votis, inquit, quod sæpè peto
Accipio, agnoscoque Deos; me me ducere ferrum

Corripite, ô Rutuli

§. III. De Misericordia.

Quid est Misericordia?

R. Est dolor animi, & ægritudo quædam ex malo alterius, præsertim immerito labo-

rantis. In hoc excitando commiserationis affectu triumphare solet magni Oratoris industria. Siquidem, ut vulgò dicitur, *Lacryme auditorum sunt laus Oratoris vel maxima.*

Quenam sunt artes ad misericordiam concitandum idoneæ?

R. Variæ, ac multiplices sunt artes. Prima est, si qui malum patitur, eo planè indignus esse dicatur. Undè ad ciendam misericordiam valet hoc Virgili (a)

Nec te tuâ plurima, Panthu,

Labentem pietas, nec Apollinis insula texit.

z. Est, si de patria, vel de nobis privatim bonè meritis fuisset ostendatur. Hoc artificio mire ulus est senior Horatius apud Livium; ut filium, ob interfectam sororem, parricidii reum, ab imminente morte liberaret.

Oratio P. Horatii ad populum pro filio parricidii reo Livius. lib. 1.

Hunc cene, quem modò decoratum, ovantemq; victoriâ, incedentem vidistis, Quirites, eum sub furca vinctum, inter verbera, & cruciatus videre potestis? Quod vix Albanorum oculi tam deforme spectaculum ferre possent. I lictor, colligam manus, quæ paulo antè armata Imperium populo Romano pepererunt. I, caput obnube liberatoris hujus urbis: arbori infelici suspende; ver-

P

bera,

[a] *Æneid* 1.

*bera, vel intra (1) Pomerium, in dō iuxta illa vi-
la, & spolia hostium: vel extra Pomerium in dō
inter sepulchra caritiorum. Quod enim lucere
hunc juvenem potestis, ubi non pōt. Teora cum
à tanta feditate supplicii via licent.*

3. Ars est, si calamitatis magnitudo, vel diu-
tunitas, ceteraque hujusmodi circumstantiæ
luculenter exponantur.

4. Ars hæc est, si tristitia quæ limineæ
miseriæ signa momentaque oculis audi-
torum ponantur, ut cruenta vestes, vel ipsum
mortui cadaver, aut imago. Nam, ut monet
Horatius ad Pisones?

Segnius irritant animos demissa per aures,
Quam quæ sunt oculis subj. cta si telibus...

Sic M. Antonina, qui postea Triumvir fuit,
prolata Julii Cæsaris veste pugionibus, ac gla-
diis perforata, sanguineque cruentata, Roma-
nam plebem ita accendit, ut ad conjuratorum
ædes inflammandis è vestigio provolaverit. Sic
Clotildis Clodovæi filia durè & inclementer
habita à marico Almarico Visigothorum rege,
cum sedarium suo imbutum sanguine ad fratres
suos Francorum reges misisset, (b) immane il-
lud bellum excitavit, quo res Visigothorum
penitus atrox, delictaque fuerunt. Sic olim
summus ille orator Antonius, cum defenderet

Aqui-

(1) Ital. Spazio tra le mura, è l'abitato, ec.

(b) Gregorius Turonensis, lib. 3, cap. 10.

Aquilium, in caula peroranda, tunicā ejus diloricavit, ac discendit è pectore, & adversas semis cicatrices judicibus ostendit.

Sic etiam Aneam flectere Dido conatur apud Ovidium in Heroide, hac lamentabili sui imagine, ac pictura.

Aspicias utinam quæ sit scribentis imago!

Scribimus, & gremio Troicus ensis adest.

Perquæ genas iacrymæ strictum labuntur in enslem;

Qui jam, pro lacrymis, sanguine tinctus erit.

§. IV. De Ira, & Indignatione.

Quid est ira?

R. Dicere possem cum Horatio. *Ira brevis furor est.* Sed malo cum Aristotele sic illā definire. *Ira est sui, propter contemptum, ulciscendi cupiditas cum dolore conjuncta.* Unde non maximopere differt ab odio, quod est *Ira quædam inveterata.*

Quomodo excitatur, & incenditur Ira?

R. Accenditur commemoratione illatæ injuriæ, si præsertim injuria sit cum contemptu conjuncta. Hinc nimirum apud Virgilium Æneidos. i. tantopere effervesceit Junonis ira contra Trojanos, ob spretam à Paride Trojano formam suam, & Hebem filiam Ganymedi Trojano postpositam:

——— Manet alta mente repostum

Judicium Paridis, pretaque injuria formæ,
Et genus invsū, & rapti Ganymedis honores
Et rursus in eodem libro suam iram sic ex-
suscitat eadem Iuno :

Ast ego, quæ Divûm incedo Regina, Jov'sq;
Et soror, & conjux, una cum gente tot annos
Bello gero Et quisquâ numen Junonis adoret
Præterea? aut supplex aris imponat honor?

Quo quis verò est gloriæ appetentior, vel
dignitate illustrior, hoc ob cui contemptum ve-
hementius solet irasci. Cujus rei memorabile
in primis est exemplum Narsetis Eunuchi, rei
militaris gloriâ præstantissimi. Is enim post res
fortiter gestas adversus Totilam Gothorum re-
gem, cum invidiâ quorundam à Justino Im-
peratore Italiæ præf. durâ fuisset exutus, atq;
etiam ab Imperatrice Sophia, impotentis animi
fæmina, virulentô hujusmodi fuisset impetus
convictô: *Narsetem eunuchum ad pensa, lanas-
que cum feminis esse relegandum?* illud aded æ-
cerbè tulit, ut se *telam breviorum* dixerit,
quam Imperator, & Conjux, dum viverent, nul-
la vi, industriæque retexere possent. Ac paulô
post, evocatis in Italiam Longobardis, Impe-
ratori magnam Italiæ partem ademit.

Quid est indignatio?

R. Est dolor perceptus ob secundas res, boni
naque alterius, qui hac felicitate jactetur in-
dignus; ut apud Maronem Eclog. 1.

Impi-

Imp'us hæc tam culta novalia miles habebit?

Barbarus has segetes? 1

Ejusmodi etiam illud Eclogæ 8.

Mopso Nisa datur: quid non speremus amantes?

Jungentur jam (a) gryphes equis, ævoque sequenti

Cū canibus timidi venient ad pocula damæ,

Quomodo ab invidia differt indignatio? 1

R. Hoc differt, quod indignatio sit tantum in indignos, eo quod fruuntur bono, ut vel ex ipso nomine liquet. Unde indignatio præsertim suscipitur ab his, qui sunt viri probi, & honoris cupidi; quia boni ferunt indignè malos florere: & honoris studiosi indignantur, immerentes anteferri sibi. Invidia verò est erga bonos, & sua felicitate dignos.

Quomodo concitatur indignatio?

R. Excitatur duplici modo. 1. Si vitæ prioris sordes, & vilitas cum præsentis temporis opibus, potentiâ, & arrogantia præsertim conferantur. 2. Si hominis, in quem indignamur, vitia cum viri, cui antefertur, virtutibus comparentur. Ex primo capite Tullius indignationem ita movet in Vatinius; *Atque illud tenebricosissimum tempus ineuntis ætatis tue pa-*

P 3.

tior

(a) Gryphus genus fævarum omnino fabulosum cum alis, & capite aquila, & reliquo corpore leonino, vulgò Grifo.

tior latere Deinde commemorat, ut homo vilis, & obscurus paulatim ad honores accesserit; tandemque illa subjungit: Te cognatæ, respuunt, (a) tribules execrantur, vicini metuunt, affines erubescunt, (b) strumæ denique ab ore improbo demigrârunt, & aliis jam se locis collocârunt. Quasi nempe aded sit impurus, ut vel ipsæ strumæ foedum hominem averterentur.

Similiter Horatius indignationem concitat adversus Menam Pompei magni libertum in hac Oda cedro linenda:

Licet superbus (c) ambules pecuniâ,

Fortuna non mutat genus.

Videsne, sacram (d) metiente te viam,

Cum bis ter ulnarum toga.

Ut ora vertat huc, & huc euntium

Liberrima indignatio?

Sectus flagellis hic (e) triumphalibus,

Præconis ad fastidium,

Arat Falerni mille fundi jugera,

Et (f) Appiani (g) mannis terit:

(a) Ex eadem tribu. (b) Ital. *Scrofole*. (c) *Menas*, cum ab hero Pompei defecisset, ad Augustum, ab illo Tribunus militum fuit creatus. (d) *Via sacra* sic dicta, quod ad Jovis templum & Capitolium recta duceret. (e) *Judicia de servis*, ac furibus exercebant tres judices, qui triumviri capitales dicebantur (f) *Via Appia* Româ Brundisium usque pertingebat, nomen traxerat à Claudio Appio Laco, qui eam muniverat (g) Ital. *Barveretti*.

Sedilibusque magnus in primis eques,
Oratione contempto, sedet.

Ex secundo capite vehementer indignatur
Ajax agnovit viduum, quod Ulysses secum au-
sit de Achillis armis contendere.

.... Agimus, prohi Jupiter, inquit,
Ante ratas causam, & mecum confertur
Ulysses!

Praemia magna peti fateor: sed demit hono-
rem

Amulus Ajaci. Non est tenuisse superbum,
(Sit licet hoc ingens) quidquid speravit U-
lysses

§. V. De Mansuetudine.

Quid est Mansuetudo?

R. Mansuetudo, seu lenitas, ac clementia;
est motus oppositus iræ; neque aliter definitur
quam *iræ remissio, atque mitigatio.*

Quanam est ars concilianda clementiæ?

R. Mitigabitur ira, & conciliabitur mansue-
tudo, primò ingenua quadam culpæ confessio-
ne, ac dolore. Ità Cicero Cæsarem, iratissimum
licet, tamen Ligario placavit: *Ad judicem sic a-
gi solet; sed ego ad patrem loquor: erravi, teme-
re feci, pœnitet, ad clementiam tuam confugio;
delicti veniam peto; ut ignoscas oro; si nemo im-
petravit, arrogantem; si plurimi, tu idem ser o-
pem, qui spem dedisti.*

2. Facit ad placandâ iram humilitas, & sup-
plicis animi demissio. præsertim apud hostem

magnanimum. Ut enim pulchrè ait Ovidius lib.

3. Tristium :

Corpora magnanimo satis est prostrâsse Leoni
Pugna suum finem, dum jacet hostis, habet.
Addere poteris cū Virgilio tritū illud libri 6.

..... Romanè: memento.

Parcere subjectis, & debellare superbos.

3. Ad delinendam iram maximè sunt adhibendi, qui minùs habent roboris, & quos de vi inferenda cogitare nulla est suspicio, cujusmodi sunt pueri, fœminæ, senes, sacrorum antistites. Ità legimus in sacris paginis, Davidis iram ab Abigail, iram (a) Artaxerxis ab Esthere fuisse repentè mitigatam. Romana quoque historia testatur, Sabinarum interventu, Romulum inter, & Tatium fœdus ictum fuisse. Item Volumnia, & Veturia Martium Coriolanum, patriæ funestum bellum inferentem, à noxio proposito dimoverunt.

4. Facit plurimùm ad iram molliendam, si scias, & captes, molles aditus & cōmoda fandī tempora; quale est tempus convivii, ludi, fausti alicujus successus, victoriæ, festivitatis, ac lætitiæ publicæ; quo tempore solent homines ad mansuetudinem esse propensiores.

5. Si prudenter ostendas, quantum præstet mansuetudo cupiditati, vindictæ; ut rectè monet Juvenalis hinc versibus aureis Satyræ. 13.

Quip-

(a). Artaxerxes in sacris codicibus dictus Assuerus.

... Quippe minuti.

Semper & infirmi est animi, exiguique voluptas
Ultio; continuo sic collige quod vindicta
NEMO magis gaudet, quam femina.

6. Denique valet plurimum ad clementiam,
si dicas, qui peccavit, non dedita opera, non
dolo malo peccasse, nec id egisse, ut eum con-
temneret, quem habet iratum sed vel incautum
vel errore humano deceptum, vel necessitate
adactum peccavisse. Vide, qua dexteritate lo-
cum hunc tractet Tullius ad Cæsarem M. Mar-
cello placandum: *Atque hoc. C. Caesaris iudiciū
P. C. quā latē pateat, attendite. Omnes. enim,
qui ad illa arma fatō, fuimus, nescio quo, Reipu-
blicæ misero, funestoque cōpulsi, etsi aliquā cul-
pā tenemur erroris humani, scelere certē liberati
sumus. Nam cū M. Marcellum, deprecantibus
vobis, reipublicæ conservavit, memet mihi, & itē
reipublicæ, nullo deprecante, reliquos amplissi-
mos viros, & sibi ipsis, & patriæ reddidit; quo-
rum, & frequentiam, & dignitate hoc ipso in
confessu videtis. Non illos hostes induxit in curi-
am, sed iudicavit à plerisque ignoratione potius,
& falso atq; inani metu, quā cupiditate aut cru-
delitate civile bellum esse susceptum.*

§. VI. De Æmulatione.

Quid est Æmulatio?

R. Est dolor ex aliena felicitate susceptus,
non quod illi contigerit, sed quod nos illa ca-
reamus. Hinc liquet, Æmulationem esse in-

laude ponendam, & ad perdiscendum bonas artes plurimum valere. Sunt enim Æmulationi obnoxia, quæ maximè præclara, ut virtus, honores, opes, doctrina, gloria, &c.

Quid interest Æmulationem inter, & Invidiã?

R. Æmulationem bonam esse laudabilem, & honestam, quia nos excitat, ut ipsi quoq; bona consequamur. Contrà verò Invidia vitiosa est, turpisque, quia id agit, nè alter bonis potiatur, ut ait Horatius.

Invidus alterius rebus macrescit opimis.]

Quomodo excitari potest Æmulatio?

R. Excitatur majorum exēp̃o, nominis gloria, & propofitis illustrum virorum egregiis facinoribus. Ita Andromache Æneid. 3. (auri?)

Quid puer Ascanius? Superatæ, & vespitur

..... (riles

Ecquid in ant quam virtutem; animosq; vi-

Et puer Æneas, & avunculus excitat Hector?

Ita magnus ille Alexander cum ad Achillis tumulum adstisset, ejus gloriam & felicitatē æmulatus, O fortunate, inquit, adolescens, quæ tua virtutis Homerum præconem inveneris! Et ille historicorum princeps Thucydides, adhuc adolescentulus, cum forte suam historiam Herodotus legeret, ita gloriæ stimulis agebatur, ut lacrymas tenere non posset. Quo animadverto, Herodotus ejus patri dixit: Nè tu sanè beatus es, qui filium babeas sic avidum gloriæ, & avidis appetentem,

Con.

Co

Hi

bus ill

pud C

motus

Orato

que e

re, is,

neque

flagra

cordia

verbis

deniq

facili

igni, i

ad com

posse

ardens

Op

tica:

Pri

(a)

*Concluditur doctrina de Affectibus
generali præcepto.*

Hic genus de Aff. tibus dictum est; in quibus illud generatim est observandum, quod apud Ciceronem (a) monet Antonius: Ut omnes motus, quas Orator adhibere volet judici, in ipso Oratore impressi, atque iniusti esse videantur. Neque enim facile est perficere, ut irascatur, cui tu velis, iudex, si tu ipse id lentè ferre videre; neque ut oderit eum, quem tu velis, nisi te ipsum flagrantem odiò antè viderit; neque ad misericordiam adducetur, nisi ei tu signa doloris tui, verbis, sententiis, voce, vultu, collactymatione denique ostenderis. Ut enim nulla materies tam facilis ad exardescendum est, quæ nisi admoto igni, ignem concipere possit; sic nulla est mens tã ad comprehendendam vim oratoris parata, quæ possit incendi, nisi inflammatus, ipse ad eam & ardens accesseris.

Optimè igitur monet Horatiùs in arte Pœtica:

..... Si vis me flere, dolendum est.

Primum ipsi tibi: tunc tua me infortunia lædunt.

Finis Libri secundi.

A R-



A R T I S R H E T O R I C Æ L I B E R T E R T I U S.

D E D I S P O S I T I O N E.

Quid est Dispositio?

R. Dispositio definitur à Cicerone, *Re-
rum inventarum in ordinem distributio.*

Quanam est Dispositionis utilitas?

R. Non minùs necessaria est dispositio ad fi-
dem faciendam, & ad motus excitandos, quàm
instructio exercitùs ad pugnam, ac victoriam,
quàm in humano corpore conformatio mem-
brorum, ad gratiam, & venustatem; quàm in
ædificio lapidum, cæmentique apta compositio
ad ædium opportunitatem, & elegantiam. Un-
de meritò præcipit Horatius in arte Pœtica;

Singula quæq; locū teneant sortita decenter.

Sanè ordo ubi adest, res audiuntur libentiùs,
audita intelliguntur faciliùs, & intellecta diuti-
ùs inhzrent. Si verò negligatur dispositio, sit
nimirum monstrum illud ex varijs animantibz
constatum, quod artis initiò scitè pingit idem
Horatius. Fit quod eodē loco reprehenditur.

Velut ægri somnia, vanæ

Fin.

Fingentur species, ut nec pes, nec caput uni
Reddatur formæ.

Quin nullum mihi videtur certius argumen-
tum inscitæ, hebetisquæ, ac pingvis ingenii,
quàm cum ità incondita est oratio, ità perturba-
ta, nihil ut sit primum, nihil secundum. Con-
trà verò nullum majus indicium artis, & indu-
striæ, quàm ordo. Quamobrem cum hæcenus
actum sit de Elocutione, & de Inventione, in
quibus opus est imprimis lepore, atque inge-
nio; deinceps videndū de Dispositione, in qua
una magis elucet Oratoris judiciū, atque pru-
dentia.

*Quisnam ordo servandus est in orationis dis-
positione, seu quanam sunt orationis partes?*

R. Orationis partes vulgò quatuor assignan-
tur: Exordium, Narratio, Confirmatio, seu
Contentio, & peroratio.

Hæc artificiosa dispositio videtur omnino
naturæ consentanea. Satis enim novimus; vel
ipsa duce naturâ, ubi quidpiam volumus impe-
trare, 1. Conciliandos esse animos eorum, qui-
bus cum agimus. & hoc est Exordii munus: de-
inde exponendum esse illud, quod petimus, &
hoc est Narrationis; 3. asserendas esse rationes,
quibus ostendatur illud concedendum nobis
esse, & hoc efficit Confirmatio: denique preces
addendas, aut alios motus adhibendos, quibus
impelli vehementius auditorum animi possint,
& hoc Peroratione consequimur. Sane

Sunt qui non quatuor duxerant, sed sex omnino velint esse partes orationis; nempe Exordium, Divisionem, Narrationem, Confirmationem, Confutationem, & Perorationem, quas etiam ajunt indicari pervagari sibi in hoc versiculo:

Exorsus, narro, seco, firmo, refuto, peroro.

Verum, si rectè res asseruere velimus, Partitio cum Propositione revocatur ad Exordium: Confutatio verò redit ad Confirmationem. Unde liquet, quatuor tantum esse sternendas orationis partes, quarum duæ valent ad faciendam fidem, scilicet Narratio, & confirmatio: reliquæ verò faciunt ad motus excitandos, videlicet Exordium, & Peroratio. Nunc verò de partibus orationis singulatim videamus.

C A P U T I.

De Exordio?

Quid est Exordium?

R. Exordium definitur à Tullio: *Pars orationis, auditorum animos idoneè comparans ad reliquam dictionem.* Unde quod in humano corpore caput est, quod in ædibus vestibulū, hoc est Exordium in oratione. Atque aded præcipua quadam cura, diligentiaque, præ cæteris orationis partibus, est elaborandum, naturæ in-

pius

plus iactat quæ in fugiendo, atque ornando capere potissimum debent hinc contrahere. Unde etiam Exordium difficilissima pars orationis, vocatur à Tullio.

Undenam sumpta est Exordii vox?

R. Est Metaphora à tæxtonibus sumpta, qui propriè et iam ordiri dicuntur, cum certa quadam lege fila collocant, & ordine illa componunt. §. I. De variis Exordiorum generibus.

Quotplex est Exordium?

R. Duplex. Aliud est iustum, ac legitimum quod etiam temperatum appellatur: aliud est vehemens, & abruptum, sive ex abrupto.

Quid est Exordium iustum, ac legitimum?

R. Illud est, quo auditorum animi artificiosè quadam verborum conciliatione præparantur.

Quid est Exordium ex abrupto?

R. Illud est, quo Orator, quasi quodam abruptus impetu auditores repentino, & inopinato motu percellit. Tale est celebratissimum illud Ciceronis Exordium in Catilinam: *Quousque tandem abutere, Catilina, patientiâ nostrâ, &c.*

Quomodo fit Exordium ex abrupto?

R. Fit prius per licentiam, seu per liberiores quendam loquendi modum. Sicut apud Livium lib. 23. Mucius Sævola deprehensus in Partenæ castris, ita illum alloquitur ex abrupto: *Romanus sum civis: C. Mucium vocant. Hostis hostem occidere volui; nec ad mortem minus*

animi est, quàm ad necem fuit. Et facere, & pati fortia Romanum est. Nec unus ego in te hos animos gessi. Longus post me ordo est idem peccantium accus. Proinde in hoc discrimen, si juvat, accingere, ut in singulas horas capite dimices tuo. Ferrum hostemque in vestibulo habes regia. Hoc tibi Juventus Romana bellum indicimus. Nullam aciem, nullum prælum timueris: uni tibi, & cum singulis res erit.

2. Fit per indignationem, & increpationem; ut cum apud Livium Lib. 2: c. 40. Veturia filium (a) Coriolanum sic alloquitur. Sine, priusquam complexum accipio, sciam, ad hostem, an ad filium venerim; captiva, matris in castris tuis sim. In hoc me longa vita, & infelix senectus traxit, ut exulem te, deinde hostem viderem! Potuisti populari hanc terram, quæ te genuit, atque aluit! Non tibi, quamvis infestis animis, & minaci perveneras, ingredienti fines ira cecidit! non cum in conspectu Roma fuit, succurrit: intra ista mania domus, ac penates mei sunt, mater, conjux, liberique? Ergo nisi peperissem, Roma non oppugnaretur! nisi filium haberem, libera in libera patria mortua essem!

Quandonam usurpandum est Exordium ex abrupto?

R. Usurpatur potissimum vel in summa aliqua

(a) Mortuus Coriolanus plebis odio in exilium actus, patriæ bellum intulit.

que gratulatione, & iactitia; vel in summa quam offensione, aut indignatione: quibus scilicet omnibus Orator extra se rapti videtur quodammodo.

§. II. De virtutibus, ac vitiis Exordii.

Quæ sunt Exordii dotēs, ac virtutes?

R. Quatuor vulgò recensentur: *Proprietas, cura, verecundia, brevitās.*

In quo posita est proprietas Exordii?

R. In eo posita est, ut Exordium sit cum reliqua oratione coniunctum, tamquam caput cum corpore. 2. Ut sit ex re quasi natum, & ex ipsis causæ visceribus ita depromptum, ut ex illius natura quodammodo videatur efflorescere. Contrà verò vitiosum erit, si sit vulgare, ac commune, hoc est, si causis aliis, & fortasse etiam contrariis, possit accommodari cujusmodi Exordia lepidè comparantur (a) Ephyppio, quod equis benè multis accommodaretur vel gladio Delphico, qui ad hunc modum factus fuit, ut eodem, & sacrās mactarent victimas, & supplicio nocentes afficerent.

2. Vitiosum erit Exordium, si sit commutabile, hoc est, si leviter mutatum, ab adversario possit usurpari. Si sit procul accersitum, longiusque petitum, vel si nihil ad rem pertineat.

Quæ Exordia similiter se habent ac

Humano capiti cervicem pictor equinam
Jungere si velit.

Q

Qua-

(a) Ital. Sella.

Quale etiam fuit Exordium in eius illius causæ fiduciæ, qui de lite inter duos vicinos actus, Exordium perivit ab Adamo, vixque ad annorum vii tempora tandem pervenit.

In quo posita est Exordii cura?

R. In eo posita est, ut Exordium sit plenum dignitatis, sit accuratum, & acutum, sit aptum verbis, & instructum sententiis. & quod periti solent Architecti, *vestibula, aliæque ad causam faciat illustres*, inquit Tullius Prima quippe Oratoris commendatio proficitur ab Exordio: quod si negligentius tractatum fuerit, reliqua omnia fastidiet, & nauseabit auditor. Ut enim optime monet Fabius, pessimus sanè videtur gubernator ille, qui è portu solvens, statim ad scopulos navem appellit. Caveat tamen Orator, ne, quod sanè contingit, Exordii nimis picti, & nimis artificiosi splendore, ac concinnitate, (a) præstigiis, ac fraudis suspicionem auditoribus præbeat.

In quo consistit exordii verecundia?

R. In eo consistit, quod Orator dicere incipiens, præ se ferat ingenium illum pudorem, quem in Oratore summo L. Crasso tantopere laudabat Cicero; *Fuit enim, inquit, in L. Crasso pudor quidam, qui non modò non obesset ejus orationi, sed etiam probitatis commendatione præcesset.* Et ipse etiam L. Crassus de se sic confitebatur

(a) ita. travagli, gabbamenti.

Exeretur lib. 1. de Oratore: *In principiis dicendi, tota mente, atque omnibus artibus contrèmisco.* Sciebat enim tummus ille dicendi artifex, & doctor, offendi solere auditorum animos, si Orator velut exultans, sibi que præfidens, ad dicendum accedat.

In quo posita est brevitās Exordii?

R. In eo posita est, ut Exordium reliquæ orationis magnitudinī sit accommodatum, & ut inani verborum circuitiōe non producat longius, quā par sit. Neque enim profectō cubili Pygmæi corpori caput giganteum, aut humili tugurio valvæ prægrandes, ingensque vestibulum affigi debent. Quod si fiat, bellifimè sanè quadrabit in enormia id genus proœmia facetum illud Diogenis dictum ad (a) Myndios, qui suo oppidulo grandes, & magnificas fores affixerant: *Viri Myndi, portas claudite, nè urbs exeat.*

Nolim tamen orationi nullum jungatur Exordium, ut olim in Areopago fieri solitum accepimus, ubi dicebant Oratores *sinè Exordio, sinè affectibus, sinè epilogo*, inquit Julius Pollux, & ut etiam à Xenophonte scitatum legimus, qui sic exorditur: *Darius, & Parisatis duos habuere filios.*

Nolim etiam orationi, cæteroqui longulæ,

Q2.

bre-

(a) Myndus oppidulum Carie, in Asia minori,

brevissimum, ut nonnulli solent, affigatur Exordium: neque enim ingentem Basilicam decent exiguae fores; aut giganteo corpori Pygmaei caput, vel ingenti colosso globulus imponitur.

§. III. De variis Exordiorum fontib9.

Varij sunt fontes, unde derivari solet Exordium justum, ac legitimum. Nos huc praecipuos indicabimus.

1. Exordium rectè ducitur ab adjunctis personae, rei, loci, ac temporis: atque hic erat fons notus, ac familiaris Tullio, qui hinc ferme solebat exordiri. In oratione pro M. Caelio exorditur à temporis insolentia: quippe die festo, contra quam fieri soleret, causam dicere cogebantur, Exordium Miloniana ducitur 1. à persona adversariorum, qui armati forum obsidebant: 2. à persona Pompeji iudicis: 3. ab insolita iudicii forma. Pro Rege (a) Dejotaro ducit exordium ab angustiis loci, in quo habitata fuit haec oratio: *Moveor etiam ipsius loci insolentia* (inquit Tullius) *quod tantam causam, quanta nulla unquam in disceptatione versata est, (b) dico intra domesticos parietes, dico extra conventum, & eam frequentiam, in qua oratorum*

(a) Haec oratio privatim habita in aedibus Caesarij. (b) Dejotarus Gallograeciae in bello civili Pompeji partes secutus, victorem Caesarem cum excepisset hospitio, fuit accusatus, quod ei straxisset insidias,

torum studia niti solent; in tuis oculis, in tuo ore, vultuque acquiesco Hanc enim, C. Caesar, causam si in foro dicerem, eodem audiente, & disceptante te, quantam mihi alacritatem populi Rom. concursus afferret? Quis enim civis ei regi non faveret, cujus omnem aetatem in populi Rom. bellis consumptam esse meminisset? Spectarem curiam, intuerer forum, cælum denique testarer ipsum Quæ quoniam angustiora faciunt parietes, actioque causæ maxime debilitatur locò, tuum est, Caesar, qui pro multis sæpè dixisti, quid nunc mihi animi sit, ad te ipsum referre; quo facilius tum equitas tua, tum audiendi diligentia minuat hanc perturbationem meam.

2. Ducitur Exordium à rotunda, simpliciq; rei expositione, sinè fūco, & calamistris, & sinè ullo in speciem artificio. Ità Cicero pro Ligario: *Novum crimen, C. Caesar, & ante hunc diem inauditum, propinquus meus ad te Q. Tubero detulit: Q. Ligarium in Africa fuisse.*

3. Ducitur Exordium à contrario, cum prima fronte ea videmur dicere, quæ causæ nostræ sint omnino contraria, & adversariis faveant, ut scilicet eos sensim in nostram sententiam nihil minùs cogitantes pertrahamus, in quo sanè est artis, & industriæ plurimum. Ità Alexander apud Curtium milites suos cohortaturus ut secum audacter pergant ad extremas Indiæ partes, primò videtur probare illorum studia, qui

reditum in patriam cogitabant: *Magnitudinem rerum, inquit, quas gessistis, milites, intuentibus vobis, minimè mirum est, & desiderium quietis, & satietatem gloriæ occurrere, &c.* Deinde mutata sensim velificatione, in contrariam sententiam callidissimè descendit.

4. Ducitur Exordium ab insigni quopiā effato, & dicto, vel ab illustri exemplo. Ità Catilina suos conjuratos ad impium bellum ahortatur apud Sallustium hoc effato: *Compertum habeo, milites, verba virtutem non addere; neque ex ignavo strenuum, neque fortem exercitum imperatoris oratione fieri.* Ità etiam Cæsar, dum in Senatu pro Catilina loquitur, apud eundem Sallustium, ab insigni effato sic exorditur: *Omnes homines (P.C.) qui de rebus dubiis consulant, ab odio, amentia, ira, atque misericordia, vecuos esse decet,*

5. Duci potest Exordium ab insigni aliqua quæstione. Ità Tullius suum de Inventione Rhetorica librum auspicator: *Sapè, & multum hoc mecum cogitavi, bonine an mali plus attulerit hominibus, & civitatibus copia dicendi, ac summum eloquentiæ studium.*

Eodem ex fonte suum in (a) Rufinū carmen ducit Claudianus.

Sapè mihi dubiam traxit sententia mentē,
Cu-

(a) Rufinus Arcadii tutor affectat imperium, & à militibus occiditur.

Curarent super terris, an nullus inesset
Rector, & incerto fluereat mortalia casu.

Aboluit hunc nobis Rufini poena tumultū,
Aboluitque Deos. jã non ad culmina rerū
Injustos crev ille queror. Tolluntur in altum
Ut lapsu graviore ruant.

6. P. æclatè ammodum trahitur Exordium à
suspensione, quæ minuscè præparat auditorum
animos, magnæ alicujus rei expectatione; & il-
los acuit vehementi cupiditate sciendi, quid
denum sit illud, quod pollicetur Orator. Ità
Cicero Verrina 1. *Quod erat optandum maxi-
mè judices & quod unum ad invidiam vestri or-
diis, infamieque judiciorum sedandam maxi-
mè pertinebat; id non humanò consiliò sed propè
divinitus datum, atque oblatum vobis summo re-
ip. tempore videtur. Inveteravit enim jam opinio
perniciosa reip. vobisque periculosa: quæ non mo-
do Romæ, sed, & apud exteras nationes omnium
sermone percrebuit, his judiciis, quæ nunc sunt,*
PECUNIOSUM hominem, quamvis sit nocens,
nullum posse damari.

Denique Exordium ab ipsis causæ viscerib9,
hoc est ab intimis causæ principiis trahendum
est, & in illo solenter jacienda sunt argumeto-
rum, & affluunt omnia semina, quæ deinde
retractata fusiùs explicentur. Id verò non dif-
ficulter efficies, si ex Fabii Quinsiliani præce-

pro diligenter intuear s, apud quos pro quibꝫ
contra quos, quo loco, quo tempore, quo re-
rum statu dicendum sit tibi; quid auditores ac
judices sentire credibile sit, quis sit orationis
tuæ scopus; quid petas quid consequi velis.
Hæc omnia ubi perspecta maturè fuerint tibi,
ipsa te magistra natura faciliè docebit, unde sit
tibi capiendum orationis Exordium.

§. IV. De officio, ac munere, Exordii.

Quodnam est officium ac munus Exordii?

R. Triplex; ut nempe reddat auditorem
benevolum, attentum, & docilem.

Unde reddet auditorem benevolum?

R. Ex quadruplici capite: 1. à persona Ora-
toris ipsius 2. à persona adversariorum. 3. à
Persona auditorum, vel judicum: 4. ab illius,
pro quo dicitur, persona.

*Quomodo reddet auditorem benevolum à per-
sona Oratoris ipsius?*

R. Si Orator modestiam, pudorem, probi-
tatem & ingenium quemdam candorē ore po-
tius, & re ipsa præ se ferat, quam verbis osten-
tet. Poterit tamen interdum sua merita, suū
officium, suas virtutes, sed parè omnino, ac
finè arrogantia commendare: quod mirificè fa-
cit Tullius in oratione pro Archia, suo quon-
dam magistro: *Si quid est in me ingenii, judices
quod sentio, quàm sit exiguum; aut si qua exer-
citatio dicendi, in qua me non inficior mediocri-*

ter.

ter esse versatum; aut si hujusce rei ratio aliqua ab optimarum artium studijs, ac disciplina profecta, à qua ego nullum confiteor ætatis meæ tempus abhorruisse, earum omnium rerum vel in primis hic A. Lucinius fructum à me repetere propè suo jure debet. Num quo ad longissimè potest mens mea respicere spatium præteriti temporis, & pueritiæ memoriæ recordari ultimam, inde usque repetens, hunc video mihi principem, & ad suscipiendum, & ad ingrediendam rationem horum studiorum extitisse. Quod si hæc vox hujus hortatu, præceptisque conformata nonnullis aliquando saluti fuit à quo id æcepimus, quo ceteris opitulari, & alios servare possemus, huic profectò, ipsi, quantum est situm in nobis, & opem, & salutem ferre debemus.

Quomodo colligetur benevolentia ab adversariorum persona?

R. 1. Si dicamus, nos nimiam illorum eloquentiam, aut gratiam revereri, unde illa redatur suspecta iudicibus: quod pulchrè admodum facit Cicero pro Quinctio: *Quæ res in civitate duæ plurimum possunt, eæ contra nos ab ea faciunt in hoc tempore, summa gratia, & eloquentia, quarum alteram, C. Aquili, vereor, alteram, metuo.*

2. Si illos in odium, & in invidiam adducere, vitiorum quibus laborant, commemorati-
one, conemur; ut pro Deiotaro: *Crudelem,*

Casto-

(a) Castoreum, nè dicam sceleratum. & impium: qui nepos avum in discrimen capitis adduxerit, adolescentiaque sue terrorem intulerit ei, cujus senectutem tueri, & tegere debebat.

Quod si adversarius sit vir bonus, notaque probitatis, ac fidei, Tullium imitaberis. qui cum pro Muræna diceret, Catonemque vrum antiquæ virtutis haberet adversarium, non quod in ejus vita, moribusque quidquam culpavit; sed tamen, ut illi quomodocumque fidem detraberet, sectam Stoicorum, cui se Cato totum addixerat, irridere cœpit; idque tam falsè, tãque facerè, ut judicium rilu dissolveretur, & Cato ipse dixerit;

Quam (b) ridiculum habemus Consulem!

Quomodo captabitur benevolentia à personâ vel auditorum, vel judicum?

R. 1. Si eis confidere videatur Orator ut pro Roscio Amerino 2. Si suam causam eorum utilitate conjungat, ut passim in Philippicis. 3. Si eorum justitiam, fidem, auctoritatē & de cæteris modestè commendat, ut in Exordio Miloniana, ubi Tullius Pompejū laudat à sapientia, justitiaque. cum ait: *Sed me re-creat, & rescit On. Pompeji sapientissimi, & justissimi viri consilium, qui profectò nec justitia sue putarat esse, quem reum sententiis judicum tradidisset, eundem telis militum dedere: nec sa-*

(a) Castor Deiotari nepos ex filia (b) Plutar-
hus, in vita Catonis.

*pietia, temeritatem concitata multitudinis au-
toritate publica amare.*

Imò nè ipse quidem Paulus Apostolus hoc
sibi negligendum putavit, cùm pro se ipse di-
ceret apud regem Agrippam, Actorum Capite
25. *De his omnibus, quibus accusor à Judæis, Rex*
(a) *Agrippa, æstimò me beatũ, apud te cùm sim*
defensurus me hodie, maxime te sciẽte omnia
& quæ apud Judæos sunt consuetudines, & quæ-
siones, propter quod obsecro, patienter me audia.

*Quomodo paratur benevolentia à persona cli-
entis, sive illius, cujus causa agitur ?*

R. Si illius innocentiam, virtutemq; com-
mendes: si illius calamitatem, amicorum inopi-
am, & solitudinem conqueraris; ut Cicero pro
Roscio Amerino.

*Semperne laborandum est in exordio, ut capte-
tur auditorum Benevolentia ?*

R. De captanda benevolentia non valdè la-
borandũ esse in causis illis, quæ per se sunt ho-
nestæ, sed tantũ in iis, quæ sunt vel paradoxæ,
vel dubiæ, vel humiles. Quatuor enim causa-
rum genera distingvit Divus Augustinus in e-
ximio suo libro de Rhetoricæ principiis; *Honestas, incredibiles, dubias, & humiles*, quæ ab
illo vocantur

In humili quidem argumento se se maxima
nonnunquam exercuerunt, & ostentârunt in-

(a) *Agrippa altimus Judæorũ Rex, filius illius,
Herodis Agrippæ, qui ab Angelo percussus fuit.*

genia; ut olim Polycrates, qui murium panegyricum celebravit, & Lucianus, qui muscam laudavit. Inter juniores verò Majoragius scripsit encomium luti. Calcagnius, post Piellum pulicem prædicavit, Caliger anserem, Passerati-
us ipsum *nihil* laudandum suscepit, Umbram Janus Douze præconiò celebravit: & nostræ ætate vir Cl. Daniel Heinsius asinū, pediculum-
que laudavit.

In his verò, aliisque id genus humilibus cau-
sis, itemque in illis, quæ minùs grata sunt au-
ditoribus, opus est insinuatione, seu exquisito
ore quadam arte, qua Orator subdolè, & laten-
ter in auditorum animos irrepit.

§. V. De paranda attentione.

UNdenam conciliatur attentio?

R. Conciliatur partim promissione, partim
petitione: promissione quidem, si polliceamur
nos esse dicturos de rebus vel novis, vel magnis
vel utilibus, vel jucundis. Ità Horatius Od. 1. l. 30.

Carmina non priùs

Audita, Musarum Sacerdos

Virginibus, puerisque canto

Sic etiam in primis Cicero pro Rabirio; Sic
enim existimare debetis, Quirites, post hominū
memoriam, rem nullam magis periculosam, ma-
gis ab omnibus vobis providendam, nec à Tri-
buno plebis susceptam, neque à Consule defen-
sam, neque ad populum R. esse delatam. Hoc e-

etiam

tiam egregiè præstitit Mæro, quando de apib9
dicturus, ita cecinit 4. Georg.

Protinus aërii mellis cœlestia dona

Exequar Hanc etiam (a) Mæcenas, aspice
partem.

Admiranda tibi levium spectacula rerum

Magnanimosq, Duces; totiusq; ordine gentis

Mores, & studia, populos, & prælia dicam.

In tenui labor, at tenuis non gloria . . .

Nolim tamen montes, ut ajuat, aureos in i-
pso dicendi initio semper polliceatur Orator:
nec sic incipiet. ut (b) Mævius ille, quem ridet
Hōratius?

Fortunam Priami cantabo, & nobile bellum

Multoque sanè cautiùs mihi videtur facere,
qui cum Homero simpliciter, & verecundè sic
exorditur. (Trojæ,

Dic mihi, Musa, virum captæ post tempora

Qui mores hominum multorū vidit, & urbes.

Quam si magnificentius sic incipias cum Lucano:

Bella per Emathios plusquam civilia cam-
pos . . .

Aut si tu nidum illud, turg dumque imiteris

Claudianij proœmium *de raptu Proserpine*:

Inferni raptoris equos afflataque curru

Side-

(a) Mæcenas apud Augustum gratiosissimus,
Pœtarum patronus munificus (b) Hic est ille
Mævius, quem carpit Virg. Qui Bavium non ce-
dit, amet tæa carmina, Mævi.

Sidera Talario, caligantesque profundæ
Junonis thalamos audaci promere cantu,
Mens congesta jubet.

Quòd si satis appareat, rem, de qua agitur;
esse objectam, & exilem, plus efficiet Orator;
si rotundè statim, & ingenuè profiteatur, sese
in re omnino tenui laborare, quàm si grandia
nequidquam polliceatur: sed causæ tenuitatē
æquitate, vel necessitate, vel aliunde compen-
sare conabitur; ut Cic. Philippica 7. *Parvis de
rebus, sed fortasse necessariis consulimur, P. C.
de Appia via & de (a) moneta.*

2. Conciliandæ attentionis ratio est *petitio*;
cùm scilicet auditores rogamus, ut studiosè, ac
diligenter velint attendere, ut Cicero pro Sex-
to Roscio: *Quapropter vos oro, atq; obsecro ju-
dices attentè, bonaque cum venia verba mea au-
diatis.*

Quamvis autem sub ipsum Exordium postu-
lari soleat attentio, satius tamen erit interdum
illam in ipso orationis decursu postulare; cùm
scilicet auditoris animus, initio arrectus, & ala-
cer, langvescere incipit, & defatigatæ illius au-
res incipiunt peregrinari, ut solet. Hoc egre-
giè præstitit Tullius pro Cluentio, dum sic ait:
*Vos, quaeso, ut adhuc me attentè audistis, idem
quæ reliqua sunt audiat. Profectò nihil à me
dice.*

(a) Vel de templo Junonis Moneta rescien-
do vel de pecunia eudenda.

*dicetur, quod non dignum hoc conventu, & silen-
tîo, dignum vestris studiis, atque auribus esse vi-
deatur.*

Quomodo comparabitur docilitas?

R. Tribus maximè rebus: 1. Si brevem te-
fore promittas, flesque promissis. Ut enim e-
leganter, & ingeniosè monet Tullius, multò sa-
tius est, ut Orator desinat, quàm si deficiat; &
Auditor cum desiderio, quàm si cum fastidio,
ac satietate recedat. Atque in Oratores nimis
longos bellè omnino quadrant ultima hæc ar-
tis Pœticæ vetba.

*Indoctum, doctumque fugat recitator acerbus.
Què verò arripuit, tener, occiditque legendo.
Non missura cutem, nisi plena cruoris (a) Hi-
rudo.*

2. Comparabitur docilitas, si breviter; dilu-
cidè, simpliciterque proponas, qua de re dictu-
rus sis.

3. Fiet docilis auditor, si tuam orationem in
duo, vel tria ad summum capita perspicuè par-
titaris; ut cùm ait Tullius Philippica 7. *Cur pa-
cem nolo? quia turpis est, quia periculosa, quia
esse non potest: qua tria dum explico, peto à vo-
bis P. C. ut eadem benignitate, qua soletis, ver-
ba*

(a) Hirudo. Ital. sanguisuga, est pisciculus
instar exigui serpentis, qui ad sugendum vitiosè
sanguinem, cuti solet applicari, nec avelli, nisi
sanguine oppietus, potest.

ba mea audiat. Sed quoniam permagni inter-
est ad eloquentiam quemadmodum proponat,
& orationem tuam partietur Orator; & quia hic
locus est in tota Rhetorica longè difficillimus,
tyronibus præsertim; de utroque illo capite ac-
curatius nobis esse disputandum erit tramur.

§. VI. De Propositione.

Quam sunt propositionis virtutes, ac dotes?
R. Quinque vulgò colliguntur propositio-
nis dotes, i. est, ut simplex sit, unaque, non ve-
rò multiplex, ex illius enim unitate omnino
pendet orationis unitas; semperque meminiſ-
se debet Orator ex illius, nunquamquæ sa-
tis inculcandi Horatiani præcepti.

Demq; sic quodvis simplex duntaxat. & unū.

Quid est porro una, simplexque propositio?

R. Una simplexque dicitur illa propositio,
quæ constat una, simplici que sententia, v. gr.
Pax est conficienda. Injuria sunt condonanda. &c.

2. Propositionis dos est ut sit ita clara, ut non
modo nullo labore intellegatur, sed etiam ut
non possit non intelligi; quemadmodum ista:
Qtiū est fugiendum. 3. dos est, ut omnia totius
orationis argumenta, partusque omnes in illā
velut in scopum, metamque colligant. 4. dos
est, ut tractari copiosè, & ornari facili possit,
& amplam dicendi segetem suppeditet. Rectè
enim monet Horatius, nè jejenum dicendi su-
mas argumentum, & quæ desperas tractata ni-

refce.

tescere posse, relinquantur. 5. dos est ut propositio vel ipsa novitate percellat, vel insigni aliqua utilitate placeat: quæ duo vel maxime conciliare solent attentionem, atque benevolentiam.

Quomodo novitatem habebit propositio?

R. Si argumentum ista proponatur, ut ex trito, vulgarique fiat inusitatum, & auditorum animos itatim erigat, feratque; v. gr. trita est, vulgariisque hæc propositio: *Homo multorum sibi malorum auctor est*, nihilque admodum habet attentione. Fiet verò nova, & admirabilis si dicas cum Chrysostomo: *Nemo leditur, nisi à seipso*; vel *Nemo miser, nisi qui velit*. Item vulgaris est hæc propositio: *Mali aliquando sunt utiles virtuti*; itemque ista; *Mors minus dura accidit miseris, quam felicibus*. Fiet autem illico utraque novæ, mirificæque, si dicas, *Virtutem plus interdum improbis debere, quam probis*, & *Felicitatis genus esse infelicem mori*.

Quomodo utilitatem habebit propositio?

R. Utilitatem habere solent propositiones illæ, quæ contemplativæ non sunt, sed activæ (si duobus illis Senecæ vocibus nobis uti fas est.) Contemplativæ porro dicuntur illæ, quæ in sola cognitione versantur, quemadmodum ista; *Stultorum infinitus est numerus*. Activæ contra dicuntur propositiones illæ, quarum finis est aliquid efficere; ut, *Ferenda sunt amicorū vitia*

§. VII. De Divisione.

Cur adhiberi solet in oratione Divisio, sive Partitio?

R. Tribus potissimum de causis. 1. Quia lumen affert orationi. 2. Quia juvat memoriam Oratoris, & auditorum. 3. Quia levat audiendi fastidium; recreatur enim animus admonitione singularum partium orationis: quemadmodum viatorem reficiunt spatia certis lapidibus & intervallis distincta, ut ait (a) Rutilius in Itinerario:

Intervalla viæ fessis præstare videtur,

Qui notat inscriptus millia multa lapis.

Quenam sunt leges Divisionis?

R. Quatuor. 1. est, ut Divisio sit plena; hoc est ut partes illius sive membra omnino complectantur, & adæquent propositionem, quæ dividitur. 2. est, ut membra illa sint opposita, neque unum in altero contineatur. 3. est, ut Divisio habeat partes duas, tresve ad summum vix plures. Si enim nimium concisa sit, & ut loquitur Fabius, nimium articulosa, ostundet orationi tendere s. pariterque obscuritatem illam contra quam fuit inducta. 4. dos est, ut sit plana, simplex. & quasi obvia; non verò ad artus, & ingenii ostentationem longius accersita.

De

(a) Rutilius natione Gallus, floruit jaculo quarto. Scripsit Itinerarium versu supra hanc ætatem eleganti.

De Narratione, quæ est secunda orationis pars, fusiùs, & uberius dictum est in secundo capite Elementorum Rhetoricæ.

C A P U T II.

De Confirmatione.

Quid est Confirmatio?

R. Est pars orationis, in qua firmamenta, seu robora causæ afferuntur.

Quæ sunt partes Confirmationis?

R. Dux. 1. Est Confirmatio propriè dicta, in qua ea, quæ pro nobis sunt, firmamus, ac stabilimus. 2. est Confutatio, in qua contrarias adversariorum rationes refellimus. Hinc liquet, Confirmationem esse præcipuam, ac potissimam Orationis partem, quæ quasi viscera, vitamque illius contineat, totamque persuadendi spem in ea maxime parte sitam esse. Unde *pis*, seu *fides* jure nuncupatur ab Aristotele.

§. 1. De Confirmatione propriè dicta.

Quomodo tractanda est Confirmatio propriè dicta?

R. Per Argumenta, & per Argumentationes.

Quid est Argumentum?

R. Est probabile inventum ad faciendâ fidem.

Quid est argumentatio?

R. Est argumenti felix, & artificiosa dilatio.

Quid differt inter Argumenta, & Argumentationes?

R. 2.

h.

R. Hoc interest, quòd Argumentum sit modus, sive ratio, qua argumentum tractatur: Argumentum verò sit ipsa argumentationis materia. Unde argumenta ex se jejuna sunt & imbecilla, nisi accedat artificiosa florù exornatio.

Unde petuntur argumenta ad confirmandam idonea?

R. Petuntur à locis tum intrinsecis, tum extrinsecis, de quibus accuratè dictum est à nobis lib. 2.

Quo ordine collocanda sunt argumenta in Confirmatione?

R. Firmiora partim in principio collocanda sunt, quia tunc vel maximè attendit auditor: partim in fine, quia quæ postremò dicuntur, altius inhaerent: imbecilliora verò collocanda sunt in medio, ubi magis latebit eorum infirmitas: quemadmodum imbecilliores milites, qui fugam, audita buccinà, circumspiciunt, in medium agmen cogi solent, ut qui per se parùm possunt, turbà valeant. At si causa duobus tantum argumentis nitatur, quorum alterum validius sit, alterum infirmius tunc imbecillius subjicietur quidem validiori, sed mox ad validius recurreretur.

Quot sunt argumentationum species, seu quot modis tractari possunt argumenta?

R. Quatuor sunt præcipuæ species argumentationis: Syllogismus, seu ratiocinatio, Enthy-

memoria, Inductio, & Exemplum. His adde Soritem, & Epicherema.

§. II. De Syllogismo.

Quid est Syllogismus?

R. Duplex distinguitur Syllogismus, seu ratiocinatio. Alius est Philosophicus, alius Oratorius. Syllogismus Philosophicus est argumentatio constans tribus propositionibus distinctis, & explicatis, quæ sic inter se connectuntur, ut concessis duabus primis, quarum altera *major*, altera *minor*, quia minus latè patet, appellatur; necessariò concedenda sit tertia, quæ *consequentia* dicitur: v. gr.

Omnis ars honesta est amplectenda:

Rhetorica est ars honesta:

Ergo Rhetorica est amplectenda.

Syllogismus Oratorius est ratiocinatio constans quinque partibus, vero inter se ordine connexis; unde etiam vocatur *Syllogismus perfectissimus*.

Quanam sunt partes Syllogismi Oratorii?

R. Quinque numerantur. 1. est. *Propositio*. 2. *Propositionis probatio*. 3. *Assumptio*. 4. *Propositionis probatio*. 5. *Conclusio*. Habes insigne quoddam Syllogismi Oratorii exemplum in libro 1. de Inventione, ubi luculenter demonstrat Cicero, Divinà providentiā mundum gubernari. Sed quod exiliter, & jejune dixisset Philosophus in hunc ferme modum: *Illud Di-*

vinâ providentiâ administratur, quod optimè administratur sed mundus optimè administratur: igitur mundus divinâ providentiâ administratur id ipsum Tullius oratorio more ita pertractat.

Melius accurantur, quæ consiliò geruntur, quàm quæ sinè consilio administrantur. Et hæc est Propositio.

Domus ea, quæ ratione regitur, omnibus instructior est rebus, & apparatus, quàm ea, quæ temerè & nullo consilio administratur. Exercitus is, cui propositus est sapiens, & callidus Imperator, omnibus partibus commodius regitur, quàm is, qui stultitiâ, & temeritate alicujus administratur. Eadem navigii ratio est. Nam navis optimè cursum conficit ea, quæ scientissimo gubernatore utitur. Et hæc est propositionis probatio.

Nihil autem omnium rerum melius quàm mundus administratur. Et hæc est assumptio.

Nam, & signorum ortus, & obitus definitum quemdam ordinem servant; & annuæ commutationes non modo quadam ex necessitate semper eodem modo fiunt, verùm ad utilitates quoque rerum omnium sunt aciem modatæ, & diurnæ, nocturnæque vicissitudines nulla in re unquam mutata quidquam nocuerunt: Et hæc est assumptionis probatio.

Quæ signa sunt omnia non mediocri quodam consilio naturæ mundi administrari. Quæ est Complexio: live Conclusio. Sem-

Semperne constat quinque illis partibus Syllogismus oratorius?

R. Nequaquam. Si enim perspicua sit vel Propositio, vel Assumptio, tunc omittitur illius Probatio; & ita fit Syllogismus quadripartitus. Quod si etiam perspicua videatur utraque, tunc probatione nihil opus erit; & ita tripartitus fiet Syllogismus.

Quid verò intererit inter Rhetorem & Philosophum, si uterque tripartitum Syllogismum adhibeat?

R. Hoc intererit primò, quod Philosophus ea maximè querat argumenta, quæ possint scientiam, aut certam opinionem efficere: Rhetori verò sufficiant, ut plurimùm, probabilia. Alterum discrimen est in argumenti tractandi ratione positum. Philosophus enim tres propositiones ordine collocat, quem ordinem *formam* appellant: Rhetoris verò industria in eo posita est, ut propositiones, illas invertat, amplificet, verbis, ornet figuris illuminet, artem denique totam diligenter tegat. Hinc acutè admodum aiebat (a) Zeno Philosophus, *Logicam, seu dialecticam similem esse pugno; seu manui complicata; Rhetoricam verò palmæ seu manui explicatæ, atque exporrectæ similem esse.*

Nunquamne logicus, & naturalis servatur ordo in Syllogismis oratoriis?

R. Servatur aliquando non solùm ab Orato-

ribus, verum etiam, quod mirum sanè videatur:
ab ipsis Pœtis, ut in illo Persii exemplo, Saty-
râ 5.

An quisquam est (a) alius liber, nisi ducere
Cui licet, ut voluit? Licet, ut volo, vivere,
non sim

Liberior Bruto?

Qui perfectò integer est Syllogismus, & or-
dinem eum planè servat, qui tradi solet à Lo-
gicis: hic enim hoc loco dialecticum prorsus
in oron argumentatur Persius:

*Nemo magis liber est, quàm is, cui licet ducere
vitam, ut vult:*

Atqui mihi licet ducere vitam, ut volo:

Ergo liber sum, & ipso etiam Bruto liberior.

§. III. De Enthymemate.

Quid est Enthymema?

R. est pars Syllogismi, seu Syllogismus im-
perfectus.

Quo: partes habet Enthymema?

R. Duas; quarum prima vocatur à Logicis
Antecedens; alia *Consequens*, v. gr. *Omnes artes
sunt expetendæ Ergo eloquentia est expetenda.*
Hinc est, quòd Enthymema jure optimo *cur-
tum* vocatur à Juvenali Sat. 6. in mulieres;
Non habeat matrona, ibi quæ juncta recumbit,
(b) Dicendi genus, aut curtum sermone rotato

Tor-

(a) Perfectus in Pœta syllogismus. (b) Non
loquatur ex arte, & secundū præcepta Rhetoricæ

Torquet Enthymema, nec Historias sciat omnes

Vocatur, inquam, curtū, quod sit argumentatio quasi mutila; & una propositione veluti truncata; quæ si addatur, fiet integer Syllogismus.

Quomodo fit Enthymema?

R. Fit omittendo vel propositionem, vel assumptionem, seu ut Logici loquuntur omittendo maiorem, vel minorem; v. gr. *Clodius insidias struxit Miloni: ergo Clodius jure fuit occisus; vel Quicumque alteri struit insidias, jure ab illo occiditur: ergo Clodius jure fuit occisus à Milone.*

Unde nomen suum traxit Enthymema?

R. A' po Tu *enthymēthē*, quod est mente concipere, cogitare, quodd scilicet tertia propositio, quæ verbis non effertur, mente retineatur.

Quodnam est optimum Enthymematis genus?

R. Illud est, quod fit a contrariis, cujusmodi est apud Sallustium illud (a) *Micipsæ ad (b) Jugurtham; Quem alienum fidum invenies, si tui hostis fueris?* Erit etiam acutius, ac validius Enthymema, si fiat per interrogationem. Tale est illud *Medæ* apud Senecam:

Servare potui. Perdere num possim rogas?

Cur Enthymemate magis gaudere vulgò dicitur Orator quàm Syllogismo?

R.

(a) *Micipsa patruus Jugurthæ, & Massinissæ filius.* (b) *Jugurtha Numidarum rex à Pompejo victus.*

R. Tribus de causis. 1. Ut occultet artificium, quod scilicet agnatum, causæ magis obest, quàm prodest. Hoc etiam cum utitur Syllogismo, partes ejus ferè transponit. 2. Nè videatur auditorum ingenius defidere; quasi necesse sit omnes Syllogismi partes singulatim exprimere. 3. Quia Enthymema validius percellit adversarios, illosque (a) punctum, ac ajunt, casumq; ferit. Unde jaculum, ac telum Oratoris vocari solet. Videt, quomodo Tullius Enthymemate ferit Antonium: *Pacem vult Antonius? arma ponat: quasi si diceret: Non arma ponit Antonius; ergo non vult pacem.*

§. VI. De Inductione.

Quid est Inductio?

R. est argumentatio, qua ex multis singularibus enumeratis aliquid concluditur. Ità Seneca variarum rerum enumeratione magnifica, concludit solam in homine virtutem esse laudandam. *Navis bona dicitur, non quæ pretiosis coloribus picta est, nec cui argenteum, aut aureum rostrum est; sed quæ stabilis est, firma, velox & consentiens vento. Gladium bonum dices, non cui deauratus est (b) baltheus, nec cui vagina gemmis distinguitur; sed cui ad secandum subtilis est acies. (c) Regula non quàm formosa, sed quàm recta sit, queritur. Ergo in homine quoq; nihil*

(a) Ital. Di punta è ai taglio. (b) Ital. Cingolo, pendona. (c) Ital. Riga.

nihil ad rem pertinet quantum ariet, aut quàm multis salutatur, sed quàm bonus sit.

Inductio non solum Oratoribus per familiaris est, sed etiam Poëtis, & in primis Ovidio, qui illâ maiorem in modum delectabatur. Unum hic cœximium afferemus exemplum, quo infelix ille Poëta, dum exularet in Scythia; uxoris suæ dolorem consolatur, Tristium lib. 4. probando per inductionem, asperas res gloriæ segetem, & materiam esse.

Materiamque tuis tristem virtutibus imple:

Ardua per præceps gloria vadit iter.

Hectora quis nosset, felix si Troja fuisset?

Publica virtutis per mala facta via est.

Ars tua (a) Tiphys, jacet, si non sit in aquore fluctus:

(cet

Si valeant homines, (b) ars tua, Phœbe, ja-

Sic etiam apud Virgiliū, Æneas probat per inductionem, viventi sibi iter ad inferos nequaquam interclusum esse debere:

Si potuit manes arcessere conjugis Orpheus

Threiciâ fretus citharâ, fidibusq; canoris,

Si fratrem Pollux alterna morte redemit,

Itque, reditque viam toties. Quid Thesea, magnum

Quid memorem Alciden? & mi genus ab Jove summo.

Quid

(a) Tiphys Argonautarum navis in expeditione Colchica gubernator. (b) Apollo medicinae inventor.

Quid observandum est in Inductione?

R. Duo diligenter cavenda sunt. 1. Ut quæ sumuntur, certissima sint. 2. Ut id, cujus confirmandi causâ fit inductio, iis quæ sumuntur simile sit.

§. V. De Exemplo.

Quid est Exemplum?

R. Est inductio imperfecta, qua ab uno simili argumentamur ad aliud. Cujusmodi exemplum habes in Miloniana, ubi probat Tullius, non esse condemnandum Milonem, quod Clodium occiderit, cum nec Horatius ob sororē necatam fuerit condemnatus. Sed vide quomodo exemplum illud illustret Cicero: *Negant intueri lucem esse fas ei, qui à se hominem esse occisum fateatur. In qua tandem urbe hoc homines stultissimi disputant? Nempe in ea, quæ primum iudicium de capite vidit M. Horatii fortissimi viri, qui nondum libera civitate, tamen populi R. comitiis liberatus est, cum sua manū sororem esse interfectam fateretur.* Similiter apud Virg. lib. 1. Juno furore percita concludit ab exemplo, licere sibi omnino in Æneam, & Trojanos; quod Palladi licuit in Ajacem & Argivos:

Pallas nè exurere classē

Argivum, atq; ipsos potuit submergere ponto,

Uni-

Unius

Ad

Et for

Bella g

Qu

R

bus c

p u t

p. lator

h. p. lator

rat.

quem

Nam

levis, f

turus

mate n

Legato

fi ut in

Ho

mnate

vi opp

[d]

imne

(a)

p. o. ab

Tela-

natus

Unius obnoxam, & furas Ajacis Olei (a)

Asi ego, quæ Divûm incedo regina, Jovisque
Et forer, & conjux, una cum gente tot annos
Bella gero.

§. VI. De Dilemmate.

Quid est Dilemma?

R. Est argumentum constans duabus par-
tibus contrariis quæ utrinque adversarium ca-
piunt. Unde etiam Syllogismus corantos ap-
pellatur, quod nempe illius cornua sint ita di-
sposta, ut qui unum effugerit, in alterum incur-
rat. Sic bellè omnino probabis Dilemmate,
quemvis dolorem æquò animò esse tolerandû:
*Nam omnis dolor aut est vehemens, aut levis: si
levis, faciliè feretur, si vehemens, certè brevis fu-
turus est.* Ità Cic. Philip. 5. probat hoc Dilem-
mate non esse mittendos legatos ad Antonium
*Legatos decernitis. Si ut deprecetur, contemnet,
si ut imperetis, non audiet.*

Hoc eodem argumentandi modo rectè da-
mnatur Lucretia illa, quæ à Sexto Tarquinio
vi oppressa, sibi mortem intulit.

(b) Si fuit ille tibi, Lucretia, gratus adulter;
Immerita ex merita præmia morte capis.

Sin

(a) Ob violatam Cassandram in Palladis tē-
plo ab Ajace Olei filio. Alter erat Ajax filius
Telamonis. Uterque fortis, & furens, (b) Re-
natus Laurentius in Comm. Tertull.

Sin potius casto vis est allata pudori;

Quis furor est, hostis crimine velle mori?

Frustra igitur laudem captes, Lucretia. namq;

Vel furiosa ruis, vel scelerata cadis.

Unde nomen suum traxit *Dilemma*

R. Ab adverbio Græco *dis*, *bis*, & à voce (1)

Lemma, *sumptio*, *captio*, quod nim. rum utrinque capiat adversarium.

Qua ratione solvi potest *Dilemma*?

R. Duplex. 1. Si univertum *Dilemma* torquas in ipso auctore: et ejusmodi exemplū affert Aristoteles lib. 2. Rhetoricorum: *Sacerdos quædam maximopere dissuadebat filio, ne ad populum verba faceret; nam si injusta proferis inquit, habebis Deos iratos: sin verò justa, iratos habebis homines.* Hoc dilemma sic in matrem ipsam tortit ingenio us adulescens: *Imò inquit, expedit ad populum verba facere. Nam si justa dixerò, Dii me amabunt: si injusta, homines.*

Ejusmodi fuit etiam celeberrimum illud *Dilemma*, unde se expedire nunquam potuerunt (b) Areopagitæ, qui licet mortaliū sapientissimi vulgò haberentur, ortam tamen ex illo *Dilemmate* litem prorsus injudicatam reliquerunt. Cùm enim in Protagoræ Rhetoris duci-

plinam

(a) A verbo *Lambere*, *capio*. (b) *Areopagitæ* iudices auferi, & incorrupti, qui Athenis in templo Martis iudices erant conjugum capitalium.

plinam se quidam adolescens tradidisset, grandemque pecuniæ summam illi ex pactone fuisset pollicitus, ea lege, ut primam omnium, quæ esset habiturus, litem obtineret; jam plenè, ac perfectè præceptis intimæ artis eruditus, mercedem omnino negat. Litem intencat illi magister: *Et debes, inquit, omnino mercedem, quod res cumque vertant. Si enim vicerò, debes, ut condemnatus: si viceris, debes ex pacto. Immo,* inquit, versipellis discipulus, quod res cumque vertant, nihil habebis. Si enim causam vicerò, ex ipsa dicunt sententia nihil debeo, si verò causâ cado, jam tibi ex pactis debeo nihil.

2. Solvitur Dilemma, si alterutram illius partem iustificare possis, vel si ostendas, aliquid medium inter duas propositiones intercedere. Sic cum servus ab hero fortè percussus, illum hoc repentino Dilemmate perstet: *Si sum improbus, cur meâuteris operâ? si probus, cur aut quorsum tandem me percutis?* Hoc Dilemma sic inter servum acutè retorhit herus. *Non te percutio, quia probus es? sed ut ex improbo fias aliquando probus.*

§. VII. De Crocodillo, & de argumento insolubili.

Huc referri potest Crocodillus, de quo pauca sunt hoc loco delibanda.

Quid est Crocodillus?

R. Est argumentationis species captiosa, &

fall.

fallax, quæ incautos, quæ basdam quasi vinculis irretitos, inducit in fraudem. Vocatur autem *Crocodillus*, ob hanc, quam Pòetæ fixere, causam.

Crocodillus oranti mulierculæ ut filium n. dū fortè juxta flumen ambularet, abreptum, sibi redderet, respondit redditurum utique, si ad propositam quæstionem verum diceret. Hæc autem fuit quæstio: *Filium reddam tibi, necne?* Ad hæc mulier anxio, seu le æque suspensa respondit; *Non reddes; & ob eam causam reddi debere, quod nempe verum dixisset. Mentiris inquit, vifer Crocodillus: si enim reddidero verum non eris locuta. Reddere ergo non possum, quin falsa dixeris.*

Huc etiam revocantur propositiones, quas vocant *mentientes*, sive *insolubiles*, quæ se omnino destruunt; j. modus est hæc Cretensis cujusdam Pòetæ: *Omnes ad unum Cretenses semper mentiuntur.* Ergo non mentitur certè quidam Pòeta Cretensis, dum illos semper mentiri asseverat: Unde non sunt omnes sèper mendaces.

§. VIII. De Sorite, & Epicheremate.

Quid est Sorites?

R. Est argumentatio, quæ ex multis propositionibus gradatim, minutatim, & velut acervatim congestis aliquid inferitur. Unde *Syllogismus acervalis* vocatur à Tulho Hoc acervali

captio;

captio
liu
dicit
toti
lepi
mibi,
Græc
meus
lo
(a) St
ximè
sippus
hoc g
& fall
ta coa
laque
texere
Fiderat
Cea
R.
ce Gr
reitis.
Qu
R.
propo
(a)
virtut
cus, in
Soicus

captiosoque argumentandi genere utebatur olim Thænustocles, dum per risum, jocumque dicitabat, filium suum licet nondum triennem toti tamen terrarum orbi imperare. Sic enim lepidè agebat: *Meus filius imperat matri, illi mihi, ego Atheniensibus, Athenienses Græcia, Græcia Europa, Europa toti orbi. Ergo filiolus meus imperat toti terrarum orbi.*

In hoc disputandi genere frequentes erant (a) Stoici, & illorum princeps Zeno. Sed maximè omnium illo delectatus dicitur (b) Chrysippus, ut Socrates Inductione, & Ironiâ. Sed hoc genus argumenti sæpè solet esse captiosum & fallax. Tum enim sensim & minutatim multa coacervantur, facile est injicere respondenti laqueos, & periculosam illi telam texere. Retexere igitur oportebit, & seorsim singula considerare, sicque facilius universa frangitur.

Cedo denique etymon illius vocis Sorites?

R. Habes germanissimum etymon in hac voce Græca *sophos, tumultus, acervus*, unde *soritis, sorites, argumentum acervale.*

Quid est Epicherema?

R. Est Enthymema contractum cujus duæ propositiones in unam conferuntur: ut, *Sine*

S

causa

(a) stoici philosophi qui summum bonum in virtute ponebant, sic dicti à soas, id est. porticus, in quam convenire solebant. (b) Chrysippus Stoicus Philosophus, Zenonis Auditor.

causa dominum servus accuset? In hac enim una propositione continentur hæc dæ: Non debet servus temerè, & sine causa dominum incusare, ergo servus, & medicus regis Dejotari non debet illum temerè apud Cæsarem incusare.

De his omnibus argumentationum generibꝫ habes splendidam, atque uberem tractationem in Acroasibus Cl. Viri Jacobi Facciolati.

C A P U T III.

De Confutatione.

Quid est Confutatio?

R. Est pars orationis, in qua rationes contra nos pugnantes refellimus.

Quomodo fit Confutatio?

R. Fit primò negatione mera, & cum scilicet rem illatam ab adversario, falsam omnino esse dicimus; aut illam absurdam, incredibilem, repugnantem esse demonstramus. Ita Cl.: pro Quintio, rem negat apertè: *Negamus te bona Quintii, Sexte Navi, possedisse editto prætoris.* Sic etiam pro Roscio perspicuè demonstrat, parricidii crimen; cujus insimulator Roscius, ab illius vita, moribusque prorsus alienum esse; quem locum, quia longior est, omitto.

2. Fit Confutatio, cum factum non negamus, sed excusamus, & jure factum fuisse contendimus.

mus. Sic Tullius pro Rabirio, (a) Saturnini mortem, quæ illi objiciebatur, aded non expavecat ut scelus, ut potius illius suadorem exoptet fuisse Rabirium: *Arguis occisum esse à C. Rabirio L. Saturninum, & id C. Rabirius multorum testimonio. Q. Hortensio copiosissime defendente, antea factum esse docuit. Ego autem (b) si mihi esset integrum, susciperem hoc crimen, agnoscerem, confiterer. Utinam hanc mihi facultatem causa concederet, ut possem hoc prædicare, C. Rabirii manu L. Saturninum hostem populi R. interfectum.*

3 Fit Confutatio, cum adversarios, pari, vel etiam majori re objecta, vicissim laceessimus, ut periti duces solent, qui hostium vires distrahunt, & aliò avertunt. Talis est apud Virgiliū disputatio pastorum, in qua sic prior incipit Damœtas:

Apollo)

(c) Dic, quibus in terris, (& eris mihi magnus

Tres pateat cœli spatium non ampliùs ulnas!

Mopsus impar respondendo, nova quaestione conatur irretire Damœtam (d):

S 2.

(a) Saturninus Tribunus plebis seditiosus, qui cum res novas moliretur, à servo occisus fuit in ipso Capitolio. (b) Ital. Se fossi più à tēpo s'estes-
se in mia mano. (c) Vide Interpretes: quorū nonnulli hæc ad Caii cujusdam sepulchrum referunt (d) Nummi Augusti, in quorum averſa parte erant flores, cum inscriptione L. Aquilius Florus Ill. vir. Sunt qui de flore hyacinthi interpretantur cum vulgo.

Dic quibus in terris inscripti nomina regum
Nascantur flores: & Phyllos totius habeto.

4. Confutatio fit per indignationem, atque contemptum; cum nempe generosa quadam fiducia, quæ nobis obijciuntur, spernere, ac dedignari videmur: Hujusmodi singulare omnino, nobileque in primis habes exemplum in 37 Livii libro, ubi magnus ille Scipio Africanus, post tot res præclare gestas, invidorum, ut sit, calumniis appetitus, & in jus ad causam dicendam vocatus, *Silentio facto, Hoc, inquit, die (a) Tribuni plebis, vosque Quirites, cum Hannibale, & Carthagenensibus, signis collatis in Africa, bene ac feliciter pugnavi. Itaque cum hodie litibus, & jurgiis supersederi æquum sit, ego hinc ex templo in Capitolium, ad Jovem optimum maximum Junonemque, & Minervam, ceterosque Deos, qui Capitolio, atque Arci præsident, salutandos ibo: iisque gratias agam, quod mihi, & hoc ipso die, & sæpè aliàs egregiè reipublicæ gerenda mentem facultatemque dederunt. Vestræ quoque, quibus commodum est, ite mecum Quirites, & orate Deos, ut mei similes Principes habeatis.*

Aliquando etiam valdè utile erit in confutatione jocos, sales, & facetias, etiam in rebus serus adhibere, quæ si nec in mimicam scurrilata-

(a) Tribuni plebis erant Magistratus, Populi defensores, & custodes.

litatem degenerent, nec in atrocius maledictū
nec in nimiam dicacitatem, mirum quantū cau-
sæ proflint, & animos auditorum exhilarent.

Possremus denique refutandi modus fit per
compensationem; cū scilicet neque factū ne-
gamus, neque jure factum contendimus; sed
alio quodam præclaro facto abundè compen-
sari ostendimus. Sic Horatius, qui sororem in-
terfecerat, judicio populi R. fuit absolutus, *ma-
gis admiratione virtutis, quā jure causæ*, inquit,
Livius.

C A P U T IV.

De Peroratione.

Quid est Peroratio?

R. Peroratio, sive Epilogus, est ultima o-
rationis pars, in qua id, quod tota oratione ex-
petebat Orator, majori vehementia evincere,
& obtinere contendit. Itā Quintilianus.

Quot partibus constat Peroratio?

R. Duabus: Enumeratione, & Motu, seu
Affectuum commotione.

§. I. De Enumeratione.

Quomodo fit enumeratio in Peroratione?

R. Fit, cū ea, quæ per totam orationem
variè sparsa sunt, summatim colligimus, & sub
uno veluti aspectu ponimus, per Anacephalæ-
osim, seu recapitulationem, quæ est rerū fusè
dictarum brevis, & artificiosa repetitio.

Cedo illustre aliquod exemplum Enumerationis per anacephalaoſim?

R. Exemplo esse poterit Epilogus iste in Manliana, qui tamen partis tantum est, non verò totius Orationis: *Quare videte, num dubitandum vobis sit omni studio ad id bellum incumbere, in quo gloria nominis vestri, filius sociorum, vestigalia maxima, fortuna plurimorum civium cum republica defenduntur.* Et rursus in eadem Orat. *Quare cum bellum ita necessarium sit, ut negligi non possit; ita magnum, ut accuratissime sit administrandum; & cum ei Imperator rem proficere possit, in quo sit eximia belli scientia, singularis virtus, clarissima auctoritas, egregia fortuna: dubitabitis, Quirites, quin hoc tantum boni, quod à Diis immortalibus oblatum, & datum est, in rempublicam conservandam, atque amplificandam conferatis?*

Quid observandum est in Enumeratione, seu Anacephalaoſi?

R. Duo maximopere sunt observanda: 1. Ut cursum, & raptim repetas ea duntaxat, in quibus causa potissimum consistit, & quæ maxime velis auditorum animis inhaerere. Si enim omnia minutatim repetas, non erit Peroratio, sed nova quædam oratio, inquit Fabius.

2. Quæ dispersè, diffuseque dicta sunt, ita summam enumerabis, ut ea cum novo aliquo pondere dicantur, figurisque illuminentur, &

ornen-

ornentur sententiis; nè scilicet videatur (a) *crā-*
be repetita, inquit Satyricus, si nimis jejuna sit
 nudaque repetitio. Vide, quàm sententiosa sit,
 quàm referta rebus & verbis Anacephalæosis
 illa, qua Ajax apud Ovidium, suam contra U-
 lyssem, & pro se orationem ita concludit:

Nec Clypeus vasti (b) coelatus imagine mundi
 Conveniet timidæ, necq; ad furta sinistra.
 Debilitaturū quid te petis, improbe munus?
 Quod tibi si populi donaverit error Achivi,
 Cur Ipolieris, erit, non cur metuaris ab hoste
 Et fuga qua sola cunctos, timidissimè, vincis,
 Tar da futura tibi est, gestamina tanta trahenti
 Adde quòd iste tuus tam rarè prælia passus
 Integer est Clypeus; nostro, qui tela ferendo
 Mille patet plagis, novus est successor ha-
 bendus.

(Sagendo :
 Denique quid verbis opus est? Spectemur
 Arma viri fortis medios mittantur in hostes;
 Inde jubete peti & referentem ornate relatis.
 §. II. De Affectuum Commotione.

Altera Perorationis pars, munusque alterū
 est affectuum concitatio: quod quidem ita
 proprium est illius, ut propterea Peroratio *Se-*
des affectuum à magistris artis appelletur; quòd
 nempe in eo potissimum loco debeat orator o-
 mnia orationis vela pandere, omnes eloquen-

(a) *Spezie di savolo.* (b) *Orbem terrarum in*
Achillis Clypeo fuisse celatum narrat Homerus.

tiæ fontes aperire, & auditorum animis quasi faces stimulosque subjicere.

Quomodo concitari possunt affectus in Peroratione?

R. Concitantur per amplificationem, quæ est gravior quædam, ac vehementior affirmatio, ad permovendum valde idonea. Vide quæ suprà, fusè præcepimus de Amplificatione.

Quam præcipuè motus citendi sunt in Peroratione?

R. Varii, pro variis dicendi generibus. In Panegyrico citendi sunt motus amoris, admirationis, æmulationis, lætitiæ. In vituperatione excitandum est odium, contemptus. In deliberationibus spem, confidentiam, timorem commovebis. In judiciis verò omnia concurrunt, amor, odium, indignatio, misericordia.

In hac potissimum parte incredibilem quædam admirationem habuit eloquentia Cicero-
nis, qui dum peroraret, non intendebat modò
judices, & auditores; sed ardere ipse quo tam-
modo videbatur, ac præsertim quando conci-
tanda erat erga reos commiseratio; ità ut non
raro, quemadmodum ipse de se loquitur, *plan-
gere, & lamentatione forum perorando comple-
verit*. Quapropter si fortè aliquando plures
Oratores pro eodem homine dicerent, Cicero-
ni Peroratio relinqui solebat, ut ipse ità testa-
tur libro de Oratore: *Quid ego de miserationi-*

bus

bus loquar? Quibus eò sum usus pluribus, quòd, etiamsi plures dicebamus, perorationem tamen tibi omnes relinquebant, in qua ut viderer excellere non ingenio, sed dolore assequebar.

Satis hoc indicat Peroratio Milonianæ, ubi sic ait: Sed finis sit, neque enim præ lacrymis jã loqui possam, & hic se lacrymis defendi vetat. . . . Et in eadem oratione: Me quidem, judices, exanimant, & interimunt hæ voces Milonis, quas audio agnoscere, & quibus intersum quotidie. Item quæ pro Rabirio (a) Postumo: Sed jam, quoniã ut spero, fidem, quam potui, tibi præstui, Postume, reddam etiam lacrymas quas debeo Jã indicat tot hominum fletus, quàm sis charus tuis, & me dolor debilitat, inclinatque vocem.

Eadem concitandæ cõmiserationis arte perfidus ille Sinon Æneid, 2, suam ad Priamum, & Trojanos veteratiori orationem ita concludit:

Quod te per superos, & conscia numina veri,
Per, si qua est, quæ reitat adhuc, mortalibus
usquam

Intemerata fides, oro: miserere laborum.

Tantorũ, n̄ ilerere animi non digna ferentis.

Vide etiam quàm plena sit affectuum, quamque. ut ita loquar, flexanima apud Ovidium Ulyssis peroratio, qua Achillis arma tandẽ impetravit, & Ajacem, doloris, ac repulsæ impatientem, ad mortem adegit: At

(a) Postunus sine aspiratione contra etymologiam, ita Aldus, & lapides antiqui.

At vos, o proceres, vigili date præmia vestro,
 Proque tot annorum curis, quos anxius egi,
 Hunc titulum meritis pensandum reddite
 nostris, (movi,
 Jam labor in fine est, (a) obstantia fata re-
 Altâq; posse capi (b) faciendo, Pergama cepi.
 Per ipse nunc locias, caluraq; moenia Troi,
 Perq; Deos oro, quos hosti nuper ademi;
 Pe, si quid superest, quod sit sapienter agen-
 dum.

Este mei memores; aut si mihi non datis ar-
 ma. (vz.

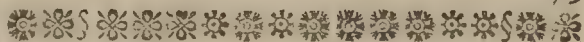
Huic dote: & ostendit signum fatale Miner-
Quanam sunt præcipue virtutes Perorationis?

R. Dux 1. Ut sit vehemens ad permovendos
 animos. 2. Ut sit brevis; quia, ut observat Tul-
 lius. *Lacrymæ citò arcescunt, & animorum incen-
 dia celeriter restinguuntur.*

Finis Libri Tertii.

A. R.

(a) Palladium, hoc est Palladis simulacrum,
 in arce Trojana capiendo. (b) Dum feci, ut Tro-
 ja capi posses, eum sensendus sum cepisse.



A R T I S R H E T O R I C Æ L I B E R Q U A R T U S.

DE DIVERSIS ORATIONUM GENERIBUS.

Tametſi quæ de Inventione, Diſpoſitione, & Elocutione fuſius diſputata ſunt à nobis hætenus, ad quodlibet argumenti genus facile poſſint accomodari; tamen quæ res ſit expeditior, & cuilibet magis in promptu, de variis Orationum generibus particulatim tradenda nobis eſſe præcepta judicavimus. Neque verò ſatis eſſe cenſuimus, generatim, atque un verſè indicare fontes, unde manat omnis oratio, niſi etiam ſingula itinera, ſingulaſque vias indicare ſigillatim aggredieremur.

Omnes itaque, quæ haberi poſſunt orationes, ad tria dicendi genera revocantur; nempe ad demonſtrativum, deliberativum, & judiciale. Ad genus demonſtrativum pertinent, 1. Oratio Panegyrica; 2. Oratio natalitia, ſeu Genethliacón; 3. Epithalamium, ſeu Oratio nuptialis; 4. Oratio funebris; 5. Gratiarum actio; 6. Epini-
cium.

cium, & Oratio gratulatoria. Ad genus deliberativum revocantur *lvasio, dilvasio, hortatio, commendatio*; de duobus hinc orationum generibus enucleatè v. deamus; nam *judiciale minus, est nostra ætate usitatum.*

C A P U T I.

De Orationibus, quæ pertinent ad genus demonstrativum

§. I. De oratione Panegyrica.

Undenam nomen suum traxit Panegyricus? R. Panegyricæ orationes propriè dicebuntur illæ, quæ magno apparatu habebantur olim in panegyri (a) hoc est in publico solemnique Græcorum undique convolantium cœtu, sive ad ludos faciendos, sive ad sacra, (b) nundinas, ve in aliquo emporio celebrandas. Harum porro orationum initium quò splendidius esset, summi solebat à laude Numinis illius, quod ludis præesse credebatur, ut Olympii Jovis in ludis Olympicis, Apollinis in certamine Pythico. Deinde sequebatur laus gentis, vel urbis, ubi ludi celebrabantur. Denique Principes, vel Magistratus, qui certamini præerant; pugiles, qui decertaverant, ac præsertim victores, qui præmia tulerant, plena manu laudabantur.

Hæc

(a) *agoris, cœtus, panegyris, cœtus universalis, (b) Ital. Fiere, mercati.*

Hæc erat ratio veterum illarum orationum, quæ habebantur in panegyri. Sed posterioribus temporibus non illæ solùm vocatæ sunt Panegyricæ, quæ solemnibus in ludis dicerentur; sed illæ etiam, quæ in nobili quæpiam confes-
su, qualis est Senatus, in Principum laudem ha-
bebantur.

**§. II. De inventionibus & fontibus
Panegyrici.**

Quam series servari solet in Panegyrico?
R. Duplex; artificialis nempe, & natura-
lis. Servatur series artificialis, cum indifferen-
tiam confuso temporis ordine, omnia ad cer-
to quadam capita ex arte revocantur: v. gr. si
quis veteris, seu majoris Catonis laudes ad tria
hæc referat capita, quòd fuerit optimus Sena-
tor, optimus Orator, optimus Imperator. Si-
militatione Tullius in Manilianæ, Pompeji lau-
des refert ad scientiam rei militaris, ad virtu-
tem, ad auctoritatem, & ad felicitatem. Sic e-
tiam Q. Curtius Alexandrum M. laudat ex hoc
duplici capite, virtute scilicet, & fortuna. Fa-
cendum est; inquit, cum plurimum virtuti debu-
erit, plus debuisse fortuna, quàm solus omnium
mortalium in potestate habuit. Hic potro art-
ificialis ordo longè plus habet artis, & ingenii,
quàm ordo naturalis.

Quenam est series naturalis?

R. Series naturalis ea dicitur, in qua histo-
ria;

ria, ac temporis ordo servatur. Hæc autem series dividitur in tria tempora; illud quod vitam antecessit; illud quo quæ vixit; & si naturæ concesserit, illud quod mortem est consecutum.

Hunc persæpè adhibuerunt Isocrates, & Tullius. Hunc ferme usurpavit Plinius in nobili illo Trajani Panegyrico. Nam illius laudatio orditur ab adoptione, temporis ordinem ferè servans, & ad tertium usque consulatum perducit. Utinam verò serius habita fuisset pulcherrima illa laudatio, ut reliquam etiam optimi Imperatoris vitam haberemus! Cùm enim in tertio, ut diximus, Trajani Consulatu sistat Plinius, nihil prorsus in illo legas de (a) Decebalò victo, unde Dacici nomen reruit Trajanus quod quarto Consulatu contigit; nihil de tot aliis rebus præclarè ab eo gestis. Quæ verò Plinius refert, et amf non magnum belli ducè ostendant Trajanum, quia nondum ejus ductu bellum fuerat gestum; tamen signa sunt, ex quibus magnum olim belli ducem fore liquidò conjici poterat. Verùm qua parte nos destituit Plinius, alii Panegyristæ, sed aliis in Imperatoribus, exemplo esse poterunt: ut è Latinis Mamertinus, aliique, qui cum eo pariter solent exaudi. Nec planè aspernandus Ennodii (b)

Tici.

(a) *Decebalus fortis, & inlustris Dacorum rex, qui diu fuit Romanorū terror.* (b) *di Pav.*

Ticinensis Episcopi Panegyricus, dictus Theodorico Gothorum regi.

E Græcis adeundus Julianus, orationibus duabus in laudem Constantii Imperatoris Juvabant quoque plurimum Latinorum Præclarum Panegyrici; ut ille Tibulli ad Messallium libro 4. ite seu Ovidii; seu Lucani ad Calpurnium Pitonem, Quibus adde Panegyricos Claudiani, Sînodii, & aliorum.

Hinc Naturalis ordo persfacilis est, sed vulgaris, ac plerumque languidus, nisi verbum sententiarumq; floribus aspergatur, & acutius excitetur sententiis: uni factum à Plinio in tuo illo eximio Panegyrico, in quem, tamquam in eximium exemplar, inveni poterimus.

§. III. De tempore, quod ortum antecessit.

Quid laudare poterit Orator in illo primo tempore?

R. Tria, nempe genus, patriam, & auguria, si quâ fortè pueri natalem horâ præcesserint.

Quomodo laudari quis poterit à genere?

R. Si genus sit illustre, laudabis à splendore natalium, majorumque rebus gestis, quæ sunt quædam virtutis quasi semina, in nobilium animis insita. Dices, majorum virtutem in eorum, quem laudas, cum sanguine pariter fuisse transmissam, juxta decantatum illud Horatii verbum: *Fortes creantur fortibus.* Dices, filios impref-

sis majorum veltigis insistere tolerare. Hinc illud Claudiani.

..... Nobilitas cunctis exordia pandit
Laudibus, atq; omnes redeunt in semina cau-
sæ.

Hinc Maro magnificè laudat Camertē Æn. 12.
Cui genus à proavis ingens, clarumq; pater-
næ

Nomen erat virtutis, & ipse acerrimus armis.

Quid factū est opus, si is qui laudatur, obsecro genere natus sit?

R. Locum habere poterit illud Minutii Felicis in Octavio: *Omnes pari sorte nascimur sola virtute distinguimur.* Vel illud Velleji Patreculi: *Optimus quisque nobilissimus.* Dices quoque cum Seneca; *Non facit nobilem, Atrium plenum fumosis imaginibus. Nemo in nostram gloriam vixit: nec quod ante nos fuit, nostrum est. Animus facit nobilem, cui ex quacumq; conditione, supra conditionem licet surgere.* Usurpabis tritum illud alterius Senecæ. *Qui genus laudat suum, aliena laudat.* Nihil etiā magis pervulgatum quàm effatum illud Ulyssis, in certamine cum Ajace: (a)

Et genus, & proavos, & quæ non fecimus ipsi,
Vix eā nostra voco.

Cui planè simillimum est, quod ait Juvenalis Sat. 8. Malo

(a) *Metam.* 13.

De Diversis Orationum generibus. 285

Malo pater tibi sit (a) Therſites, dummodo
tu sis (peſſas;

(b) Aiacida ſimilis, Vulcaniaq; arma ca-
Quam te Therſitæ ſimilem producat A-
chilles,

Majoram primus quicquid fuit ille tuorū,
Aut paſtor fu i, aut illud, quod dicere
nolo,

Denique nè generis humilitas quidquā
de laudibus deficiat, erunt in promptu com-
munia hæc exempla. 1. Auguſtum patre avo-
que argentario notum eſſe, ut nonnulli voluē-
te: proavum verò fuſſe libertinum: avū au-
tem maternum fuiſſe piſtorem Aricie, quod
illi non ſemel exprobravit Antonius, teſte Sve-
ronio. 2. Agathoclem Sicilia regem patre fi-
gulo notum, teſte Juſtino. 3. Ptolemæum pri-
mum Egypti regem, à quo ſucceſſores omnes
dicti ſunt. Ptolemæi, è gregario milite nomine
Lugo fuiſſe prognatum:

Magnum illum Arſacem, primum Par-
thorum regem, unde item Arſacide dicti ſunt,
obſcuris omnino natalibus ortum fuiſſe.

4. Demotheſis patrem, gladiatorum fibrum
fuiſſe.

T

Quò

(a) Therſites, omnium qui ad obſidionem Tro-
je navigaverant antius, & corpore deſormiſſimus
(b) Achillis, qui fuit Aiaci nepos, & qui armis à
Vulcano fabricatis mira edidit facinora.

Quò alludit Juvenalis, cùm ait Sisyra 10.
 Dis ille (a) adversis genitus, totòque suo stirpe,
 Quem pater ardentis massæ fuligine lippus
 A carbone, & forcipibus, gladiòsq; vorante
 Incude, & (b) luteo Vulcano ad rethorā misit.

Erit etiam in promptu magis sic illa Tullii
 vox, cùm contemptim *novus Arpinas* appella-
 retur, *Ego*, inquit, *meis majoribus virtute me-
 praluxi*. Denique poterit usurpari quoque in-
 geniosum illud dictum Iphicratis, qui ex tuto-
 ris filio, ob summam rei militaris peritiam, fa-
 ctus Atheniensium exercitus Imperator, invidè
 cuidam generis ignobilitatem exprobranti tal-
 sè respondit: *Meum genus à me incipit: tuum in
 te desinit. Meorum primus ego sum; tu tuorum
 ultimus.*

Quomodo ducitur laus à patria?

R. Si ea illustris fuerit, virisque insignibus
 nobilitata, hoc ipsum in laude poni solet. Hunc
 laudationis fontem non ignoravit Virgilius,
 cùm ait de Didone:

Multa (b) viri virtus animo, multusque recur-
 sat Gentis honos.

*Quid factò est opus, si patria sit ignobilis, &
 obscura, vel etiam infamis?*

R. 1. 1.

(a) Demosthenes, qui sibi venenà mortem infer-
 re coactus est, nè in hostium manus incideret.

(b) Alutosa, & fuliginosa fabri officina. (b)
Æneæ.

R. 1. Usurpabis memorabile illud Anachar-
sis verbum, qui cum natus esset in Scythia, & à
Græco nescio quo *Barbarus à Scythia* contem-
ptim appellaretur, perquam ingeniosè respon-
dit: *Vixi quidem patria probro est; tu verò patria.*

2. Dices cum Jovenale, tametsi adeo per-
vulgata esset Abderitarum stupiditas, ut etiam
in communi proverbio versaretur; unde Mar-
tialis: *Abderitana pectora plebis habet*: tamen
Abderitam fuisse Democritum, Physicum illum
subtilissimum, naturæque venatorem acerrimū:
... Cujus prudentia monstrat.

Summos posse viros, & magna exempla daturos,
Verecū in patria, crassoque sub aere nasci.

3. Juvabit enim illud Claudiani, de laudi-
bus Stilliconis: [a]

Lectos ex omnibus oris

Evehis, & meriti, nunquā cunabula queris,

Et qualis; non unde satius

4. Faciet quoque mirum in modum illa Au-
sonii sententia de Severo Imperatore, qui na-
tus erat in Africa.

Punica origo illi; sed qui virtute probaret

Non obtare locum, dum valet ingenium.

*Quomodo laudari quis poterit ab auguriis, &
signis, quæ illius ortum antecesserunt?*

R. Si quid fortè singulare contigerit, quo
occuri futura claritas, & amplitudo quomodo-
cumque portandi videatur, id solerter in laude

(a) Lib. 2.

T2

ponen-

ponendum est. Huiusmodi est f. x. illa, quam Hecuba pręgnans uterū gestare se somniavit. Ejusmodi est etiam visus ille, quem in somnio vidit Astyages, quę palinibus Asiam obumbraret; unde Cyri magnitudinem pręsagiri ab ariolis responsum est. Id genus est etiam illud examen apum, quod in nascentis vel vagientis Ambrosii labris coneditur dicitur. His adde quod de mirabili S. Joannis Baptiste ortu narrat Sacra Pagina. Nec omittenda est orbicularis illa flamma, quę nascente Joanne Pico Mirandulano, qui postea eruditionis quod hunc portentum fuit, supra caput matris parientis visa est, & mox evanuit.

S. IV. De iis, quę in vita ipsa laudari possunt.

Quanam in bonis vita laudem præcipuam merentur?

R. Tria hæc in primis, virtutes, scientiæ, & artes.

Quanam virtutes sunt vel maximè celebrandæ?

R. Primum, ut par est, locum obtinet religio, pietasque in Deum, in Parentes, & Patriam. Ex hoc capite suam rebus commendationem exorditur Æneas, i. Æn.

Sum pius Æneas, raptos qui ex hoste Penates:

Classe veho mecum:

Secun-

Secundum hoc cum sibi jure vendicant clementia, moderatio, atque justitia. Ex primo capite Cæsarem misericordè commendat Tullius pro Marcello: *Animum vincere, in acundiam colibere, vigloriam temperare, adversariam nobilitate, ingenti, virtute prostantem, non modò extollere jacentem, sed etiam amplificare ejus pristinam dignitatem; hac qui faciat, non ego eum summis viris compero, sed simillimum Deo judico. De hac eadem clementia sic Antonius Imperator ad Faustinae conjugem: Non enim quidquam est, quod Imperatorem Romanum melius commendat gentibus, quàm clementia. Hac Cæsarem Deum fecit: Hac consecravit Augustum.*

5. Laudatur liberalitas, atque beneficentia, qua nimirum, una reges, ac principes propius ad Deum possunt accedere. Commendabitur aurea illa Scytharum legati ad Alexandrum vox (a) *Si Deus es, tribuere hominibus beneficia debes, non sua eripere. Celebrari quoque poterit facilitas, ac liberalitas Imperatoris Titi, qui nihil cuiquam, quod concedi fas esset, abnuebat; negans, inquit Svetonius, oportere quemquam à Principe tristem discedere. Cum verò aliquando, inter cœnandum, diem illum beneficiò vacuum abiisse meminisset, conversus ad amicos, Amici, inquit, diem perdidisti. Adeò scilicet Principibus vitam ad benemerendum*

T₃ de mor-

(a) Q. Curtius lib. 7.

de mortalibus datam existimabat: proindeque
 fumis aquæ, ac infinis charus addidit, ut
humani generis delicia merito diceretur.

Uturpi etiam poterit aurea illa Virg. lii sen-
 tentia, *Æneid* 6. repositum quemdam Elysios
 esse locum iis omnibus, qui erga alios fuere
 benefici:

Quæque sui memores alios fecere merendo.

Denique celebrabitur fortitudo in adeun-
 dis periculis, & in laboribus sufferendis; ma-
 gnitudo animi excelsi, & invicti nihil extime-
 scientis, constantia, fidesque in promissis, pru-
 dentia in consiliis capiendis, celeritas in exe-
 quendis; in adversis verò æquanimitas, & ro-
 bur mentis semper imperterrita.

*Quomodo laudari quis potest à scientia, &
 artibus?*

R. Ex duplici capite. 1. Si liberalium arti-
 um disciplinis sit instructus is, qui laudatur. 2.
 Si saltem literis, & artibus faveat, & patrocini-
 netur. Ex hoc posteriori capite Imperatorem
 Trajanum magnifice celebrat Juvenalis Satyrâ 7.

Et Spes, & ratio studiorum in Cæsare tan-
 tum.

Solus enim tristes hac tempestate Camœnas
 Respexit.

§. V. De corporis, & fortunæ laudibus.

Quanam res laudantur in corpore?

R. Laudatur in corpore pulchritudo, ro-
 bur,

De diversis Orationum generibus. 291

bur, & sanitas, & his similia. Qui hæc habuerit, laudabitur, quòd bene sit illis usus: Qui non habuerit, quòd sapienter caruerit: Qui amiserit, quòd tulerit moderate.

Cur caduca hæc, & plerumque etiam noxia corporis bona laudantur in homine?

R. Laudantur. 1. Quia, licet in se veram laudem non habeant, quæ debetur uni virtuti; tamen virtus in eorum usu, atque moderatione vel maximè cernitur. 2. Quia formæ dignitas est optimæ mentis indicium, & simulacrum quoddam, ac flos quodam modò virtutis. Unde non insciè dictum est ab Eumenio in Panegyrico Constantini M. *Naturam ipsam magnis mentibus domicilia magna metiri; & ex vultu hominis, decorque membrorum colligi posse, quantus celestis spiritus intravit habitator.* 3. Quia corporis decor est muta quædam commendatio, & ut eleganter agebat Carneades, *Regnum absque satellitio.*

Gratior, & pulchro veniens in corpore virtus.

Adjuvat.

inquit Maro. Hinc est, quòd olim populi bene multi, & in primis Æthiopes, Indi que, in dandis Imperiis, proceritatem, ac pulchritudinē spectare solabant, ut narrat Aristoteles, graviterque multatus fuit olim à Lacedæmonis Archidamus rex, quòd exiguam duxisset uxorem

rem

rem. Querebatur enim non reges, sed regnos ex hoc conjugio procreatum n. 4. Quis puerulus est veritatis non solum iudicium, sed etiam adiumentum. Denique cum v. l. in p. his sacris litteris pradicetur David ut *pueris a spectu, & facte decora*: quid laus mirum, si à Cornelio Nepote laudetur Alcibiades, ut *atatis sua formosissimus*? Si ex hoc eodem capite commendetur à Plutarcho Scipio Africanus, & si de Theodosio M. dixerit Pacatus: *Virtus tua meruit Imperium: sed virtuti addidit forma suffragium. Illa praestitit, ut oporteret te Principem fieri: hac ut deceret.*

Quod si subturpiculus fortè fuerit vel deformis s. qui laudatur, tunc sanè corporis vitium egregius animi dotibus toleranter compensabis.

Confugies ad illud Ovidianum.

(a) Si mihi difficilis formam naturâ negavit;
Ingenio formæ damna rependo meæ.

Dices deformem fuisse Socratem, cæcum Homerum; Coelitem seu altero oculo captum Philippum Alexandri magni patrem, itemque Hannibalem. Unde Juvenalis:

(b) Cum Getula Ducem portaret bellua luscum.

Fluxam,

(a) Sapho ad Phaonem, (b) Elephas è Getulia Libya parte.

Flexam, & calucam formæ fragilitatem,
que propediem d. florescit. verbis exaggera-
bis. unde Socrates ingeniosè agebat, illam esse
breuem tyrannidem. Neque fragilem modò di-
ces, sed etiam, rem plerumq; perniciosâ, præ-
cipitem, lubricam, & periculosæ alex plenâ do-
cebis. Unde festivè Petrarcha vocat illam *ve-
lum oculis, pedibus laqueum, viscum alis*. Post-
remò addere poteris cum Petronio: *Rarâ facit
mixturam cum sapientia forma; & cum Ovidio,
primò fastorum.*

Fastus inest pulchris, sequiturque superbia
formam: (comitem.

Cum Martiali, lasciviam esse pertæpe illius
Insignis formâ, neque tæque puer.

Cum vanillimo illi milite apud Plautum:
Nimia est miseria pulchrum esse hominem nimis.
Sed in primis dicēs cum Juvenali Sat. 10.

Sed verat optari faciem, Lucretia qualem.

Ip̄a habuit, cuperet Rutilæ (a) Virginia gib-
bum (autem.

Accipere, atque suam Rutilæ dare. Filius
Corporis egregii miseros, trepidosq; pa-
rentes

Semper habet: rara est aded concordia for-
mæ. Atque

(a) *Virginia virgo formosissima, nè in pote-
statem veniret Appii Claudii Decemviri, à pa-
tre fuit interempta.*

Atque pudicitia.

Quenam sunt Fortuna bonæ

R. Honores, & divitiæ.

Quomodo commendari quis poterit ab honoribus?

R. Bifariam, si nempe illos promeritus fuerit, beneq; illis fuerit usus. Hinc acutè omnino suum Trajanum laudat Plinius, quòd meruerit honores, antequam fuisset illos adeptus: *Soli, inquit, contigit tibi, ut pater patriæ esses, antequam fieres.* 2. Si, & meruerit simul, & spreverit, quemadmodum magnanimus ille Frontinus, quem Rufò ità comparat Plinius in Epistolis: *Uterque, inquit, ad gloriam pari cupiditate, diverso itinere contendit. Alter (Rufus) cùm expetit debitos titulos: alter (Frontinus) cùm mavult videri contempsisse.*

Quomodo commendari quis potest à divitiis?

R. 1. Si possideat, non possideatur 2. si sine honestis laboribus partæ. 3. Si iis utatur non ad perfruendas voluptates, sed vel ad usus vitæ honestos, vel ad juvandos amicos, vel ad egenorum inopiam sublevandam, ut Trajanus; de quo ità Plinius: *Nihil magis tuum credis, quàm quod per amicos habes.* Non verò quemadmodum aut luxuriosi, perditique nepotes, aut avari.

Aur qui divitiis soli incubuere repertis,

Nec.

Nec partem ponere suis: quæ maxima tur-
ba est. (a)

Quod si fortunæ bonis caruerit is, quem lau-
das, confugies ad tritos illos, communesque
locos, blandientis fortunæ munera potius esse
in malis, quam in bonis nutraanda; caduca
semper hæc esse, non virtutis, & ingenii, sed
incertæ sortis, & temporum munera: infelici-
tatis genus esse semper esse felicem. Usurpabis
aureum illud verbum: *Nescis quomodo bona
mentis soror est paupertas*: (b) Amplificabis Ho-
ratianum illud: *Aurum irreperitum, & sic me-
lius situm cum terra celat*. Dices, deniq; cum
Juvenali.

Si fortuna volet, fies de Rhetore Consul.

Si volet hæc eadem, fies de Consule Rhe-
tor.

§. VI. De tempore illo, quod mortē
sublequitur.

Superest nunc tempus ultimum, cujus in-
primis habenda est ratio. Ut enim docet
D. Ambrosius: *Ante mortem nulla est per-
fecta laudatio; neque quisquam in hac vita po-
test definitō præconiō predicari, cum posteriora
ejus incerta sint*.

*Quenam res in ultimo tempore laudari pos-
sunt?*

R. Dux

R. Duæ. 1. Quæ in ipsa morte; 2. Quæ sub ipsius mortis tempus contingere.

Quid in ipsa morte considerare potissimum debet Orator?

R. Duo: genus nimirum, & causam mortis; Genus, si quis piæ, ac fidei ter obierit, ut sapientem, ac probum decet: Causa verò laudabitur, si nempe vel pro patria pugnavit occubuerit; *Dulce enim, ac decorum est pro patria mori*, inquit Horatius; vel si pro tuenda religione mortem occubuerit, ut Christi Martyres, sanctissimi; vel denique si honestis animi, corporisve laboribus, & curis sibi ipse mortem acceleraverit.

Quenam post mortem consideranda sunt?

R. Tria hæc spectari solent. 1. Pompa funebris, & honores habiti mortuo; ut quod Aristoteli statua fuerit erecta cum inscriptione huiusmodi: *Aristoteles Philosophorum optimus*, vel quod uni Demetrio Phaleræo statua trecentæ, & sexaginta fuerint Athenis posita, vel quod Gorgiæ Leontino, non aurata, ut cæteris, sed aurea statua fuerit erecta. 2. Spectatur honorum moeror, & luctus. Quod refer illa Moysi apud Maronem Ecl. 5.

Non ulli pastos illis egere diebus.

Frigida, Daphni, boves ad flumina; nulla
neque amnem.

Libavit quadrupes, nec graminis attigit herbam.
Daphni,

Diphai, cum Pœnos etiâ ingemuisse leones.
Interitum, montèsque feri, (a) silvæque lo-
quantur.

Sed nihil in hoc genere comparandum cum
incredibili, insolitòque omnium ordinum lu-
ctu, & acerbissima militum comploratione post
Alexandri inortem; quod eloquentissimè irà
deteribit Curtius lib. 10. *Suprema hac vox re-
gis fuit, & paulò post extinguitur. Ac primò
ploratu, lamentisque, & plangentibus tota regià
personabat; mox velut in vasta solitudine omnia
tristi silentio muta torpebant, ad cogitationes
quid deinde futurum esset, dolore cœverso. No-
biles pueri custodie corporis ejus affecti, nec do-
loris magnitudinem capere, nec se ipsos intrà
vestibulum regiæ retinere potuerunt; vagique,
ac furentibus similes totam urbem luctu, ac mœ-
rore compleverant, nullis quæstibus omissis, quos
in tali casu dolor suggerit. . . . Nec poterant vi-
cti à victoribus in communi dolore discerni. Fer-
se justissimum, ac mitissimum dominum, Macedo-
nes optimum, ac fortissimum regem invocantes;
certamen quoddam meroris edebant. Nec mœ-
storum solum, sed etiam indignantium voces ex-
audiebantur; tam viridem & in flore ætatis (b)
fortunæque, invidiâ Deorum ereptum esse rebûs
humana*

(a) Silva cum I, non cum Y, ità veteres &
mnes lapides, & libri. (b) Anno ætatis 33;

humanis. Vigor ejus, & vultus educantis in prælium milites, obsidentis urbes, evadentis in muros, fortes viros pro concione donantis, occurrebant oculis.

Perse, comis more suo detonsis, in lugubri veste cum conjugibus, ac liberis non ut victorem, & modò hostem, sed ut gentis suæ justissimum regem, verò desiderò agebant.... Ad Dariū quoque (a) matrem celeriter fama perlata est. Abscissa ergo veste, qua induta erat, lugubrem sumpsit; laceratisque crinibus, huius corpus abiecit.... ad ultimum dolori succumbit, obvolutoque capite, accidentes genibus suis neptem, nepotemque averfata, cibò pariter abstinuit, & luce, quinto, postquam mori statuerat, die extincta.

3. Denique spectantur filii superstitēs, relicti, unde levārī mortis mœror, damnumque aliquo pacto sarciri possit. Ità D. Ambrosius in funere (b) Theodosii magni, Ergo, inquit, tantus Imperator recessit à nobis; sed non totus recessit. Reliquit enim liberos, in quibus cum debemus agnoscere, & in quibus cum cernimus, & tenemus. Intelligit autem Honorium, & Arcadium, qui patri in Imperio succedere.

§. VII. Animadversiones quædā circa personarum laudationem.

Quam observanda sunt in personarum laudatione?

R. Tria

(a) Sisygambim. (b) Obiit annò Christi 395.

R. Tria hæc. 1. Nè ad ementias, fidit asq;
laudes recurramus, quæ scilicet non splendore
effruiet orationi, sed in variis etiam fidem o-
mnino derogare solent; ut olim contigit im-
pudentibus hisce Poetis: qui versibus celebra-
re veriti non sunt hyacinthinas. (a) Stratonices
comas, quam non deformem modò, sed calvæ
prorsus esse nemo non sciebat. Hoc etiam il-
lustrare poteris exemplò Lipsi, qui Alexan-
dram sapienter effinxit hastam manu tenentē,
Apellem reprehendens, quòd eandem fulmi-
nantem depinxisset, & ita spolasset veris, ac
propriis insignibus, ut ornaret falsis, quæ nul-
lam apud posteros fidem essent habitura.

2. Cavendum est, nè, in meliorem copiam, res
consecemur viles, & facta leviora. Ut enim
scitè agebat (b) Phavorinus, turpius est exiguè,
frigideque laudari, quàm graviter vituperari.
In magnis tamen variis aliquando etiam res mi-
nusculas commendare operæ pretium est. Fe-
cit hoc olim Damis in Apollonio suo Tyanæo:
eòque nomine reprehensus; argutè respondit:
De mensis Deorum. (c) *analecta quoque colligi
sedulo*

(a) Stratonice Seleuci Syria regis uxor. (b)
Phavorinus insignis Philosophus, Arelate in
Gallia natus tempore Hadriani, cui fuit insen-
sissimus. (c) *Analecta*, Cenarum quisquitiæ sub
mensam cadentes.

sedulo debere, nè de illorum ambrosia quicquam depereat.

3. Denique erit hoc observandum diligenter, ut non communes, ac parvagas, sed proprias cujusque vel silem cum paucis communes laudes præcipuè connectantur. Quapropter planè, ac perspicua perfecte tibi esse debent, quæ propria sunt illius, de quo agitur.

De personarum laudatione satis superque dictum à nobis hæcenus. Unde intelligi facile potest, quemodo debeat institui vituperatio, quippe ubi omnia proprius debent inverti.

§. VIII. De oratione natalitia, seu Genethliaca.

Quid est oratio Genethliaca?

R. Oratio Genethliaca, quæ etiam Genethliacum, vel Genethliacus appellatur, est oratio, qua alicujus dies natalis celebratur.

Quas partes, seu capita continet oratio Genethliaca?

R. Quatuor. 1. Continet laudes parentum; atque majorum, quæ jure quodam hæreditario pertinere videntur ad prolem. 2. Spem; quam præbet puer vitæ aliquando cum laude peragenda. 3. Lætitiâ, & gratulationem de prole feliciter parentibus nata. 4. Vota, & preces ad Deum O. M. ut infanti faustè, fel-

citer, pro-

ter, prospereq; eveniant omnia, utque in patriæ decus, & ornamentum adolescat. Hujusmodi vota pro Domitiani filio, licet nondum nato, facit Martialis l. 6.

Nascere Dardanio promissum nomen Iulo,
Vera Deum scaboles, nascere magne puer,
Cui pater æternas, post sæcula, tradat habenas,
Quippe regas orbem cum seniore senex.

Undenam excitari potest spes illa, atque expectatio de futura prolis virtute, ac gloria?

R. Ex variis circumstantiis; 1. ex genere; 2. ex racie; 3. ex futura educatione; 4. ex signis, ex portentis, ex victoriis, prosperisque aliis eventis; si qua fortè id genus pueri ortum vel antecesserint, vel comitata fuerint, aut subsequuta, qualia de Augusto narrantur, itèmq; de Pyrrho rege, qui maternis uberibus appensis dixit: *Lomai, volo*, quæ vox transit in omen futuræ audaciæ. Si quis parentum enixè efflagitantium precibus, ac votis concessus à Deo fuerit, habebis uberem benè augurandi campum, ut de Scipione memorat A. Gellius, & ut Ludovico Magno contigisse vidit ætas nostra.

Quenam est dispositio Genethliaci?

R. Exordium erit lætitiæ, & gratulationis plenum, & ductum ab aliqua temporis, loci, vel personæ circumstantia. Ità Maro eximium

V

illud

illud (a) Salomni, seu alterius Genethliacum exorditur ab apostrophe, quæ gestientē quādam læticiam exprimit:

Sicelides Mula, paulò majora canamus.

Confirmatio continebit parentum laudes, & varias causas, quæ lata omnia de infante sperare jubeant. Videt, quàm magnificè locum hunc traçet Virgilius, quātūque non vereatur augurari de puero, ex patris virtute notissima

Ille Deūm vitam accipiet, Divisque videbit

Permissos heroes; & ipse videbitur illis:

Pacatumque reget patris virtutibus orbē.

At simul heroum ludes, & facta parentis jam legere, & quæ sit, poteris cognoscere, virtus;

Molli pulationi si vefcet campus arista.

Peroratio denique vota, precesque pro filii, & parentum incolūnitāte continebit. Itā Statius Silvarum librò 4.

Magnus te manet ordo sæculorum,

Natis longior, abnepotibusque,

Annos perpetuâ gerēs juventâ,

Quos fertur placidos obire Nestor,

Quos

(a) salomni sic vocatus, quod natus fuerit, quo anno pater Asinius Pollio salomni Dalmatiae civitatem expugnavit.

Quos (a) Tithonia computat senectus.

Et quantos ego Delium poposci.

Quid est oratio Lustrica?

R. Ea est, quæ à veteribus nonnullis habebatur; quando infanti nomen imponebatur. Vocabatur autem *Lustrica oratio*, quòd dies ille *Lustricus*, seu *lustralis* vulgò diceretur. Verùm quoniam illud orationis genus penitus apud nos videtur obsolevisse, in illo tractando operam. & oleum perdemus.

§. IX. De oratione nuptiali sive Epithalamio.

*Q*uid est Epithalamium, seu oratio nuptialis?

R. Epithalamium, ut vox ipsa satis indicat, est oratio, qua alicujus nuptiæ celebrantur. Sic autem appellatur à voce Græca *Thalamos*, quæ cubiculum nuptiale significat.

Quot sunt partes Epithalamii?

R. Quatuor. i. Dicitur generatim, & universè de nuptiarum laudibus, & de bonis matrimonii, quo scilicet hominum societas primum cœpit, urbes conditæ sunt, genus humanum propagatur, vitæ levantur incommoda, & mutua charitas, atque benivolentia cognationibus, & affinitatibus serpit, atque diffunditur.

V2

2. Pars,

(a) Tithonus Laomedontis filius, Memnonis Pater, post longissimam vitam, ab Aurora conjugè versus in cicadam.

2. Pars, quæ præcipuam quamdam curam, diligentiamque desiderat, continet laudes utriusque conjugis. Ducuntur autem laudes illæ à Parentibus, à Patria, ab honoribus, fortunisque, à corporis, animique dotibus. & à cæteris illis capitibus, unde laudari homines solent, de quibus fusè diximus supra. Ità (a) Mariam Imperatoris Honorii novam conjugē laudibus in Cælum tollit Claudianus Epithal.

Salve fidereæ proles augusta(b) Serenæ,
Magnorum soboles regum, paritutaq; reges.
Quæ propior sceptris facies, quis dignior
aula,

Vultus erit? Non labra rosæ, non colla pru-
inæ,

Non crines æquant violæ, non lumina flam-
mæ.

Auroræ vincis digitos, humeròsq; Dianæ.

Tertiò locò laudatur nuptiarum apparatus, atque celebritas, popularium, & æffinium prædicatur lætitia, & aliqua etiam laude solent aspergi, qui ad nuptias convenère. 4. Denique præcipuis. & faustis omnibus claudatur oratio, & vota Deo Superisque pro felici liberorum ortu, mutuâque conjugum concordia nunciantur.

(a) Maria Stiliconis filia nupsit Imperatori Honorio. (b) Serena filia fratris Theodosij magni, uxor Stiliconis.

De diversis Orationum generibus, 265
partur. Ita Statius in Epithal. Stellæ & Violantillæ:

Eja age, præclaros Latio properate nepotes,

Qui leges, qui castra legant, qui carmina ludant

Acceleret partu decimum bona (a) Cynthia mentem;

Sed parcat Lucina, precor, tûque ipse Parenti

Parce puer; nè mollem uterum, nè stantia ladas

Pectora: cûmque tuos tacito natura recessu

Fermavit vultus, multum de matre decoris,

Plus de patre feras.

Pro mutua conjugum concordia sic vota nuncupat Martialis in Epith. Prudentis, & Claudæ l. 4.

Diligat illa senem quondam: sed & ipsa marito

Tunc quoq; cûm fuerit, non videatur a-nus.

§. X. De laudatione Funebri.

Quid est oratio Funebris?

R. Ea est. quæ habetur vel in ipso funere, vel in anniversario funeris die, cujusmodi

V3. erant

(a) Cynthia nomen Diane à Cyntho monte in Delo insula, ubi nata est;

erant orationes illæ, quas ad Mausoli sepulchrum quotannis haberi iussit Artemisia; itemque quæ Athenis habebantur in laudem eorû, qui in bello pro patria cecidissent, qualis est oratio Periclis apud Thucydidem.

Quanam est origo hujusmodi Funebrium orationum?

R. Illarum inventor apud Græcos fuit Solon, unus è septem Sapientibus apud Romanos verò Valerius Publicola, qui collegam suum Junium Brutum, in pugna contra Tarquinius cæsum, funebri oratione prosecutus est; tantoq; id populi applausu fecit, ut exinde mos ille obtinuerit, publicè laudandi Duces eos, qui in bello cecidissent, & à Romanis mos ille ad cæteras gentes, & ad ipsos etiam Christianos manaverit. Hujusmodi porrò laudationibus mendosam factam esse historiam, auctor est Tullius, & post illum Livius, quod nempe supra modum res in illis augeri solerent, & benè multa assentatoriè magis quàm verè dicebantur, ut ferè fit.

Quot partibus constat oratio Funebris?

R. Orationem funebrem tribus omnino partibus constare debere: nimirum laude, consolatione, & parænesi, sive adhortatione: Laude mortui; consolatione Parentum, & affinium; Parænesi verò, seu adhortatione ad superstites, ut in mortui vitam, atque virtutes, tamquam in exemplar intueantur.

De

De artificio tenebris orationis.

Quodnam esse debet, & undenam ducendum est illius Exordium?

R. Magnam quandam in æroris, luctusque significationem præferre omnino debet. Duci autem poterit. 1. ab exclamatione. Tale est Exordium brevis illius, sed perelegantis orationis Tullianæ in morte Crassi Oratoris clarissimi: *O fallacem nostram spem, fragilemque fortunam, & inanes nostras contentiones, quæ in medio spatio sæpè franguntur, & corruunt, & antè in ipsa cursu obruuntur, quàm portum conspiceret potuerunt!*

2. Duci potest Exordium à descriptione funebris apparatus, vel à mœsto audientium silentio, quæ res utraque tacrum quemdam horrorem audientibus incutiat. Ità nos olim tumus exorssi funebrem laudationem Ill. Ecclesiæ Principis Camilli de Nausville Archiepiscopi, & Proregis Lugd. *Quòd tristi silentio, tacitæque mœstitia defixos, & rerum à me dicendarum expectatione suspensus esse vos videam (Auditores) arguit illud quidem dolorem vestrū, ejus vim acerbissimam in vestris animis altius insedisse satis intelligo. At hic vester mœror, hæc expectatio tanta nè mihi, vobisque fraudi sit. est omnino, quod verear. Habent hoc nempe magni dolores, ut superbissimum sit illorum sensus, delicatissimumque fastidium: Habent hoc*

hoc ut refricando sue se recrudescent, neque se, nisi cautè admodum, ac molliter interpellari possint. Verùm opprimor antè licet officii pondere, quàm illud deferam.

3. Duci poterit Exordium à gravi aliquo apophthegmate de fragili, caducâque rerum humanarum sorte, quæ nobis, ut cùm maximè, ante oculos obversatur.

4. Duci poterit ab adjunctis, quæ fortè laudandi mortem circumferre. Hinc Imperatoris Theodosii M. laudationem funebrem orditur D. Ambrosius: *Hoc nobis motus terrarum graves, hoc juges pluvie minabantur, & ultra solitum caligo tenebrosior denunciabat, quod clementissimus Imperator Theodosius recessurus esset è terris. Ipsa igitur recessum ejus elementa mœrebant. Cælum tenebris obductum, aer perpeti horrens caligine, terra quatiebatur motibus, replebatur aquarum alluvionibus. Quidni mundus ipse deflaret eum principem continuè esse rapiendum, per quem dura mundi istius temperari solerent?*

5. Denique abruptum exordium ad movendam commiserationem longè aptius esse videtur, quàm temperatum, ac lene. Vide quomodo M. Antonius Muretus in funere(a) Caroli noni Galliarum Regis exordiat ex abrupto: *Hoc igitur restabat unum afflictis, ac*
penè

[a) Carolus IX. obiit annò 1574.

penè prostratis infelicis Gallie rebus, ut Carolus Rex quo se illa recreabat, ac solabatur uno, de quo cogitans, in quem intuens, omnium, quas excepit, acerbitatum memoriam deponebat, cum bonorum animos ad aliquam spem quietis erigere capisset, in ipso ineuntis adolescentiæ flore, acerba, atque immatura morte raperetur. O fallaces hominum spes! O incerta vota! O lubrica & anticipitia humana vite curricula!

Quid faciô opus est in confirmatione?

R. Tribus illis, quæ suprà memoratæ sunt, partibus constabit Confirmatio, laude nimirum, consolatione, atque Parænesi; laude mortui, consolatione propinquorum, ac amicorum, & Parænesi ad æstantes. Quod attinet ad mortui laudes, vide quæ diximus de Panegyrico, à quo nimirum hûc tantum differt oratio funebris, quod audientium voluptatem sequatur, & capret Panegyricus; funebris verò laudatio nihil nisi mœrori terviat, atque tristitiæ, unde vitandum erit diligenter quidquid lætitiæ, gaudiumque posset animis ingenerare. Hoc artificium observare poteris in illo Horatii Carmine, ubi (a) Quintili amici, & affinis sui mortem lamentatur:

Ergo

(a) Quintilius pœta non contemnendus, Cremonensis ætatis à Patria, adversus ab illo Quintilio Varo, qui Legiones amisit in Germania.

Ergo Quintilium perpetuus sopor
 Urget? cui pudor. & iustitiæ soror.
 Incorrupta fides, nudaque veritas,
 Quando ullam invenient parem?

Mœrentium dolorem utrumque consolabatur. 1. Vt ab amico laudabiliter actæ felix recordatio. 2. Honores viventi, mortuoque habiti, & omnia quæ virtutem illius testantur tum publica, tum privata monumenta. 3. Spes. minimè dubia de immortalæ ævi, quod ille inter felices animas in celo perfruitur, vel aliquando fruiturus est. 4. Filii, nepotesque superstites, ad quos paternæ virtutis hæreditas transiit.

Quod si fortè pro patria pugnans occubuerit is, qui laudatur, tunc enim verò poteris vagari libèrissimè in hoc uberrimo dicendi campo, quem tibi aperit Tullius, cùm Martiam Legionem, quæ in (a) Prælio Mutinensi fortiter pugnans cecidit, magnificentissimè laudat Philippicâ 13. *Illi impiis, quos cecidistis, etiam apud inferos penas parricidii luunt: vos verò, qui extremum spiritum in victoria effudistis, priorem estis sedem, & locum consecuti. Brevis autem vobis vita data est, at memoria benè redacta vitæ sempiterna, quæ si non esset longior, quàm*

(a) In bello contra M. Antonium, in quo Hortatius, & Paullus Consules cæsi.

quàm hac vita, quis esset tam amens, qui maximis laboribus, & periculis ad summam laudē, gloriāque contenderet? Et post pauca: Sed quoniam, Patres Conscripti, gloria munus optimis, & fortissimis civibus monumenti honore persolvitur, consolemur eorum proximos: quibus optima hac est quidem consolatio, parentibus, quòd tanta Reip. præsidia genucrunt: liberis, quòd habebunt domestica exempla virtutis, conjugibus, quòd viris carebunt, quos laudare, quàm lugere præstabit; fratribus, quòd in se, ut corporum, sic virtutum similitudinem esse confident.

Deniq; adstantibus, earum, quæ celebrasti, virtutū recordatione stimulos admoveere conaberis.

Quodnam esse debet Perorationis artificium?

R. Hæ sunt Perorationis partes. 1. Aeternā apud Superos felicitatem apprecari mortuo. 2. Sempiternam eidem apud Posterorū exoptare: ac polliceri memoriam. 3. Summum illius desiderium in auditorum animis excitare, his vel similibus Horatii verbis, de eodem Quintilio:

Quis desiderio sit pudor, aut modus.

Tam chari capitis? Præcipe lugubres.

Cantus, Melpomene, &c

§. XI. De oratione Eucharistica.

Quid est oratio Eucharistica, seu Eucharistia cum?

R. O-

R. Oratio Eu. h. rubrica dicitur ea, qua ob acceptum inigne aliquod beneficium gratias agimus alicui; cuiusmodi est luculenta illa oratio, qua Ausonius Orator, & Pœta Gallus Imperatori Gratiano discipulo quondam suo gratias egit pro Consulatu ab illo accepto. Traxit autem tum illud *Eucharistici* nomen à voce Græca *Euchareis* in gratias agere.

Quot sunt præcipue partes Eucharistici?

R. Tres. 1. Significamus lætitiæ obortam ex accepto beneficio. 2. Accepti beneficii magnitudinem amplificamus. 3. Gratum, & merorem animum pollicemur.

Quodnam esse debet exordium orationis Eucharistica?

R. Exordium versari debet in aperto quodam, candidoq; dicendi, genere, & magnam grati animi foras quodammodò erumpere gestientis significationem continere. Duci autem poterit. 1. A beneficii magnitudine, cui, pro eo ac pat est, verbis exorando, te imparem profitearis. Sic Tullius in oratione post reditum habita in Senatu: *Si, Patres conscripti, pro vestris immortalibus in me, fratremque meum, liberosque nostros meritis, parum vobis cumulatè gratias egero; quaeso, obtestorque nè mea natura potius quàm magnitudini beneficiorum id tribuendum putetis. Quæ enim tanta potest existere ubertas ingenii, quæ tanta dicendi copia,*
quod

quod tam divinum, atque incredibile genus orationis, quo qui quam possit vestra in nos universa promerita, non dicam complecti orando, sed per censere numerando?

2. Duci poterit Exordium ab excusatione diuturni silentii post acceptum beneficium. Hoc pacto Tullius exorditur suum illud eximium Eucharisticum ad Caesarem pro impetrato M. Marcelli reditu: *Diuturni silentii, P. C. quo eram his temporibus usus, non timore aliquo, sed partim dolore, partim veracumtâ, finem hodiernus dies attulit; itemque initium quæ vellem, quaque sentirem, meo pristino more dicendi.*

Quid factô est opus in Eucharistici confirmatione?

R. 1. Amplificanda est, & in bono lumine collocanda beneficii magnitudo. 2. Laudanda est persona, à qua profectum est beneficium.

Quomodo amplificanda est beneficii magnitudo?

R. Amplificabitur quadrifariam. 1. A persona, quæ gratificabitur, si re, & in amplissimo dignitatis gradu collocata. Hinc enim augeatur beneficii magnitudo. 2. A persona cui gratificatur, si beneficium sit egenti collatum, si immerenti, si ad plures pertineat. 3. A re, qua gratificatur, si honesta, si opportuna, si exoptata, si difficilis. 4. A ratione, & modo; si non
agré,

ægre, sed libenti animo; si non rogatu alieno, sed sponte, si non redditum sit, sed datum beneficium, si non tardè, sed citò, & opinione citius. Ut enim est in veteri Proverbio, *Bis dat, qui citò dat*: & interdum etiam beneficii locò quæritur, si citò negatur. Unde in laudatissimo Epigrammati (a) auctoris incerti, sed veteris: Cæsaris ad valvas sedeo, flo nocte, dieque.

Nec datur ingressus, quo mea facta loquar.
Ite, Deæ faciles, & vestro numine saltem

Dicite divini Cæsaris ante pedes:

Si nequeo placidas affari Cæsaris aures,
Saltè aliquis veniat, qui mihi dicat: Abi.

Quidnam in Peroratione servandum est?

R. Accepti beneficii memoriam nunquam interituram, & traham, ut ita loquar, clavo fingendam esse polliceberis. Iam Antonius ait ubique sibi occurrere beneficia Gratiani, *in tēplo, in foro, in curia, in palatio, domi*. Sic etiam Mamertinus ad Imperatorem Julianum: *In referenda gratia hoc tibi polliceor, semperque præstabo mihi nec in suggerendis consiliis veritatem, nec in audiendis periculis animum, nec in laboribus perferendis industriam defuturam*. Sed nullum quod sciam, illustrius exemplum afferri potest, quàm Eucharisticum Æneæ ad Didonem, Æneid 1. O sola

(a) *Apud Colomensiū, & apud Barthium in Adversariis.*

O sola infandos Trojæ miserata labores,
Quæ nos reliquies Danaum, terræque marisq;
Omnibus exhaustos jam casibus, omnium ege-
nos

Urbe, domo socias. Grates persolvere dignas
Non opis est nostræ, Dido: nec quidquid ubi-
que est (hem,
Gentis Dardanix, magnum quæ sparsa per or-
di tibi (si qua pios respectant numina, siquid
Usquam Justitiæ est. & mens sibi conscia recti)
Præmia digna ferant.

Vide etiam apud Livium lib. 29. orationem
Saguntinorum gratias agentium Senatui Rom.
quodd eorum causa bellum adversus Hannib-
lem suscepisset. Vide in Bello Jugurthino orationē
Bocchi regis ad Syllam. Habes quoq; lectissi-
mam illam epistolam, qua Tullius agit gratias
Marcello ob supplicationem sibi ejus opera
decretam.

§. XII. De Epinicio, & Gratulatione.

Quid est Epiniciū?

R. Est gratulatio ob reportatam victoriā.
Sic autem nuncupatur à voce Græca *Nike*, vi-
ctoria

*Quodnam esse debet illius artificium, & di-
positio?*

R. Exordium, si unquam aliàs, erit splen-
dorem, floridum quæ. & historicis plenum ac
lætitiæ. Videtur autem abruptum magis esse
debere.

debere, quàm temperatum.

In confirmatione amplificabitur 1. Belli necessitas. 2. Belli difficultas. 3. Æquitas in lu-
scipiendo, diligentia in apparando, virtus in
gerendo, celeritas in conficiendo. 4. Enu-
erabuntur commoda, & utilitates victoriæ, quæ
timore populus, direptione urbes, vastitate
Provincias liberaverit. Laudabuntur fortissi-
mi viri, qui in bello strenuè pugnantes cecidê-
re. Ità Virgilius Euryalum Nilūmq; laudi-
bus in Cœlum extollit: *Æneid.* 9.

Fortunati ambo: si quid mea carmina possunt,
Nulla dies unquam memori vos eximet ævo.

Dum domus Æneæ Capitoli immobile saxum
Accolet, imper umque pater Romanus habebit.

Sua etiam laus tribuetur præfectis, ducibusq;
præcipuis, qui in victoriæ partem aliquam ve-
nêre. Ità Ruus (a) hisce inscriptionibus, Au-
gusti sæculò dignis, consecravit nomen illorū,
qui bellum Batav cum unà cum Ludovico
Magno administraverant.

LUDOVICO PRINCIPI CONDEO

Tribus ad Seneſum Exercitiis Fractis.

HENRICO PRINCIPI TURRENIO

Servatis Regni finibus. pulsus ultra Rhenum
Germanis, eorum exercitu quater caſo.

FRANCISCO MARESC. CREQUIO, de-
letis

(a) P. Carolus de la Rue S. J.

letis incruenta victoria Germanorū copiis, &c.

Peroratio vota continet pro victoris incolumitate, gloria, felicitate, postquam Deo O. M. victoriarum largitori, & bonorum omnium fonti, grates fuerint, ut par est, ritè perfolute.

Quod si non pro victoria, sed pro adepto insigni quoque honoris, ac dignitatis gradu, fiat alicui gratulatio; significabis. 1. Quantum conceperis animò voluptatē ex illius nova dignitate. 2. Quanta sit etiam publica hilaritas, & lætitia. 3. Honoris, & gradus amplitudinem verbis extolles 4. Non casu, non prehensione, & ambitu, non precibus, muneribusque, sed meritis, rebusque gestis fuisse comparatum hunc honorem, quem multi ambierint, per pauci obtinuerint.

Pertinent etiam ad demonstrativum genus Soteria, Propempticon, Apobaterion, & Epibaterion.

Quid est Soteria?

R. Soteria vocamus orationis genus quoddam, quo restitutam alicui salutem gratulamur, & pro illius incolumitate, & salute grates agimus Superis.

Quid est Propempticon?

R. Est Oratio, qua discedentem aliquem saustis omnibus, votisque prosequimur, cuiusmodi luculentum habes exemplū in egregio Horatii Propemptico, ad Virgilium Athenas proficiscentem,

X

Sic

Sic te Diva potens Cypri,

Sic (a) fratres Helenæ lucida sidera
Ventorumque regat pater,

Obstrictis alis, præter (b) Ipyga,
Navis; quæ tibi credum

Debes Virgilum, si vis Atticis
Reddas incolumem, precor,

Et lerves animæ d. medium meæ.

Quid est Apobatorion?

R. Est oratio, quam habemus discedentes
ex patria, vel ex alio quodam loco, ubi cum
singulari benevolentia significatione sumus
excepti.

Hujus generis est Æneæ discedentis oratio ad (a)
Helenum, & Andronachen, Æneid. 3.

Hos ego digrediens lacrymis affabar obortis:
Vivite felices, quibus est fortuna peracta
Jani tua: nos alia ex aliis in fata vocamur.

Vobis parva quies: nullum maris æquor aran-
dum;

Arva neque Antonia semper cedentia retrò
Quærenda. Nigie n Xanthi, Troiaque videtis,
Quam vest. æt. cedere manus: melioribus o sto-
Auspicus, & quæ fuerit minus obvia Græps.

Quid est Epibaterion?

R. Est

(a) Cæsar, & Pollux. (b) Iapyx ventus flans
ab Apulia, quæ olim Iapygia dicebatur (c) He-
lenus priami filius, vaticiniò clarus ex captivo
factus Epiri Rex ab ipso Pyrrho.

R. Est oratio, quæ habetur ab illo, qui post longam peregrinationem, domum incolumis redit. Vide Scaligerum lib. 3. Poëtics.

C A P U T II.

De orationibus, quæ pertinent ad genus deliberativum.

Quamnam est materia generis deliberativi?

R. Illius materia sunt res omnes in manu, & arbitrio nostro positæ: Ut enim ait (a) Tullius, Tollitur omnis deliberatio, si intelligatur quidquam fieri non posse, aut imponatur necessitas. Neque enim quisquam deliberat, quæ ratione perpetuò victurus sit, quoniam intelligit sibi moriendi necessitatem incumbere: neque quisquam deliberat, quomodo volare possit, scit enim sibi alas non adesse.

Quisnam est finis generis deliberativi?

R. Honestas, & utilitas.

Quanam orationes spectant ad genus deliberativum?

R. Pertinent ad genus deliberativum suasio, dissuasio, hortatio, dehortatio, exortatio, concitatio, commendatio, petitio, & consolatio.

§. I. De Suasione, & Dissuasione.

Quid est suasio?

X.

R. Est

(a) In Partitionibus.

R. Est oratio deliberativa, quæ ostenditur quid faciendum sit. Dissuasiōe verò contrarium suaderetur.

Uncenam ducuntur argumenta Suasioni, vel Dissuasioni propria?

R. Ducuntur ab honesto ab utili, à necessario, à fieri, à jucundo, cum aliquid suadendum est; & à contrariis capitibus, cum est aliquid dissuadendum.

Quid est Honestum?

R. Honestum id intelligemus, inquit Cicero, quod tale est, ut detracta omni utilitate, per se ipsum laudabile sit, & expectandum; v. g. si quempiam horremur, ut M. Attilii Reguli exemplo malit ad mortem vel ad vincula reverti quam datam hostibus si lelem fallere. Ità Fullius in Manliana probat suscipiendum esse bellum Mithridaticum, ut deleatur ignominia, quæ Populo R. Mithridates inulit, cum unâ horâ tot civium Romanorum milia jussit occidi. Ex hoc eodem loco Cato apud Lucanum l. b. 9. animos militum accendit sola gloriæ commendatione, ad aggrediendum iter periculosum, ac difficile.

O quibus una solus placuit mea castra securis
 Invenisti cervice mori, componite mentes.
 Ad magnū virtutis opus, summosque labores:
 Quā ora, non claudit precaria illo sententia:

— . . . Serpens, sitis, ardor, arena,

Dulci

Dilecta virtuti: gaudet patientia: curis:
Latus est quoties magno sibi constat. honestū.

Quid vocas Utile?

R. utile est, quod propter commodum expetitur; sive adjunctam habeat honestatem, ut gloria, honor, civitas; sive non habeat, ut divitiæ, valetudo, tranquillitas, malorum depulsio, &c. Ex his locis Catilina conjuratus hortatur, apud Sallustium, ad nefarium facinus, quod ille maximum, atque pulcherrimum vocat: Nobis, inquit, est domi incipia, foris as alienū, mala res, spes multo asperior. Deniq; quid reliqui habemus, præter miseram animam? Quin igitur expergiscimini? en illa, quam sæpe optastis, libertas; præterea divitiæ, domus, gloria in oculis sita sunt. Fortuna ea omnia victoribus premia posuit.

Curio (a) similiter, apud Lucanum lib. 1. specie utilitatis Julium Cæsarem ad bellum civile sic hortatur:

Bellantem geminis tenuit te Gallia lustris,
Pars quota terrarum! Facili si prælia pauca
Cesseris eventu tibi Roma subegerit orbem.

Quid vocas Necessarium?

R. Necessarium dicitur id omne, sine quo salus, aut dignitas stare non potest. Seu major

X

cum

(a. Curio homo lingua venalis, ut se are alie-
po liberaret, Cæsarem ad civile bellum impulit.

cum Scaligero: necessarium dixerit, quod ita utile est, ut sine eo res NEC ESSE possit, unde, & nomen derivatum est. Hujusce potius loci magna vis est. Multi enim sunt animi ad deo signibus, ut tum quoque, cum aliquid honestum & utile esse viderent, tamen si res sit cum magno labore conjuncta, facile terrentur. Apud tales ratio necessitatis, est compendiosa, via ad persuadendum. Ejusmodi est Ciceronis argumentum in 4. Philippi. *Agiur enim non qua conditione victuri, seu victuri ne simus, an cum supplicio, igneminiague perituri.* Ab hoc perissimum loco, nemque ab honesto Æneam Hector ad fugiendum hortatur; Æneid. 2.

Heu! fuge nate Dea, teque his, ait, eripe
flamme, (Troja.

Hossis habet muros, ruit alto à culmine
Sic Patru Priameq; datum, si Pergama,
dextrâ

Defendi possent, etiam hac defensa fuissent,
Quid vocas facile?

R. Facile illud est, quod sine magno labore, sumptu, aut molestia, brevi tempore fieri potest: quæ sanè omnia maximo sunt ad persuadendum momento. Frustra enim suadetur illud, quod vix, aut agrè admodum fieri posse creditur. Ac propterea, si quis hac de re scrupulus hareat auditoribus, is ante omnia ex illorum animis omnino erit eximendus. Ita Verum

nerem in laudem tertiam conatur allicere a-
stuti Juno, *Aeneid.* 4.

Mecum erit iste Labor: nunc qua ratione
quod instat

(a) Confiteri possit. paucis, adverte, docebo.

Quid vocas, Jucundum?

R. Jucundum dicitur, quod honestam ha-
bet voluptatem vel animi, vel corporis; sic
nuncupatum, inquit Tullius, à *juvando*, quòd
nempe juvat vel utrumque, vel alterutrum.
Hinc ducitur illud argumentum Tullii *Hoc*
velim tibi persuadeas, si rationibus meis à te
provisum esse intellexero, magnam te ex eo &
perpetuam voluptatem esse capturum.

*Quenam in suadendo, vel dissuadendo praci-
pue spectanda sunt?*

R. Trias. 1. Quid sit, de quo deliberetur. 2.
Qui sint, qui deliberent. 3. Quis sit, qui sua-
deat, vel dissuadeat.

Quid spectandum est in re, de qua deliberatur?

R. Quinque illa, de quibus egimus enucle-
atè: An sit honesta, an utilis, an necessaria, an
facilis, an jucunda.

Quid spectandum est iis qui deliberant?

R. Caput artis est nosse peritus animos eo-
rum, qui deliberant. eorumque voluntates, ac
naturas festinè odorari, ut possis ambiciosi
splen-

(a) Confiteri pro. confici, vox parùm usitata,

splendida, avaris utilia, voluptuosis jucunda proponere, & tuò, quod ajuat, hanò quemque piscari,

Prudentia ergo Oratoris erit videre, an agat cum regibus, aut viciis principibus, apud quos, ut agebat Parisat. illa, verbis byssiois opus est; an cum nobilibus, quos honesta, ac laudabilia tangunt; an cum plebe, bellua multorum capitum, apud quam negotium tractare longè difficillimum est. Neque verò satis est dignitatem spectare; sed habenda est etiam ingenii, morum, & ætatis ratio, ut rem faciliùs possis ad exitus optatos perducere. Jure igitur merito de variis variarum ætatum, conditio-
num, & gentium moribus hinc agi solet ab artis Magistris. & in primis ab Aristotele.

§. II. De variis variarum ætatum moribus.

Quam sunt juvenum, virorum, ac senum mores?

R. Ætatis cujusque mores graphicè admodum ita pingit Horatius in Arte pòetica:

In herbis Juvenis tandem, custode remoto,
Gaudet equis, canibusque, & aprici gramine campi.

Cereus in vitium flecti, monitoribus asper,
Utilium tardus previter, prodigus aris.

Sublimis, cupidusque, & amata relinquere
pernix.

(Con.

Conversis studiis, atq; animusque virilis
Quærit opes, & amicitias, interve hauriri:
Commissæ caver quod mox mutare laboret.
Multa senem circum veniunt incommoda;
vel quod

Quærit, & inventis miser abstineret, ac timet:
Vel quod res omnes timide, gelideq; mi-
nistrat;

Dilator, (a) spe longus, iners, avidusq; fu-
Difficilis, querulus, laudator temporis acti,
Se puero: censor, castigatorem minorum.

Juvenes igitur flagrant cupiditatibus; facile,
& vehementer excandescunt, unde adolescen-
tia quidam quasi rationis æstus appellatur; ho-
nestum utili præferunt; aperti sunt, candidi, &
misericordes; suâ enim innocentia ceteros me-
tuntur. Prodigii sunt, & in sumptus effusi;
nondum enim egestatem sunt experti: ad risû,
& dicacitatem sunt propensi.

At dispar omnino est senum ratio. Facile
succensent illi quidem, sed non aequè parent
iræ, quia, ut scitè Horatius: *Lenit albescentis a-
nimo capillus, Letum & risæ cupidos protervæ.*
Parum sperant, quia dū vixerunt; paucæ mo-
liuntur, præteritis gaudent, noceros, ac ridi-
culos.

(a) *Tarant. ad bene sperandum se timida-
tam.*

culos odere, soliti sunt officiorum exactiores ad rem attenti, lenes, & faciles, suspiciosi; sapientem enim aut se, aut alios, delulos non minuerunt. Iracunda querulus sunt, morosi;que, ut ait Tullius, in fragili corpore odiosa est omnis offensio.

Denique verbosi sunt, & loquaces, quia dicere amant. Unus non videtur Cornelius Galbus, seu potius Maximianus;

Deficit audire; non deficit ipse loquendo,

O sola fortes garrulitate lenes!

Sed facile hoc illorum aetati condonandum, est egregias virtutes, quibus hoc vitium abunde compensant.

Virilis aetas senectutem inter, & adolescentiam interjecta; ac in quodam quasi cetero posita, utriusque virtutum, vitiorumque particeps est, & utriusque indolens, velut ex vicinis trahit. Juventus fortis est, sed intemperans; senectus est temperans, sed timida; virilis aetas fortis est, sobriaque. Juventus nimis credula est; senectus nimis suspiciosa; virilis aetas, pro rerum natura, vel confidit, vel diffidet. Juventus querit honestum potius quam utile; senectus utile magis quam honestum, virilis aetas, & honestum simul, & utile.

Puerilis denique aetas effervesce facili; multum in hostes; magnam habet indolem ad virtutem; gloria, honorumque mirum in modum velificatur.

Audi

Au^t. Tullium lib. 5. de Finibus, *Quanta sunt
puerorum decertantium studia! ut illi effereun-
tur latitâ, cum vicerint! ut se accusari nolunt
quàm cupiunt laudari! quos illi labores non per-
ferunt, ut equalium principes sint!*

§ III. De moribus Nobilium, Divitum,
& Plebeiorum.

Quam sunt Nobilium mores?

R. Nobiles sunt honoris, ac gloriæ vel
maximè studiosi, & si Apuleiana voce uti fas
est, sunt in primis *honoripetæ*. Solent autem nō
solum ignobiles aspernari, sed etiam homines
novos, qui primi ex sua gente sunt honores
consecuti.

Ità Metellus contemnebat C. Marium, illi q;
Consulatum invidebat. Unde sic de eo Sallu-
stius:

*Inerat contemptor animus, & superbia, commu-
ne nobilitatis malum.*

Quam sunt Divitum mores?

R. Divites, si præsertim divitias sunt nuper-
rimè consecuti, contumeliosi ferme sunt, ac
superbi. Nempe faciliè sibi persuadent præsta-
re se catervis, quia divitias possident, quibus
venalia sunt omnia. Præterea solent molliori,
luxuque diffuere, ut notat Juvenalis Sat. 6.

Prima peregrinos oblectæna pecunia mores,
Ita totæ, & turpi fregerunt sæcula luxu.

Divites molles

Hanc, quam memoravimus, novorum divi-
tum arrogantiam, scitè tangit Cicero, cum de P.
Roscio ait: *Qui in sua re fuisset egentissi-
mus, erat, ut si, & solens in aliena, & Maro, cum*
ait de Numanio.

Vociferans, tumidusque novo præcordia
regno.

Qui sunt denique Plebeiorum mores?

R. Germanos plebs & mores tuos celeribus
scite pinpunt Sallustius. Horatius, Tacitus, &
Seneca, dum ajunt: *plebem esse belluam multo-
rum casuum. pluma & ventò mobilis esse . . .*
opiniòne duci magis, quàm veritate. . . .
*quò itur, non quò eundem est . . . privatis com-
modis servire potius. quàm publicæ vel honestati,
vel cupianati . . . cupidam esse rerum nova-
rum. . . . Denique pessimi argumentum turbam esse.*

De variis Reipublicæ formis.

Nec; verò in deliberatione laus est ætatis,
& conditionis cujusque indolem, ac studia di-
ligenter spectare. Spectandi præterea sunt
Reipublicæ mores, qui scilicet, pro varia (a)
polit.æ forma, solent maximè variare. Al-
ter igitur agendum apud Gallos, Hispanos-
que, & Lusitanos, quibus Rex unus summo cū
imperio præest: alter apud Helvetios, Bata-
vosque, ac Venetos, apud quos vel plebs, vel

Opri-

(a) Republicæ.

Optimates dominantur.

Quid est Monarchia?

R. Est unius dominatus, communem utilitatem spectans.

Quid est Aristocratia?

R. Est optimatum imperium, cujusmodi est apud Venetos. Quod si optimates illi pauciat, & propriae, non verò publicae serviant utilitati, vocabitur *Oligarchia*?

Quid est Democratia?

R. Est imperium populi, cujusmodi ferme est apud Helvetios. Quod si plebs infima dominetur, vocabitur (a) *Ochlocratia*. Addi potest *Anarchia*, quae tolerat ex turbulentissimis temporibus exurgere, cum sine rege, ceterisque magistratibus, fluctuat libere & cum imperium.

De variis variarum gentium moribus.

Varios praeterea gentium mores, ingeniumque accuratè cognoscere, & illorum germanam indolem perspicillimam habebis, ut possis ad illam sermonem accommodare, ut monet Horatius:

(heros,

Intererit multum (b) Divusne loquatur, an
Colchus, an Allynus, Thebis nutritus, an
Argis.

Quenam igitur est variarum Europae Gentium indoles?

R. Galli

(a) Turva & dominus. (b), Davas persona comica, & nomen servi.

Re Galli sunt humani, hospitales, candidi, urbani, lauti, audaces, bellicosi, mobiles, precipites, longæ spei impatientes, faciles ad obliuiscendas injurias æquè ac beneficii; acerbis iniuriis, injunolo fide, & de ait Florus de rebus Gallis, primo impetu plura quam viri, secundo non item; magni peregrinatores; unde jure dictum est, *Nullum bellum sine milite Gallo.*

Germani sunt simplices, aperti, fortes, animarum prodigi, veri amici, verique hostes inquit Scaliger. Belgæ, Batavique medium ferme tenent Gallos inter, atque Germanos. Hispani sunt constantes, sedati, leati in cogitibus, laboris ac disciplinæ tolerantes: vile ministerium, etiam si spes magna affulgeat, averſantes. Itali sunt cunctatores, ingeniosi, sapientes, meritæ excelſæ, ac reconditæ, & ad regendum omnino nati, ut ait Virgilius.

Tu regere imperiû populos Romane memento:

Hæ tibi erunt artes.

Poloni sunt feroces, bellicosi, & quos arte magis, quàm vi possis superare; Muscovitæ contra fraudulentæ &c. Longum esset cætera persequi. Plura qui volet, adeat, quæ ingeniosè, & eleganter de præcipuis gentibus dilexit Joannes Birclaus in icone animorum cap. 3. & sex proximè sequentibus. Adeat item

(a) Calvus in Lati Calipediam, ubi versibus elegantissimis diversarum Europæ gentium, mores. & ingenia diligenter expresse.

Quid denique spectandum est in illo, qui suadet, vel dissuadet?

R. Tri a maximè in illo spectanda sunt, prudentia, probitas, & benevolentia. Prudentia quidem, quia iis solum habere solent, inquit Tullius libro de Officiis, quos plus intelligere, ac videre, quàm nos arbitramur. 2. Probitas, quia quo quis versutior, & callidior, hoc invisor, & suspectior de tracta opinione probitatis, ait idem Tullius: & si quem, licet peritum, ac prudentem ceteroqui, fallacem tamen, & sui potius amantem credamus, quàm nostri, ejus consilium penitus aversabimur.

3. Spectatur in suadente benevolentia, quia ut vel maximè prudens & probus quis credatur, tamen si odisse nos, vel alteri parti melius velle exstimeretur, nequaquam nobis bonè consuliere velle iudicabitur. Tri hæc complexus videtur Cicero, cum lib. 2. ad Atticum ait: *Nunc mihi, & consiliis opus est tuis, & amore, & fide. Quare advola, expedita erunt omnia, si te habebo.* Nam consilium ad prudentiam pertinet, fides ad virtutem, amor ad benevolentiam.

§. IV.

(a) Per amorem. Claudius Quinctius Medicus Gallus, vixit sæculò proximè elapsò.

§. IV. De Hortatione, & Dehortatione.

Quid differt Hortatio à suasionē?

R. Hæc differt quod i suadenda ratio, & consilio, hortemur verò motu, atque impulsu. Unde suasio propriè pertinet ad intellectum: Adhortatio verò pertinet ad effectum. Suasio docet, eoque plus habet argumentorū; Adhortatio vero inflammant, ac propterea plus habet calor s. Suasio facit ut scias, quid faciendū sit opus; Hortatio facit, ut velis, & ausis, illiusque partes sunt, fides ac stimules veluti subicere auditorum animis; illosque ad rem benè gerendam inflammare. Denique Suasio pertinet ad confirmationem; Exhortatio verò conclusioni reservatur.

Quinam affectus sunt in Hortatione concitandi?

R. Excitabis. 1. Spem, & fiduciam. 2. Amorem, & desiderium rei, quæ suadetur. 3. Æmulationē alienæ gloriæ quæ est potētissimū ad feriendos animos telum. 4. Laudabis virtutē illorum, quos hortaris, illosque hortatu nequaquam indigere dices: Ut enim observat Tullius, in excitando, & in acuendo, plurimū valet, si laudes eum, quem conortaris. Ità socios recordatione virtutis inflammat Mæstheus apud Virg. Æn 5.

At media locos incedens nave per ipsos
Hortatur Mæstheus. Nunc nunc insurgite
remis. Hæsto-

Hæstorei socii, Troje quos sorte suprema
Delegi comites; nunc illas promite vires,
Nunc animos, quibus in Gætulis syrtibus usi,
Junioque mari, (a) Maleæque sequacibus undæ.
Non jam prima peto Mnestheus, neq; vincere
certo,

(Quamquã oh!) sed superent, quibus hoc,
Neptune, dedisti.

Extremos pudeat rediisse. Hoc vincite, cives,
Et prohibete nefas.

Illustre adhortationis exemplum habes apud
Curtium, lib. 7. ubi Alexander trecentos ju-
venes adhortatur, ut invadant præruptam illã,
& undique obiectam Sogdianorum petram,
quæ in triginta stadiorum altitudinem e-nin-
ebat, & quam Arimazes cum triginta arinatorũ
millibus obrinebat.

Alexandri hortatio ad trecentos
milites.

Vobiscum, ô juvenes, & mei æquales, ubi in
invictarum ante munimenta superavi: monti-
um juga perenni nive obruta emensus sum: ar-
gustias Ciliciæ intravi; Indiæ sinè latitudine,
vim frigoris sum perpassus. & mei documenta
vobis dedi, & vestri habeo. Petra, quam vide-
tis, unum aditum habet, quem barbari obsident,

Y

cætera

(a) Malea promontorium in mare procurrens,
quod periculosam reddit navigationem.

cetera negligunt, nulle vigiliae sunt, nisi quae castra nostra spectant. Invenietis viam, si solum rimati fueritis aditus ferentes ad cacumen. **NIHIL** tam altè natura constituit, quod virtus non possit eniti. Experiendo quae ceteri desperaverunt, Asiam habemus in potestate. Evadite in cacumen, quod cum ceperitis, canaidis velis signum mihi dabit: Ego copias admotis, hostem in nos à vobis convertam. Præmiū erit ei, qui primus occupaverit verticem, (a) talenta decem: uno minus accipiet, qui proximus ei venerit: eademque ad decem homines servabitur proportio. Certum autem habeo, vos non tam liberalitatem intueri meam, quam voluntatem.

Dehortationis verò luculent. si non exemplum habes apud Livium, lib. 23. in oratione Calpurnii civis Campani, qui filium suum Perollam ab Hannibale cedere hortatur.

Dehortatio.

Per ego te, fili, quaecunque iura liberos jungunt parentibus, precor, quaeque, nè ante oculos patris facere, & pati omnia infandi velis. Paucæ horæ sunt, intra quas irantes per quidquid deorum est dexterae dexterae iungentes si dem obtrinximus, ut sacratis de Mensis (a) efficiamus.

(a) Talentum Atticum respondet Romanis seu Julis Romanis 6000. (b) Ità genuina lectio pro edereimus.

mus. Degressi à colloquio, extemplo in eum armamur. Surgis ab hospitali mensa, ad quam tertius Campanorum adhibitus ab Hannibale es; eam ipsam mensam cruentare vis hospitis sanguine? Hannibalem modò pater filio mei pot. a. placare; filium Hannibali non possun? Unus aggressurus es Hannibalem? Quid illa turba tot (a) libertorum, servorumq; Quid in unum intenti omnium oculi? quid tot dextræ? torpescuntne in amentia illa? Vultum ipsius Hannibalis, quem armati exercitus tremunt, quem horret populus R. tu sustinebis? Et si auxilia desint, me ipsa n. ferire, corpus meum opponentem pro corpore Hannibalis, sustinebis? Atqui per meum pectus petendus ille tibi, transfigendusque est. Deterreri hic sine te potius, quàm illic vinci. Valeant preces apud te meæ, sicut pro te hodie valuerunt.

§. V. De Concitatione, & Cōciliatione.

Quid est Concitatio?

R. Est virulentum quoddam orationis genus, quo multitudinis præsertim animi, veluti quoddam seditionis subellò concitantur. Exemplum unum offeram ex Tacito, lib. 1. Annalium, ubi ait fuisse in castris Percennium quendam gregarium militem, hominem turbulenter, & procacem, qui concitationem le-

(a) melius quàm uocor. a. n. ut vulgò legitur.

dicionem confusa conatus est hanc artificiosissima congeries: Cur paucis centurionibus, paucioribus Tribunis, in modum servorum obedirent; quando arduas exposcere remedia, nisi novum, & nutantem adhuc principem precibus, vel armis adirent? Satis per tot annos ignaviâ peccatum, quoddam tricena. aut quadragena stipendia senes, & plerique truncato ex vulneribus corpore tolerant. Ne dimissis, quidem finem esse militiæ, sed apud vocem illam retentis, alio vocabulo eodem labores perferre, & paulo post: Denique in diem assibus animam, & corpus æstimari. Hinc vestem, arma, tentoria, hinc sævitiam centurionum, & vacationes munerum redimi. ac Hercule verba, & vulnera duram hyemem, exercitus æstates, bellum atrox, aut sterilem pacem sempiternam.

Conciliat enim opponitur conciliatio, qua vel nobis amorem alicuius conciliamus, vel dissidentes partes in concordiam, gratiamque reducere conamur. Sic olim Germanicus Cæsar cum adversus legiones prudenti oratione sedavit, & postea Cæsar exercitum concitavit, Quiritis appellando, pro militibus, qua una voce contra seditionem repente compressit.

§. VI. De Commendatione.

Quot sunt præcipua Commendationis capita? R. Triâ. 1. Causas Commendationis exponamus, idque modeste, & verecunde, ut quoddam

quòd benè quis de nobis, aut de nostris meritus sit: quòd finis cum illo vel sanguine, vel affinitate, vel amicitia conjunctus: quòd perspicuissima nobis sit illius humanitas, fides eruditio, virtus, &c. Addere poterimus, scire nos Horatianum illud Epist. l. b. i.

Qualem commendes etiam atque etiam aspice: nè mox.

Incutiant aliena tibi peccata pudorem.

Sed viri integritatem, & præclaras animi dotes nobis exploratissimas esse. 2. Expone- nus negotium, cujus causâ commendatur à nobis quispiam. 3. Orabimur atque obtestabimur, vel dicemus, nos pluribus nolle contendere, nè de ejus, quem rogamus, humanitate diffidere videamur. 4. Denique tum nostro, tum ejus, quem commendamus, nomine, omne gratiæ, ac memoris animi officium pollicebimur.

Est, & obliquæ commendationis genus, quo simulamus nos commendare nolle, quem interrim vel maximè contrèdamus, ut si dicas non quidem commendare te alteri Sextium, velle; sed orare solum, ut propius hominem noscere nè gravetur. Sperare enim futurum, ut, cum gratias agere soleant, qui commendarunt, alter tibi gratias agat, per quem viri tanti notitiam sit consecutus.

§. VII. De Petitione.

Quid est Petitio?

R. Petitio est oratio, qua aliquid postulamus vel pro nobis, vel pro alio. Posterior hæc vocatur intercessio. Utriusque artificum paucis complexus est Servius; ubi Junonis ac Æolum orationem enarrat.

Rhetorum, inquit, est in omni petitione hoc observare. 1. Ut facile præstari possit, quod petitur: 2. Ut sit justa petitio. 3. Ut habeat modum, & adhibeatur in illa moderatio: Hoc est, ut si majora dari non possint, minoribus certe contenti videamur. 4. Ut sequatur expedita remuneratio. Quatuor hæc observare licet in Junonis petitione. 1. Enim docet rem facili negotio fieri posse:

Æole (namque tibi Divûm Pater, atque hominum Rex

Et mulcere dedit fluctus, & tollere ventos.)

2. Justam esse petitionem ostendit, dum inimicam gentem insectatur:

Gens inimica mihi Tyrrhenum navigat æquor.

3. Adhibet moderationem; dum alterutro contenta est, (pes:

Incuti vim ventis, submersasque obrue pup.

Aut age diversas, & disjice corpora ponto.

4. Beneficii præmium pollicetur.

Sunt mihi bis septem præstanti corpore Nymphæ,
Qua-

Quarum, quæ formâ pulcherrima. De jope jam
Centubio jui gam stabili, propriam q; dicabo.

Quamplurima etiam petitionum exempla
suppeditabunt epistola Ciceronis, quas inter,
fideiis instar, elucet elegantissima illa ad Luce-
jum, quæ est 12. libri 5. ad familiares, qua Lu-
cejum en xè rogat, ut quæ in Consolato suo
gessierat Tullus, ea literis quàm priuùm velit
consignare. Eam autem sic oritur: *Coram*
me tecum.

§. VIII. De Consolatione.

COMOLATOR, vel minor est, vel æqualis, vel
major. Minori cautius, & mollius crit agen-
dum: Amorem suum in primis t. stabili: &
rè de suo plus altero sapere velle videatur, ea
quæ d. cū opus erunt, ex quopiam Philosopho,
vel alio summa prudentiæ viro se al quando
audisse proficitur. Æqualis pro communis a-
micitia jure facere se dicet. Major aget li-
berius, adeo ut, si quis immoderatus dolorem
ferat, audeat etiam increpitare, sed leniter, &
amicè.

Scitè omnino argumentum illud tractat Sca-
liger, librò 3. de Arte Pœtica, cap, 123. *Con-*
solator, inquit, aut est major, aut æqualis. Ma-
gnitudinem intelligo aut inperiò, aut dignitate,
aut opibus, aut sapientiâ, aut atate. Alius e-
nam conjoabitur Nasonem Livia; aliter Liviam
Na-

Naso, Hoc spectat ad Imperium. Dignitas autem etiam sine Imperio esse potest. Veluti si pater filium, Ciceronem Pompejus. Opibus, ut si è plebe quempiam, clientem suum Cressus. Sapientiâ, quomodocumque Polydum, aut morrem Seneca. De atate, o. us est exemplis. Major interponet austeritatem; etiam oburgabit. Sapiens oppo. et etiam dissertationem, Sententiæ huic crebriores. Minor ostendet affectum; sese id à sapientibus accepisse. Equaliter testabitur amicitiam, jus commune, benevolentia.

Si morientis dolor sit adeò gravis, & adeò recens, ut medicinam videatur respicere, his partibus erit oratio. Priori parte affirmabimus parùm idoneos esse nos, qui solemur alium, cum vel ipsi quoque consolatione plurimùm egeant us; simulq; privati nostri doloris causas afferemus. Addemus non nos modò, sed omnes etiam bonos dolere, quod ipsum tamen quaecumque morienti solatium debet afferre: quia scilicet.

(a) Leviùs communia tangunt.

Alterâ verò parte afferemus, quæ leniendo dolori sunt idoneæ; qualia sunt tria hæc, & perivulgata. 1. Vitæ communis conditio, quæ multis malis sit obnoxia. 2. Ejus, quem consolamur, doctrina, virtus, animi magnitudo. 3.

Inu-

(a) Clauianus.

Inutilitas, & vanitas, unde dolor augeatur, non corrigatur. 4. Patientia vis, quæ mitiget omnia, juxta illud Venustum Poëta;

Dorum; sed levius sit patientia,

Quidquid corrigere est nefas

5. Quam sit honestum in altissimo divinæ voluntatis consilio semper acquiescere. 6.

Quam sit sapiente dignum, quamque laudabile sit, ratione, consilioque mitigare dolorem illum, qui die ipsa, ac tempore tandem, aliquando defervescet.

Ad genus judiciale, quod *bellum togatum* jure vocare possumus, pertinent duæ orationum species; accusatio nimirum, atque defensio; quæ non alia præcepta desiderant, quam quæ sunt hactenus à nobis allata: cum præterea veterum judiciorum ratio fuerit prorsus immutata,

Finis Libri Quarti.

A R T I S
R H E T O R I C Æ
L I B E R Q U I N T U S.

DE PRONUNTIATIONE.

Superest Pronuntiatio, sive actio; postrema quidem.

quidem oratoriae facultatis pars, si ordinem in tractando consideres: sed tantum tamen momentis, et primas, secundas, & tertias et Demosthenes meritis, & jure tribuerit.

Quid est Pronuntiatio?

Est vocis, gestuumque, pro rerum, verborumque varietate, apta compositio. Quanta porro sit alius vis, & utentis, docet Tullius, cum ait, infantes, & mulieres homines, actionis dignitate, eloquentiae laqueum tructum, palmamque tulisse: ceteros vero bene multos, actionis deformitate, infantes tulisse judicatos. Hae Pronuntiationi rectè vocatur ab eodem Tullio. *Quaedam corporis eloquentia;* & alibi, (1) *Sermo corporis* ab eodem etiam appellatur.

Quae res sunt ad rectè pronuntiandum necessariae?

Tres, memoria, vox, & gestus. Est enim memoria quasi fundamentum actionis, de cujus vi, gratiaque multum depereat necesse est, si memor ter non pronuntietur oratio, et si orator non possit à commentariis oculis, & vultu avertere:

Vix tamen principibus, & in publica re vehementer occupatis vitio verti nequit, si recitent è commentario; ut cum Augustus, quicquid memoriae subiret aleam, vel in ediscendo libi tem-

(1) *Ad Brutum.*

bi tempus abiret; ferè de scripto dicebat; ut auctores sunt Suetonius, & Dio. Itemque Patrum nostrorum memoriâ Carolus V. ad Belgæ Proceres orationem è scripto recitavit, cum sibi regno Bruxellæ abdicaret, illucque Philippo filio traderet. Datur quoque eadem vena agrotis, senibusque; aliis verò nequaquam.

§. I. De Memoria.

Quid est Memoria?

R. Memoria, ut est eloquentiæ pars; definitur à Tullio, *Firma rerum, ac verborum recordatio*. Est autem duplex memoriæ genus. Una est artificialis, alia naturalis.

Quid est artificialis memoria?

R. Artificium memoriæ à veteribus traditum, constat locis, & imaginibus. Locis se habent instar chartæ, imagines verò instar Scripturæ. Hanc artem primus apud veteres Simonides prodidisse, apud recentiores Raymundus Lullus illustrasse traditur. Ea verò iis, qui memoriâ valent, minimè necessaria est, qui non valent, prorsus inutilis. Tu illam modò exerce-to; ediscendis ad verbum, ut ait L. Cratius apud Cic. lib. 1. de orat, quamplurimis & tuis, & alienis; quod facilis fortasse præstabis, si, antequàm cubitum eas, attentè ea, quæ manè voles ediscere, semel, aut iterum legas. Nisi te hæc

hæc exercitatio iuuerit, nihil tamen in arte, quod
possis iuueni, reperio.

§. II. De Voce.

AD *Attonis usum, ac laudem maximam
finē audio partem vox obtinet, inquit Ful-
lius de Oratoribus neque tam refert, qualia
sunt, quæ dicantur, quàm quomodo dicantur.*

Quenâm igitur circa vocem sunt observandi?

R. Tres hæc potissimum leges diligenter
observabis. Prima lex, hæc est, ut dilucide, ar-
tificialiter, & sincerè pronuncietur, ita ut inte-
gra verba, syllabæque omnes proferantur. No-
lim tamen syllabam sic pronunties, quasi si-
litteras computando annumerares; quod effectus
molatum ac pundum.

Ad eandem legem pertinet etiam, nè vo-
lubili quadam, præcipitiq; celeritate dicen-
di incerta feratur oratio: sed vox respiratione
recreetur, & spiritus inter dicendum suspen-
datur eundem, & auditoribus spatium ali-
quod cogitandi relinquatur.

Secunda lex hæc esto, ut pro argumenti,
motumque præsertim varietate, vox etiam
opportune varietur, & utcumque se affectum
virescit. Vult Orator, & audientium animos mo-
vere, ita etiam certum vocis sonum adhibeat.
Iracundia postulat vocis genus acutum, incita-
tum, crebrò incidens; muleratio, & moror fle-
xibile,

xibile, plenum, si b le, interruptum: voluptas effusum, lene, taceum, hilaratum: metus demissum, hæsitans, abiectum, &c.

Præterea mutanda est vox et pro variis orationis partibus. Aliam enim vocem fingit Exordium, aliam Narratio, aliam Confirmatio, aliam Peroratio.

In Exordio, nisi fortè indignus esse constet, voce utendum subaussa, ac verecunda. Nec debet Orator, simul ac dicturus prodit, perficere frontem, & in verba statim erumpere: Cæteroqui futurum est, ut si recitum Oratorè jure omnes averſentur. Sed oportet, ut paululum cogitatione quasi defixus moratur: Idque tunc, quòd addideris hac Oratoris cura delibet; tum ut interea ipse se colligat, & ad dicendum componat. Idà Ulyſſis apud Nelonè paulisper conſiſtens oculis in terram defixis, priusquam suam eliquentem torrentis instar effundat: (.)

..... Oculos paulùm tellure moratos

Suſcepit ad proceres, exceditque resolvit
Oris fonò, neque eſt hæſitaculis gratia diſſis.

Ab Exordio paulatim inſurgit vox: ac in narrando quidem, voce utimur aperta, simplici- que, qualis ferè est in sermone familiari. In Confirmatione, & in argumentatione præfer-
tim,

tim, voce utimur acriori. In Peroratione demum, quasi partâ v. storîâ, vox solet esse excitator, ut itâ, ostendat Orator, se niti bonitate causæ, magnamque fiduciam in audientum probitate, prudentiaque collocare.

§. III. De monotonia, & cantu.

GRATA huic varietati opponitur è diametro Genus ille, insulsusque vocis tenor; quem Græci *monotoniam* vocant, & qui non modò dicentem enecat, sed etiam audientes exanimat, & unde omnis orationis decor, ac venustas deflorescit:

.... Ut citharædus - - - - -
Ridetur, chordâ qui semper oberrat eadem,
inquit Horatius.

Huic, quàm tantopere commendamus, varietati opponitur etiam cantus, qui nihil aliud est, si quæris, quàm clamosa quædam, & uno fermè tenore subsultans nœnia.

Qua ratione huic vitio poterit occurrî?

R. Huic incommodo remedium adhibebitur, 1. Si pueri rebus humilibus, ac quotidianis æquabiliter, & rotundè pronunciandis assuescant; neque verò statim ad tragicam granditatem procurrant. 2. Si eorum, quæ pronuntiant, germanum sensum penitus eniadvertant. 3. Si interdum vernaculâ, non illa inflata, tragicaque, sed simplicia, & quotidiana pronuntient. 4. Exer-

4. Exerceantur aliquid quādiu in orationibus illis, quæ varios motus, ac vocis inflexiones efflagitant; ut videant, quid submissè, ac leniter, quid festivè, quid atrociter, quid sedatè, quid concitatius dicendum sit. 5. Denique ubi illa pronuntiationis quasi tyrocinia posuerint, poterunt citra periculum in rebus grandioribus, tragicisque versari.

Tertia circa vocem lex hæc est, ut ea, pro amplitudine loci, & auditorum multitudine, vel intendatur, vel remittatur; sed tamen nec ascendat ad supremum, nec ad extremum descendat. Nam vox si ima sit, vim non habet; si verò nimium acuta sit, contentaque, delicatas, ac teretes urbanorum hominum aures offendet.

Scio equidem hoc esse plebeculæ rudioris ingenium, ut vocalissimum quemque, & valentissimum lateribus, ita optimum oratorem judicet, nullamque putet egregiam, nisi quæ (a) *pontem indignetur*, actionem, in qua scilicet, & clamoræ fauces, & vox ululans, & rigidi vultus terribiles, & pedum suppletiones, & brachiorum remigatio & totius corporis dissoluta quædam, intemperansque jactatio, & illa denique inflata rumpantur.

Ciceroni verò longè alia mens erat. Ajebar enim

Contentem insignatus Araxes Virg.

enim venustissimè, clarescentes huiusmodi latratores verius quàm oratores, similes esse claudorum, qui cùm ambulare non possint, ad equum confugiunt. Ità illi, in illa (b) Stentorea voce tanquam in iumento, suam omnem abud imperitos fiduciam reponunt; nec magis nec nom ne possunt Oratores dici quàm bajulus possit dici citharædus.

§. IV. De Gestu.

Vocem saltequi debet Gestus, & varios animi sentus cum illa sibi aperire. Quade re colligemus ex veteribus ea tantum, quæ sæculi nostri moribus sunt accommodata. Multa siquidem ex antiquarum gestificatione prorsus obsolevisse videmus.

Quid est Gestus?

R. Gestus, inquit Valla, est actio quædam, & quasi pronuntiatio corporis; seu magis cum Quintiliano, *Gestus est totius corporis motus, & confirmatio.*

Quid in gestu generatim, & universè cavendum est?

R. i. Nihil in illo sit effæminatum, & molles; nihil nimis exquisitum, aut elegans; nihil quod affectatam quamdam diligentiam, artemque

redo.

(b) Stentor quinquaginta hominum clamorem magnitudine vocis æquabat. Unde ab Homero vocatus vocem aream habens.

redoleat. Monet enim Fabius actionem non esse delictis, nimiamque curam molliendam; & comptis illis, delicatisque Oratoribus saepenumero solet evenire, quod olim Sybaritarum equitati contigit. Cum enim gens effeminata; & chorearum ad insatiam avida, suos etiam equos ad numerum, symphoniamque saltare docuisset, cum deinde ex umbraculis in solem, ac pulverem contra Crotoniatis hostes fuit illis prodeundum, histriones illi equi, turbarum, & martis ignari, motibus compositis, saltibusque numerosis repente lascivientes, se, & exercitum totum misere perdiderunt, Ita umbratiles illi Oratores ab imis unguiculis ad verticem usque venustuli, quando ex domestica exercitatione, in medium agnem, in pulverem, in clamorem, in castra, atque aciem forensam prodierunt, & se, & causas suas in magnum quoddam discrimen conjiciunt.

2. Nihil in gestu sit durum, aut agreste, ne dum molliem fugimus, in contrarium rusticitatis vitium videamus incidere. Quamquam, si in alterutro peccandum non esset, facilius excusaretur rustica quaedam simplicitas, quam putidiuscula gestus, vocis, & habitus affectatio.

Quid de totius corporis motu præcipiendum?

R. Præcipitur. 1. Ut status corporis sit celsus, & erectus, trunco magis toto, virilique

Z

qua-

quadam laterum inflexione se se Orator moderetur. 2. Nè in statum morem obrigescat, quasi si veru deglutisset, ut faceret ajebat Epictetus. 3. Ne crebris, & incompofitis corporis commotionibus vehementius agitetur, more furentis Sibyllæ:

... Cui pectus anhelum
Et rabie fera corda tument

Vitiosum quippe est huc illuc curficere, quod olim exprobratum fuit Domitio Afro, qui non agere, sed satagere, non illepide dicebatur. Et cum alius quidam non minus audacius Orator multum concursasset in dicendo, facete rogavit eum adversarius Virginius; *Quid demum passum millia declamasset?* Cælius quoque Severus adversus circuncursantes hujusmodi Oratores solebat poscere lineam, quæ immodicas illorum excursiones prohiberet.

Quid in capitis, & oris totius conformatione servandum est?

R. Vitiosa est frequentior capitis jactatio, Menadum instar, de quibus Catullus; carmine de Berecynthia, & Athi: Capita Menades vi jecunt hederigeræ, aut instar famosæ illius Melilinz, de qua Tacitus 11. Annalium: *in sa crine fluxo, Thyrsu quatens, juxtaque Silius beaera vinctus gerere cothurnos, jacere caput.*

Non

Non tamen dedecet aliquando vel annuendo confirmare, vel abnuendo negare: vel capitis in latus inclinatione languorem: & aversione indignationem; aut alio simili motu, dubitationem, & ejusmodi affectus designare. Sed neque capite erimus immobili, rigidoque, quod semibarbarum est; ut olim Rufus ille Rhetor, de quo ita Aulonius Epigrammate 50.

Rhetoris hæc Rufi statua est, si laxea, Rufus

Cur id ait? semper laxeus ipse fuit.

3. Capite utemur non demisso, & obstipo, vel in cervicem reflexo; sed recto potius celsoque: quamquam hic quoque modus servandus est, nè audaciæ, ac arrogantiae videatur; & capitis demissio potest aliquando tristitiam, luctum, mœrorem, pœnitentiam, & iræ divinæ placandæ studium perbellè significare.

Sed in ore, vultuque, & oculis sunt indices. Quapropter pro rerum natura, vultum indues modò hilarem; modò mœstum, nunc blandum, nunc minacem. Ità Horatius;

Tristia mœstum

Vultum verba decent: iratum plena minarum;
Ludentem lasciva; severum seria dictu.

Frons exporrecta, diffusaque hilaritatis indicium est: contra verò severitas indicatur fronte corrugata, caperataque, & superciliis vel contractis, vel etiam inæqualibus. Unde

Zz

Tullius

Tullius in Phonem: Altero ad frontem sublato, altero ad mentum depresso supercilio respondit & pro Sextio: Tanta erat gravitas in oculo, tanta frontis contractio, ut illo supercilio, tanquam Rhadamantus ille niti videretur: Hinc etiam Petronius Arbiter:

Quid me spectatis contracta fronte, Catones?
Et post illum Martialis lib. 1.

Contigeris nostros, Cæsar, si fortè libellos,
Terrarum dominum pone supercilium.

Orantem, & aliquid à Deo poscentem indicant oculi in cælum sublatis, ut res ipsa satis loquitur. Unde Cassandra:

Ad Cælum tendens ardentia lumina frustra.

Oculos avertere averantis est, vel fastidientis, vel negantis. Sic misera Didonis umbra, conspecto apud inferos Ænea:

Ille totò fixos oculos aversa tenebat.

Oculi clausi meditantem, & cogitantem animū produnt. Oculos in unum locum defixos habent, qui præ admiratione stupent. Unde Æn. 2:

Dū stupet, obtutuque hæret defixus in uno.

Præterea demissi oculi modestiā, pudoremque significant. Sic Andromache Æn. 3.

Dejecit vultum, & demissa voce locuta est:

Quid in Brachii moderatione servandum?

Æ. Brachia nec deorum incompositi pendant,

deant, nec immodicè præjiciantur, nisi in affectu vehementior. Brachium extensum, ac porrectum, potentiam, auctoritatem, & robur arguit. Contrà verò continere, ac cohibere brachium, est pudoris, ac verecundiæ. Unde Tullius pro Cælio: *Nobis olim annus erat unus ad cohibendum brachium togæ conslitutis, ut exercitatione, ludoque campestri tunicati (a) uterentur.*

Quid circa manus, digitosque præcipitur?

R. Manus, sinè quibus trunca esset actio, ac debilis, vix dici potest, quos motus habeant, inquit Fabius. . . Jam ceteræ partes loquentē adjuvant: hæc, propè est, aut dicam ipsæ loquuntur. An non his poscimus? pollicemur? vocamus? dimittimus? minamur? abominamur? timemus? interrogamus? negamus? Gaudium, tristitiam, dubitationem, confessionem, penitentiam, modum, copiam, numerum, tempus ostendimus? Circa manus autem certæ quædam sunt, ac definitæ leges, quas sequi oportebit.

1. Manus in Exordio non solet extendi. Ast ubi paulum effervesce cœpit oratio, manus pariter exeritur cum illa, pariterque cum illa deponitur.

2. Pectori manus admovetur, cum de seipso quis loquitur; at cum alloquitur alium, ad illum, extenditur.

Z 3

3. Ma-

(a) Alii legunt uteremur.

3. *Manus sinistra nunquam sola gestum facit,* inquit Fabius: *dextra se frequenter accom-*
modat: sive in digitos argumenta digerimus, cau-
samque, ut olim Hortensius consueverat, par-
tim in digitis (quem morem hodieque non-
nulli non solum, imitantur) sive aduersas
palmas, quasi repellendo, & repudiando obji-
cimus.

4. Solæcisus gestu committitur, cùm ali-
ud voce, aliud gestu monstramus; ut Rhetor
ille, qui cælum appellans, tellurem intuebatur,
gestuq; monstrabat.

5. Urgemus crebra manuum impressione,
Supplicamus manibus elatis, junctisque. Con-
firmamus manibus pronis, gravi quodam, &
decenti motu depressis.

6. Admirantium est manus tollere. Unde
Tullius in Academicis Quæstionibus: *Hortensi-*
us autem vehementer admirans, quod quidem
perpetuò Lucullo loquente fecerat, ut etiam ma-
nus sæpè tolleret. Et ad Cæsarem, Epistolarum
libro septimò, *Sustulimus manus. ego, & Bal-*
bus. Huc etiam pertinet illud Catulli, Carmi-
ne 53.

Admirans ait hæc, manusque tollens:

Dii magni, (a) Salapusiū disertū! 7.

(a) *Salapusius nomen cōpositū ex sale, & pusio-*
us sive pusio, quasi dicas, pusio plenus salis, & fa-
ccium, quod de Calvo dictū, ob pusillā staturam,

7. Manu extenta facimus nobis audientiam,
inducimusq; silentiū. Hinc Persius in Satyris:
Fert animus caduæ fecisse silentia turbæ
Majestate manūs. . . ,

Lucanus etiam Librō primō de Cæsare,

. Tumultum

Composuit vultu, dextrâque silentia jussit.

8. Manus ori admota tacentis, & silentium
suadent s habitus est, *Digito compeſce labellum*,
inquit Juvenalis; quo etiam gestu simulacrum
Harpocratis effingebant Ægyptii veteres.

9. Solebat Tullius antequam diceret, barbā
demulcere, quod hodieque nonnulli solent.
Sunt etiam qui aut frontem fricent, aut lacu-
nar intueantur, sed hæc vitiosa sunt. Vitiosū
est quæque manus vel supra caput attollere,
vel infra pectus demittere; præterquā in sum-
mis affectibus. (cum est.

10. Pectus ferire, aut femor, propè sceni-

11. Manus optimè à sinistro incipit latere,
dextroque deponitur.

12. Hoc esse cavendum, ait Cicero, nè nimis
sint digitorum argutiæ, neve immodica sit il-
lorum gesticulatio, quo vitio laboravit sumus
Orator Hortensius. *Cum enim* inquit Agelli-
us, *manus ejus, inter agendum, essent argutæ ad-*
modum, & gustuosæ, maledictis, compellationi-
busque probrois jactatus est; multa; in cum
quasi

quasi in bistrionem in ipsis causis, atque judiciis dicta sunt.

Has autem omnes, quas hæcenus diximus, Oratoris virtutes, cura, & labore comparari posse liquet mirabili Demosthenis exemplo, qui cum (a) primam artis suæ litteram dicere nequiret, studio, & exercitatione perfecit, ut planissimè diceret, & balbutiem, inditis & calculis, emendavit, exilitatem vocis, ad fluctus maris declamando, illiusque fremitus voce vincendo, sustulit; angustias spiritûs, locorum inter declamandum ascensu, tandem aliquando superavit.

Atque hæc de Pronuntiatione monuisse sufficiat. Reliqua, quæ eodem pertinent, exercitationi relinquimus: cui scilicet plus multo quàm præceptis esse tribuendum existimavimus.

Finis Libri Quinti.

(a) *Litteram R.*



I N D E X

C A P I T U M.

Elementa Rhetoricæ.

CAP. I. De Fabula	pag.	1.
§. I. De variis Fabularū generibus.		2.
§. II. De Fabula Rationali, sive Parabola ibid.		
§. III. De Fabula Morali, sive Apologo.		3.
§. IV. De Fabula Mixta.		5.
§. V. De legibus, & artificio Fabulæ.		6.
§. VI. De utilitate Fabulæ.		7.
CAP. II. De Narratione.		11.
§. I. De virtutibus Narrationis.	ibid.	
§. II. De Schematis, seu Figuris, quibus illuminari potest Narratio.		17.
§. III. Varia Narrationum genera, & selecta illarum Exempla.		23.
CAP. III. §. I. De Chria.		31.
§. II. Chria verbalis in hanc Virgilii sententiam: Breve, & irreparabile tempus omnibus est vitæ.		41.
§. III. Argumenta Chriarum verbalium ex Horatio.		46.
CAP. IV. De Amplificatione.		48.
§. I. De Amplificatione rerum.		51.
§. II. De Amplificatione per congeriem Definitionum.	ibid.	
§. III. De Amplificatione per congeriem ad-		

ad iunctorum.	52.
§. IV. De Amplificatione per congeriem, seu enumerationem partium,	53.
§. V. De Amplificatione per congeriem can- sorum, & effectuum.	56.
§. VI. De Amplificatione per congeriē con- sequentium.	ibid.
§. VII. De Amplificatione per cōparationes, similitudines, & exempla.	57.
§. VIII. De Amplificatione per conflictionē contrariorum.	59.
§. IX. De Amplificatione per incrementū.	60.
§. X. De Amplificatione per diminutionē.	61.
§. XI. De Amplificatione per personificationē.	62.
§. XII. De Amplificatione per thesaurum.	63.
§. XIII. De Amplificatione per enumerationē.	64.
§. XIV. De Amplificatione per repetitionē.	65.
§. XV. De Amplificatione per repetitionē.	66.
§. XVI. Quid sit in Amplificatione vitan- dum.	68.
Proœmium Rhetoricæ.	69.
§. I. De natura, & fine Rhetoricæ.	ibid.
§. II. De materia Rhetoricæ.	71.
§. III. De partibus Rhetoricæ.	73.
§. IV. De dignitate, & utilitate Rhe- toricæ.	74.
De Imitatione.	75.

LIBER I.

De Elocutione.

CAP. I. De Figuris, seu Schematibus.	86.
§. I. De Figuris Sententiarum.	87.
§. II. De Figuris ad movendum idoneis. ibid.	
§. III. De Dubitatione.	91.
§. IV. De Obsecratione.	92.
§. V. De Imprecatione.	93.
§. VI. De Interrogatione, & Subjectione.	94.
§. VII. De Præteritione, & Reticentia.	95.
§. VIII. De Expolitione.	97.
§. IX. De Epiphonemate.	ibid.
CAP. II. De Figuris ad delectandum magis idoneis.	99.
§. I. De Apostrophe.	ibid.
§. II. De Hypotypossi.	101.
§. III. De Prosopopœia.	102.
§. IV. De Ethopœia.	104.
CAP. III. De Figuris ad docendū idoneis.	107.
§. I. De Antithesi.	ibid.
§. II. De Sulentatione.	108.
§. III. De Communicatione.	109.
§. IV. De Correctione.	ibid.
CAP. IV. De Figuris verborum.	110.
§. I. De Tropis.	ibid.
§. II. De Metaphora.	111.
§. III. Quid vitandum in Metaphora.	114.
§. IV. De Allegoria.	117.
§. V. De Metonymia.	118.

§. VI.

§. VI. De Synecdoche.	121.
§. VII. De Ironia.	122.
§. VIII. De Sarcasmo.	126.
CAP. V. De Figuris verborum propriè dictis, seu quæ non sunt Tropi.	127.
§. I. Figura per Aljectionem.	128.
§. II. De Figuris per Detractionem.	132.
§. III. De Figuris per similitudinem.	133.
§. IV. Appendix de Transitione.	135.
CAP. VI. De Periodo.	140.
§. I. De partibus Periodi.	141.
§. II. De variis Periodorū generibus.	142.
§. III. De legibus ac regulis Periodi.	143.
§. IV. De artificio Periodi amplificanda.	145.
§. V. De numero, & cæteris virtutibus Pe- riodi.	147.
§. VI. Regulæ sex, quibus reddi potest nu- merosa Periodus.	148.
§. VII. Quomodo parari possit facultas nu- merosè dicendi.	154.
CAP. VII. De Stylo oratorio.	155.
§. I. De Stylo sublimi.	157.
§. II. De Arte cōparandi Styli sublimis.	158.
§. III. De Stylo simplici.	160.
§. IV. De Stylo mediocri.	ibid.
§. V. De usu triplicis Styli, seu Characteris.	162.
§. VI. De Stylo vitioso.	163.
§. VII. De Stylo Laconico, & Asiatico.	165.

LIBER. II.

De Inventione.

178

CAP. I. De Locis intrinsecis.

179.

§. I. Definitio.

ibid.

§. II. Enumeratio partium.

183.

§. III. Notatio Nominis & Conjugata,

185.

§. IV. Genus, & Species, seu Forma.

183.

§. V. Similitudo & Dissimilitudo.

191.

§. VI. Contraria, & Repugnantia.

193.

§. VII. Adjuncta.

195.

§. VIII. Antecedentia, & Consequentia.

198.

§. IX. Causa.

ibid.

§. X. Effecta.

202.

§. XI. Comparatio.

203.

CAP. II. De Locis extrinsecis, seu remotis.

205.

CAP. III. De secunda inventionis parte, seu de.

motibus excitandis.

211.

§. I. De Amore, & Odio.

213.

§. II. De Metu, Spe, & Audacia.

216.

§. III. De Misericordia.

220.

§. IV. De Ira, & Indignatione.

223.

§. V. De Mantuerudine.

227.

§. VI. De Emulatione.

229.

LIBER. III.

De Dispositione.

CAP. I. De Exordio.

234.

§. I. De variis Exordiorum generibus.

235.

§. II. De virtutibus, ac vitiis Exordii.

237.

§. III. De variis Exordiorum fecibus.

240.

§. IV.

§. IV. De officio, ac munere Exordii.	244.
§. V. De paranda attentione.	248.
§. VI. De propositione.	252.
§. VII. De Divisione.	254.
CAP. II. De Confirmatione.	255.
§. I. De Confirmatione propriè dicta.	ibid.
§. II. De Syllogismo.	257.
§. III. De Enthymemate.	260.
§. IV. De Inductione.	262.
§. V. De Exemplo.	264.
§. VI. De Dilemmate.	265.
§. VII. De Crocodilo, & de argumento in- solubili.	267.
§. VIII. De Sorite, & Epicheremate.	268.
CAP. III. De Confutatione.	270.
CAP. IV. De Peroratione.	273.
§. I. De Enumeratione,	ibid.
§. II. De affectuum Commotione.	275.

L I B E R. IV.

De Diversis Orationum generibus.

CAP. I. De Oracionibus, quæ pertinent ad ge- nus demonstrativum.	280.
§. I. De oratione Panegyrica.	ibid.
§. II. De Inventionibus, & fontibus Panegy- rici.	281.
§. III. De tēpore, quod ortū antecessit.	283.
NB. <i>Sequentes numeri marginales ob errorem Typi repetiti à numero 284. ad similēm.</i>	
§. IV. De iis, quæ in vita ipsa laudari pos- sunt.	248. §. V.

§. V. De corporis, & fortunæ laudibus.	250.
§. VI. De tempore illo, quod mortem subsequitur.	255.
§. VII. Animadversiones quædam circa personarum laudationem.	256.
§. VIII. De oratione natalitia, seu Gene- thliaca.	260.
§. IX. De oratione nuptiali, sive Epithalamio.	263.
§. X. De laudatione Funebri.	265.
§. XI. De oratione Eucharistica.	271.
§. XII. De Epinicio, & Gratulatione.	275.
CAP. II. De orationibus, quæ pertinent ad genus deliberativum.	279.
§. I. De Suasione.	ibid.
§. II. De variis variarum ætatum moribus.	284.
§. III. De moribus Nobilium, Divitum, & Plebeiorum.	287.
§. IV. De Hortatione, & Dehortatione.	292.
§. V. De Concitatione, & Conciliatione.	295.
§. VI. De Commendatione.	296.
§. VII. De Petitione.	303.
§. VIII. De Consolatione.	299.

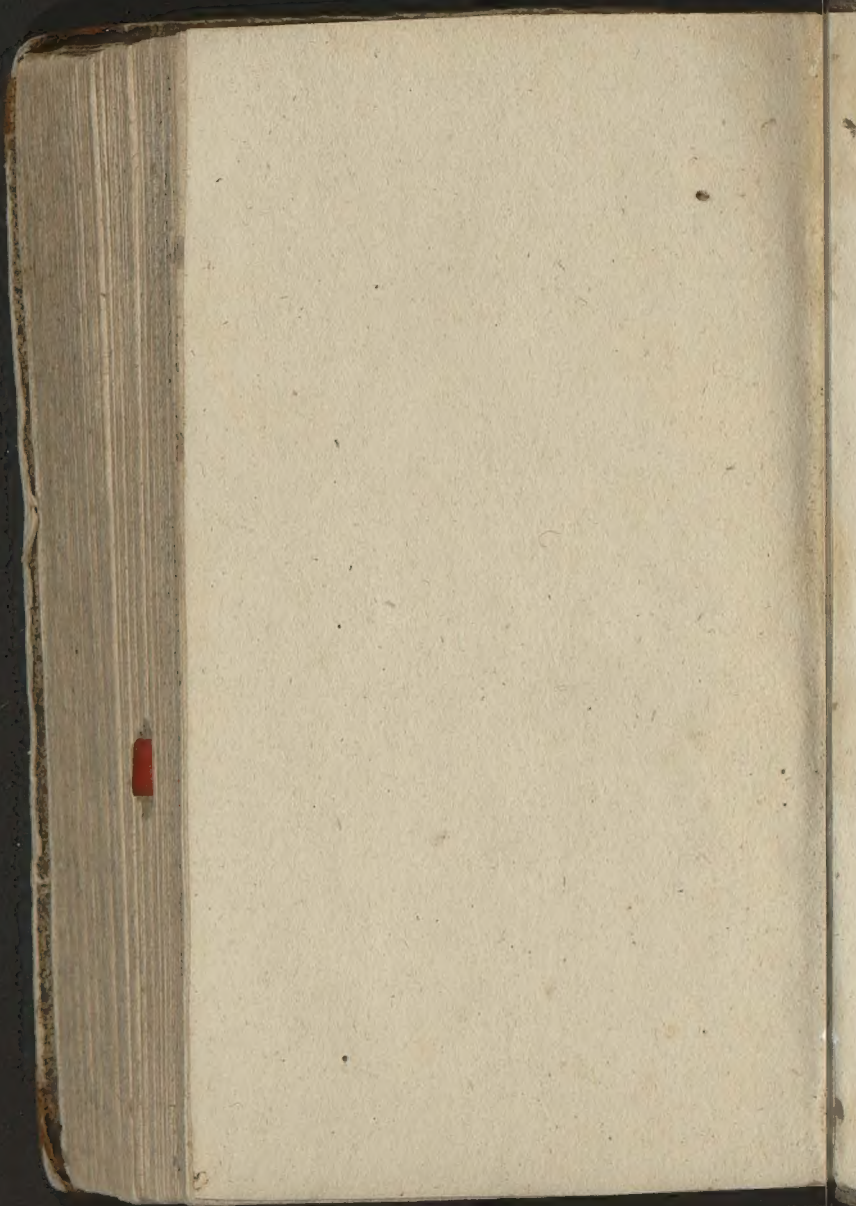
L I B E R. V. De Pronuntiatione,

§. I. De Memoria.	303.
§. II. De Voce.	304.
§. III. De monotonia, & Cantu.	306.
§. IV. De Gestu.	308.

ERRATA CORRIGE.

Pag.	Verfu	
3.	20.	neque namque.
8.	19.	commendandos emendandos
22.	20.	hac illum bacillum
24.	29.	ab Theſeum ob Theſeum
28.	20.	intectum intactum
32.	4.	Clopio Clodio
26.	24.	verterat everterat
43.	tit.	lementa elementa
49.	10.	animarum animorum
60.	16.	congeſtos congeſtas
67.	12.	an docentum nam docentur
81.	19.	Tullius Tullius
108.	tit.	Aotis Artis
150.	14.	plurimum pluriam
167.	1.	ſiteris literis
199.	2.	ſit ſit
214.	19.	amima anima
220.	29.	pertingebot pertingebat
237.	23.	computabile commutabile
239.	9.	magnitudni magnitudini
243.	21.	ſint ſunt
259.	21.	ſi guris figuris
253.	19.	qualem. qualem
256.	28.	amaem. annem
257.	21.	juſtiſſimum juſtiſſimum
260.	29.	Denm feliter Deum feliciter
261.	25.	Erit Erit
270.	17.	libtheris liberius
273.	23.	ſi rex, ſi ſi res ſit
290.	24.	frandulenti frandulenti
296.	26.	Quod Quot

117
118
119
120
121
122
123
124
125
126
127
128
129
130
131
132
133
134
135
136
137
138
139
140
141
142
143
144
145
146
147
148
149
150
151
152
153
154
155
156
157
158
159
160
161
162
163
164
165
166
167
168
169
170
171
172
173
174
175
176
177
178
179
180
181
182
183
184
185
186
187
188
189
190
191
192
193
194
195
196
197
198
199
200



Biblioteka Jagiellońska



stdr0023926



Shemab
in 21sten 16-7